

A megtalált itiner

Egy ifjú autóversenyző hölgy lakott előttem a Dereglye utcai garzonlakásban, ahol óbudás regényemet, a *Tartozást* írtam pár éve, a bútorgyáros Schmidt Miksa, az orvos Örlös Endre, a költő Toldalagi Pál különös életútját Pintér Endre háborús feljegyzésein átszűrve (itt, a közelben teltek mindőjük napjai, a kiscelli kastély, az Uszály utca, a Bécsi úti városi házak háromszögében), majd utóbb *Még beszél* címen afféle sokénú gályanaplómat is összeraktam. Nem ismertem őt személyesen, csak ott maradt cipőjéből tudom, milyen picike lábbal is nyomogatta a gázpedált, a váltót és a féket. Hogy lesz egy ifjú hölgyből autóversenyző? Nem nagyobb talány ez annál, hogy csigatempós természetemmel, minden kezdeti idegenkedésem ellenére, miképp fészkelődtem meg a sofőrülésben úgy, hogy már a hatodik járgányt nyűvöm...

Miközben nemrégiben elhajózni készülődtem – feljebb hajóztam – a Dereglye tájékról, valahonnan a sutból csak most akadt a kezembe lakóelőldöm ottfeledett itinerje egy barcsi pályafutamához. Sokáig forgattam, mert először láttam ilyet. Energikus kézvonásokkal odafirkantott jelzésekkel lekottázva, vezérszavakban a terepviszonyok, az útmenet minden részlete, a kanyar íve, a kerekek letapadása, a sebesség megválasztása, az összes fontos utasítás a kilátásban lévő versenyhez. (Túrabringás is feltesz egyébként ilyen itinert maga elé, hogy tekerés közben a szeme sarkából követve minden pillanatban tudja, hol jár, és rákészsülhessen, mi vár rá a következő pillanatban.)

Hibák, vétkek, tévutak fölött borongva számvetéskor, az ám, az emberbe belesajdul, miért is nem adatott meg, hogyhogy nem járt, neki mért nem jutott nyitányként egy ilyen óvó itiner, útmenet, sorsminta, sorsábra, sorvezető, vezérfonal, kiskaté, pályamodell, iránytű, vakkeret az elrajtoló nagy futamhoz, mely egyszeri esélye lesz ezen a földön! Őrangyal, hogy el ne vesszen, el ne tévedjen... Az ember gyereke ehelyett – berepülő tesztpilótának kényszerül saját megismételhetetlen életéhez! És ami végül összegződik, ha összegződik, az itinerárium – már csak másoknak szolgálhat, ha szolgál, itiner gyanánt, iránymutatónak.

Alapélményük lehetett ez az első teljes békeév, 1946 jeles születneinek is, akik közül kilencvenhármat nyertünk meg annak, hogy jelen évkönyvünkben hetvensoros vallomásban kíséreljen meg mérleget vonni tisztes korának megpróbáltatásairól és tanulságairól. Erről győzött meg, hogy a 93 vallomásban nem kevesebb, mint 28-szor botlottam sorjában a „véletlen” szó szerinti említésébe (igaz, majdnem a felébe egyetlen szerzőnél, Gulyás Jánosnál). Olyan véletlenre, amit sokszor a sors által rá mért hányattásként él meg az ember, amire nem szolgált rá, de amely másszor meg csodálatos véletlenek erejével kapja fel és ragyogja be útját, ahogyan egészen ki sem érdemelte tán.

Sorozatunkat az 1928-asok egymást félszavakból megértő kortársaival kezdve a 19. évszázadhoz érkezünk el az 1946-osok dióhéjba foglalt oral historyjaival. A háború utáni kezdés generációjához, mely nem kapott kézbe kész itinert, a teremtés véletlengenerátorától nyert, beteljesült/kiteljesített sorsképletei mégis – itineráriumok a jövőnek.

Bognár Antal

„A véletlenek a legtöbb filmkezdést is irányították. Ha bátyámat nem viszi ki Erdélybe az ELTE, akkor nem kezdjük el forgatni még amatőr filmesként 1969-ben a *Szék télen*, nem kezdjük el a rendszeres Erdély-járást, Kallós Zoltán megismerését, a *Balladák filmje* sorozatot és a többi széki filmet, erdélyi naiv sorozatot. (...)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVII. évfolyam 10. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (életrajz), **Borbély András** (kisebbségek), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (törtélem), **Toot-Holló Tamás** (próza), **Vincze Ferenc** (dokumentum), **Wehner Tibor** (művészet).

Szerkesztőségvezető: **Cserép Nelli**. Napút-kör: **Báthory Csaba**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Prágai Tamás**, **Radnóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefon: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Agárdi Péter művelődés- és irodalomtörténész . . .	51
Alföldy-Boruss István népzene kutató	160
Almásy Aladár grafikus- és festőművész	63
Amedeo Di Francesco irodalomtörténész	17
Apró Ernő színművész, bábszínész	8
Árendás József tervezőgrafikus	97
Baán Tibor kritikus, költő, tanár	75
Babiczky László tv-rendező	179
Bányai Tamás író	19
Baráth Ferenc grafikusművész	112
Barsi Balázs szerzetes-pap, tanár	3
Benedek Miklós színművész, rendező	146
Bereményi Géza író, rendező	13
Béres Attila költő, író, drámaíró, librettista	64
Berkes János operaénekes, tenor	73
Berki Tamás jazzénekes, tanár, dalszerző	70
Borbáth Ottília színművész	176
Bródy János zeneszerző, szövegíró, előadóművész	47
Császár Angela színművész	34
Csepeli György szociálpszichológus	32
Domonkos Zsuzsa énekes-színész, rendező, tanár	132
Döbrentei Kornél író, költő, újságíró	161
Fábián Márta cimbalomművész	59
Fehérvári Győző szerkesztő, műfordító, irodalomtörténész	93
Fenyvesi Félix Lajos költő, újságíró	15
Ferjancz Attila autóversenyző	104
Földessy Margit színművész	56
Friedrich Ferenc szobrászművész	88
Gágyor Péter színházi rendező, drámaíró, színműfordító, publicista	49
Gellér B. István képzőművész, ábrégész	168
Gergely András történész, diplomata	71
Gittai István költő	187
Gulyás János rendező, operatőr	136
Gyárfás Gábor tervezőgrafikus	117
Heller Tamás színész, énekes, zeneszerző, szövegíró	170
Hollósi Antal orvos, nyugdíjas kórházigazgató	129
Hopp-Halász Károly festőművész	14
Imre Mihály irodalomtörténész	82
Istváry Botond író	185
Jávori Ferenc zenész, zeneszerző, zenekarvezető	23
Kádár Tibor képzőművész, tanár	55
Kamocsay Ákos borász	95
Keserű Katalin művészettörténész	147
Kincses Elemér rendező, drámaíró	38
Kisházi Beatrix asztaliteniszező	149
Kolosi Tamás szociológus	41
Kondor Katalin újságíró, szerkesztő, műsorvezető	153
Köllő Miklós rendező, koreográfus	135
Lacza Márta grafikus- és festőművész	181
Lipovecz Iván újságíró	91
Maros Éva hárfaművész	22
Mattyasovszky Zsolnay Péter művészettörténész	123

Minya Mária keramikusművész	165
Molnár Gyula grafikusművész	157
Molnár Miklós író, újságíró, műfordító	4
Morvai Ferenc feltaláló, fejlesztő, gyártó, Petőfi-kutató	151
Móser Zoltán fotóművész, etnofotográfus, író	43
Nádudvari Anna író	66
Nagy Feró énekes, gitáros, zeneszerző	7
Najmányi László díszlettervező, performer	20
Osváth Gábor tanár, műfordító	10
Papp Endre újságíró	172
Péterffy András filmrendező, operatőr, producer	155
Pinczehelyi Sándor grafikus- és festőművész	102
Polgár László pedagógus, sakkedző, menedzser	69
Praznovszky Mihály irodalomtörténész, muzeológus	177
Roszen Ruszev képzőművész	131
Rózsa T. Endre újságíró, művészettörténész, művészeti kritikus	28
Simó Endre újságíró, közgazdász, társadalmi munkás	139
Szabó Zsolt irodalomtörténész, főszerkesztő	76
Szalay Péter újságíró	29
Székhelyi József színművész, rendező	174
Szénási Ferenc műfordító, irodalomtörténész	144
Szenes István belsőépítész	120
Szepes Erika klasszika-filológus, irodalomtörténész, szerkesztő	183
Szirtes Gábor irodalomtörténész, könyvkiadó	36
Szondi György bolgarista, műfordító, nyelvész, kiadóvezető	44
Szunyoghy András grafikusművész	114
Tarján Gábor néprajzos	86
Tátrai Vilmos művészettörténész, muzeológus	109
Terestyéni Tamás nyelvész, szociológus, kommunikációkutató	111
Tettamanti Béla grafikusművész	181
Tolcsvay Béla gitáros, énekes, zeneszerző, szövegíró	166
Török Jolán táncművész	45
Trokán Péter színművész	99
Vadas József művészettörténész	89
Varga Csaba író, szociológus	107
Cs. Varga István irodalomtörténész, tanár, kritikus, szerkesztő	26
Varga Tamás színművész, szinkronszínész	138
Venczel Vera színművész	39
Vujcsics Marietta műfordító, szerkesztő, diplomata	80
Wellmann György színművész	53
Zeley László újságíró	57

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 100.

Druzsín Ferenc: „Mene, Mene, Tekel, Ufarszin!”
(Barta Lajos színműveiről)

NAPÚT

**Irodalom, művészet,
környezet**

XVII. évfolyam 10. szám

Kilencvenhárom jeles hetvenes

**TETTAMANTI BÉLA
RAJZA**

Az igaz ember a Nap útját járja,
tartja a keleti mondás.

Enyhítő kortyokat
kutak kínálnak ez úton.

Haladjunk – kívánjuk kinek-kinek
2016-ra is:
a Nap(k)út-műhely munkatársai

Fotó: Tahaler Tamás

Barsi Balázs

szerzetes-pap, tanár (Sióagárd, 1946. január 5.)

+

Sünveg, 2015. sept. 17-én

Tisztelt Főkezdő Úr!
Tisztelt Lekezdő Úr!

Regdöbbenett a földér, mert nem vagyok
alibó, de jeler nemelyiség sem. Fliggyét elhp ert
Esmolyan gondolom, Engem Isten igejének hívdetés
a konferencia becéder, prédikáció? tetes ismeret.

Életemről alig tudnék valamit mondani.
Fentul más, elaróclott advarell ar egér.

Reglálásaim vannak, néha túl előres és
világosár a Jézus kintar intenzitábe vetett
hit és a Katolikus Egyház mélyen levo
cualatrhatatlanság erőterében.. Am aró-
ról hentele méreálol.

Állítom, hgy egy egységes emberiség bédmó-
ges világához a megtestesülés fénje verethet,
Ninu mélyebb (logikailag mélyebb) alapja
egységünének mint ar, hgy Isten terhetűn
lett és a kenteleket éiaatotta a rivákleb
(ld Róán 5,5)

Minden más egyregetítő elv felütetesebb
erétsoshatem hozhat löte igari egyseget,
Egy ateista egy másik ateistának elvársa,
mdeum egy ateista Jézus kintarban terhetem.
Több Esmen van hozrajuk, mint nár
egymáshoz.

Regétesűdet megérnime
seutette : fr. Barni Balázs OFM

Molnár Miklós

író, újságíró, műfordító (Kecskemét, 1946. január 13.)

„A rókáknak barlangjuk van, az égi madaraknak fészük, de az ember fiának nincs hová lehajtania a fejét.”

Szertenézek, s nem lelem honom a hazában – *Egy zarándokút stációi.* Ennyi, és nem több az életem története: létezésem lehetősége évmilliókig ketyegett az idő méhében. 1945 májusában – a szüleim, Horváth Ilona Gizella és Molnár Sándor hatékony közreműködésével – testet öltöttem. Anyám méhét választottam ügyködéseim első színteréül. 1946 januárjában, egy csontropogatóan hideg vasárnapon helycserés támadást intéztem a világ ellen: egy kecskeméti hadikórházban megszülettem. Azóta vagyok.

Orgoványon vágtam bele a fölcseperedésbe, lelkész nagyapámnak ott volt háza és kisebb birtoka. Az orgoványi elemi iskola két tanéven át

próbálkozott a betörésemmel. Mikor anyánk (nyomós okai voltak rá alighanem) faképnél hagyta apánkat a könyvei, kottái és boroshordói között, és a hóna alá kapott engem meg a két öcsémet, Zolit és Aladárt, egy Szank melletti tanyasi iskolába kerültem, melynek – a tanügy gáncstalan és rettenthetetlen hősnőjeként – jó anyánk lett az egy szál tanító nénije. Ott járt belé az osztatlan alsó tagozat harmadik és negyedik osztálya.

Anyánk Kiskunmajsára – vagy ahogy átkereszteltük: *Pacsakra* – költözése mindjárt az elején némi megrázkódtatással járt (1956 ősze), később pedig általános és középiskolai megpróbáltatások sorozatával. Nemcsak „Pacsakon”, hanem Félegyházán és Kunszentmiklóson is koptatott a középiskola egy-egy osztálya (az utóbbi két helyen kollégiumban, illetőleg egyik osztálytársam szüleinél laktam).

Alig iperedtem szavazati joggal kistafírozott állampolgárrá, máris megkezdhettem börtönszociológiai tanulmányaimat szülővárosom megyei börtönében (Kecskemét, Mátyási utca), politikai bűncselekményekért elítélt rabként. E nembéli elmélyült tanulmányaimat, néhány éves megszakítás után, a csillagbörtönben fejeztem be (Szeged, Marx tér).

Budapesti egykori szálláshelyeim oly számosak, hogy eszembe sem igen jut mindegyik, ám a Citadella turisztaszálló feledhetetlen, akárcsak az Eötvös-kollégium a Ménesi úton, melynek addig a néhány hónapig lehettem csupán lakója, míg gyorsan kitudódó priuszom miatt ki nem tették a szűrőmet az Eötvös Loránd Tudományegyetemről. Ezután vagy hét évig munkásszállókon dekkoltam, melyeknek a címére sem emlékszem már, no meg albérletekben: a kispesti Fő utcában, Mariska néninél, aki szegről-végről rokona volt anyámnak, és egy kendermagos tyúkkal, amely vígan eléldegélt a baromfikor

legvégső határáig, osztotta meg szoba-konyhás kis lakását. Később egy lukkal arrébb költöztem, a Kisfaludy utcába, egy goromba, kedélytelen és tyúktalan öregasszonyhoz. A szomszédban egy komolyabb szerepekhez szinte sohasem jutó karakterszínész lakott. Szép időben gyakran hívott vendégeket a szőlőlugasos kertjébe. Olyankor a harmadik határban is csak az ő érces, mély hangját lehetett hallani; nyilvánvalóan szerelmes volt a saját orgánumába. Persze arra is akadt példa, hogy fölvitte az isten a dolgomat, mint Petőfi anyjának tyúkjáét, és tehetős rokonaimnál lakhattam egy darabig, a Veres Pálné utcában. Jó két évig jártam ágyra egy poloskás kéglibe a Váci utcában, a Csók-galéria fölött (nem – legalábbis nem okvetlenül – lehallgatókészülékekre kell gondolni). A kalandvagy utóbb egy Köztársaság téri albérletbe sodort, ahová késő éjjel hazabotorkálni – a Népszínház utcán végestelen-végig – nem kevés al- és felvilági izgalommal szolgált.

Később a Római-parton egy csónakházban, azután Árpádföldön, majd Óbudán laktam, ottani albérleti szobámat egy pályakezdő építésszel osztottam meg. Korábbi szállásaimhoz képest ez maga volt a csend szigete: a kert mélyén emelkedő villaszerű épületet élősvény szigetelte el a forgalmas Külső Bécsi úttól. Házinénimet, egy disztिंगvált úriasszonyt, egy kora őszi délelőtt azon kaptam, hogy krumpliból főz pálinkát a kuktafazekában. Cinkos hallgatásomat úgy vásárolta meg, hogy gyakran megkínált egy-egy kupicával. És nem is volt az rossz...

Voltak aztán nők is, barátnők, élettársak, akiktől szállást, szerelmet, törődést és meleg ételt kaptam: hálával emlékezem rájuk, arra a tollforgató fehérszemélyre nemkülönben, aki kölcsönadta egy hónapra a lakását.

Soltvadkerten egy állami gazdaságban voltam favágó és szőlőmunkás, és munkásszálláson laktam. Farkasgyepű, Balmazújváros, Eger, Kőszárhegy: a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat figuránsaként adtak alkalmi szállást nekem, meg áldott emlékü főnökömnek, Kondozisz Anasztáz mérnöknek, aki görög kommunista partizántábornoki minőségben menekült Hunniába.

Csontos Katival, a feleségemmel és 1980-ban született Éva lányunkkal több mint tíz évig laktunk egy szolgálati lakásban a Vas megyei Csepregen. Közben a szombathelyi Aréna utcában megörököltem egy parányi albérletet Marton Laci barátomtól. Egy újabb házasság folyományaként Kőszegre csöppentem. A házasság rövidre sikeredett ugyan, de azért termékeny volt, Ilona lányom a bizonyítéka. A szívem mélyén máig is megmaradtam kőszegi polgárnak.

Az a nem mindennapi megtiszteltetés ért, hogy egy kerek esztendeig Várpalotán, egy szocreál lakókaszárnnyában lehettem albérlő. Jó néhányszor időztem egy horányi üdülőben, a szigligeti és a siklósi alkotóházban, a balatonfüredi fordítóházban, valamint Nagy László felsőiskolai szülőházának alkotószobájában. Komló-Sikondán alkotóházi vendégként, majd a ház vezetőjeként ütöttem föl a sátram néhány esztendőre. Pár hónapig a pesti Bazilika közelében, egy Hercegprímás utcai lakásban a főszodratú igazhívók többsége által eretnek szektának tartott muszlim mozgalom, az Ahmadijja Muszlim Közösség magyarországi kirendeltségén laktam és láttam el a titkári teendőket Mirza Tahir Ahmadnak, a közösség Londonban székelő kalifájának a megbízásából.

Battonyán, Siklóson, Nagyharsányban, Villánykövesden, Pécsen, Badacsonyan és Velemen is laktam. Lukácsházán, a Csömötei-hegyen néhány hónapon

keresztül egy szőlőhegyi présház volt az otthonom. Dunaharaszti, Balkányban, Törökszentmiklóson, Szentesen, Szarvason, Visegrádon, Pomázon, Hódmezővásárhelyen, Mártélyon, Kalocsán, Algyőn, Kiskőrösön, Ómassán, Kiskunhalason, Baján, Kistarcsán, Mágocson, Orfűn, Székesfehérváron, Győrben, Veszprémben, Zirc-Tündérmajorban, Ajkán, Tapolcán, Fonyódon, Siófok-Széplakon, Balatonberényben, Zánkán, Keszthelyen, Hévízen, Zalaszentgróton, Törökkoppányban, Sárváron és Kőszegszerdahelyen üdülőkben, hotelekben, motelekben vagy jó ismerőseimnél, Kecskeméten, Lakitelek-Szikrában és Gödöllőn a rokonaimnál szálltam meg, Révkomáromban, Szencen, Laxenburgban és Felsőőrön ugyancsak turistaszállókban vagy kempingekben. A székesfővárosban Albert Tibor, Baranyi Ferenc, Barna Róbert, Béládi Miklós, Bíró Jóska, Csajka Gábor Cyprian, Csaplár Vilmos, Császár István, Endrődi Szabó Ernő és Hunya Márta, Géher István, Kristó Nagy István, Mann Lajos és Gabnai Katalin, Petőcz András, Szabó G. Zoltán, Szomráky Sándor, Szöllősi Zoltán, Verbőczy Antal, Zalán Tibor, Bácsbokodon és Kecelen Gubik Mihály atya, Békéscsabán Zana Zoltán, Dukán Simonffy András, Kígyósban Zselepszky György atya, Nemesvitán András Sándor, Sopronban Szentkirályi Zsolt („Emberhegy”), Gyulán, Szombathelyen és Egyházashetyén Ambrus Lajos, Szombathelyen Böröczki Mihály, Kovács Gábor, Péntek Imre, Pete György, Rózsa Béla, Székely Ákos és Turóczy László, Celldömölkön, Szombathelyen és Tanakajdon M. Molnár István („Menyus”), Ikerváron Tábori Ottó, Kiskunmajsa Kozma Huba és Vedres Feriék, Szankon Csertő Istvánék, Kőszegen Kodolányi Laciék, Kőszegen és Lukácsházán Kapiller Ferencék, Leányfalun Sárándi József, Jánoshalmán, Battonyán és Békéscsabán Újházy Laciék, Kiskunhalason Hatvani „Deutsch” Zoltán, Szegeden Yural Vildirim, Tatabányán Faludi Ádám, Veszprémben Fenyvesi Ottó, Zalaegerszegen Pécsi Gabriellák, Dunaszerdahelyen Barak Laci és Tóth László, Somorján Balla Kálmán és Kulcsár Ferenc, Marcelházán Soóky László, Pozsonyban Cselényi László és Grendel Lajos, Párizsban Molnár Katalin, Nagy Pál és Papp Tibor, Bécsben Hanák Tibor, Monoszló Dezső és Szépfalusi István vendégbarátságát élvezhettem. Néhányszor egy olcsó tömegszálláson éjszákáztam a Mariahilfer Strassén, de az is előfordult, hogy Bujdosó Alpáréknál zörgettem bebocsáttatásért. Nagyváradon Papp Jóskaéknál vendégeskedtem egy hétig, Újházy Laci barátom társaságában. Szentendrén és Nyugat-Berlinben Krasznahorkai Laciéknak voltam vendégük (a szívem mélyén máig is megmaradtam nyugat-berlini polgárnak).

Városok a nagyvilágban, ahol vendégeskedtem vagy laktam: Lendva, Ipoly-ság, Prága, Göteborg, Stockholm, Párizs (féléves ösztöndíjjal; a szívem mélyén máig is megmaradtam párizsi polgárnak), Strassburg, Mitten (bajor falu), Iowa City (egyéves ösztöndíjjal az ottani egyetemen), Des Moines, Sioux Falls, Chicago, Kansas City, Atlanta, Nashville, Daytona Beach, Wiesbaden, Frankfurt am Main, Caorle, Velence, Dublin, Belfast (Éva lányom meg a férje, Kevin vendégeként; a szívem mélyén máig is megmaradtam belfasti polgárnak).

Szombathelyről, ahol az utóbbi években meghúztam magam egy bérodúban, nincs mit mondanom, legföljebb annyit, hogy ott vannak eltemetve anyám szülei, és ott született a két lányom, Éva és Ilona.

Sopronban és Győrben *élek*. Szeretem a találkozásokat, amikor „te” és „én” „mi”-vé egyesül. Szeretek úton lenni, bércre hágni, völgybe szállni, erdőn-

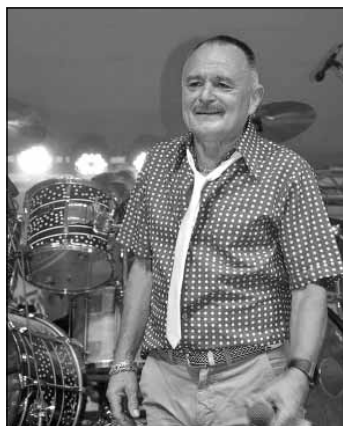
mezőn csatangolni, szándékok és kívánságok nélkül, ismeretlenül, mégis ismerősen mindenütt, élve a szabad kóborláshoz való ősi jogommal. Szeretem a csöndet, az egyedüllétet, a szemlélődő semmittevést, a napsütést, a tengert. Legszívesebben barlangban laknék, emberi településektől a lehető legtávolabb. Ha volna kolostoruk – mondjuk, valahol Toscanában vagy Dél-Franciaországban – az agnosztikus anarchistáknak, hátralévő évtizedeimet ott szeretném lemorzsolni, időmet csellengéssel és nyelven túli elmélkedéssel töltve, rétegről rétegre lehántva énem burkait, üdvösen elfeledve és kategorikusan tagadva, hogy valaha magyar író voltam.

„Ha csontjaimat meg kelletik adni”, és be kell rekesztenem zarándokutamat ezen a sárteken, szeretném, ha hamvaimat a tengerbe szórnák, hogy visszatálalhassak oda, ahonnan vétettem: az időtlen öröklétbe. De mert minden alá van vetve a változás és a mulandóság törvényének, nem veszem holtbiztosra, hogy az öröklét csakugyan örökké tart...

Molnár Miklós

Nagy Feró

énekes, gitáros, zeneszerző (Letenye, 1946. január 14.)

Székely menekült családba születtem Letenyén. Miért menekültek a szüleim? Apám nem akart román katona lenni és harcolni a magyar hadsereg ellen.

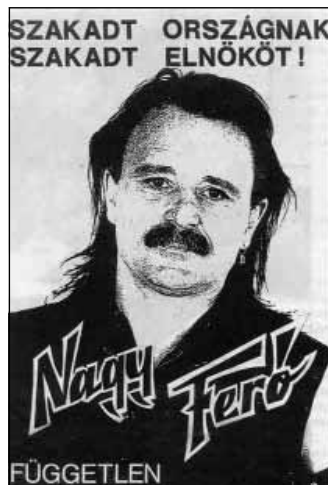
Úgyhogy székelynek számítom magam, annak ellenére, hogy Magyarországon jöttem világra.

Rendkívül szegény családban nőttem fel, szerencsére a szüleim mindent elkövettek, hogy iskoláztassanak. A Szent László Gimnáziumban érettségiztem. Ezután elektroműszerész-szakmát tanultam.

Az ipari iskola után a Kandó Kálmán Villamosipari Főiskolára jelentkeztem, hogy ne vigyenek el katonának. Közben már rockzenekart alakítottam, ami aztán alapvetően megváltoztatta az életem.

A hetvenes évek vége felé megörököltem a Beatrice zenekari nevet, és ezt a bandát a szocialista kultúra a tiltott-tűrt kategóriába sorolta.

1980-ban bevonták az útlevelemet, mert esetleges kiutazásom „közérdeket sértett volna”.

Több száz dalt írtam, sok nótát mindenféle zenekarnak, ebből kb. 30-40 lett igazán népszerű sláger.

A rádiók nem játszották-játsszák a dalaimat, de szerencsémre a közönség megszerette őket.

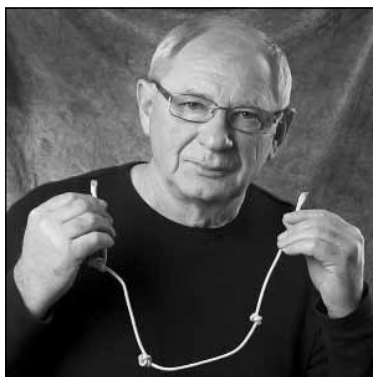
Ma már nem haragszom.

Nagyfő

Apró Ernő

színművész, bábszínész (Tóba, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1946. január 17.)

Tóba. Így hívják a szülőfalumat. Tóba egy vajdasági kis falu Nagyikinda mellett, a román határ közelében, Szerbiában, a volt Jugoszláviában. Itt éltem tizenöt éves koromig. Itt végeztem az általános iskolát, az osztályban több mint harmincan voltunk. Akkoriban a falunak mintegy 1500 lakosa volt.

Kalapis Zoltán *Tóba* című kis könyvében olvasható: „Tóbát, a kétszáz éves telepítvényes falut, az iparkodó Szeged környéki dohánykertész népesség XVIII. századi regényes temesközi leszivárgása, valamint a földesúri telepítés hozta létre. Ezen község egész határa, telepítése éveiben egy tóból állott, sok különféle szárnyas vízi vadállatokkal megtelepedett tájék vala: csak némely részeiben kevés száraz hely találatott... egyik szigetére épült Tóba község, és úgyszólván a tó közepén épült...”

Gyerekkoromban itt nyüzsgő élet volt. Dolgos emberek lakták. A falu-

nak volt temploma, iskolája, két kocsmája, boltjai, focicsapata és színjátszó egyesülete. Szombat este és vasárnap délután pedig moziba is lehetett menni. Vasárnap délelőtt misére mentünk, tele volt a templom. Évekig jártam ministrálni. Különösen szerettem a

hajnali miséket. Mint ahogy a nevében is benne van, ezek hajnalban, öt óra-kor kezdődtek. Télen is. Még ma is hallom, ahogy a sűrű ködben csikorog a lábam alatt a hó...

Az iskola udvarában röplabdáztunk. Hatalmas csatákat vívtunk. Még villanyvilágítást is szereltünk, hogy ha sötétedik, akkor is tudjunk játszani. Az iskolában több szakkör működött. Én a színjátszó- és a néptáncsoportba jártam. Szerettem a könyvtárba is járni. Rengeteg könyvet kiolvastam. Kedvenceim a Verne Gyula-könyvek voltak, meg az *Egri csillagok*, melyet többször is kiolvastam; meg *A Pál utcai fiúk*, a *Légy jó mindhalálig*...

Édesapámmal és nagybátyámmal szántani jártam, ők fogták az eke szarvát, én meg hajtottam a négy lovat. Mert a mélyszántáshoz négy ló kellett. Vagy az aratás: édesapámék hárman voltak testvérek, és aratáskor mind ott voltak. Hordtuk a búza-, árpa- és zabkévüket, és délben jókat ettünk a szekér árnyékában... Ezekre örömmel gondolok vissza.

1961-ben Szabadkára kerültem középiskolába. Újságíró szerettem volna lenni, de szüleim komolyabb szakma, az építészet felé irányítottak. Az iskolában eleinte küszködtem a tanulással, mert ha magyar osztályba jártam is, azért kellett volna szerbül is tudni... De hát egy tiszta magyar faluban hogy tanultunk volna meg jól szerbül?

1965-ben a szabadkai Népszínház Drámai Stúdiót indított színészpalánták részére. Középiskolás koromban sokat jártam színházba, és

úgy éreztem, jelentkeznem kell a felvételire. Jelentkeztem, felvettek. Amikor végeztünk – a tizennégy végzősből – hatunkat alkalmaztak is, hárman pedig a szabadkai Gyermekszínházba kerültek. Sokat utaztunk, vendégszerepeltünk a Vajdaságban, Baranya és Szlovénia magyarlakta településein, sőt még Erdélyben és Magyarországon is.

Szívesen emlékszem vissza néhány népszínházi szerepemre, melyeket különösen szerettem: *A gyereket a gólya hozza* című előadásban Gólya Márton szerepére, a *Kaviár és lencsében* Roberto szerepére, az *Adáshiba* Imrusára, a *Hosszú út az éjszakába* tüdőbajos fiújára.

Nagy élmény volt, amikor Sinkovits Imre és Latinovits Zoltán vendégszerepelt színházunkban, és együtt játszhattam velük az *Ember tragédiájában*, illetve a *Tótékban*.

1970-ben megnősültem, a feleségem levéltáros. Született egy lányunk és egy fiunk. 1974-ben átszerződtem a szabadkai Gyermekszínházba, ott megtanultam bábozni is. Ezt nagyon élveztem. Mély nyomokat hagyott bennem Silviu Purcarete rendező munkája és hozzáállása, amikor Carlo Gozzi *Holló* című darabját állította színpadra, melyben Gennaro szerepét játszottam. Csodálatos előadást rendezett.

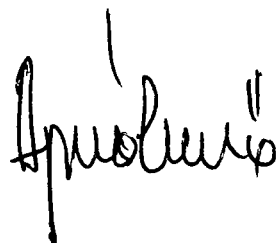
1992-ben nagyon megromlottak a viszonyok a színházban, és úgy általában is. Akkor volt egy háború, és volt egy nagy fiunk is... Átköltöztünk Magyarországra. Egy évadot a győri Városi Bábszínházban dolgoztam, amikor telefonhívást kaptam Kovács Gézától, a kecskeméti Ciróka Bábszínház igazgatójától... – és 1993 óta a Cirókában dolgozom. Nem bántam meg. Igazi alkotómunka folyik a színházban, szebbnél szebb feladatokat kaptam, kapok. A sok szerep közül

kettőt emelnék ki, melyek igazán a szívemhez nőttek: Gimesi Dóra *Gabi és a repülő nagypapa* című darabját, melyben a nagypapát, és szintén Gimesi Dórától a *Csomótündér* című előadást, melyben a Csomótündért játszottam. Mind a kettőt Kuthy Ágnes rendezte, és nagy sikerrel játszottuk ezeket az előadásokat.

És ami még melengeti a szívemet, hogy időközben négy unoka igazi nagypapája is vagyok.

Otthonra találtunk Kecskeméten. Új barátokra leltünk, és jól érezzük magunkat. De azért évente többször hazalátogatunk Szabadkára és Tóbárra. És amikor ott vagyunk, onnan is hazajövünk Kecskemétre. És ez már

így is marad... Még akkor is, ha közben a szülőfalum leépült. Ma már csak kb. 600 lakosa van, nincs kocsmá a faluban, nincs mozi, az iskolában csak összevont alsó tagozat van, összesen hat gyerekkel. Vendégpap jár ki vasárnaponként misét tartani. Megváltozott a falu képe, mióta tizenöt évesen kirepültem a szülői házból. Igaz, közben elmúlt ötvenöt év. Én meg időközben maholnap hetvenéves (!?) leszek...

Osváth Gábor

tanár, műfordító (Hódmezővásárhely, 1946. január 22.)

Igencsak túl vagyok már a hamleti koron (30), a krisztusi koron (33), de még előttem, ahogy a néphit tartja, a két kaszás (77). Régen túlugrottam már a hatvanon is: ez a kínai kultúrkörben az életciklus végét jelenti, amikor a tudós írástudó összegez, és készül az elmúlásra. Megőzvegyültem, három nagyszerű gyermek apjaként megpróbálkozom itt és most életem tömör summájával, bár az elmúlás még olyan távolinak és hihetetlennek tűnik.

Származásom és életutam kapcsán három magyar település neve muzsika a lelkemben: az első Hódmezővásárhely, ahol születtem és a világra eszméltem. Parádfürdő a második, ahova apám az ötvenes évek elején fiatal segédorvos-

ként került; akkor láttam, alföldi gyerekként, először hegyet. Kisgyerekként szabadon nyargalásztam öcsémmel a Fehér-kőn, a Sándor-réten meg a Tarna patak partján. (Felnőttként értesültem arról, hogy csodás gyerekkorunk színhelyén, igen közel, a Recsk felé vezető út mentén volt a hírhedt munkatábor.) A harmadik helynév Eger, ahol iskoláimat jártam, ahol először voltam szerelmes, és ahol a legjobb barátaimat megismertem.

Felmenőim mind vásárhelyiek. Egyetlen dédszülőmre emlékszem: apám anyai nagyapja, családi legendák hőse, Fári Béla tisztí főorvos volt a városban. 1868-ban született, 1956-ban halt meg. Az egyetemi indexe ma is megvan, benne Korányi Frigyes, Lenhossék Mihály, Hógyes Endre aláírása. Ő tanított meg úszni Egerben, amikor 85 éves volt. Apám az ő hatására lett orvos. Apai nagyapám, aki Trianon után, 1920-ban került a Székelyföldről Vásárhelyre, és ott lett városi hivatalnok, az unitárius vallást hozta magával. Anyai nagyapám, a jómódú városi parasztpolgár („kulák”) Zsoldos Samu 1951-ben két évet kapott ízigatásért, mert szidta Rákosit. A börtön után is állandóan zaklatták, végül felkötötte magát. Édesanyámat a református leánygimnáziumban Szabó Magda tanította. Nem volt még 19, apám 22, amikor megszülettem, és ha visszaszámolok 9 hónappal, a fogantatásom a háború végi, tavaszi eufóriával lehet kapcsolatos... Hatévesen kerültem el Vásárhelyről, s amikor 17 éves koromban újra begördült velem a vonat a népkerti állomásra, könnyes volt a szemem. Ennek okát talán csak a vásárhelyiek érthetik *mög*. Annyi szépet és jót hallottam szüleimtől erről a városról, az ő fiatalságukról. Apámtól az iróniára való hajlamot, a kritikus szemléletet örököltam, anyámtól az érzelmeket, a szeretni tudás képességét, az empátiás készséget. Apám öccsét, az irodalomtörténész Bélát, akinek emléktáblája van a városban, imádtuk Samu öcsémmel, bizalmas titkainkat megoszthattuk vele. A temetésén csodálkozva hallottam a szónoktól, hogy fiatalon halt meg. Harminckilenc éves volt akkor, én meg tizenkilenc...

Ami a múlt századot és nemzedékem sorsát illeti, minden bizonnyal a legfontosabb az volt, hogy megúsztuk a háborúkat, a vérontást! '56-ot kisgyerekként éltem meg: a félelem és valami furcsa várakozás légkörét éreztem a városban. Apám lelkesen égette a sparherdben a marxista klasszikusok birtokában levő példányait, és adott egy óriási pofont, amikor éjszaka kinéztem az ablakon meghallván a ház előtt dübörgő tankok zaját. Novemberben Seres Gábor barátommal indigóval sokszorosított lapot szerkesztettünk az iskolában, Pósa bácsi nyomán Kis Lapok volt a neve. Az egyik vezércikkben lelkesen írtuk, hogy már Lillafüreden vannak a felszabadító ENSZ-csapatok. Ennek nyomán behívtak minket a tanáriba és megfeddtek, de éreztem, hogy nem igazán dühöseks ránk. Apám a hatvanas években naiv kommunistaként felvette a harcot a hálapénz intézménye ellen, küzdelme nekem akkor szimpatikus volt nagyon, hiszen ő mint röntgenorvos soha nem kapott paraszolvenciát, és egyáltalán nem voltunk jómódúnak mondhatók... Ideológiai fellazulásom akkor kezdődött, amikor hazahozta és odaadta elolvasásra az MTI bizalmas, nyugati sajtócikkeket közlő kiadványait.

A Dobó István Gimnázium után magyar–orosz szakon végeztem az Egri Tanárképző Főiskolán, majd az ELTE-n. Tanárain, akiktől szakmai igényességet, emberséget tanultam: Bihari József, Bakos József, Raisz Rózsa, Berzy András, Rácz Endre, Balázs János, Szépe György. Rövid általános iskolai orosztanárságot követően a kalandvágy és egy szerelem kudarca sodort egy pályázat nyomán 1970-ben Észak-Koreába, két évig a Phenjani Egyetemen tanultam. Rendkívül érdekelt, hogy milyenek az eufemisztikusan személyi kultusznak nevezett diktatúra hétköznapijai, miért tűrik az ottani emberek. A legmegdöbbentőbb az volt, hogy egyetlen észak-koreai diáktársunkkal sem lehetett őszinte, kritikus hangnemben beszélni, mert tudtuk, hogy jelenteniük kell a vezetőségnek.

A diktátor titka: félni tőle, és ugyanakkor imádni őt – istenpótlék tehát az ateista világban. Hazatérésem után magyartanár voltam a Balassi Intézet elődjében, koreai diákjaim is voltak. 1989-ben kerültem a Külkereskedelmi Főiskolára a Japán-szakértő Hidasi Judit kérésére, hogy tanítsam a koreai nyelvet. Az ottani kitűnő alkotói és baráti légkörben megírtam a hazánkban első, kétkötetes, 400 oldalas koreai nyelvkönyvet, majd Koreával kapcsolatos egyéb jegyzeteket, kétszer voltam hosszabb dél-koreai tanulmányúton. Később az ELTE-n részt vettem a koreai nyelv és kultúra programjának kialakításában, majd a koreai tanszék létrehozásában, ahol koreai nyelvet és irodalmat tanítottam. Kiváló tanítványom, Csoma Mózes ma a tanszékvezető. Több mint 70 publikációm van, ami Koreával kapcsolatos. Én szerkesztettem a Terebess Kiadó jóvoltából az első magyarra fordított koreai novelláskötetet, majd verseskötetet is. Nyugdíjas éveimben is tanítok még, de elsősorban fordítással foglalkozom, és kiadás előtt van a koreai irodalomtörténetem. Nagy gyönyörűséget okoz számomra a *sidzso* (évszakok melódiája) nevű koreai rövid vers műfaja, több mint kétszázat ültettem át magyarra. Nemzedéktársaimnak és magamnak vigasztalásul, biztatásul álljon itt kettő közülük. Az elsőt Kim Szudzsang írta, a másikat Szongje Jonvol a 18. században:

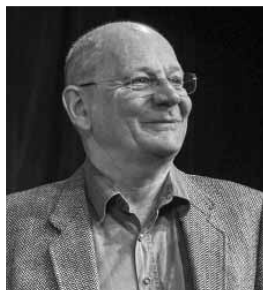
Nézzed csak: hosszú hajam
Hirtelen őszbe hajlott.
Hervadás a világ rendje,
A hósín a korral jár...
Nem bánom. Fehéredjen a haj!
Szerelmünk nem fakul.

Barátim, gyertek velem
Halászni vagy vadászni!
Homlokunk mély ráncai
Kisimulva sose lesznek,
Jól tudjuk: a vég valahol vár.
De kövessetek, s felejtitek!

Bereményi Géza

író, rendező (Budapest, 1946. január 25.)

Így születtem

Sándor azt kérdezte tizenhat éves lányától,
Miután megjött közvetlen az ostrom után,
És látszott, hogy nagy hasú terhes: „Hát a férjed hova lett?
Megölték, vagy otthagyták?”

És mikor megtudta, hogy a férj szépen lelépett,
Azt mondta nejének, Rózának, hogy „Rózsikám!
Milyen nagy szerencse ért most minket, lesz egy unokánk,
Miénk lesz, mert apja nincs.”

Így születtem,
E világra így jöttem én,
Egy gengszter és egy szent piacon felnevelt,
Két régi kereskedők.

Sándor nagy ravasz volt, Róza meg mélyen vallásos,
Egyik a pénznek élt, másik meg csak Istenért,
Sándor azt mondta, az élet túlélés, Róza meg mást,
Hogy az élet egy szent adomány.

Így születtem,
E világra így jöttem én,
Sándor s Róza is, egy szent és egy hamis,
Engem így neveltek ők.

Hatéves lettem, hogy anyámmal eljött egy férfi,
Hogy ő lesz az új apám, a piacról elvisznek ők,
Elvittek, s hogy visszanéztem, ott állt a standban a pár,
Énbennem egyek ma már.

Piacon tanultam, milyen az emberi fajta,
Istennek élve is ölne a szent életért,
Elmentem, s hiába tanultam, nem tudok többet, mint ők,
A két régi kereskedők.

Így születtem,
E világra így jöttem én,
Egyként szeretett egy gengszter és egy szent,
Két régi kereskedők.

Bereményi Géza

Hopp-Halász Károly

festőművész (Paks, 1946. január 28.)

Az általános iskolát is szülőhelyemen, Paksen végeztem.

Édesapám 1953-ban meghalt, öcsém akkor egyéves volt, én hét. Édesanyám egyedül nevelt fel bennünket. Mindvégig ösztönzött és támogatott a tanulmányaim és a képzőművészeti tevékenységem előmenetelében.

Pakszon Kassalik László festőművész-rajztanár irányításával kezdtem rajzolni és festeni. 1962-ben kerültem Pécsre, a Művészeti Gimnáziumba, díszítőfestő szakon tanultam. Rajztanáraim Bizse János, Bérces Gábor, Lantos Ferenc voltak, szaktanárom id. Vadász Pál díszítőfestő. 1965-ben érettségiztem, és a Mecseki Ércbányászati Vállalat Szolgáltató Üzemében kezdtem dolgozni grafikus-dekorátorként. Tíz évig a munkásszállón laktam, előtte kollégiumban.

A Művészeti Gimnázium elvégzése után a szakmai fejlődésben Lantos Ferenc festőművész segített. Később barátaimmal, művésztársaimmal a Pécsi Műhelyben dolgoztam, ahol a közös feladatok és szakmai kihívások mindannyiunk művészi fejlődésében fontos és maradandó eredményt hoztak.

1974–79 között a pécsi Janus Pannonius Múzeumba kerültem grafikus-kiállításrendezőnek. Ebben az időszakban jelentős állandó kiállítások nyíltak meg a városban, mint a Csontváry Múzeum, a Reneszánsz Kőtár, a Vasarely Múzeum, a római sírkápolna stb. A múzeumnak fontos periódusa volt Hárs Éva, Romváry Ferenc tevékenysége.

Számos múzeumi szakember valamennyi osztályon dolgoztatott bennünket. A feladatok elvégzésekor sok új ismeretet sajátítottam el, ami befolyásolta további művészi fejlődésemet. 1965 után a kezdetekben Bak Imre, Fajó János, Nádler István, Hegyi Lóránd, később Szabó Júlia rendszeresen adtak szakmai tanácsokat.

Sokat jelentett Perneczky Géza barátsága Kölnben, segítsége külföldi utazásaimkor: 1972-ben, 1978-ban, 1984-ben Németországba, Hollandiába. Meghatározóak voltak számomra a nyolcvanas évek külföldi csoportos kiállításai és az utazások, művésztelepek, alkotói lehetőségek: Cagliari–Villasimius, Graz–Malerwochen, Brescia–Firenze–Bologna 1983–1990 között, a római ösztöndíj. A Római Magyar Akadémia ösztöndíjával három hónapot barangoltam Itáliában 1990-ben.

1979-ben édesanyám betegebb lett, ezért Amszterdam helyett Paksra költöztem. Itt a Városi Művelődési Központban kaptam állást mint népművelő, művészeti előadó, mindenese. Kiállítások, alkotótelepek szervezését, lebonyolítását, kivitelezését végeztem. Közben létrehoztam 1979-ben a Fiaatal Alkotók Körét, a Vizuális Kísérleti Alkotótelepet Lantos Ferenc festőmű-

vész és Apagyai Mária zenetanár közreműködésével.

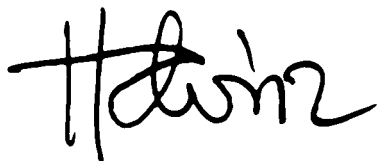
Első jelentős kiállításomat Kovács Márta és Kovács Péter rendezte meg az István Király Múzeumban Székesfehérváron, 1982-ben. 1991-ben megalapítottam korábbi terveim alapján a Paksi Képtárt a kortárs magyar képzőművészek és művészettörténészek – Szabó Júlia, Romváry Ferenc, Hegyi Lóránd – szakmai segítségével.

A kilencvenes években nagyon sok energiát emésztett fel a sok munka a paksi Városi Művelődési Központ-

ban és a Paksi Képtárban, különösen 1990–2006 között.

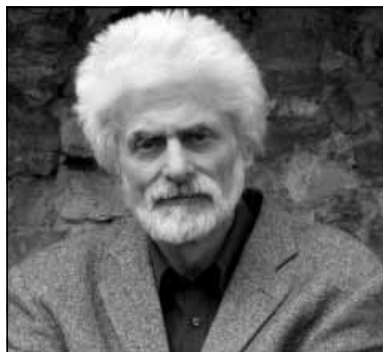
1999-ben meghalt édesanyám és öcsém.

2006-ban a Paksi Képtár új épületbe került. Még ebben az évben nyugdíjba mentem. 1990 és 2013 között képzőművészeti tevékenységemet leginkább Pakson és Bresciában végeztem.

Fenyvesi Félix Lajos

költő, újságíró (Hódmezővásárhely, 1946. január 31.)

Hetven év – első szavam az ámulat: ezt is megérttem. Annyi veszélyben, gyászon át, idáig cipeltem életemet. Már a születésem is csoda volt: 30 fokos télben, hószakadásban ment apám az öreg orvoshoz. Többször is elestek a jeges úton, végül a kora hajnalban arra járók segítségével időben megérkeztek.

Nem akárhová kerültem. Vásárhely, ez a nagy kiterjedésű alföldi város különös ajándékokat rejtegetett. Hatalmas tanyavilág vette körül. Kedves emberek jártak téglaköves utcáin, tiszta arcú parasztférfiak, bicikliző

asszonyok; bivalyos szekér ballagott a főtéren, a hírhedett Bandula kocsmánál kétkerekű kordék előtt muraközi lovak fújtattak...

Szegénységben, félelemben telt gyerekkorom. Mégis boldog volt és önfeledt. Játszottam a földes utcán, fociztam barátaimmal az apró téren. Ha jól emlékszem, elég sűrűn kellett forintjainkat összeadnunk a betört ablakok miatt. Hétvégén a banda tagjai, hat fiú és egy lány, Marika, kiugrottunk a közeli Mártélyra. A Holt-Tisza ártéri-erdős partjával, vén nyárfáival különös-szép tájat varázsolt elénk. A láncos csónakokkal, a nádasok rejtette mólókkal ma sem tudok betelni.

Apám szigorú ember volt. Gabonakutató, a vetőmagbúza tudósa. A zsarnoki hatalom mindenünket elvette. Ezért soha, semmilyen kompromisszumot nem fogadott el. Inkább alkalmi munkákat vállalt; végül a halálba kergették. Anyám a szelídség példaképe volt. Kedves, figyelmes, a semmiből ebédet teremtő, törekeny szépség. Bizonyára tőle örököltem irodalmi érzékenységemet,

rajztehetségemet. Bátyám evangélikus pap; tanított is, fiatal diákokat hívott maga köré, ezért az állambiztonsági rendőrök elvitték – 31 évesen halt meg. Hosszasan sorolhatnám fájdalmaimat, véget nem érő megpróbáltatásaimat. Inkább egy feledhetetlen emléket idézek föl.

Tízéves gyerekember voltam 1956-ban. Ma is magam előtt látom a fényes, esős napokat, a csörömpölő láncaltapokat. Az Üllői úti házak sebeit, ahogy a romok alól egy halott kéz mint felkiáltójel világol az alkonyatban. Unokabátyám lakott Pesten, kisgyerekekkel, neki vittünk tejport, sárga vajat, házikenyeret. Már késő este volt, hogy megérkeztünk. A kijárási tilalom sötétjében a Mikszáth téren megállt előttünk egy páncélautó. A torony erős lámpája fölvilant, valaki felénk irányította a vakító fényt. Apám bundakabátja mögé bújtatott, és eléem lépett óvó pajzsként. Mély csönd lett. Ma sem tudom, honnan jött a katona. Miért nem lőtt oda, miért engedett utunkra?

Hazaértünk, visszatértem szeretett városomba. A 300 éves Bethlen Gábor Református Gimnázium meghatározta életemet. A tudós tanárok, a hely szelleme, Bibó Lajos író, Galyasi Miklós költő, Grezsa Ferenc professzor. Járhattam Ilia Mihály legendás szerkesztő „magánegyetemére”. (S ha már neveket soroltam, meg kell említenem, hogy gyakran megfordult Vásárhelyen, nővéreinél, a mindig éhező József Attila; 1945 szeptemberétől óraadó tanárként ott élt nagy írónk, Németh László.)

„Olykor lehajol hozzánk Isten” – írta levelében a katolikus költő, Pilinszky János, aki Vas Istvánnal együtt útba indító mesterem volt. Talán az az Isten emelt föl infarktusom után 1990-ben, és beírt újból az Élet Könyvébe. Sokat dolgoztam: húsz kötet; gyerekvers-illusztrációk, borítótervek; újságcikkek ezrei az asztalomon.

Végezetül néhány mondat még. Nézem a népvándorlás képeit. Jönnek, özönölnek a menekülők. Árvák és gyilkosok. Szentek és rablók. Milliók és milliók földön és viharos tengeren... Milyen érdekes, mennyi ismeretlen dolgot hoz elő az emlékezés. Alig írtam arról, amiről akartam, azokról, akiknek meg kellett volna köszönnöm, hogy segítettek megmaradni. De nem találok biztató szavakat, reménytelennek látok mindent. Azután váratlanul fiatal vak nőt pillantok meg a Széll Kálmán téren. Belém karol törékeny mozdulattal, és megyünk a zsúfolt Budapest szívében. „Vigyázzon magára!” – köszön mosolyogva. És ragyog a világ körültem.

Fenyvesfőnix Lajos

Amedeo Di Francesco

irodalomtörténész (Anagni, Olaszország, 1946. február 2.)

A végén kezdem, mégpedig a legfrissebb és most is tartó magyar irodalmi szerelmemmel, Dsida Jenő költészetével. A *Harminc év közelében* című verse jut eszembe, és nemcsak azért, mert nekem is „gyűlnek könyveim és ellepik otthonom”, hanem főleg azért, mert hetven év közelében járok, ahogyan azt az idézett cím sugallja. Igen ám, de hol van a további hiányzó negyven esztendő? Majdnem mindazokban a magyar könyvekben, amelyeket mindig

mohón kerestem, hálásan kaptam, makacs lelkesedéssel cipeltem hazafelé. Ha egyáltalán tudom, hogy hol van most a hazám, Latiumban-e, vagy pedig Hungáriában? (Zárójelben legyen szabad megemlítenem, hogy Latium nekem nem Cassino városát jelenti, ahol boldog, csendes száműzetésben élek, hanem Anagnit, a középkori kisvárost, ahol születtem, és amelynek magyar történelmi vonatkozása is akad, hiszen 1303. szeptember 7-én, amikor Anagniban rátámadnak IV. „Szép” Fülöp francia király katonái VIII. Bonifác pápára, akkor a harc közepette meggyilkolták az éppen ott tartózkodó Bicskei Gergely esztergomi érseket, Károly Róbert magyar királyságának támogatóját.) Szóval azokban a magyar könyvekben rejlenek a lelki utazásaim és a kutatási gondokkal küszködő munkám; ezek tulajdonképpen életet és emlékezetet jelentenek számomra.

Az egész 1967-ben kezdődött, amikor Balázs János tanár úrral találkoztam a Római Egyetemen. Ott akkor ő tanította a magyar nyelvet és irodalmat, és neki mondtam el, hogy a klasszikus képzettség mellett, a görög, a latin és a szanszkrit után, eleget akarok tenni egy régi vágyamnak, a kelet-közép-európai kultúrák felfedezésének. Párhuzamosan a horváttal, magyarul is akartam tanulni. És így is lett. „Sors bona, nihil aliud” – Zrínyi Miklósnak teljesen igaza van. És engem mindig egy jó csillag kísért, már az első pillanatoktól kezdve, amikor ösztöndíjasként többször voltam Magyarországon. 1969-ben megismerkedtem Bán Imrével, a debreceni nyári egyetemen, és már beszélgettem vele a pásztorjáték műfajáról. 1970-ban találkoztam a Rómába készülő Szauder Józseffel a Fő utcai lakásában, és Klaniczay Tiborral a mitikus Ménesi úti Irodalomtudományi Intézetben. Aztán Rómában, Szauder József irányításával, szakdolgozatot írtam Balassi Bálint *Szép magyar komédiájáról*. Felejthetetlen élmény számomra, hogy ilyen atyai szigorúság segítségével dolgozhattam. Atyai valóban, mert nemcsak irodalomról beszélgettünk. Sokat tanultam. Megtiszteltetés és kiváltság volt ez. Még mindig őrzöm a féltett javításait, feljegyzéseit. És most legyen szabad egy kicsit dicsekednem, felidézvén egy kedves pillanatot. Szomorú, megfáradt, de büszke voltam, amikor a *Kövek és könyvek* című, posztumusz könyvét megkaptam kedves feleségétől, Máriától, és a nem éppen rövid dedikálásában ezt olvastam a nevem mellett: „Il preferito allievo di

mio marito”, azaz: A férjem kedvenc tanítványa. Ezt soha nem mondtam senkinek, de mindig felelősségtudatnak tartottam a lelkemben.

Mindjárt az egyetem elvégzése után kerültem Klaniczay Tibor kedvező és felfelé íveltető szárnyai alá; szívtam a tudományos élet tiszta levegőjét, éreztem a komoly kutatás mámorosító illatát, a szerdai napok különleges légkörét, a teremtő barátság igazi értelmét. És, ami több, ez nemcsak Tiborra vonatkozik, hanem az egész kutatócsoportjának minden egyes tagját illeti. Szép csapat volt. És szépen tudott szerepelni az évente megszervezett úgynevezett Rebakucs-konferenciákon. Lélekben ott maradtam Magyarországon. De a fátum azt akarta, hogy Nápolyban legyek a magyar kultúra közvetítője, most pontosan negyven éve. Tóth László volt az akkori magyar tanár, aki Márai Sándorral levelezett, szerintem személyesen is ismerte őt. Kezdtem tanítani, folytattam a kutatásaimat, egyre erősebb volt a magyarországi tudományos élettel való kapcsolatom. De gyorsan múltak ezek az évek!

A kilencvenes években felfedeztem Erdélyt. Ez egy másik fontos fejezetet jelentett és jelent az életemben, a kutató és egyben az ember számára. Legyen szabad mondanom, hogy ott a hó nem sáros. Gyönyörködtem a magyar (katolikus és református) templomok csendjében, élveztem a dicsó magyar múlt felidézését. Más szemmel újraolvastam az *Argirus históriáját*. Kézenfekvőnek éreztem mindazt, amit tanultam a régi magyar irodalom terén. Mert ott a magyar kultúra beszél nekünk, mégpedig nem múzeumi jellegűen. Azért is, gondolom, annyira divatos a történelmi regény Hungária területein. De megismerkedtem ott a XX. századi és kortárs erdélyi magyar irodalommal. És benne találtam azt a bizonyos „mást”, amelyre bizonyára már Balassi is figyelt annak idején, és amelyről múltkor Esterházy Péter is „tárgyalt” Visky Andrással (Korunk, 1992, 12, 74–75.).

1996-tól 2006-ig voltam a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (2002-től Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság) elnöke. Megint nagy megtiszteltetés, megint nehéz feladat, Klaniczay Tibor kezdeményezése nyomában. Tágult előttem a hungarológia területe. A nagyvilágon, Amerikától Japánig működő különféle magyar kulturális csoportosulások iránti érdeklődésem erősebb lett, a különféle emigrációban élő tudósokkal, alkotó személyiségekkel szintén fontos szakmai és emberi kapcsolatok születtek meg. Párhuzamosan volt lehetőségem látni, hogy sokrétűbbek a hungarológia tényezői, hogy a szakmánkat nemcsak a honvágyp táplálja, hogy nemcsak a Kárpát-medencét érinti, holott sok nem magyar származású EMBER drága munkássága, műhelymunkája valóban nemzetközi tudományos területté teszi – Klaniczay Tibor okos intuíciója, belátása szerint. Egyszóval, ez valóban az igazán fontos. Hogy hiszünk a hungarológiában, a fontosságában, a nélkülözhetetlen szerepében az európai kontextusban. E nélkül sose lesz igazi Európa. Ezzel a hittel dolgozom még. Az időt azonban nem lehet túlélni. Folytatom viszont – azt hiszem, ifjú lélekkel – a munkámat, mert korlátlan a kíváncsiságom. Nem szabad csodálkozni tehát, ha egyszerre dolgozom Zrínyi Miklós eposzán és Dsida Jenő líráján, és közben fordítok is. És nincs kizárva, hogy – még mindig a kutató szerénységével – egyszer visszamegyek a szellemi barangolásom kezdetéhez is, Balassi komédiájához.

Aurelio I. I. I.

Bányai Tamás

író (Budapest, 1946. február 8.)

Budapesten születtem, február 8-án, Vízöntő havában. 1946-ban, amely kínai naptár szerint a Kutya éve volt. S ha már kutya... Állítólag, bár ez közel sem bizonyított, egy kutya egyetlen életéve az ember hét eltöltött esztendejének felel meg.

Úgyszintén állítólag az ember (s talán a környezete is) hétévenként változik.

Életem első hét esztendeje 1953-ban ért véget. Ekkor váltak el szüleim. Rövid ideig apámmal éltem, majd visszaköltöztem anyámhoz. Nagy fordulat volt ez gyerekkorom idejében.

A második hét év 1960-ban telt le. Azt is mondhatnám, ekkor léptem ki az életbe. Gyalázatosan rossz bizonyítvánnyal fejeztem be az általános iskolát. Anyámnak könyörögnie kellett azért, hogy felvegyenek nyomdaipari tanulónak. Egész pontosan betűöntőnek a Franklin Nyomdába.

1967-ben megismertem egy nagyszerű lányt, akit majdnem napra pontosan hét héttel később (már megint az a bűvös hetes szám!) elvettem feleségül. Ha ez nem jelentős változás az életemben, akkor semmi sem az.

1974-ben... Addigra, korrigálva az igencsak gyatra általános iskolai bizonyítványt, kitűnőre érettségiztem a Fazekas Mihály Gimnáziumban. Egy évig katona is voltam, majd 1972-ben feleségemmel együtt disszidáltunk, s noha az Újvilágba sohasem vágytam, végül mégis Amerikában kötötünk ki. Aztán 1974-ben megkaptuk

a zöldkártyát, azaz a végleges letelepedési engedélyt, négy évvel később amerikai állampolgárok lehettünk.

1981-ben felmondtam az Amerikai Magyar Népszava/Szabadság hetilapnál, s Clevelandból a texasi Houstonba költöztünk.

Írói (újságírói?) pályámat ezzel lezártan tekintettem. Csúfosan becsaptak, sok mindentől elment a kedvem.

1988-ban a KFC-nél megkaptam saját üzletemet. Persze nem lettem tulajdonos, csak manager. Szerettem ezt a munkát, s úgy véltem, hosszú időre itt fogok leragadni. Nem így történt. Azért hét évet a csirkéseknél is lehúztam.

1995-ben nem volt különösebb változás, hacsak az nem, hogy két évvel korábban indított kis nyomdánk bevétele már fedezte szerény megélhetésünket.

2002-ben alig két hónap különbséggel meghalt apám és anyám. Nem állítom, hogy ezzel nagy fordulat következett be életembe, de azért...

2009-ben, másfél évvel egy regénypályázaton elnyert első díj után, először érdemeltem ki a Kassák Lajos-díjat. Nos, ez már csak valami fordulópont! Bátran jelenthettem ki: író vagyok.

2016. A hetvenedik életévembe lépek. Könnyen lehet, földi pályafutásom utolsó hét esztendejébe. (Azért némi ráadással boldogan kiegyeznék, hiszen az élet szép!)

S végül, hogy maradjak a hetesknél, eddig egy kisregényem, két regényem, három novelláskötetem jelent meg. Ez ugyebár hat kötet. Re-

mélem, a hetedikre is hamarosan sor kerül majd.

Szent Tamás

Najmányi László

díszlettervező, performer (Hermagor, Ausztria, 1946. február 8.)

„Mindenki művész, de nem minden művészet aktuális”

Szent Tamás

Fotó: Hamarits Zsolt

Egy angolok által üzemeltetett hadifogolytáborban születtem. Ifjúságomat a magyarországi bolsevik diktatúra láb- és kelkáposztaszagú poklának sötétjében töltöttem. 1978-ban a varsói paktum első punkzenekara, a SPIONS¹ alapító tagjaként előbb Párizsba, onnan Kanadába, végül 1986 tavaszán New Yorkba emigráltam. Ez a metropolis, az emigránsok, menekültek városa azóta is az otthonom, ahová időről időre visszatérek. Sokat utaztam, négy kontinens kilenc országában éltem hosszabb-rövidebb ideig. Alapvető, sorsformáló élményeim közé tartoznak az évek, amelyeket kutatásokkal foglalkozva a Karib-tenger szigetein és Indonéziában töltöttem. Voltam gazdag is, szegény is. Éltem közösségekben, és bőségesen volt alkalmam megismerni a

magányt. Valódi életkalandokat éltem át. Született rocker és kém, informer² vagyok: ritkán riadtam vissza a kockázatoktól. Igyekeztem mindig egyszerű, normális lenni, még akkor is, amikor az egyszerűség és normalitás jelentette a totális idegenséget. Számomra is meglepően hosszú életem során különböző nemzetiségű, vallású, életrendű emberek ezreit ismertem meg, köztük bolondokat, bűnözőket, génuszokat és szenteket. És persze magammal is találkozam időnként. Nem mindig dobott fel az élmény.

A Budapesti Műszaki Egyetemen szereztem mérnöki diplomát, de sohasem dolgoztam a szakmában. Írással, képzőművészettel, zenével, szín-

¹ <http://spions.webs.com/>

² Kódneveim: WordCitizen; Pére Lachaise; Dr. Száraz Edit; Dr. Homoki Helga; Perint Pál; A. L. Newman; Boris Popoff; Dr. Bardo; David Dog; David Boogie; Nemo David; Sir David O'Clock, Aurora Consurgens; MC BusyB, Ambiance21, DJ NoMore, VJ NoMore, MC NoMore, Karl-Heinz Wienerblut, 108, 108 AM stb.

házzal, kulturális antropológiával, film- és videokészítéssel foglalkozom, a történelmet, hagyományokat, az emberi lény viselkedését, szokásait tanulmányozom, időnként tanítok.³ Igyekszem együtt mozogni, változni az idővel. Gyakran cseréltem nézeteimet. Hol ebben, hol abban hittem. Nem okozott soha gondot önmagam elárulása, a nulláról újrakezdés. Mindig a közlésnek megfelelő, aktuális, élő művészetet eredményező kifejezési formát igyekszem választani. Irtózom a munkától, játszani szeretek. Igényes játékos és nagyon lusta lévén ritkán kényszerültem olyan feladatot elvállalni, amelyben nem leltem örömemet. Inkább minimálisra szorítottam szükségleteimet. Pályám első szakaszában a bolsevista cenzorok igyekeztek elvenni kedvemet a játéktól.⁴ Az emigrációm utáni években a menekülsors. Most a globalizálódott tömegtársadalom silánysága, igénytelensége. Valódi honfitársaimnak, rokonaimnak, barátaimnak a szellem embereit tekintem, élőket és holtakat. A halottakkal ugyanúgy tudok eszmét cserélni, mint az élőkkel. Ez nyilván az örület jele – de nem vagyunk-e örültek valamennyien? Az élet egymás örületének tolerálásává zsugorodott, az Aranykor emlékének foszladozó töredékeivel. A Mennyország az Egyenlők kommunikációja. A Pokol a humortalanság.

Az ezredforduló óta vagyok ismét jelen a magyar kultúrában. Azóta több ezer művészeti írást, esszét, publicisztikát publikáltam a nyomtatott és internetes sajtóban. Öt nyomtatott, tucatnyi video-, egy audio- és egy elektronikus könyvem jelent meg.⁵ Most fejezem be a cenzúra történetét és a cenzori személyiség pszichológiáját ismertető könyvem írását. Készül az elmúlt fél évszázadot sok szempontból bemutató *Rock'n'Roll Memoárom* is. Tizenöt elkészült könyvkéziratom vár kiadóra. Kreatív meditációm részeként akvarelleket festek és digitális festmények, kollázsokat készítek. Képzőművészeti munkáimat⁶ magyar és külföldi galériákban, kulturális intézményekben mutattam be. Számos rajzom, festményem, fotóm került magyar, francia, holland és amerikai gyűjteményekbe. A 2004-ben tervezett James Joyce-szobrom (Veres Gábor szobrászművész kivitelezésében) Szombathely főterét ékesíti.⁷ 1971 óta 127 színházi látványtervet készítettem kőszínházak és független társulatok előadásai számára. Első színházamat,⁸ a Kovács István Stúdiót⁹ 1971-ben alapítottam. A másodikat – Donauer Video Family Without Video&Friends (Donauer Arbeiter Familie Ohne Arbeit)¹⁰ – 1977-ben. Mostani színházammal, az 1986-ban, New Yorkban alapított Les Fleurs du Mal¹¹ utazó társulattal többtucatnyi darabomat vittük színre az utóbbi évtizedekben. Darabjaim és videoműveim zenéjét – többnyire az elektronikus zene műfajában – magam komponáltam. Két

³ <http://nlcvhu.webs.com/>

⁴ <http://wordcitizencensored.blogspot.hu/2014/10/blog-post.html>

⁵ <http://laszlonajmanyi.webs.com/>

⁶ <http://laszlonajmanyi.webs.com/>

⁷ <http://www.freewebs.com/wordcitizen15/index.htm>

⁸ <http://wordcity.webs.com/theatreszhz.htm>

⁹ <http://www.freewebs.com/wordcitizen19/>

¹⁰ <http://www.freewebs.com/wordcitizen15/donauer.htm>

¹¹ <http://lesfleursdumal.webs.com/>

elektronikus zenei lemezem jelent meg.¹² Számos elektronikus zenei koncertet adtam Magyarországon és külföldön. Több hangjátékot írtam a Magyar Rádió felkérésére. Az 1970-es évek elején én készítettem az első önálló videoműveket Magyarországon. Azóta több száz videoművem született.¹³ Készítettem filmeket a Balázs Béla Stúdió és a Magyar Televízió produkciójában. Tanítottam budapesti és vidéki képzőművészeti és színházművészeti egyetemeken.

Nemrég a világ első tervezérlésű hangszere, az 1920-ban kifejlesztett *theremin*, és feltalálója, Lev Szergejevics Tyermen (Leon Theremin) orosz tudós, zeneművész és kém labirintusszerű történetét¹⁴ mutattam be elektronikus zenei koncerttel egybekötött multimédia-előadás keretében, a budapesti Rock-múzeumban. Telt ház, a közönség életkora 10 évestől a 70 évesig változott. Örülök, hogy a közlésem nem diszkriminál.

¹² <http://wordcitizen29.webs.com/concerthall.htm>

¹³ <http://laszlonajmanyi.webs.com/videos.htm>

¹⁴ <http://thereminiad.webs.com/>

Najmőj huli

Maros Éva

hárfaművész (Pécs, 1946. február 9.)

Életem során sokszor kellett interjút adnom mint hárfaművész.

Akkor mindig volt éppen aktuális koncert, volt oka a felkérésnek, hogy érdeklődjenek arról, mikor és mit készülök eljátszani.

Az egész (eddig?) életem boldogságban telt, hiszen csodálatos hangszeremen csodás zenét próbáltam – másoknak is örömet okozva – játszani.

Játszani...

Milyen szép a magyar nyelv! Játszanom – nem dolgoznom – kellett egész életemben. Nekem írt versenyműveket, kamaradarabokat, szóló-hárfaműveket kaptam feladatul, ezekre nagy kitüntetések, Artisjus-díjakat, Liszt-díjat kaptam.

Játszottam, eleinte nagyon sok társsal, zenekarral, később már csak a (nekem? a közönségnek?) legnagyobb örömet okozó partneremmel.

A hangszerem a legnehezebb, legfájdalmasabb élethelyzeteket segített mélyebbre tenni. Zokogva is lehet hárfázni – mintha

a Niagara alatt játszanék...

Csodálatos lehetőség az élettől, ha van egy hangszer, amely (vagy aki?) segítségével elvarázsolja a játékost is, és szerencsés esetben a hallgatóságot is. Köszönöm, Élet!

Maros Éva

Jávori Ferenc

zenész, zeneszerző, zenekarvezető

(Munkács, Szovjetunió – ma: Ukrajna, 1946. február 10.)

Fotó: Vigh György

Ha azt vesszük figyelembe, hogy édesanyámat '44-ben elvitték Auschwitzba, édesapámat '43-ban elvitték munkaszolgálatosként a Don-kanyarba, csoda, hogy ide jutottam, mert a halál árnyékából jöttem vissza a szüleim. Amikor a szüleimről beszélni kell, mindig egy kicsit elérzékenyülök fölötte, hogy ilyen szörnyű időszakot megélve nem azon töprengtek, mi volt, hanem hogy mi lesz. Amikor megszülettem, a nagybácsim odarendelt egy cigányzenekart a házunkhoz, és zsidó zenét játszottak. Talán ez is közrejátszott abban, hogy idővel zsidó zenével kezdtem foglalkozni.

A zsidó ünnepek nagyon megmaradtak bennem, hiszen a mindennapi nehézségeket félretéve a család mindig összejött, és egy gyerek ilyenkor remekül érzi magát. Nagy volt a család; édesapámnak volt három testvére, édesanyámnak is négy, jó érzés volt, hogy ennyi nagynéni-nagybácsi közt az ember gyereke nincs egyedül.

Hat éves koromban édesanyám megfogta a kezemet, és elvitt a munkácsi zeneiskolába. Spitzer tanár úr, egy nagyon bölcs ember és nagy muzsikus, megkérdezte, milyen hangszeren szeretnék játszani. Mondtam, hogy zongorán. Erre azt mondta, inkább a hegedűt kéne választani, mert hegedűvel könnyebben lehet menekülni. Úgyhogy annak ellenére, hogy szerettem volna inkább zongorázni, elkezdtem hegedülni. Klasszikus zenén nevelkedtem fel, főleg orosz klasszikus zenén, persze a bécsi iskola nagyjai, Mozart, Haydn, Beethoven és persze Bach mellett.

Nagyon szép korszak volt, sok koncerttel, remekül éreztük magunkat, a szülők mindig velünk voltak és örültek nekünk. Amikor befejeztem a zeneiskolát, 14 éves koromban elmentem Ungvárra, az ungvári zenei konziba felvételiztem, ott is nagyszerű tanárom volt, Ojsztrah tanítványa. Emellett persze mindig is ott volt a fura zsidó zene, amely Munkácson elég fedett és zárt.

Az első komoly találkozás egy cigányprímáshoz kötődik, Galambosi Gyula remek muzsikus és prímás volt Munkácson. Mindenki ismerte. Az a csodálatos repertoár, amit játszott, klasszikus zenétől kezdve cigányzenéig mindent, nem beszélve arról, hogy zsidó dalokat is, rögtön megfogott. Egy kerthelyiségben játszott minden nyáron, a Csillag étteremben, és amikor nyáron sétáltunk a korzón Munkácson, mindig hallottam. Elég szoros kapcsolatba kerültem Gyuzsi bácsival, gyakran megfordultam nála, és akkor eljátszott nekem egy csomó igazi zsidó dalt; kiderült, hogy ez klezmerzene. Ezt feljegyeztem magamnak, arra gondolva, valamikor szükségem lehet rá.

A konzi után elmentem tanítani Nagyszőlősrre. Közben alakult egy zenekar, nagyon érdekes repertoárt játszott. Komoly ellenőrzés alatt állt minden fellépés,

mindig előre le kellett adni a számokat. Nemcsak orosz népzenei játszottunk, hanem nagyon sok olyan számot, amelyeket a tévében, a rádióban hallgattunk Budapestről, többek között az Illés-, a Metró és az Omega zenekar számait. Ez még engedélyezve volt, de, mondjuk, a Beatles-számokra már ki kellett találni valami jó kis szöveget. Mivel angolul nem nagyon tudtak az elvtársak, nálunk például a *Nehéz nap éjszakája* arról szólt, hogy az angol munkásmozgalom harcol a jogaiért.

Közben a húgom férjhez ment Magyarországra, 1967-ben, áttelepült. Sokat töprengtünk azon, hogy mi is megyünk együtt a szüleinkkel. Végül is 1971-ben áttelepültünk. Elkezdtem bogarászni az újságokat, hogy milyen állást tudnék elvállalni Magyarországon. Egy hirdetésben az Operettszínház keresett hegedűsöket, első hegedűst. Délelőtt játszottam egy próbajátékot, Hidas Frigyes zeneigazgató hallgatott meg. Este már játszottam odalent az árokban egy kopott kis frakkban, akkor kaptam, az előadás előtt. Felnéztem a színpadra, és fantasztikus színészeket láttam: Lehoczky Zsuzsát, Honthy Hannát, Németh Marikát, Rátonyi Róbertet, és sok-sok más művészt. Miután ezeket a művészeket annak idején Munkácson a „szemcsés” tévében láttam, jó érzés volt, hogy ilyen hatalmas nevekkel hozott össze engem a sors.

A mamám persze nagyon boldog volt; amikor a főpróbák voltak, a szomszédasszonyokkal, az Iluska nénivel vagy a Maca nénivel mindig eljött, büszkélkedett, hogy ott játszik a Férike. Eleinte jólesett, de utána egyre nehezebben viseltem el ezt a zenélést az árokban. A közönség annak tapsol igazán, ami a színpadon szól. Egyre jobban vágytam fel, a színpadra.

1988-ban New Yorkban jártam, és vásároltam egy-két klezmerlemezt, mert megláttam, hogy a lemezen pár olyan dal szerepel, amelyet én annak idején még Galambosi Gyulától hallottam. Rá egy évre az egyik barátom, akivel együtt tanultam a konziban, Koppelman József – aki most Pozsonyban a főiskolán tanít hegedűt – hozott nekem egy érdekes könyvet: *Zsidó hangszeres népzene* a címe. Moses Borowski a húszas-harmincas években gyűjtést végzett Ukrajnában, Moldáviában, Besszarábiában, orosz kis falvakban, és ebből a klezmerzene egyik „bibliája” lett, olyan eredeti, igazi klezmer hangszeres számok voltak, hogy nagyon sok muzsikusból később ebből.

Ez a két dolog meghatározta a jövőmet, nem beszélve arról, hogy ott voltak a tarsolyomban azok a gyűjtések, amelyeket Gyula bácsitól hoztam Munkácsról.

1990 fordulópont az életemben. Alapítottam egy zenekart, akkor még Budapest Klezmer Band volt a neve. Tizenegy tagú volt. Inkább csak másoltam azt a hangzást, amit az amerikai lemezekről kopíroztam le, de éreztem, hogy saját Budapest Klezmer Band-hangzást kéne kialakítani. Aztán '91-ben a francia Harmonia Mundi lemezkiadó cég „ránk kapott”, és meg is jelentette az első lemezünket: *Zsidó zene Kelet- és Közép-Európában*. Ezen volt eredeti tizenhét szám, persze mai füllel visszahallgatva nagyon-nagyon gyerekcipőben járt ez a hangszerelés meg az egész interpretáció, de a maga nemében végül is sikeres volt. Megjelent több mint húsz országban.

Adódott egy jó lehetőség, szerződést kaptam Németországban – egy szalonzenekar, zeneileg és szakmailag nem épp jó ómen, de elég szép pénzt fizettek, és volt egy csomó szabad időm. Ez a másfél év meghozta az útmutatást, hogy merre is induljon el a Budapest Klezmer Band. Amikor hazajöttem,

a tarsolyomban ott volt két lemezre való anyag, és megvolt az elképzelés, hogy a zenekar héttagú lesz: klarinét, hegedű, tangóharmonika, harsona, bőgő, dob és zongora. A régi zenekarból hárman maradtak. Elindultunk egy teljesen új úton, saját hangzást sikerült megvalósítanunk. Felfigyeltek ránk. A Madách Színház főrendező-igazgatója, Kerényi Imre az egyik előadás után egyszerűen azt mondta: Felmentek a tetőre. A színpadra akartam kerülni, és végül is a tetőn találtam magamat – ami nem rossz, és még magasabban is van, mint a színpad: a *Hegedűs a háztetőnről* volt szó. Több mint 287 előadást adtunk, hatalmas nagy sikerrel. Ez meghozta nekünk a népszerűséget, hiszen nagyon sokan megnézték; nemcsak egy egyszerű zenekar voltunk, hanem kotta nélkül játszottuk az egész darabot, együtt sírtunk, együtt neveltünk, együtt menekültünk, és nekünk hatalmas nagy önbizalmat adott, hogy a színpadon is ilyen jól együtt tudunk működni.

Utána már nem volt megállás. Kiss János György megkeresett telefonon a *Purim, avagy a Sorsvetés*hez, most már teljes balettzenét lehetett írni, ez volt az első zeneszerzői munkám. New Yorkban, a tánc Mekkájának hívott táncszínházban, a Jewish Theatre-ben is nagy ovációval fogadták. Jött London, Moszkva, Brüsszel, mondhatni, az egész világot bejártuk, koncertzenekarként is nagyon sok városban és fesztiválon fordultunk meg.

Megint ki kell emelnem egy telefont: Rolla János, a Liszt Ferenc Kamara-zenekar vezetője rám telefonált, és félig viccesen, félig tréfásan azt mondta, a Klezmer Banddel szeretne játszani a Liszt Ferenc Kamarazenekar. Ebből született a *Klezmer Szwit*, amit előadtunk a zsidó fesztiválon, 4000 ember hallgatta. Lemez is készült belőle.

Néhány évre rá az Operettszínháztól Kerényi Miklós Gábor ajánlott a figyelmembe egy nagyon érdekes darabot, Indig Ottó erdélyi író a harmincas években írt színdarabját, *A torockai menyasszonyt*. Ebből lett a *Menyasszonytánc* című klezmer-musical, azóta is megy az Operettszínházban, tavaly volt a 200. előadás.

Egy tavalyi felkérésre új musicalt írok most, a bemutatója 2017-ben lesz: *A farmerkirály*. Lévi Strauss életéről szól. Lévi Strauss egy bajorországi zsidó családba született, kalandos és érdekes élete volt, és ahhoz képest, hogy milyen nagy név a világban és könyv formában nagyon sok információ van róla, mindeddig sem színdarab, sem film nem készült róla. Kállay István dramaturgnak volt annyi ambíciója és ereje, hogy két évig könyvtárban ülve megírta a librettót – most ment el a nyáron.

2014-ben megkaptam a Kossuth-díjat, 2015-ben az érdemes művész kitüntetést. Párizsban pedig, ahol egy kulturális központ felavatásán vettünk részt, az ottani polgármester egy nagyon szép díjat adott át nekem a magyar és francia kapcsolatok ápolásáért. A 2015-ös Prima Primissimán a Klezmer Band kapta a közönségdíjat.

Cs. Varga István

irodalomtörténész, tanár, kritikus, szerkesztő (Kapuvár, 1946. február 11.)

Vallomásom inkább számadás, hasonló, mint Gérard Genette véleménye a poétikáról: *„Bizonyos értelemben ez minden, amit mondani kívántam – és biztos, hogy még ez is sok.”*

Kapuváron jártam általános iskolába, a győri bencés gimnáziumban érettségiztem. Édesapám útra-
valója: *„Ne tanulj, fiam, többet Győrben, mint amennyit mi itthon dolgozunk!”* Szerettem a mezei munkát, be-

csültem a sokszor megalázott mezei szorgalmat. Két nyáron egy mentapárolónál, éjjel-nappali váltóműszakban *„tizenkétóráztam”*. Két aratási szezonban kombájnoztam, Sopronban kőművesek mellett culáger (segédmunkás) voltam. Lélekellátó emlékeim a közös kapálások édesanyámmal és kaszálások édesapámmal.

Diákkorom sorsajándéka: Nádasi Alfons tanítványa lehettem. Szigorúságának oka és célja: a bennünk lévő szellemi növésterv, a minőségeszmény valóra váltása. Tábori lelkeszként a fronton és a fogságban is helytálló ember maradt. Nyelvekre tanított, a nyelvek szeretetét tanultam tőle. Szerinte a tanulás jellemkérdés: csak valóságos szellemi teljesítmény adhat igazi tekintélyt. Példáján lelkesülve a *„tanár úr”* titulust többre becsülöm a *„professzor úr”* megszólításnál. Bánhegyi Jób nagy tudású, fejedelmi habitusú magyartanárom volt: Illés Béla helyett

Fotó: Fejér István

Illyés Gyulát tanította. Élmenyszerűen ajándékozta meg diákjait az irodalom, a művészetek szeretetével. Jáki Sándor Teodóz a *Deo gratias* életérzést és a *Soli Deo Gloria* intelmét tudatosította bennem. Családomba is mindig derűs örömet, lelki békességet hozott. Számos zárandokútján kísérelte, minisztránsa, sok előadásának közreműködője lehettem.

1970-ben a debreceni egyetemen szereztem magyar–oroszc szakos diplomát. Három évig az edelényi gimnáziumban, öt éven át az egri tanárképzőben, 1978-tól a debreceni egyetem orosz irodalomtörténeti tanszékén tanítottam. 1984-től az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán oktattam, az irodalomtörténeti tanszék vezetését kétszer is vállaltam.

Egyetemi doktori címet 1974-ben, 1983-ban kandidátusi, PhD fokozatot szereztem, majd habilitáltam. A Károli Gáspár Református Egyetemen Németh László-előadásokat, az egri teológián és főiskolán *ars sacra*, az ELTE-n pedig *literatura sacra* stúdiumokat is tartottam. Sok előadást vállaltam idehaza, szerte az országban, és határainkon túl is. Számos hazai és nemzetközi konferencia szervezésében vettem részt. 2013-ban, az ELTE BTK Kultúra- és Irodalomtudományi Intézet tanáráként mentem nyugdíjba. Végleg szabadon szolgáló értelmiségi

lettem – a Kalász László-i *Nagy jövő mögöttünk* tudatával.

Könyveim: *Jeszenyin világa* (Európa Kiadó, Bp., 1986); *Utak és távlatok* (Miskolc, 1986); *Tanújelek*. Tanulmányok Németh Lászlóról (Magvető, Bp., 1987); *Hevesi és borsodi tájházában* (Felsőmagyarország, 1997); *Költő a Bódva-völgyben* (Kalász Lászlóról), Edelény, 1998. Karinthy nyomán írhatom: „A copyright sose volt erős oldalam. Még a ‘scripta manens’ se volt szent néha, a ‘verba volans’-t többre becsültem.” Az *ars sacra* ikerpárja, a *szent művészet* két könyvem címlapján is olvasható: *Szent művészet I-II*. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából (Xénia, Bp., 1994, 2000); *Adósságtörlesztés* (Felsőmagyarország, 2002); *Rokonföldön*. Erdélyi-csángóföldi barangolókönyv (Xénia, Bp., 2004); *Cum honore*. Születésem 60. jubileumára (Garamond, Eger, 2006); *Látókör* (Hungarovox, Bp., 2012).

Számos antológiát, könyvet, kiadványt, tematikus folyóiratszámot szerkesztettem: *Dajkád völgy eme várost*. In memoriam Apor Elemér (Segít a Város, Eger, 2007); *Egri jubileumok* címen, hármasként jelent meg a *Kálnoky*-, *Bródy*-, *Gárdonyi*-emlékkönyv (Hungarovox Kiadó, 2013–14); *A vándorapostol*. Jáki Sándor Teodózbencés szerzetes emlékkönyve (Arrabona-Art Bt., Győr, 2014). Számos tanulmányt, esszét, kritikát publikáltam magyarul, több írásom jelent meg oroszul, németül, angolul is. Megjelenés alatt: *Szent művészet III.*; *„Tokaj szőlővesszein...”*; *„Nyújts feléje védő kart”*.

Részt vettem a Napjaink, az Új Forrás, a Délsziget, az Új Hevesi Napló, az Új Hegyvidék folyóirat szerkesztésében. Nagy Gáspár felkérésére a Magyar Katolikus Rádióban hét éven át *ars sacra* műsort tartottam. Alapító

titkára voltam a Németh László Társaságnak. Németh Széchenyi-definíciója iránymutató: „Minden fej Isten kápolnája. De a Széchenyié székes-egyház.” Kert-Magyarország helyett Panel-Magyarországot építettünk... Németh László „jobb és értőbb utókort remélt” (Nagy Gáspár). Hiszem: az ember többre tanítható és jobbá nevelhető. Jókai Annával együtt valom: a *művészet szent dolog, nincs művész hit nélkül, Isten megkerülhetetlen*. Oktatás- és ifjúságpartí társadalomról álmodom. A tanítás-tanulás csodái mindig csendben, az iskolában és könyvtárban történnek.

Soprontól Debrecenig belaktam ezt a kis hazát. Könyvtárszobám képzeletbeli *hortus conclusus*: számvetések színtere. Hetven év magasából az élet végtelenül szép. Hálát adok élet-utamért, amelyet bejárhattam, megélhettem, megérthettem, hogy mesebeli tarisznyámból sosem fogyott ki a hamuban sült pogácsa. Életem legfőbb jótevője: a feleségem. Édesapám 95 éves, 12-szeres dédpapa. A jó gyerek égi ajándék. Egy szem fiam lepipálta az apját: Luca Sára, Lili Júlia, Emma Dorka és Gergő András unokám – elővételezés a boldogságból.

Az ELTE Pro Universitate kitüntetésben, Eger Városa Nívó és Pro Agria díjban, Heves Megye Prima díjban részesített. Kapuvár díszpolgára, az MTA Köztisztület, a Magyar Írószövetség, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia Miskolci Csoportja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagja vagyok. A Magyar Jövő Fehér Mária Alkotói Díjában részesített. 2012-ben Toldy Ferenc-díjjal tüntettek ki. *Mind ez nem sok, talán nem is kevés.*

G. Nagy István

Rózsa T. Endre

újságíró, művészettörténész, művészeti kritikus (Budapest, 1946. február 11.)

Schweitzer József főrabbiival

Visszapillantó tükör

Végül utolért a hetvenedik évem, és úgy érzem, hogy feljutottam egy dombtetőre. Mint a lenti táj, úgy bomlik ki szemem előtt az életutam panorámája. Lassan összefésülgetem az események rendezetlen halmazait, és megvilágosodnak a hét hosszú évtized főbb útvonalai, zsákutcái, útelágazásai és csomópontjai.

Az első komoly fordulat 1964-ben, érettségi után esett meg velem. A háromszoros olimpiai bajnok kardvívó, Rajcsányi László, aki történetesen egyik

barátomnak volt az édesapja, elintézte, hogy útlevelet kapjak Nyugatra, a fiával együtt. Nem volt ez sima ügy akkoriban, a sportlegenda apa segítsége nélkül nem engedtek volna ki a vasfüggönyön túlra. Bécsben maradtam egy időre, és keményen dolgoztam, hogy egyetemre járhassak. Nem volt olyan barátságos és otthonos az akkori Bécs, mint a mai. A vasfüggöny tőszomszédságában álló városra a hidegháború vetett komor, ideges árnyékot.

A rá következő évben Párizsba mentem, ott folytattam az egyetemet. Az igazi szabadságba Párizsban kóstoltam bele. Készülődött a '68-as diákforradalom, Daniel Cohn-Bendit, a „Vörös Dani” évfolyamtársam volt. Páratlan szerencsémre egy igen jelentős filozófus, Emmanuel Lévinas tanította a filozófiatörténetet. Kemény dió Lévinas filozófiája, idehaza meglehetősen szűk körben ismert a munkássága. Remélem, hogy nem marad ez így. A Magyar Rádió kötelékében eltöltött három évtizedem talán legkomolyabb hozadéka, hogy a műsorkészítés örve alatt vissza-visszajártam Párizsba. Lévinas varázslatos személyével elmélyült a kapcsolatom, és egyre mélyebben értettem meg a gondolatmeneteit. Lévinas vitt el először egy évente ismétlődő rendezvényre, ahol minden alkalommal maga is előadást tartott, és mindig a Talmud valamelyik passzusát elemezte. A francia zsidó értelmiség kollokviuma (*Colloque des intellectuels juifs, 1957–2000*) olyannyira népszerű volt, hogy a Gallimard Kiadó az egyes kollokviumok anyagát zsebkönyv-formátumban adta ki.

A párizsi lét révén ismerem meg a modern judaizmust, a francia nyelv segítségével. Amikor visszatértem Magyarországra – és hosszabb időre itt is ragadtam a belügy jóvoltából –, megdöbbenve kellett felismernem, hogy mennyire eltorzult kép él a magyar társadalomban a honi zsidóságról, és mennyire pszichotikus a magyar zsidóság önképe. Még a rendszerváltozás előtt, 1988-ban néhányadmagammal megszerveztem a Mazsikét, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesületet, mivel a kultúra a közös nevező a zsidóság különféle csoportjai között, és hídként köti össze a magyarságot és a zsidóságot. A magyar értelmiség roppant erősen rokonszenvezett az új törekvéssel. Egy ideig. Azután harcias bekiabálások, téves politikai törekvések néhány év múltán megbontották az összhangot, és a Mazsike lehanyatlott.

Az 1990 márciusában elfogadott nemzetiségi törvényben még sikerült elfogadtatni a zsidó nemzetiségi opciót, de az 1993-as törvényből már kimaradt az alternatív lehetőség. Integráció az asszimiláció helyett. A Mazsihisz megfúrta, mert féltette az egyeduralmát. Nagy kár, a fiatal korosztály akkoriban nagyon igényelte a zsidó identitás új értelmezését, amely átlép a magyar határokon és ügyel Izraelre. Mára mind a nemzetiségi, mind a kulturális opció marginalizálódott. Sok fiatal elmegy, és az előregedő magyar zsidóság létszáma egyre jobban 40 ezer alá esik. Be kell látnom, hogy feleslegesen gyűjtögettem a pazarszat a saját fejemre a rendszerváltozás idején. Apodiktikus csalódásom után más terep vált fontossá számomra: a képzőművészet. Évtizedekig főként ezzel foglalkoztam a Magyar Rádióban, és elégedetten konstatalem, hogy ma is leginkább művészettörténészként tevékenykedhetek.

Peter Szalay

Szalay Péter

újságíró (Budapest, 1946. február 12.)

Amikor 1964-ben, a felvételinél rutinszerűen megkérdezték tőlem, hogy miért is szeretnék a Testnevelési Főiskola (ma már az önállóság útjára lépett egyetem) hallgatója lenni, nyíltan – vagy inkább elővigyázatlanul – azt válaszoltam, hogy a tanulmányaim befejezése után sportújságíró szeretnék lenni. Kérdően néztek

rám a bizottság tagjai, majd egyikük azt a zavarba ejtő kérdést szögezte nekem, hogy akkor meg mi a csudának jöttem ide? Valamit makogtam, ők meg csak hümmögtek, és nekem az járt a fejemben, hogy ezzel el is vágtam magamat. Tévedtem, mert a befogadott tanárjelöltek névsorára az én nevem is felkerült.

A TF faragott embert belőlem és alakított át csapatemberré. Kitanultam a szakmát, és közben arra is jutott időm, hogy basszusgitárosként, Pápai Faragó László bandájának tagjaként beleszőködjek a koncertezés világába; persze csak amolyan lelkes műkedvelő módjára. Az újságírás felé kacsingatva hétvégenként a „világ végére” buszoztam vagy villamosoztam, és recsegő vonalakon – a zsebpénzemet tantuszvásárlásra költve – alsó osztályú focimeccsek-ről tudósítottam. Értékrendszeremben mérföldköves eseménynek számított, amikor az Esti Hírlap már a szignómmal együtt hozta le az édesanyám írógépén lepötyögött rövidke írásaimat.

Fiatalságom emlékezetes napjának számított, amikor a vasárnap délelőtt sugárzott, *Táskarádió* című ifjúsági műsor külsőseként még a hangomat is hallathattam. Barátaimnak – hallgatóimnak – ezzel magas labdát adtam fel, akik rendületlenül azzal cukkoltak, hogy az r hangot egy kicsit acélosabban is formálhatnám...

A tanítási gyakorlatokon jelesekert kaptam, és még az is lehet, hogy testnevelő tanárként is megálltam volna a helyemet, de soha nem tanítottam, és a pótcselekvésnek számító tornaedzői pályafutásom sem tartott túl sokáig. Gyakornoki állásra pályáztam, és úgy kilincseltem az írásaimmal a napilapoknál, mint egy szorgos ügynök. Akkoriban a sportrovatok 3-4 újságíróval foglalkoztattak, akiknek eszük ágában sem volt egy ifjú titánt maguk közé fogadni. Meg hát státusz sem volt, csak ígéretes. Már majdnem bezárult a lehetőségek köre, amikor megtudtam, hogy a Magyar Távirati Irodában a rovatvezető Hoffer József, a futball nagy szerelmese (a későbbi, de csak tiszavirág-életű szövetségi kapitány) gyakornokot keres. „Csak azt ne mondd, ha elébe kerülsz, hogy én küldtelek, mert Hoffer ki nem állja a protekciókat. Rajongva beszélj a fociról, és arról, hogy szíved vágya a sportújságírás” – ezt tanácsolta Takács László, az emberemet jól ismerő cimborám. Ezt is mondogattam a sorsfordító találkozón, s úgy is gondoltam. Három hónapot még várnom kellett, de aztán felválthattam Albert Flóriánt – igen, a nagy „Flórit”, akit Józsi bácsi (ma is így emlegetem, és örökre a második apámnak tekintem) szívesen látott volna a hírügynökségi munkatársak körében. Az aranylabdás csatárból viszont soha nem lett aranytollas újságíró, és nekem akkor éppen ez volt a szerencsém.

Az internet nélküli világban 1990-ig hírközlési nagyhatalomnak számító MTI bejáratait 1969-ben, „hivatásos” korszakom kezdetén még fegyveres katonák őrizték, a negyedik emeleten pedig olyan szerkesztőség működött, ahol a bizalmasnak minősített hírekkel foglalkoztak. Azt szoktam mondani, hogy a lábtörő alól startoltam, de amit lehetett, kihoztam a hírügynökségi műfajból. Tizennégy évvel a rajt után, 1983-ban, Hoffer József nyugdíjba vonulása után vehettem át a rovat vezetését, amelyet aztán, a csapatomat folyamatosan fiatalítva és bővítve, sportfőszerkesztőséggé sikerült átalakítani. Ifjú munkatársaim – vagy ha úgy tetszik, a tanítványaim – jó iskolát kaptak, és később más szerkesztőségekben is megállták a helyüket. Gulyás László, Szekeres Tamás, Ch. Gáll András, Jocha Károly, Mészáros István, Jancsó Kornél is ott, a Naphegyen tanulta ki a szakmát, és arra alapozva csinálta meg később, de már önállóan, a karrierjét.

Ahogy főiskolásként, az MTI munkatársaként is minden szabad órát hasznos tartalommal igyekeztem kitölteni. Lakásépítő családapaként a szorgos „maszekoló” élmezőnyébe tartoztam, aki néhány száz forintot tudósítói megbízásért is kész volt lemondani a szabadnapjáról, és elbuzulizni Óbudáról Csepelre vagy Újpestre. Ha pedig egy lényegesen nagyobb megbízatást kaptam, például sajtófőnök lehettem egy világbajnokságon, vagy éppen könyvet írhattam a kétszeres olimpiai bajnok Magyar Zoltánról, gyakran tréfálkoztak velem úgy a kollégák, hogy „Péter, már megint sikerült egy falat, vagy az ajtókat és az ablakokat összehoznod az épülő lakásodba”.

Olimpiákról, világbajnokságokról tudósíthattam, közben két újabb dip-

lomát is szereztem. Jól megtanultam franciául, ennek köszönhetően az AFP hírügynökség budapesti irodája is „leigazolt”, amolyan bedolgozóként. Egy szép napon, valamikor 1989 őszén, amikor éppen a tornász-világ bajnokság sajtófőnöke voltam, kisebb küldöttség jelent meg a Budapest Sportcsarnokban, még a régióban. Barcelonából érkeztek, és engem kerestek. Még aznap este ajánlatot is tettek. Rövid tanakodás után így lettem az 1992-es nyári olimpia fő sajtóközpontjának projektvezetője, maradva az MTI kötelékében, hosszabb fizetés nélküli szabadsággal. Ez volt életem első – és valószínűleg már utolsó – külföldi munkavállalása.

A feladatomat – a spanyol nyelvet viszonylag gyorsan elsajátítva – határidő előtt teljesítettem, mégis jobban örültem annak, hogy fiúgyermekem született katalán földön, Budapesttől 2000 kilométerre. Még folytathattam volna valamiféle kevésbé vonzó beosztásban, de a család velem tartó minden tagja hazavágyott. Itthon pedig nekem kellett azzal szembesülnöm, hogy az MTI már nem jelent kihívást a számomra, és ha maradok, olyan csatákba kellene belemennem, amelyekre sohasem vágytam. Vakmerően, de távolról sem fejetlenül, negyedmagammal hozzákezdttem egy „mini” MTI, pontosabban egy magán-sport hírügynökség felépítéséhez. Így csöppentem egyik napról a másikra az államiból a magánszektorba, annak minden örömeivel és kockázatával.

A kis csapat repülőrajtot mutatott be, és erre még Sugár András, a Westel Rádiótelefon Kft. első embere is felfigyelt. Nem kisebbítve Hoffer Józsi bácsi érdemeit és jószágát, Andrástól kaptam meg életem

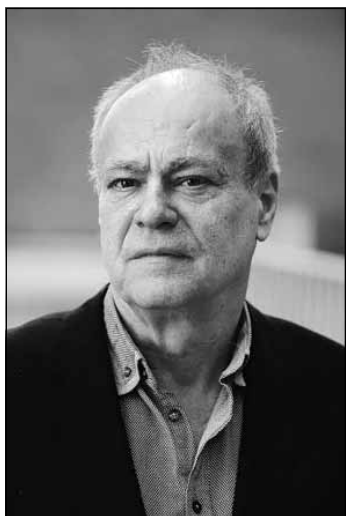
legnagyobb és már felülmúlhatatlan lehetőségét. Ő győzött meg arról, hogy egy sportújságíróból is lehet jó sajtó- és PR-igazgató, még akkor is, ha egy parányi kft. után egy hatalmas, és egyre csak hatalmasodó multinacionális vállalat vezérkarába csöppen. Csak az a fontos, hogy a sajtóval jól tudjon bántani, ötletekkel gazdagítsa a cég marketingkommunikációját, és ütőképes csapatot tudjon maga köré verbuválni.

A westeles szárnyalás nyolc évig tartott, és még tovább is tarthatott volna, ha nem érzem úgy, hogy tovább kell lépnem. Büszkén és békével. Hátam mögött hagyva a „találmányaim”, a „kapcsolatot”, a szlogent, a Dominót, a nagy túlélőmegoldást, a *Találkozásokat*, szép havilapunkat, és vagy 50 olyan kampányt, ami üzleti sikerhez vezetett. Ma is a gigantikus utód, a Telekom kötelékéhez tartozom, ahogy mondják, külsősként, az egyszemélyes *Telekom sport hírszolgálat* mindeneseként. Aktív vagyok, és belebetegednék, ha nem így lenne. Annyira aktív, hogy ősz óta a 2017-es FINA-világ bajnokság, a nagy „vizes” esemény szervezőbizottságának tagja vagyok, szóval visszatértek a régi szép idők, a hajtás, a rövid határidők, a sok írás és a szervezés. Lehet kapaszkodni.

(Ui.: Remélem, hogy büszke rám Péter, Gergő, András, Krisztina, Teréz Luca, szóval mind az öt gyermekem.)

Csepeli György

szociálpszichológus (Budapest, 1946. február 14.)

Patriae quis exsul se quoque fugit?

Nem rajtam múlt, hogy megszülettem. Viszszatekintve, az életem úgy tűnik, mint egy film, melyben szerepelek, de nem én írtam a szerepeimet, nem én választottam meg a helyzeteket, a barátaimat és az ellenségeimet. Véletlenek kísérték végig, s csak a szerencsének köszönhettem, hogy nem jártam rosszabbul, mint járhattam volna. Visszariadtam a választástól, melynek eredményeként kikerülhettem volna az országból. Itt tartott a nyelv, a kényelem, a lustaság, az ismert, mellyel szemben állt az idegenség és ismeretlenség. Ma már tudom, hogy az ember itthon is lehet emigráns, s külföldön is élhet úgy, mintha itthon lenne.

Negatív értelemben azonban szabad maradtam. Mindig tudtam, hogy mit nem akarok. Nem akartam a tekintélyelvűséget, az önteltséget, a vak azonosulást másokkal, csak azért, mert több pénzük, több hatalmuk, nagyobb hangjuk van. Rengeteg hibát követtem el, de mindig csak magamnak ártottam. Iszonytat a vér és a könny, az elnyomás, a leigázás.

Az ember érdekelt és érdekel most, akiben egyszerre él a szabadság és a rabság akarása. Nem lettem sem művész, sem filozófus, csak szociálpszichológus, aki nem ír semmi olyat, ami mély vagy katartikus. Mindenkinek van egy arca, és sok álarca.

A véletlen hozta, hogy nagyszerű középiskolába jártam, onnan az egyetem pszichológia–orosz szakára mentem. 25 évesen elkerülhettem egy nyári egyetemre, ahol Willem Doise, Henri Tajfel iskolájában elkezdtem a csoportközi pszichológiai jelenségek kísérleti vizsgálatát. Hazatérve egyetemi főnököm, Huszár Tibor mondta, hogy Magyarországon főlöslleges kísérleti csoportokat létrehozni, melyek tagjai nem ismerik egymást, s egyes-egyedül csak azt tudják, melyiknek mi a neve. Van bőven itthon ilyen csoport, nevük: „magyar”, „zsidó”, „cigány”. Vizsgáljam ezeket a csoportokat, javasolta. Izgatott a titok, hogy miként jön létre az emberekben a név révén felkeltett azonosulás, mely mind értelmileg, mind gondolatilag rendet vág az emberek érdekében. A csoportokhoz való húzás vagy irtózás eredendően az emberi léthez kötött jelenség, melynek lélektani grammatikája ma ugyanolyan, mint volt az emberré váláskor létrejött első csoportokban. Az egyes korok és egyes társadalmak színezik, de nem változtatják az eredeti képet. Első csoportközi kísérleteim óta 45 év telt el, s azt látom, hogy pár évtizednyi lappangás után a csoportközi indulatok, az erőszak, mások előítéletektől táplált megvetése, a félelem önmagunktól a világon és itthon ma erősebb, mint valaha. A tudomány tehetetlen a történelemmel szemben.

Most már látom, hogy nem azért nem mentem el Magyarországról, mert gyáva voltam. Magyarországra bevándorolt erdélyieket kérdezve jutottam el Horatius kérdéséhez: „Ki hazájából menekül, önmagától menekülhet-e?” Nem mehettem el Magyarországról, mert itt találtam meg a terepet, mely nem eresztett. Akárhányszor és akárhol voltam külföldön, nem éreztem azt az egyszerű fájdalmas és örömteli érzést, amit itthon érzek. Ha nem érzem ezt az érzést, nem tudok gondolkodni. Szeretek gondolkodni. Nem értem, de szeretném megérteni, hogy a magyar „miért nem bírja magát oly jól, mint körülményei engednék”?

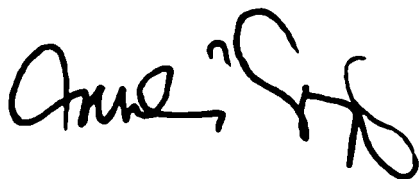
Széchenyi kérdésére magamban találtam meg a választ. Nem bírom magam oly jól, mint körülményeim engednék, mert nem választok, mert a forgandó szerencsére bízom magam. Mint a magyarok. Ők sem választottak, az ő életük is film, melyben szerepeiket nem ők írják, helyzeteiket, barátaikat és ellenségeiket nem ők választják. Összeillünk. Én és a magyarok.

Én már nem változom. Az utánam jövők meg fognak-e változni? Képesek lesznek-e választani? A kérdés mögött van egy másik, alapvetőbb kérdés. Megváltozik-e a magyar élet szerkezete? Képesek lesznek-e a XXI. századi magyarok arra, hogy életüket ne a szenvedő igeragozás, hanem a cselekvő igeragozás paradigmája szerint éljék?

Bírjuk-e valaha magunkat oly jól, mint körülményeink engednék, vagy fogásban tartjuk magunkat továbbra is?

A szabadulás önmagunktól csak önmagunk által lehetséges. Vakból látóvá kell válnunk.

Van egy Másik Magyarország, melynek nincsenek határai a térben és az időben. Én ebben az országban élek, mely nem e világról való.

Császár Angela

színművész (Kolozsvár, Románia, 1946. március 6.)

Mennyi az annyi?

– 70.

– Mennyi?!?

– Mi mennyi?

– ???

– Köszönöm, jól.

– ???

– Igen!!!

Bár néha nehezen indulok el... – egy több mint 30 évvel ezelőtti színpadi ugrásom-esésem következményeként –, de ma is biciklizem, úszom; és fűtülök a világra.

Már nem szorongat a társulati fegyelem: játszom, amit szeretek; válogatom, amit szívből tudok teljesíteni; kimondom, amit régebben csak gondoltam – persze nem bántó vagy sértő, hanem inkább jobbító, segítő szándékkal. Így is lehet félreértés elég.

Az éveknek is vannak előnyeik. Nem az időskor szépségeiről beszélek, mert azok nincsenek, csak előnyökről. Pl. ha a helyet nem is adják át, de ingyen utazom a metrón, buszon, villamoson. Tök király! – mondaná az unokám.

Komolyabbra fordítva a szót, még mindig bírom a lépcsőzést. Fokról fokra lépkedek kezdő színész korom óta. A fordulóknak megpihenek. Olykor a mellettem levő lift magasba röpített egy-két kollégát, akikkel később keserű emberként találkoztam, vagy mécesest gyújtottam értük.

Kevesen vannak, akiket irigyelnem kellene.

Sok erő kell a lépcsőzéshez – meg türelem, meg önkritika, meg belá-

tás, meg akarat, belső készítés, hogy ne adjam föl, lépjek tovább, próbáljak mást, tanuljak, készítsem magam a váratlanul jövő feladatra.

És kell egy társ! És kell egy család! Hetven felé még unokák is!

Ha mindez nem lenne, én is szomorú, keserű ember lennék.

Kis összegzés 70 körül.

Kolozsváron születtem, de a házassági anyakönyvi kivonatban Cluj-Napocára változott, és hiába reklamáltunk, hogy Körmöcbányát sem mondjuk Budapesten Cremnicának, nem méltatták figyelemre.

Az érettségi és a felvételi utáni nyáron napi 10 órai kapálással kerestem meg a szülővárosomba utazás költségét, mert kíváncsi voltam Kincses Kolozsvárra, amit karonülőként nem tudtam megismerni. A kirakatok meg az esti fények maradtak meg leginkább, hisz itthon a hatvanas években nem láttam ilyet a kisvárosban, ahol éltem. Ősszel pedig már Budapesten kezdtem el a Színművészeti Főiskolát. Kollégiumi lét, magány, bizonytalanság, pénztelenség, önbizalomhiány jellemezte az első két évemet, de túléltem, és a Nemzeti Színház tagja lettem. Csodálatos társulatban 34 évet töltöttem el. Mindig büszke voltam, hogy odatartozom. A színházon kívül rádióztam, szinkronizáltam, filmeztem, önálló esteket csináltam. Figyelmet, bizalmat és sikeres lehetőségeket kaptam. Ezért maradtam

Jerome Kilty: *Kedves hazug*
Partnere Széles Imre
(Várszínház, 1996, rend.: Szilágyi Tibor)

talpon, és ezért lépkedhettem egyre feljebb a lépcsőn.

Díszpolgár lettem választott városomban, Tatán, ahol gyermekkoromat töltöttem.

Sok szép szerepet játszhattam a Nemzeti Színházban és – anélkül hogy másik öltözőasztalhoz költöztem volna – 2000 után a Magyar Színházban, miközben két évig nem volt nemzeti színháza hazánkknak. Sikereket és díjakat könyvelhettem el. A Magyar Örökség díjra, a Kazinczy-díjra, a Jászai Mari-díjra, az érdemes művész

címre különösen büszke vagyok, de a többi elismerés is nagyon jólesett. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjaként hivatásom dolgait is jobban átláthatom – nem mondom, hogy szívderítő mindaz, amit látok, mégsem provokálok botrányt, mint néhány forrófejű ifjú teszi, hanem próbálok a magam helyén, a saját eszközeimmel jobbítani, segíteni.

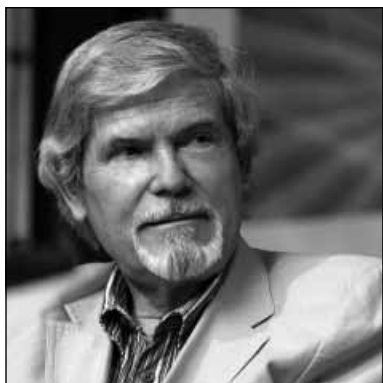
Éltem külföldön néhány évet, mert fontosabbnak tartottam a család egységét, mint a bizonytalan színházi előmenetelt. Nem is csalódtam. Hazatérve újra csak lépcsők voltak előttem.

Az 1990-es években, második külföldi utunk után a rendszer is megváltozott. Eltűntek a korábbi művészi munkát kínáló munkahelyek. Az állami gondoskodást felváltotta a szabadúszás, a castingra járás, az önmenedzselés, a pályázás... A mi nemzedékünket erre nem készítették fel. Sokan kihullottak a szakmából, sokan meghaltak fiatalon az erős verseny, a túlvállalt, zsúfolt előjegyzési naptárok, vidéki és pesti szereplések miatti autózás, a megélhetési színvonal fenntartásáért folytatott hajsza következtében, útközben.

Én úgy gondolom, hogy a társulathoz tartozás komoly védelem. Alkotóképesség-felélesztő és közösségépítő, amire óriási szükség van, hogy a színészi élethivatás ne tűnjön el, hogy a SZÍNHÁZ még sokáig örömet jelentsen játszonak és nézőnek egyaránt.

Szirtes Gábor

irodalomtörténész, könyvkiadó (Somogy, 1946. március 7.)

Már nem hullottak, amikor megfogantam, de még éltek az emlékezetben, amikor megszülettem. Fegyverdörgéstől, bombahullástól mentes volt már akkor a világ. Újszülöttként szerencsésnek mondhattam magam: engem békével, márciusi langymeleggel fogadott a korábban jöttekre a háború kínjait zúdító huszadik század. Aztán néhány év nyugalma a keservek és félelmek ideje következett. Félelem az újabb háborútól, de a *dicső* jelentől is: a hatalomtól, a bőrkabátosoktól, a besúgóktól, a normamegállapításoktól, az önkéntes vállalásoktól, a hidegtől, a meleg-

től, a szénhiánytól, a lyukas zoknitól, a foltos ruhától, a gyanakvás légkörétől, a kimondott szó igazától. Igen, az ötvenes években vagyunk, éber, harcos időkben élünk mindenütt: a munkapadok mellett, a traktoroslányok művelte földeken, az úttörőnyakkendős iskolákban, az izzadságos vajútékeken, a zúgó fejtőkalapácsok mögött. Folytonos harc a rendszer ellenségeivel, a szabotőrökkel, az árulókkal, a kulákokkal, szinte mindenkivel, és persze igazi küzdelem a szaporodó balesetek, a gazdasági károk, az emberi tragédiák elkerüléséért. Harc a túlélésért.

Mi égett belém, a bányatelepi gyerekekbe mindebből, egy életre szólóan? Keserves és szép emlékek egyaránt. Bányatüzek, sújtólégrobbanások, halálra égők, kőomlás alatt kiszorodtak a föld alatt. Veszteségek emberéletekben, szívekben-lelkekben. Nélkülözésekkel teli, ellentmondásos, „fecsegő” felszín, alatta egy melengető, emberi világ: szülői szeretet, családi biztonság, a mama süteményeinek illata, foszlós kalácsainak melege, összetartó rokonság, vidám társas együttlétek, négy osztatlanos iskola olajos, hajópadlós tanterme és versengésre készített tanórái, az írni-olvasni, számolni tanítás képességével megáldott tanító nénik, gondtalan gyerekkor, magunk kitalálta, élvezetes játékok, és a korai nagy élmény: a betű, az olvasás. Rövidesen már lajstromba vétele az olvasottaknak. Töprengék. Ilyen volt valóban? Keservek odakint, boldogság idebent? Vagy csak megszépíti a múltó idő?

Még mindig gyermekként, történelmi események (ki tudta akkor, hogy majd így nevezzük) tanúja vagyok: felvillan a bányauzem bejáratát „őrző” szovjet harcokos képe. Mit és kit őriz? A bányát? És kitől? A bányászoktól? A fizikaiaktól? A műszakiaktól? A mérnököktől? A technikusoktól? A magyaroktól? A forradalmároktól? Az ellenforradalmároktól? Rövidnadrágosként alig értjük. Megcsodáljuk az acélmonstrumot, a fura vágású kiskatonákat, jelvényeket cserélünk, csokit kapunk. Tőlük, kik a Szezei-csatornát jöttek „védeni”. Rácsodálkozunk, itt, nálunk, a kis bányatelepen, ahol nincs se szezei, se más csatorna, nincs ellenség, nincsenek fegyveres harcok, legfeljebb a Mecsekről és a Mecsekre zúgó lövegek hangja hallható, hetek, hónapok múltán is. Nem messze

tőlünk a Mecseki Láthatatlanok utóvédharcukat folytatják. Belép életünkbe a Történelem.

Közben felső tagozatos lettem, az új iskolához vezető több kilométeres gyaloglásnak vége, már háború előtti, öreg buszok pöfögnek velünk az új, erdőn át vezető úton: urak vagyunk, autóval járunk iskolába, karnyújtásnyira a város, a később könyvek írására ihlető szeretett városom, az ország egyik legjobb középiskolájával, az állami Nagy Lajos Gimnáziummal. Bányatelepi iskolából oda jelentkezni vakmerő vállalkozás. Ám gimnáziumi éveimben segítőtársaim az *odaletről* hozottak: a belém ivódott rend, fegyelem, lelkiismeretesség, szorgalom. És azok, akik körülvesznek: a későbbi szakmával *megfertőző* tanárok, igazi egyéniségek; a jó osztálytársak, máig barátok; a gazdagító élmények, máig emlékeztetők; a négy év alatt létszámban megfelelőző, vagány, ám rossz hírű osztály (talán igazi kollektíva) emlékezetes, nem várt nagy *alakítása*: mindenki sikeres érettségije. És közben alig vesszük észre: átalakul az ország, megszűnik a kisárutermelés, a falusi portákon már nem nyerit a ló, nem bőg a tehén, mindent magukhoz szorítanak a kollektivizálás kíméletlen acélkarjai. Persze azért tudunk egyet s mást erről is: a *Jelentés a földekről* címszó alatt a tanórákból elcsípett percekben falusi osztálytársaim „beszámolnak” a történetekről.

Sok mindent tudtunk, még többet nem. Sok mindenről hallgat a felszín, hallgatnak a tankönyvek, szüleink, tanáraink. Ezekkel később, váratlanul, sokkolóan szembesülünk. Igaz, ekkor még másfelé tájékozódunk: udvarlás, lányok, sport, továbbtanulás, egyetem. Szeged, a JATE, a szellemi abroncsainkat gondosan, ám – ma már látom – hiányosan építgető intézmény, a „tudomány palotája”, ahogy némi ironiával nyelvóránk példamondatában szerepelt. Milyen e palota belülről? Eltérő színvonal, eltérő tanárok, munkáskáderek és tudósok egyaránt, gyakran hiányos egyéni kurázsival, gyakori szubjektívizmussal, a pozitív és a negatív tanármodell megjelenítőiként. Az oktatásban sok felesleg és sok hiány, kicsiny bátorság és nagy óvatosság, csökkenő ismeretek a jelenhez közeledve. Az ellenzékiek, a polgáriak, a modernnek, az emigránsok (a magyar irodalomtörténetben) *nem létezők, nincs* Márai, Cs. Szabó, Tűz Tamás és a többiek. Közel van még 1956. Ők maradnak a későbbi évek, évtizedek önképzésére.

És hogy milyen felnőttnek lenni? Felvenni az első fizetést? Bejárni munkahelyek göröngyös útjait, megélni bonyolult légkörét, megismerni a világot, az embereket? Megismerkedni egy lánnyal, akivel úgy összekötözöd (nem összekötöd) a sorsodat, hogy a gyűrűcsere óta lassan már az aranylakodalom közelít felétek? Milyen megélni fiaid születését és felcseperedését? Milyen szülőként szellemi gyarapodásukat, iskoláikat, egyetemeiket, pályakezdésüket figyelni, segíteni? Megélni eltérő útvalasztásukat? Bennük egy magad kereső világot kutatni? Megtapasztalni a várva várt unokák világgrajóttét? Felfedezni ezt az új csodát? És milyen élted középútján szakmát váltani? Rátalálni egy széles szellemi horizontot nyitó, kapcsolatokkal és szellemiekkel gazdagító új foglalkozásra? Kiadót felépíteni, könyvek százait kiadni, számosat megírni, írói, irodalomszervezői életművet létrehozni? Hűnek lenni az embert szülő családhoz, és hűnek a könyvet szülő kiadóhoz? Egyszeri, soha vissza nem térő, érdekes, tanulságos, mérlegkészítésre készítő. Hét évtized, könnyebb és nehezebb évekkal, jó és rossz döntésekkel, de meg nem futamodással, a kihívások vál-

lálásával, a munka szeretetével, az értelmes életre való törekvéssel, és arra is, hogy hagyjal valami nyomot magad után. Tehát „immár kész a leltár”? – kérdezhetnéd. Remélem, még nem. A felfedezett hiányt még pótolni kell. A tervek még munkára késztetnek.

Kincses Elemér

rendező, drámaíró (Marosvásárhely, Románia, 1946. március 9.)

70?!? Ez bizony ennyi... Ezt mutatja a kalendárium... Ha hetven, hát legyen 70.

Akkor nézzük a számokat:

1. A marosvásárhelyi főiskola elvégzése után (1968) 8 év színészkedés a Kolozsvári Magyar Színházban. Ezt az időszakot inkább ne elemezzük. Mindnyájan jobban járunk így.

2. Egy rendezői kurzus elvégzése után 1972 és 2015 között 170-180 darabot rendeztem, négy országban (Románia, Magyarország, Jugoszlávia, Ausztria).

3. Néhány városban, fesztiválon nyertem díjakat is...(Bukarest, Brassó, Kisvárd, Szatmár, Szentpétervár). *Csatorna* című darabom román fordítása elnyerte 2002-ben a legjobb romániai dráma díját.

4. 8 saját darabomat mutatták be 11 színházban, 2 országban (Románia, Jugoszlávia).

5. 8 kötetem jelent meg eddig, 4 drámakötet, 3 regény, 1 novellaskötet.

6. 1 játékfilmet rendeztem (*Csatorna*, Duna Tv, 2008).

7. 1 operát is rendeztem (Verdi: *Falstaff*, Kolozsvári Magyar Opera, 2009)

8. 1 darab 9 kilós harcsát fogtam 2015 nyarán a Tisza-tónál.

9. 1 országos csúcsot állítottam fel 50 méteres futásban 1962 januárjában, 1990-ben döntötték meg... Ma-napság pedig otthon én ütöm teniszben a legtöbb kettős hibát...

*

Kétszer nősültem... „A másik sikerült, az egyik nem...” Békében, szeretetben élünk vagy 25 éve, ahogy a szüleimtől láttam... Édesapám, Előd bátyám, Gergely, a nagyobbik fiam, Elemér, a kisebbik mind a jogi pályát választották. Édesanyám az egész életét Édesapámnak és a három gyerekének áldozta. A nővérem, Emese gyönyörű regényeket írt. A feleségem, Mária pedig virágokból sző álmokat. Egyedül Kata lányomat nem tudtam, istenuccse, távol tartani ettől az áldott-átkozott pályától. Pedig mondtam eleget neki is, a színészeimnek is, hogy mi nem biztos, hogy ésnél vagyunk... Néhány okos, tehetséges ember, beülünk egy sötét terembe, és azon igyekszünk, hogy mások legyünk, mint aminek a Teremtő megalkotott bennünket. S minél messzebb kerülünk eredeti önmagunktól,

annál hangosabb a nézők sápiózása: „Hűűűű, micsoda remek színész, te, Rózsika, alig ismertem meg!”

Néha azért megtörténik a csoda. Ülsz a nézőtéren, megcsillan egy zseniális színész, szétrobban a mennyezet, s te repülsz a színészek szárnyán a csillagok felé. Ezért érdemes élni.

Címek (ez nem rangsor, ezek emlékek!): *Csendesek a hajnalok, Vérnász, Vörös postakocsi, Tóték, Mesél a bécsi erdő, Sirály, Állítsátok meg Arturo Uit!, Éjjeli menedékhely, Ég a Nap Seneca felett, Csatorna, Megtorlás, Irgalmas hazugság, Caligula helytartója, V Frank, Júlia kisasszony, A félszemű király, Büntény a Kecse-szigeten, Lola Blau... stb., stb.*

Helyszínek: Vásárhely, Bukarest, Pécs, Budapest, Galac, Brassó, Craiova, Bécs, Nagybánya stb., stb.

A *Soha* című regényemből film készült. Majdnem. Román–magyar koprodukció lett volna... Bukarestben si-

került némi pénzt szerezni, Pesten egy fityinget sem. A magyar filmművészet néhány eminens képviselője egészen kiválónak tartja a forgatókönyvet. Neveket nem írok, dicsekvésnek tűnne... A hivatal írt egy levelet. A levél kilencven százaléka dicséret... Ez lehet a magyar *Amarcord* – írták. Szentencia: nem támogatjuk. Logikus, nem?

A második regényemből most írom a forgatókönyvet. Küzdő típus vagyok. Ennyi maradt a sportból.

Ez már mindenképpen a célegyes. Már látszik a célszalag. Egyszer már majdnem átszakítottam. Papp Lajos áldott keze, szíve, agya gondolta úgy, hogy nekem még futnom kell néhány kört.

Tizennégy-négy, immár rovom a köröket a vörös salakon, újra. Most éppen nem látom a célszalagot.

Pedig itt kell lennie valahol.

V. Venczel Vera

Venczel Vera

színművész (Budapest, 1946. március 10.)

Fotó: Szkárossy Zsuzsa

A Teremtésben hiszek. Van valami, ami nálam – nálunk, embereknél – nagyobb erő. Nehéz ezt megfogalmazni, egyrészt mert annyira intim szféra, másrészt, mikor kimondom, mindent közhelynek érzek. Van, aki azt mondja: Teremtő, Isten, Sors. Én elhittem azt, hogy ami az én dolgom, amit nekem kell eljátszanom, ami az én feladatom, azt megcsinálhatom.

Megpróbál az ember a lényegre figyelni: itt kell lennem, eddig itt vagyok, ma este előadásom van... Tulajdonképpen mindig az aznapi feladatokat kell ésszerűen beosztani. Nem vállalni pluszban fel más dolgokat, és meg kell próbálni megmenteni azt az időt, ami alvásra és tanulásra kell. Nem tudunk más tenni...

Kovács Istvánnal a Kárpáthy Zoltán című
filmben (1966, rend.: Várkonyi Zoltán)

Erre nincs recept, mert mindenkinek más a környezete, a háttere. Végül is mindenkinek a saját életében kell ezt kikísérletezni, megtapasztalni. Volt az életemben olyan korszak, amikor nagyon sokat dolgoztam, valószínűleg az is adott számos tapasztalatot. Volt, amikor kevesebbet, az megint más módon telt. Minden embernek a saját ritmusa és életformája szerint kell ezt kitapasztalnia. Mert mindenki máskor tanul, mindenki máskor fogékonyabb. Van, aki próbálni szeret inkább, van, aki otthon szeret leülni, úgy tanul. Annyira más minden ember, így változó az is, kinek mi jó. Van, aki sűgőval pillanatok alatt megtanulja a szöveget, van, aki a próbán rögzíti. Ki kell tapasztalnia saját magát, saját magának.

Nem maradt soha időm csalódáson törni a fejem, annyi dolgom volt a színházon kívül. Sőt, egyszer csak felfedeztem, hogy van magánéletem is. Rájöttem például, hogy, jé, van egy otthonom, ezzel törődni kell, itt rengeteg a tennivaló. Addig ezeket a dolgokat évekig nem tudtam, mert nem is voltam otthon, soha nem csináltam. A színházon kívül aztán ott volt a szinkron, a rádió, a televízió – akkor még elképesztő mennyiségű tévéjáték készült –, másik színház, vendéjátékok. Tehát olyan nem volt, hogy én otthon ültem volna a kezemet tördelve.

A lámpaláz minden előadás előtt rám tör, de számomra ez egy természetes dolog, hozzátartozik a hivatásomhoz. A premier előtti izgalom sem szűnt meg, sőt! Ráadásul nincs két egyforma produkció: cserébe viszont minden előadásnak más varázsa van! Többek között ezért (is) csodálatos a mi hivatásunk. A mai napig a fülemben cseng főiskolai osztályfőnököm, Pártos Géza mostanra már-már szlogenné vált kijelentése: „Maguk szerencsés emberek, mert esténként két órára megoldhatják az életüket.” A pályám során sokszor idéztem a tanár úrnak ezt a mondatát, és egyre többször hallom más kollégák szájából is, mert amit a tanár úr mondott, az valóban így van. Attól kezdve, hogy felgördül a függöny, számomra megszűnik a színpadon kívüli világ, abban a pillanatban nem marad más, csak az előadás. A gondok, a problémák, a bánatok és az örömek is megvárnak az öltözőben. Hét óra hét perctől a darab világában vagyok jelen – ilyen a színház semmihez sem fogható csodája!

Annyit tudok mondani mindenkinek, hogy szeresse azt, amit csinál. Keresse meg azt, ami hozzá a legközelebb áll, művészi szinten bármit lehet csinálni. Mindenkinél ott van a sikerélmény lehetősége. A legnehezebb időkben is, tragédiák, szörnyű események, nehéz pillanatok közepette ez lehet az egyetlen kapaszkodó.

Venczel Vera

(Venczel Vera gondolatai interjúválaszokból – honlapjáról)

Kolosi Tamás

szociológus (Budapest, 1946. március 11.)

Tőrekvő, szerető polgári kereskedőcsaládban születtem és nevelkedtem. Az érettségim évében diplomázott édesapám. Szigorú, sikerorientált, de nagyon meleg és szerető neveltetésem elsősorban édesanyámnak köszönhető. Gimnazistaként főleg irodalommal foglalkoztam, írással is próbálkoztam, amatőr filmeztem, amatőr színpadon rendeztem és színházi rendezőnek készültem. Az érettségimet követően azonban három évig nem indult színházrendezői szak, így a bölcsészkarra jelentkeztem, és magyar–filozófia–esztétika

szakon végeztem 1969-ben. Egyetemistaként minden nyáron dolgoztam, majd negyedévesen, külső munkatársként, az akkoriban indult Társadalomtudományi Intézetbe kerültem, s ott elvégeztem az induló szociológusképző tanfolyamot.

Első állandó munkahelyem is az intézet lett, ott doktoráltam, kandidáltam és szereztem tudományok doktora fokozatot. Végigjártam a teljes tudományos ranglétrát, módom volt nagy kutatási projektek vezetésére. Elsősorban a társadalmi rétegződés, társadalmi egyenlőtlenségek kérdésével foglalkoztam. Több könyvem, 100 feletti hazai és külföldi publikációm jelent meg a témában, szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy a nyolcvanas évek közepére a téma nemzetközileg is elismert kutatója lettem, sok-sok nemzetközi összehasonlító kutatásban vettem részt, tanítottam és előadtam több külföldi egyetemen és nemzetközi konferencián. Előbb lettem a Darmstadti Egyetem professzora, mint az ELTE-é, majd címzetes egyetemi tanár a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Voltam a Magyar Szociológiai Társaság alapító titkára, több hazai és nemzetközi tudományos szervezet vezetőségi tagja. Egykori tanítványaim a tudományos közélet jeles résztvevői. Néhány tudományos tételre máig a nevemhez kapcsolódóan hivatkozik a szakirodalom.

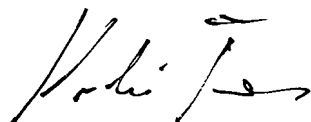
1985-ben megalapítottam a térség első társadalomtudományi magán-kutatóintézetét, a Tárkit, s nagyon büszke vagyok arra, hogy a mai napig jól mű-

ködő alkalmazott társadalomtudományi kutatóhely vagyunk, évek óta a világ legjobb száz think tankje között tartanak nyilván bennünket az erre vonatkozó rangsorok. Kutatói és tudományos szervező munkámért 2001-ben a köztársaság elnöke Széchenyi-díjjal jutalmazott.

Az alkalmazott kutatások kapcsolódnak a politikai szférához. Két – különböző politikai oldalon álló – miniszterelnök, több miniszter, politikus, állami intézmény tanácsadója voltam az utóbbi 25 évben. 2000-ben jelent meg könyvem a rendszerváltás utáni társadalmi szerkezetről. Jóleső érzés, hogy a kötet előszavaként minden változtatás nélkül leközelíthetem egy huszonöt évvel korábban készült tanulmányomat.

A rendszerváltással érdeklődésem a vállalkozói szféra felé is fordult. A kilencvenes évek első felében egyszerre voltam az egyik legmagasabb publikációs és citációs indexszel rendelkező szociológus és több különböző vállalkozás résztvevője. A kilencvenes évek második felében pedig hozzákezdttem egy jelentős könyves vállalkozás felépítéséhez. Mára a Líra Könyv Zrt. több mint 60 könyvesbolttal, az ország legnagyobb könyvnagykereskedésével és hat jó nevű könyvkiadóval rendelkezik. Újraalakítottuk az egyik legrégebbi hazai vállalkozást, az eredetileg 1850-ben alapított Rózsavölgyi és Társa céget, a több mint 100 éves múltú Athenaeum Kiadót, létrehoztuk a nagyon dinamikusan fejlődő gyermek- és ifjúsági kiadót, a Manó Könyveket, megvásároltuk és felfejlesztettük a Corvina és a General Press kiadót. Kiadói portfóliónk ékköve a Magvető Kiadó, amely elismerten a legjelentősebb irodalmi kiadó, és az elmúlt 12 évben a szakma választása alapján hatszor lett az év kiadója. Annak idején mi indítottuk az első internetes könyvruházatot, néhány éve pedig a Bookline-nal közösen a legjelentősebb e-könyves vállalkozást.

Legbüszkébb azonban a családomra vagyok. Közel fél évszázada feleségem, Zimányi Zsófia, nemzetközileg is elismert impresszárió, fesztiváligazgató, színházigazgató három évvel ezelőtt hozta létre a Rózsavölgyi Szalont, amely a budapesti színházi és kulturális szcéna megbecsült színfoltja. Lányom szinte első perctől a könyvszakmában dolgozik, két éve már ő a Líra-csoport vezérigazgatója, s egyaránt otthon van a könyvkiadás és a könyvkereskedelem rejtelmeiben. Fiam az RTL Magyarország vezérigazgató-helyettese és programigazgatója. S még nem szóltam két, lassan felnőtté váló unokámról, akiknek pályáját – hetven év ide vagy oda – még nagyon sokáig szeretném követni.

Móser Zoltán

fotóművész, etnofotográfus, író (Szekszárd, 1946. március 11.)

„Nem az idő halad: mi változunk.”

Madách Imre

Tizenhat évesen olvastam először Madách filozófiai művét. Az a 3 forintos könyvem most is megvan, azt használok, amikor kell. Azóta elmúlt egy fél évszázad, közben történt egy és más, de ma sem tudom, hogy a *Tragédia* szerzőjének igaza van-e. Az viszont biztosan állítható, hogy mi változtunk, ki sokat, ki keveset. És az is biztos, hogy csináltunk közben ezt és azt: jártunk iskolába, volt munkánk és munkahelyünk, és elmentünk nyugdíjba. Velem is ez történt. És úgy kezdődött, ahogy az „illik”: Szekszárdon 1946-ban megszülettem, de igazi szülőhelyem a Tolna megyei Tével, hisz minden gyermekkori emlék ide köt. Innen Bonyhádra kerültem gimnáziumba, majd a budapesti bölcsészkar magyar-történelem szakára, ott 1970-ben végeztem. 27 évig dolgoztam egy középiskolai kollégiumban Budapesten. Tanítottam általános iskola alsó és felső tagozatán, de

Fotó: Bereczki Orsolya

tanítóképző főiskolán is. Tizenkét évig tanítottam a PPKE Bölcsészettudományi Karán. Közben meghívtak a kolozsvári Sapientia Egyetemre, a film és média szakra vendégtanárnak, ott három évig oktattam. 2006 óta nyugdíjas vagyok. Még abban az évben beválasztottak a Magyar Művészeti

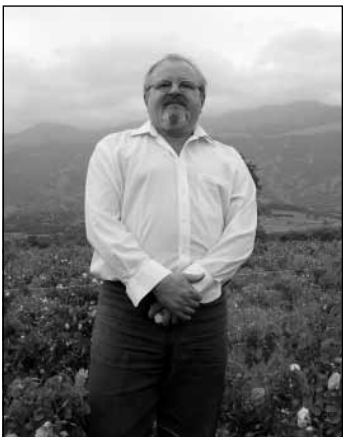
Akadémia tagjai közé. Három felnőtt gyermekünk van és három unokánk. Feleségemmel, aki szintén már nyugdíjas tanítónő, Bicskén élünk.

1965 óta fotózom. Képeim és írásaim 35 éve jelennek meg különböző lapokban. Az első két kiállításomat még egyetemi éveim alatt rendezték (Eötvös-kollégium és Eötvös Klub), azóta közel kétszáz kiállításom volt, és több mint hatvan önálló könyvem (albumom) jelent meg.

Móser Zoltán

Szondi György

bolgarista, műfordító, nyelvész, kiadóvezető (Feffernitz, Ausztria, 1946. március 15.)

Rózsák völgye, Bulgária

Zászlóbontás árva helyén riadó csönd. Farkaszemet néz. Kivel?

Szoknyás katonák között láttam osztrák napvilágot – fogolytáborban.

Tábor-helyem azóta is tudom. Egyszersmind: táborok között is törekedtem tenni mindmáig; határosan. Magyarországon és Bulgáriában.

Születtem Salnak, lettem Szondi, dr. Szondi, majd Сонди is...

Az ikszet keresztellett váltom ki, ha – jelölöm kell.

Fészket fonni szerte-szálakból. Dörömbölni halkan. Dévánkozni.

Súlyokmondatom: Tisztellek. Tisztelem Önt.

Levélbúcsúzásom: Mindigderúvel.

Műhelyjelszavunk: *Egyedül együtt jobb*. Enyém is. Gyakorolva: éltet.

Szeretnék még hasznos lenni. Бих желал да съм полезен още.

Negyven év a magyar és a bolgár kultúra között – sok szinten.

Húsz év a hazai folyóirat- és könyvsokadalom harcosaként – szolgálatban.

Költő is? Magyar? Bolgár?

A pécsi Nagy Lajos Gimnázium harmadikos; a Magyar Televízió első Ki Miben Tudós-vetélkedőjének elődöntőjében (1963, földrajz); hátul: Szalóczy Pál, alig láthatóan Lipovecz Iván – azt hiszem, a döntőbe jutástól a párviadalban ő ütött el.

Makár utca

Szatyorban hordta a kámzsás titkot mázsás vödörben a jó moslékot macskakövek tépték hegynek a léptét lyukas cipője kapufa

Horgas a szem dzsungel idegen tajték lavór anyaszőr tornyosult fölé Hatéves volt Őt

Török Jolán

táncművész (Budapest, 1946. március 30.)

Megszületésem óta Budapest egyik legszebb kerületében, Zuglóban lakom.

Szüleimtől – édesapám sportoló, édesanyám szeretett énekelni, táncolni – örököltem a mozgás és művészet iránti szeretetemet. Hiszek abban, hogy a szülőktől kapott nevelés és az ő mintájuk hat elsősorban a személyiség fejlődésére.

A mozgás- és művészeti nevelés, valamint a szülői példa eredménye, hogy 15 évig hivatásos táncművészként élhettem az életemet, iskolai tanulmányaimat befejezve egészen 1980-ig. Édesanyám segített annak tudatosításában, hogy a hivatásos táncművészeti pálya rövid, tanuljak, hogy utána megfelelő felkészültségem legyen a civil pályára. 15 év alatt két hivatásos táncegyüttesnek voltam tagja: a Budapest Táncegyüttesnek (a Kossuth-díjas Molnár István vezette) és a Duna Művészegyüttesnek (vezetője Náfrádi László koreográfus volt). Ezalatt a néptánc sokszínű stílusait tanulhattam meg, és táncolhattam itthon és sok-sok külföldi vendégszereplésen a hazai kiváló alkotók koreográfiai kapcsán. Molnár István és Náfrádi László mel-

lett meg kell említenem Galambos Tibort, Györgyfalvy Katalint, Novák Ferencet, Molnár Lajost (Pubit), Foltin Jolánt, Kricskovics Antalt, Simon Antalt, Vadasi Tibort. Molnár István alkotói munkásságán keresztül a modern néptáncfeldolgozás táncszínházi színpadra vitelét is átélhettem Bartók, Kodály, Liszt zenéjére. Külföldi vendégszerepléseim lehetővé tették azon országok kultúrájának megismerését is, amelyekben vendégszerepeltünk, ez is hozzájárult személyiségfejlődésemhez.

Ma visszatekintve erre az időszakra, csodálatos élményekben, örömsorban volt részem a tánc és nem utolsósorban a nézők tapsai által.

1976-ban született Zsanett lányom, majd 1980-ban megszületett Péter fiam, s ekkor eldöntöttem, itt az idő a szerepváltoztatásra, ami lehetővé tette, hogy többet és kiszámíthatóan tudtam a gyermekeimmel együtt lenni, s az ő nevelésük lett az elsődleges az életemben.

Civil pályámat a Magyar Táncművészek Szövetségében kezdtem, a táncművészet közelében maradva tudtam munkálkodni a táncművészek javára. Ekkor Körtvélyes Géza volt a szövetség főtitkára, sokat tanultam tőle. A szövetség kezdeményezésére jött létre a Táncforum – befogadó színház – a profi táncegyüttesek előadásainak szervezésére, amelyet Galambos Tibor táncművész, koreográfus művészeti igazgatóként vezetett. Ez az intézmény 20 éven át sikeresen dolgozott, s ennek eredménye lett a Nemzeti Táncszínház létrejötte, amelyhez a Várszínház infrastruktúráját adományozta a kulturális vezetés.

Budapest Táncegyüttes, partnere Molnár Lajos (Pubi)

Galambos Tibor mellett a Táncforum vezetésében ügyvezetőként vettem részt, javaslatára 2001-től kineveztek a Nemzeti Táncszínház igazgatójának. Neki is nagyon sokat köszönhetek.

A Nemzeti Táncszínházat 2001-től 2012. december 31-éig vezettem, amely időszak alatt a Várszínház, a MŰPA Fesztivál Színháza a táncművészek otthona lett. Felejthetetlen művek születtek gyermek-, fiatal és felnőtt közönség számára.

Társadalmi munkában részt vállaltam a Magyar Tudományos Társaság, valamint a Táncpedagógusok Országos Szövetsége munkájában. Ma is immár több mint 25 éves társadalmi munkában képviselem a Táncpedagógusok Országos Szövetségének tagjait mint elnök. E tevékenységem és színházi vezetői munkám kapcsán kiderül, hogy fontosnak tartom

a gyermek és az ifjúság művészeti nevelését.

Összefoglalva: úgy gondolom, jó, ha az ember rendelkezik tehetséggel, de ehhez szükség van a szorgalomra, szerencsére. S akkor örömteli szakmai és magánéleti utat élhet meg, ez nekem megadatott.

Táncosi és civil pályám folyamán mindig kiváló kollégáim, munkatársaim voltak, vannak, hálásan gondolok rájuk nap mint nap.

Nagyon büszke vagyok két csodálatos gyermekemre, akiknek sikerült olyan nevelést és példát mutatni, hogy a mai, rohanó világban kitűnően oldják meg hétköznapijait.

(Iskolai végzettsége: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola [két szak], Pécsi Egyetem, BTK, humán menedzseri, néptánc- és modern tánc-oktatói oklevél. Díjak: Harangozó Gyula-díj, Bánffy Miklós-díj, A Magyar Köztársaság Érdemrend lovagkeresztje, Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt, Táncművészetért Díj, Életműdíj. Igazgatása alatti művészi koncepciójának elismeréséül a Nemzeti Táncszínház Prima Primissima díjban részesült.)

Tóth János

Bródy János

zeneszerző, szövegíró, előadóművész (Budapest, 1946. április 5.)

Az első hetven év

*„Hogy '46-ban megszülettem Budapesten,
bár szeretném, de nem tagadhatom.”*

*„Ha visszanézek innen, ahol állok,
már egy egész élet majdnem látható,
És az orvosság az összes csalódásra,
hogy így volt szép, így volt jó.”*

Zeneszerető családban nőttem fel, de mérnöknek készültem, és ma is mint az adott világ varázsainak mérnöke a harmóniát keresem. Véletlenszerű események következtében lettem a zenésztársadalom tagja. 1962-ben még csak azért rohángáltam lelkesen egy gitárral a Balaton partján, hogy a lányokkal könnyebben összehangba kerüljek. Koncz Zsuzsa akkor már ismert énekesnő volt, a mólón állt, a nagyobb fiúk unszolták, hogy énekeljen, de ő kíséret nélkül nem volt hajlandó. Én lettem a megoldás, kerestünk egy dalt – persze még angolul –, amit mindketten ismertünk. A barátság megmaradt, és '64 tavaszán, amikor az Illés-zenekarból kilépett a gitáros fiú, Zsuzsi ajánlatára bevettek a csapatba. Nemsokára hozzánk szegődtek a Szörényi testvérek, és Leventével '65 nyarán már megírtuk az első magyar nyelvű számokat.

Az Illés-zenekar története nem választható el az új zenei formákban is megjelenő társadalmi mozgalmaktól, és minden fordulatával együtt úgy emlékszem rá, mint az első nagy szerelmemre. A sorsom eldőlt, mikor választanom kellett, villamosmérnöki diplomával is zenész lettem, és az új idők új dalai határozták meg helyem és helyzetem a művészi és politikai erőterben. Különös korszak volt, a dalaink vezették a népszerűségi listákat, nyertünk vetélkedőket és fesztiválokat, közben konfliktusba keveredtünk a rend szigorú őreivel, voltunk huli-gánok és hazaárulók is, és egy időre el is voltunk tiltva a nyilvános szerepléstől. Elég sokáig bírtuk a nyomást, de a vége persze nem lett túl vidám, 1973-ban államellenes izgatás vádjával indult ellenem eljárás, és többek között ez is oka lehetett annak, hogy az év végén Illés Lajos feloszlatta az együttest.

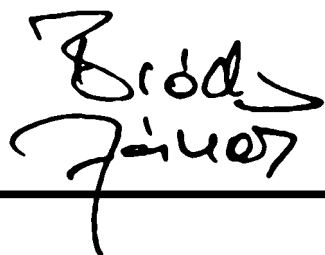
A Fonográf együttes tíz éve a művészi kiteljesedés lehetőségét hordozta magában, kis túlzással világhíreűek lettünk Kelet-Európában, és a zenekar harmonikusan működő zenei alkotóközösség formájában számos remek produkció létrejöttét biztosította. Itt készültek Koncz Zsuzsa legjobb lemezei, Halász Judit gyermekeknek szóló albumai, számos film zenéje és Szörényi Leventével közösen alkotott színpadi műveink zenei alapjai. A hetvenes évek vége felé írtam néhány olyan dalt, melyek személyes hangulata, érzelmi elkötelezettsége megkívánta, hogy a szerzőjük maga álljon vele a közönség elé, és így jött létre előadás a Várszínházban és az Egyetemi Színpadon (*Az utca másik oldalán*).

1980-ban jelent meg az első önálló nagylemezem, a *Hungarian blues*, és annak a sikere már önálló előadóművésszé avatott. Egyre több önálló fellépésre kértek fel, bár akkoriban még a Fonográf tagja voltam. A *Ne szólj, szám* című lemez még együtt vettük fel, de 1984-ben Szörényi Levente váratlanul úgy döntött, hogy be akarja fejezni a zenekarosdít. Ebben valószínűleg szerepet játszott az *István, a király* óriási sikere, ami a színpadi szerzőség felé vitte, és unta már a turnézást, én meg ott maradtam az úton a saját dalaimmal. Voltunk akkoriban többen is országhjáró gitáros-énekesek, ilyen volt Dinnyés Jóska, Cseh Tamás is, közönségünket zömmel az akkor alakuló ifjúsági klubok jelentették, a fiatalok különböző formájú szerveződései, akik a nyolcvanas évek lassan, de biztosan táguló világában tulajdonképpen már egy másfajta jövőt tervezgettek, mint amiben akkor éltünk. Itt most jelezném némi iróniával, hogy ezekből jöttek a mai politikusok, ennyit értek azok a dalok.

Az idők változtak, én megmaradtam határokon innen és túl is gyakran fellépő énekes gitárosnak, újabb dalok születtek kockázatokról és mellékhatásokról az utca másik oldalán, időnként kiváló zenészekkel dolgoztam együtt, a legutóbbi album, *Az Illés szekerén* címmel afféle összefoglalása a dalokba sűrítendő pályafutásomnak. Alapvetően inkább dalszerzőnek tartom magam, mint énekesnek, de ebben a műfajban a dalokat mindig az előadóval azonosítja a közönség. Már akár lezártnak is tekinthetném az életművem, és nincs okom panaszra, hiszen minden olyan szakmai elismerést megkaptam, amit talán meg sem érdemeltem, és a közönség is hűségesen kitart mellettem, bár nyilvánvaló, hogy már nem az a „Tini” vagyok, akinek látni szeretne. Barátaim és tisztelőim még rábeszéltek egy *Ráadás* produkcióra, és írok még dalokat, melyeket minden hetvenkedés nélkül szeretnék bemutatni a 70. születésnapom tájékán, 2016 áprilisában.

Alkotói kreativitásom jelentős mértékben a mikrobarázdás nagylemezek technikai innovációjához kötődött. A XX. század közepén a hangrögzítés forradalmának és a bakelitlemeznek köszönhetően a dalokba sűrített üzenet visszakapta azt a lehetőséget, hogy úgy terjedjen, mint a szöveg a nyomtatásban. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a rockzene lett az első globális művészet, és én ezt a nemzetközi nyelvet használtam, elég erős magyar akcentussal. A nagylemezek megjelenésével kitágult a tér, egy lemezoldalra 5-6 számot, vagy akár egy 20 perces kompozíciót is fel lehetett tenni, és nem kellett hogy mindegyik szám sláger legyen, elég volt egy vagy kettő. A többivel lehetett kísérletezni. A lemezhallgató pedig az elején rátette a tűt, és végighallgatta az oldalt. Valóságos zenei novelláskötet volt ez így, koncepteket lehetett rá építeni, drámai műveket. Ennek a korszaknak sajnos bealkonyult.

Volt idő, mikor azt képzeltem, hogy a dalokban felszabaduló energiák a politikát is befolyásolhatják, de ma már nem áltatom magam ezzel. Rezignált nyuggerként úgy látom, hogy az utóbbi években, István király intelmeit is figyelmen kívül hagyva, egyre távolabb kerülünk az európai nemzetek közösségétől. A dalok nyújthatnak vigaszt és morális támaszt, de ezt a folyamatot nem tudják megfordítani. Én pedig változatlanul egy európai Magyarországot szeretnék, és az európai értékrendet tisztelő magyarokat.

Gágyor Péter

színházi rendező, drámaíró, színműfordító, publicista
(Ipolyság, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1946. április 6.)

HETVEN

(70 év – 70 sor)

Hétszer tíz év sok, és már mind mögöttem,
a határon túl, ezerkilencszáznegyvenhatban születtem
április hatodikán, szombaton, volt első születésnapom...
azóta a múltat álmodom, és mint a részegséget, kialszom.
Szétfoszlik, mint annyi minden, ami mellékes,
de ünnep volt, tudhatom: apám születésnapja.
Nekem ómen – csak én tartom sokra.

Amikor a régi fényképeket nézem,
csak álmélkodom, és semmire nem emlékszem:
fiatal anyámra, angórasapkámra, bársonyréklímre...
Hogy is van ez? Hány évet élek, hányat alszom?
Évente háromszázhatvanöt napot számol a naptár,
háromszázhatvanöt hajnal és ugyanannyi alkony...
Az első tíz évből kevés emlék, és másnapos, ami megmarad,
hisz akkor mi is véletlenül maradtunk meg,
amikor kitelepítették tőlünk a magyar családokat...
Erre sem emlékszem már, ezt is csak elmesélték,
míg könnyeztek a ráncos öregek
határon innen, határon túl – a tapasztalat halkán
és bőszen figyelmeztette a gyerekeket:
erről egy szót sem! Baj lesz! Mert csak a baj van,
ha eljár a szátok, börtönbe kerülhet apátok, anyátok...
És fájt nekem ez az alázat, fájt a gyáva parancsolat.
És sok tíz év telt el így, sűrű hazugságban.

Ötvenhatban az utcán cseh katonák grasszáltak
nálunk, és gyász lapult a lefüggönyözött szobában,
a hegyoldalról a határ túloldalát lestük,
elsirattuk az Ipoly mögött elvérző magyar hazánkat,

és gyermekként tanultuk a köznapi félelmet,
a gyávaságot és a vak engedelmet. Minden nap másnap! –
lehelet az ablaküvegen. Még tíz gyáva év, és már eltitkoltam,
ami alig húszévesen motoszkált a fejemben,
s ez meglátszott rajtam, és erre mindig ráfizettem.
Ott búj meg a szóban, az írásban, az elnyomott mosolyban
a színpadon, ez volt a túske a viccben, a pohárköszöntőben,
a gondos rendezői instrukcióban. Ez a valami más!
Leshettem, ki figyel, ki súg be – hogy kik, sosem tudhattam...
És félni kellett, aki élt, az félt, felelősen: magáért, mindenért.
Félt a szobában, a házban, a városban, az erdőben.
A gyávaság volt mindenhol, gyermekeim szemében,
s meglapult asztalunknál, ágyba búj a szeretőddel,
benne volt a mosdó tükrében, a fogmosópohárban.

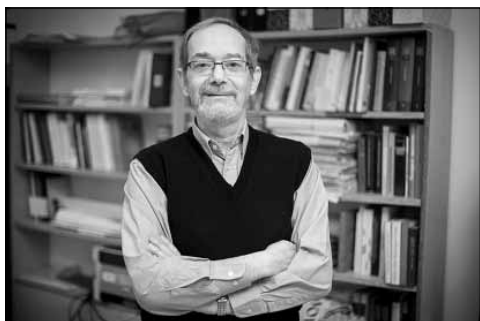
Újságot írtam, az óvatos szavakat a félénk betűkkel,
holmi féligazságokat, és arra voltam büszke, ami kimaradt...
Majd jött a színház, ahol nemcsak a szó – a mozdulat
is jelez, a szavakra idézőjelet tesz. De menekülni kellett
onnan is, mindenhonnan. Mindegy: redakció vagy teátrum,
minden kilökött magából, akit a cenzúra megbélyegzett.
Egyetlen „őszinte” okmányom a hontalansági személyi igazolványom.
Nekem ez a hontalanság lett a dicsfény, lovagrend, tisztí kereszt –
megkönnyezte velem a nejem és a három lányom.
Évek múltak tucatjával, emigrációk, menekülések,
és ahol a nyelv, a kenyér is idegen, és haza sincsen,
a honvágy ott is kísért gyalog és a villamoson. A szemed homályos,
tarkódon gyáva ólomtörpe csücsül, akarod – nem akarod,
és meglátszik rajtad, hogy senki sem vagy. Mert ez a sorsod.

Negyvenöt évesen – előre ki hitte volna, nem is reméltük,
hogy majd talán egyszer mégis... bár apáink, nagyapáink folyvást
mondogatták: nem tarthat örökké ez sem, ahogy a török,
a Habsburg, ezek is elmennek innen. Semmi sem örök.
Münchenben éppen esteledett, csak álltunk a szőnyegen,
a villogó képernyő, a német szöveg... – és akkor összeomlott,
ami eddig törvényként didergett. Messze, otthon, mint a moziban,
ez volna az a valami, ami eddig nyomorított...
De hazatérni nekünk, ősgyáváknak az ígéret vélt földjére többé nem lehet.
Tudtuk, a félelmeink öröklött hálójában pókok mászkálnak homlokunkon.
Álmodunk, hetvenkedünk, valami elmúlt, talán ez volt maga az élet,
csigák másznak, külhonban és itthon, határon innen és túl, a novemberi avaron.

Agárdi Péter

művelődés- és irodalomtörténész (Budapest, 1946. április 15.)

A digitális világban életünk nyitott könyv, szinte minden tény, igazság, vagy akár pletyka, rágalom hozzáférhető rólunk; de egyébként sincs értelme hagyományos CV-t, adatokkal zsúfolt önéletrajzot írni a szerkesztőség megtisztelő fölkérésére. Inkább „életem értelmét”, azaz logikáját (?) kísérel meg önmagam számára is megfejtetni.

Harmadikos gimnazista voltam, amikor a Fővárosi Pályaválasztási Tanácsadóban – tesztek és beszélgetések eredményeképpen – azt mondták, hogy *kettős* az érdeklődésem s talán az alkalmasságom is: van némi érzékem a kutatói, irodalmári elmélyüléshez, szakmai értelmező szövegek írásához, ugyanakkor láthatóan vonz a színes kulturális élet, ahol népművelőként is megtalálhatnám önmagam. Tehát: „felvételizzek *magyar-népművelés* szakra!” (Az utóbbi szakmát ma inkább kultúraközvetítésnek, művelődési menedzserségnek, andragógiának, kulturális mediációnak stb. becézik.) Mivel katonai szolgálatra a sorozásnál nem tartottak alkalmasnak, előfelvettként egy évre „a kultúrába” mentem dolgozni: egy nagy könyvraktárba fizikai munkára, majd egy könyvtárba segéd-raktárosként. Nem bántam meg.

A munkás év során, amíg az egyetemre várakoztam, megszüntették a népművelés alapszakot, s másikat kellett választanom helyette. Ez lett a *könyvtár szak*, mondván, ez áll a legközelebb az irodalomhoz és a népműveléshez, s hogy – mondta bátyám barátja – „könyvtárosra minden rendszerben szükség van”. (A mondat súlyát persze ott és akkor, 1963-ban aligha értettem meg s mértem fel.) Elvégeztem: a magyar szakot teljes szívvel, a könyvtár szakot félgőzzel, de sikeresen; már harmadéves koromban elkezdtem publikálni egy szakfolyóiratban (Irodalomtörténeti Közlemények) és kortársi irodalomkritikát művelni a Népszabadságban, majd másutt is. Nem akarom szerénykedve elhallgatni: aranygyűrűs doktorrá avattak, majd kandidátus lettem.

Az egyetem utolsó éveinek (1968–1970) politikai balhéi nyomán (bár aligha voltam radikális diákvezető, még kevésbé hős, inkább csak amolyan „centrista”) nem kaptam meg a beígért tanársegédi állást. Ezt sem bántam meg. Több hónapos munkahelykeresés után gyakornokként sikerült bekerülnöm a nagy híró Irodalomtudományi Intézetbe (a tekintélyes Eötvös József Collegium épületébe és könyvtárába), s emellett külsős szerkesztő-riporter lettem a Magyar Rádióban. Realizálódott az a kettősség, amivel a pályaválasztási tanácsadó jellemzett, s ez alkatilag és anyagilag is szerencsés pályakezdést eredményezett; tudtam támogatni szüleimet is. Az elkövetkező évtizedeim ez a kettősség jellemezte és jellemzi: kutatni, értelmezni, publikálni; illetve kultúrát, értékeket népszerűsíteni, részt venni

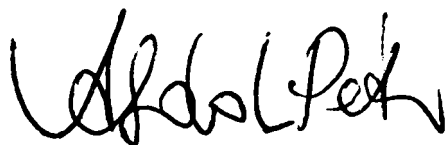
a művelődési közéletben. Persze a két életforma és habitus nemegyszer konfliktusba került bennem, ami alaposan meg is viselt, de nagyjából mégis sikerült megtartanom ezt a párhuzamosságot. Irodalomtörténeti ténykedésem a közéleti szerepvállalás alatt is folyamatos maradt (hogyan is milyen színvonalon, azt persze nem én vagyok hivatott eldönteni); most jelent meg a 25. könyvem *Nemzeti értékviták és kultúrafelfogások 1847–2014* címmel (Napvilág Kiadó). Eleinte a magyar barokk foglalkoztatott, majd egyre inkább a XX. század, azon belül is a tágran értett baloldali törekvések, József Attila, Fejtő Ferenc, Kunfi Zsigmond, Illyés Gyula, Lukács György és mások. Részt veszek *József Attila 1930 és 1937 közötti prózai írásai szövegkritikai kiadásának* kollektív munkájában. A költő híres-hírhedt tanulmányával, *A szocializmus bölcseletével* foglalkozó publikációm az Eszmelet 105. számának mellékleteként látott napvilágot.

Kutatói hivatásom mellé – kultúra-közvetítési „ambícióimnak” megfelelően – jól jött a szerkesztés (a Látóhatár, majd a Társadalmi Szemle c. folyóirat), a rádiózás (a riporterkedéstől a kulturális elnökhelyettesi feladatkörig), a könyvtárosság (az MTA Lukács Archívumában), az „egypárt” kulturális osztályán végzett politikai (de nem politikusi) munka, majd a rendszerváltozás után a tanítás a Pécsi Tudományegyetemen. Elsősorban művelődéstörténetet, sajtó- és médiismereteket, valamint kortárs kulturális tantárgyakat oktattam s oktatok; megindítottam és tíz éven át igazgatóként irányítottam az egyetemi szintű pécsi könyvtárosképzést. 2013-ban professor emeritusként mentem nyugdíjba, de kéthetente most is viszajárok kurzusokat, órákat tartani.

A kutatás, az egyetemi tanítás, a fiatalok között élés és a rádiózás igen sok örömmel járt, de nem bántam meg az MSZMP Központi Bizottságában eltöltött évtizedet sem. Ami ez utóbbit illeti: van, aki a rendszerváltás óta az effélét letagadja, köpönyeget forgat és gerincet vált, de legalábbis egész életében kompenzál és „tisztálkodik”. Nem tartozom közéjük. A „fehér ház” roppant hasznos „iskola” volt, rengeteg emberi és szociális tapasztalatot szereztem. Természetesen ma sok mindent másképp gondolok, van mit utólag megbánnom, akár szégyellnem, de számos dolgot önérzetesen vállalom. Miközben érdekelt, s napjainkban is izgat a politika (de ez nálam nem hivatás, még kevésbé szerelem!), számos vezető politikusi állásajánlatot háritottam el, s 33 éve egy békásmegyeri lakótelepi lakásban élünk családommal. Sok tépelődéssel, önkorrekcióval együtt, de megmaradtam baloldalinak, ami nálam nemcsak kutatási téma, hanem emancipációs világnézet, attitűd és moralitás is.

A feleségem is „emberekkel foglalkozik”: pszichológus. Az egyik lányom tanítónő, a másik gyermekpszichológus; ez idáig négy unokám van tőlük. Sok gonddal, típródással, időleges válsaggal, de mára nagyjából „békében vagyok önmagammal”. Jólesik, hogy újra sűrűbben „Agesz”-oznak (még az Áldás utcai általánosból jött át ez a becenév), az egyetemen pedig „hátizsákos prof”-nak neveznek, mert 23 éve hátizsákkal vonatozom Pécsre és vissza.

Így mindkét kezem szabad.

Wellmann György

színművész (Nagyvárad, Románia, 1946. április 15.)

A Pece-parti Párizs Pece-parton is túli Ősi külvárosában láttam meg a napvilágot. Ez a külváros meghatározta egész életem és sorsom. Itt éltem át többek között első nagy bukásomat is: az iskola záróünnepségén nekem kellett táncolnom egy kis asztalon (!), 7 évesen, 40-es gumicsizmában, bő gatyában, a kalapot a fülem tartotta... – a második lépésnél már a földön voltam.

Kilencéves koromban beköltöztünk a belvárosba, beíratk a legerősebb iskolába. Itt már akkora sikerem volt, hogy ismételnem kellett az ötödik osztályt. A sikerre való tekintettel otthon taps helyett kiadós verést kaptam.

Átíratk egy gyengébb iskolába, ahol Szegedi László osztályfőnököm átpozított az elemi iskolán, sőt még a középiskolába is bepofozott. Áldja meg érte az Isten mind a két hatalmas tenyerét!

A középiskolában Szép Éva magyartanár nő volt az osztályfőnökünk. Megtáncolt minket viselkedni. A kötelező színházlátogatások előtt beszélt az íróról, a korról, műveiről. Másnap kikérdezett az előadásról, és még osztályzatot is adott rá irodalomból.

Sajnos ilyen tanárok már nem léteznek – pedig néha jól jönne egy pofon, egy simogatás, egy jó szó. Minden a maga helyén és idejében.

Az iskolai rendezvényeken a szóvivő és a főszereplő, sőt a szervező is én voltam, számomra egyértelmű volt, hogy csak színész lehetek.

Első felvételim saját hibámból nem sikerült – addig tanultam éjszaka, míg nem reggel elaludtam az írásbelit.

Jött a katonaság. Csak az vigasztalt, hogy ott nem lehet ismétlőre bukni...

Második nekifutásra besétáltam a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolára, 1971-ben végeztem. Itt már értelme volt a tanulásnak. Életem legszebb négy éve volt.

Haza, Nagyváradra kerültem végzett színészként. Idősebb kollégáim azzal cukkoltak, hogy ha így folytatom, 10 év múlva színész lehet belőlem. Persze azért nagyon sok szeretetet kaptam. Halasi Gyula, Szabó Lajos, Gábor József és még sokan mások – tőlük tanultam a művészi alázatot, az íratlan szabályokat.

Játszottam kis és nagy szerepeket is. Maradandó emlék számomra az Arany és Petőfi levelezéséből készült *Mécsfény*, amelyet örök barátommal, Hajdú Gézával játszottunk Szabó József rendezésében. Ugyancsak ő rendezte a *Reménységnek és tulajánnak* című József Attila-monodrámát, amelyet kétévi munkával állítottam össze.

Elegem lett a diktatúrából, a Securitéből, hogy én a saját szülőföldemen „bozgor” – hazátlan – megalázott legyek, és ez jusson a fiamnak is.

1982-ben névházassággal Magyarországra jöttem, és a debreceni Csokonai Színházhoz kerültem. Itt a néhai Magi István azt tanácsolta: „Igyekezz elfelejteni, ami eddig történt veled, ne siránozz, mert az senkit sem érdekel. Dolgozz,

de a múltadat ne tagadd meg soha!” Igaza volt! Nem volt nehéz beilleszkedni a társulatba, sokukat ismertem, hiszen átjártak Váradra.

1985-ben az épp aktuális feleségem Grazba kapott szerződést, az Operába. Fél évig én is ott voltam (nem az Operában!). Hogy közel legyek hozzá, én Zalaegerszegre szerződtem. Gondoltam, egy rövid időre. Azóta itt vagyok. Feleségem szerette volna, ha én is kint maradok, de József Attila szavaival: én „megleltem hazámat / a földet, ahol nevemet / hibátlanul írják fölében, / ha eltemet, ki eltemet”.

Csehov: Cseresznyés kert
(Fírsz szerepében, rend.: Sztarenki Pál)

Az évadnyitón Ruszt József úgy mutatott be a társulatnak, mint Grazból ideszereződött színészt. 1985-ben! Hát, mit mondjak?! Azt a csendet! Nem néztek rám valami jó szemmel, sőt mindenki hülyének tartott. Nehezen sikerült elfogadtatnom magam. Nem értették meg, hogy én itt szabadnak érzem magam, magyarul beszélhetek, és nem szólnak meg érte! Mihez képest vagy te szabad? – kérdezték. Hát igen, a szabadság is viszonylagos...

Sokszor hallottam, hogy a hátam mögött lerománoztak. Egyik váradi barátom mondta erre: ugye, mennyivel másabb, ha magyar rúg beléd, és nem egy román? Másabb, igaz, csak jobban fáj...

Szerencsére azóta már mindenki Gyuri bácsija vagyok. A városban előre köszönnek, megsüvegelnek, nevemen szólítanak. Rengeteg díjat kaptam. Legjobb talán az Aase-díjnak örültem, mert ezt a szakma adta. Prima Primiissima díjat kaptam a megyétől, és itt a legnagyobb elismerés, a közönségdíj.

Kedvenc szerepem a kiszolgáltatott KISEMBER. Rengeteg van belőle, csak észre kell venni őket. Nemcsak nézni, látni is kell. Lehetnek mocskosak, iszákosok, hajléktalanok, de a színpadon általunk megtisztulnak, megszépül a lelkük. Ismét NAGY EMBERRÉ válnak.

Röpke 45 év alatt eljátszottam több száz szerepet. Ebbe belefért bukás is, siker is. Mindkettőt el tudtam viselni. Nem könnyű, de nem lehetetlen.

Továbbá elfogyasztottam vagy 12-13 igazgatót, és vagy 30-40 rendezőt keserítettem.

Kiderült számomra, hogy azok a rendezők, akiktől féltem (Ruszt, Alföldi, Csi-szár), mind a legfelkészültebb emberek, akik megkönnyítik a színész munkáját.

Legkedvesebb igazgatóm Halasi Imre volt. Szerette a színházat és a színészeit. Soha olyan családias légkör nem volt, mint az ő idején. Ezért is nevezték a színházunkat annak idején a „béke szigetének”.

Amíg hagynak, maradok és dolgozom. 70 évesen is.

„Nincs másik idő, mely befogadna,

másik ország, mely nevet adna:

ideköt

idegszálaival a szél,

pamutszála ideötvöz.”

(Csóri Sándor: *Idegszálaival a szél*)

We 22 masz Gorgy

Kádár Tibor

képzőművész, tanár (Kolozsvár, Románia, 1946. április 23.)

Magántörténelem.

1946–1960. Kolozsvár, elemi iskola a Kós Károly építette Kakasos templom melletti Auguszteumban. Jellemzője a szigorú tanulás az iskolában és a végtelen szabadság az utcán, a gyümölcsös-kertekben, foci a stadion kispályáján, nyáron strand, télen koripálya, Szamos-parti csavargások, mindegy csodálatos városrészben. (Kolozsvár 80%-ban magyar anyanyelvű) Az iskolában kötelező a színház- és operabérlet. Apám vasárnaponként fest, van kis palettám, ecsetem és kartonom. 1960-ban felvételizek és bekerülök a Képzőművészeti Gimnáziumba, magyar osztályba. Iskolakezdekor, szeptemberben megtudom, hogy a magyar tagozat megszűnt. Nehezen, de megtanulok románul. Nyereség, hogy minden nyáron egy hónap szakmai gyakorlat van Nagybányán. 1965-ben bekerülök a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola festészeti szakára. Ekkor már Kolozsvár utcáin mind több a román szó. A főiskolán már letűnőben a szocreál oktatás. Sajnos a tanárom nagyon gyenge festő és pedagógus. Egymástól tanulunk, na meg a főiskola jól felszerelt könyvtárából. Felfedezem Kalotaszegget, ahonnan az őseim származnak. Szerencsém van, mert Kallós Zoltán egyengeti utamat.

Tanúskodás. A hivatal mindent elkövet, hogy a kolozsvári kulturális életet ellehetetlenítse. Ennek ellené-

re Kolozsvár marad a magyar kultúra központja. A szerkesztőségekben (Igazság, Utunk, Korunk, Nap-sugár, Nők Lapja) az erdélyi irodalom nagyjai dolgoznak, felnő az ún. Forrás-nemzedék. Közülük sokan nemrég szabadultak a politikai fogságból (Bodor Ádám, Páskándi Géza, Polocsa Zsiga). A Kriterion Könyvkiadó ont-

ja a jobbnál jobb könyveket. A magyar színház és opera telt házzal működik, a filharmónia világsztárokat szerepeltet. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy ebben a pezsgő kulturális életben részt vehettem, vállallhattam. Ez a helyzet nem tartott sokáig. 1971-ben elkezdődött a sötét és vad terror. 1971-től 87-ig folyamatosan tanítok, négy év ingázás Marosújvárra, utána Kolozsvárra, a Képzőművészeti Gimnáziumba. Párhuzamosan festek, illusztrálok, bedolgozom a bábszínházba, színházba, járom Kalotaszegget. Kolozsvár utcáin alig hallani magyar szót. Kalotaszegen érdeklődésem középpontja ennek az emberi tájegységnek a legkevésbé „festői” mondanivalója, inkább táj-ember-építézet harmóniája, hétköznapi valósága; másik fontos érdeklődési terület számomra közös szellemünk hajója: Közép-Európa.

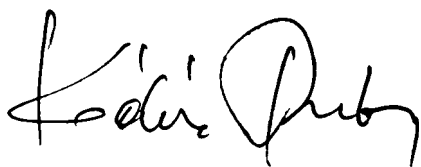
Erdélyben tanúja voltam egy modern kori bevándorlásnak, mikor is Moldvából, Havasalföldről és Olténiából millió ember kelt útra (útra keltve), és elárasztotta Erdély legszebb

és legpatinásabb városait, elfoglalta kulcspozícióit, meghamisították a történelmet – mindezt a nagy „demokratikus” Nyugat asszisztálásával.

Vallomás. 1989-ben „kivándorolok” Magyarországra. Megnyílnak a határok, és közvetlenül megismerkedem a nyugati kultúrával és képzőművészettel. Rendszeresen kiállítok Hollandiában, Németországban, ritkábban Dániában, Angliában. Sikerül nagyon hamar kiábrándulnom a látottakból. Ezekben az években még dül a posztmodern, káros és kóros hatása érezhető mind Erdélyben, mind Magyarországon. Ez a fajta „teszkósított” művészet uralja Európa majd összes galériáját. Maradandót alkotni a semmiből szerencsére lehetetlen. Egy „magasabb rend”, egy „végső lényeg” létrehozása a posztmodern üres frázisa. Célja a zavarkeltés, az emberiséget szolgáló művészet he-

lyett egy művészetet szolgáló emberiség létrehozása. Az értelem tagadása, a hagyományos értékek teljes lerombolása. Szerencsére mind többen és többen ismerik fel a posztmodern filozófia veszélyeit és foglalnak állást ez ügyben.

A kilencvenes évek vége felé Veszprémben megalakul a Figuratív Képzőművészeti Társaság. Tagjai vallják, hogy a figuratív művészet soha nem szűnt meg létezni a történelem során. Közös mind a hat művész alkotásaiban az „eszményítő realizmus”, ami az erkölcsi emberre hat, arra az emberre, aki eldöntheti, hogy mi is a valóság. Egyszóval van még remény a vizuális művészet reneszánszára.

Földessy Margit

színművész (Budapest, 1946. április 25.)

Ha anyagom nincs is...

Nem szeretek magamról beszélni.

Művészcsaládból jöttem, a gyerekszobám a színház volt, nagypapám, Komlós Vilmos az ott-

Várday Zoltánnal (1974. szeptember,
Csokonai Színház, Debrecen
Forrás: [origo])

honunkat csak „cirkuszkocsinak” hívta. Színes, bohém, boldog családom volt. Csodálatos emberekkel körülvéve!

Felnőve az én utam se lehetett más, mint a színház

A játék az életem, amit a színpadon, a rendezésben, a tanításban is csodának tartok!

Továbbadni a kultúra szeretetét, üzenetet küldeni az embereknek a legfontosabb dolog számomra!

Földessy Margit

Zeley László

újságíró (Orosháza, 1946. április 25.)

A Mlinarics-klinikán születtem meg. Édesapám, Zeley László a közeli Csorvás állomásfőnöke volt, aki szénnel és tűzfával fizetett Mlinarics Józsefnek. Édesanyám, Ziegler Márta a cukorrépa átvételénél segített a sarkadi cukorgyár számára. Az általános iskola első osztályát még Csorváson jártam ki, de a Rákosi-rendszer apámat (apja református pap volt) kirúgta az állásából. A család, húgommal, Mártával Orosházára költözött, a családi házba, az Iglói u. 6. szám alá.

Az általános iskolát és a gimnáziumot Orosházán végeztem. A Táncsics Mihály Gimnáziumból az ELTE bölcsészkarának magyar–filozófia

szakjára jelentkeztem, s mivel az akkor maximális 20 pontot értem el, fölvettek. A sikeres felvételi után odajött Tóth Gábor, az Eötvös-kollégium igazgatója. Félórás beszélgetés után közölte, hogy felvettek az Eötvös-kollégiumba is. 1969-ben végeztem, még a nyáron a Magyar Rádió műsorszerkesztőségéhez kerültem. A két kikötést – doktorátus és orosz nyelvvizsga – hamar teljesítettem: doktorrá '71. április 24-én avattak, '73. június 29-én orosz nyelvvizsgát tettem. Az orosznak vettem a legnagyobb hasznát, hisz évente a Moszkvai Rádió műsor-igazgatójához, Poljakova Galina Nyikolajevnához repültem, előkészítendő a Szovjet Kultúra Napjait. Galina – részben az Opera kölni és szappan miatt – olyannyira megkedvelt, hogy 1982–83-ban hosszabb tartózkodásra invitált, s kivitt a Moszkva környéki dácsájukba. Galina a dácsájában férjével, Pjotr Nyikolajevvel élt. Pjotr olyan KGB-ügynök volt, aki a szomszéd dácsákban lakó ún. Arzamasz-16 csoport – Julij Harilton, Jevgenyij Velihov, Kurcsatov, a Szaharov házaspár és a Zeldovics család – biztonságára vigyázott. Ők készítették 1949-ben és '52-ben a szovjet atom- és H-bombát. Pjotr ideája a cambridge-i ötök voltak, így '83-ban kivittem neki Radó Sándor *Dóra jelenti* című könyvét. Galina '83-ban kivitte magyarul perfekt lektorát, aki felolvasta oroszul Pjotrnak,

hogy Radó mekkora különbséget látott a svájci és a budapesti lét között. Erre engedett testközelbe az Arzamasz-16 tagjaihoz. Szerencsémre Márton Anna, az ismeretterjesztő szerkesztőség vezetője ideadta Teller Ede *Hirosima hagyatéka* c. könyvét, melyet a váci fegyházban Göncz Árpád fordított le.

1987-ben meghívott Amerikába az Amerikai Tájékoztatási Hivatal. Az előzetes programmegbeszélésen ragaszkodtam Teller Edéhez, amit nem mertek megígérni, mivel Teller addig még nem fogadott a „kommunista blokkból jött” újságírókat. Az Amerika Hangja magyar osztálya segített, főleg Návai Anikó, akivel disszidálása előtt a Magyar Rádióban együtt dolgoztunk. Végül az ő jóvoltukból megkaptam az 1987. szept. 12-i dátumot. Ekkor készült az első Teller-interjú, amelyet csonkítás nélkül voltam köteles leadni. Utam előtt Grósz Károly behívatott a Pártközpontba, s Gorbacsov kérését tolmácsolta: ha eljutok Tellerhez, vegyem rá, hogy fehér házi fogadásán ne fogjanak kezét, majd Teller sértődötten vonuljon el vacsorázni. Teller csak azt kérdezte: „László, jó nektek Gorbacsov?” Igenlő válaszomra belement a színjátékba. Grósz megkérdeztem, hogy mi lesz a viszonzás Gorbacsovtól? Ő azt felelte, ha sikerül, Gorbacsov hatalma megerősödik a hadsereg előtt, így, míg hatalmon van, a tehetetlenségéről híres adminisztrációt megbízza Teller 1993-as moszkvai meghívásával.

’93-ban én készítettem föl az útra. Sikerült találkoznia az Arzamasz-16 tagjaival, akikkel való megegyezése miatt elkerülte a világ a harmadik világháborút. 1993. aug. 14-én Moszkvából Budapestre jött a Malév 101-es járatával, hogy részt vegyen a Csóri Sándor szervezte Magyarok Világtalálkozásán. Élménybeszámolóját ’93. aug. 16-án vettem magnóra.

1992-ben meghívást kaptam, egyetlen magyarként, a Teller Ede tiszteletére rendezett díszebédre a Waldorf Astoria Hotelbe, New Yorkban. Ez bizonyára két közös könyvünknek volt köszönhető. A díszebéd védnökei voltak: Jimmy Carter, Gerald Ford, Richard Nixon, Ronald Reagan. Előttük követelte Teller a Marschall-segélyt a magyaroknak. Beszédében Neumann János, Wigner Jenő, Szilárd Leó, Kármán Tódor és saját érdemeire hivatkozott a második világháborús győzelemben. A szépen kamatozó összeg kifizetését, melyet a Nobel-díjas közgazdász, Milton Friedman a díszebéd alatt olyannak becsült, hogy hazánk egy ugrással beérheti általa az osztrák életszínvonalat, az Orbán-kormány magatartása okán letiltották, velem viszont Friedman vagy 40 aláírást készíttetett Teller kérésére, amely szükséges a pénz majdani fölvételéhez. Egykor biztosan jól jön, ha megérem.

Teller érvelését a Marschall-segélyért a tapsvihar elnyomta. Így megbeszél-tük, átmegy Washingtonba, ahol az Amerika Hangja – Kossuth „rádióhídon” interjú formában megismétli a beszéd lényegét. 1996. okt. 19-én járt utoljára nálunk. Végighallgatta a kazettán lévő interjút, s hosszúnak találta, mire bementünk a Magyar Rádióba, s a 12-es Stúdióban újravettük. Ez jelent meg az Evangélikus Élet 2014. aug. 24–31-es kettős számában.

1996. októberében én vittem ki Tellert Ferihegyre. Búcsúzóul megadta elérhetősége telefonszámát és faxszámát. Így 2003. szept. 8-i haláláig kapcsolatban maradtunk.

Teller Ede

Fábián Márta

cimbalomművész (Budapest, 1946. április 27.)

Nem volt vidám gyerekkorom. Magányos voltam. Szüleimre nagy feladatot rótt a háború utáni évek munkahely-, lakóhelykeresése, egzisztenciateremtés, gyerekvállalás, a családi élet alakulása. Solt, Baja, Kecskemét után 1950-ben költöztünk Pestre, pontosabban Zuglóba. Addigra megéltük azt a traumát, hogy teljesen megsüketültem, épphogy elkezdtem beszélni. Szomorú látvány lehettem, ahogy szájról olvasva tudtam csak kontaktálni. Le is mondtak a hallásomról az orvosok, de csoda történt... – két héttel a mandulaműtétem után egy távoli templom harangjára lettem figyelmes, lassan visszanyertem a hallásom. Ez négyéves koromban történt, Kecskeméten; apu szabadságot vett ki, hogy minél több időt tölthessen velem, míg lábadozom, és mire jobban lettem, már majdnem tudtam olvasni. Emlékszem, mentünk az utcán, és betűzttem a boltok feliratát, cégtábláját. Akkoriban nagyon nem gondoltuk, hogy muzsikus leszek...

1952-ben megszületett a húgom. Röviddel utána nagypapa meghalt, és nagymama hozzánk költözött. Így lett teljes a család: ő várt minket haza, ha kellett, tanult velünk, ha kel-

lett, kottát másolt, főzött, vigyázott ránk, felügyelte a gyakorlásunkat... Énektanár nénim már korábban szólt szüleimnek, hogy jó hangom van, muzikális vagyok, érdemes lenne zenét tanulnom, hangszeret választani. Nagymamával egy cimbalom is került hozzánk, mivel ő fiatal korában tanulta néhány éven át. Így cimbalmot kezdtem tanulni, mivel ahhoz szegények voltunk, hogy más hangszeret vegyünk. Tízéves koromban felvettek a Rádió Gyermekkórusába. Már a felső tagozat alatt nagyon sokat kellett teljesítenem...

Zuglóból jártam a Röck Szilárd utcába általánosba, ahol nekünk rövidebb volt a tanítás, hogy több időnk maradjon a zenére: szolfézásra, hangszerstanulásra, kóruspróbákra... A Rádióban, a Bródy Sándor utcában „nőttünk fel”, csodálatos zenei képzésben részesültünk: fiatal zeneszerzők, Szokolay, Durkó, Papp Lajos voltak a szolfézs- és zongoratanáraink, koncertjeinkre maga Kodály is járt. Botka Vali néni, Csányi Laci bácsi fantasztikus muzsikuskok, pedagógusok voltak, mintha a gyerekeik lettünk volna... – és persze a cimbalomtanulás, a gyakorlás; közben nyolcadikban félétől a Konzervatórium, ahol fél év alatt elvégeztem az elsőt. A gyerekkórus első külföldi útján a koncert egyetlen hangszeres szólistája voltam a Pozsonyi Rádióban. Ki mit tud?-oztam is: máig sem tudom, ki nevezett be, de eljutottam a döntőig. Különdíjas lettem, ótátrafüredi utazást kaptam jutalmul, és nagy ismertséget kb. háromnegyed év alatt, mivel akkoriban a selejtező, elődöntő, középdöntő és döntő mind tv-nyilvánosság előtt zaj-

lott... (Akkoriban egy csatorna volt.) Visszagondolva, azt a hibát elkövettem, hogy az igazán „ütős” műsorszámaimat az első, második fordulóban játszottam el, és nem maradt mivel fokozni... Lényeg, hogy nagyon jó zenei alapokkal, tanácstalanul álltam az érettségi után, mert a felsőfokú cimbalomoktatás Rácz Aladár halálával megszűnt. Mehettem volna cimbalmozni az Állami Népi Együttesbe, de családom nagyon fontosnak tartotta, hogy diplomát szerezzek. Őszre kiderült, hogy mégis mehetek a főiskolára cimbalom szakra, és utána visszavár az ÁNE is – de közben bekerültem az amatőr néptáncmozgalomba. Csodálatos idők voltak, nagyszerű koreográfiák születtek, remek zenékre: boldogan jártam együttesről együttesre, és viccesen hangzik... de egy-egy néptáncfesztiválon, versenyen (egyik évben Szolnokon, másik évben Zalaegerszegen) szinte saját magam ellen versenyeztem, mert előfordult, hogy mind a négy-öt „vezető” együttesben játszottam (Bihari, Bartók, Vasas, Nemzetiségi, a Pécsi Mecsek Táncegyüttes). Jártuk az országot, a világot, és boldogok voltunk, hogy csinálhatjuk, közönségünk van, szeretjük, szeretik, amit csinálunk.

Végül, elvégezve a főiskolát, friss diplomával, a Budapest Táncegyütteshez szerződtem. Molnár István volt az együttes vezetője, aki olyan volt a táncban, mint Bartók és Kodály a zenében. Tudtam, hogy ott nagyon izgalmas zenéket játszhatok, megismerve közben Jónás Mátyást, Vavrinecz Bélát, tudtam, hogy fejlődhetek, tanulhatok, és nagyon megbecsültek. Borzasztóan izgatott minden új kihívás a cimbalommal, mindent el akartam játszani, hol a filmgyárban, hol a rádióban, hol a lemezgyárban játszottam, vagy a saját együttesem-

ben, a Budapestben, ahol bizony évi 120-180 előadásunk volt itthon és külföldön. Folklórműsort játszottunk, főleg külföldieknek, nyáron a Balaton mellett is, ezenkívül csodálatos turnéink voltak: a legemlékezetesebbek Spanyolországban, Franciaországban, Peruban, Chilében, Kazahsztánban (ott az első magyar kulturális delegáció voltunk), Kárpátalján, Bulgáriában, Ausztriában. Volt olyan is, amikor „megmentettem” az Állami Népi Együttes 3 hetes londoni turnéját a Royal Festival Hallban, mert egyik cimbalmosukat katonának vették, a másik beteg lett, ezért a Budapest Együttes „kölcsonadott”.

Ezek az utak akkor voltak, mikor mások szinte egyáltalán nem utazhattak.

Nagyon szerettem a kamarazenét is, játszottunk duóban két cimbalommal Szakály Ágnessel, fuvalával, gitárral, csellóval, régizenét, klasszikusokat, és hamar eljött az idő, hogy nekem, nekünk komponáltak a szerzők... Fesztiválokra küldtek, a külföldi magyar intézetekben koncerteztünk, játszottunk a sevillai világkiállításon. A Budapest Táncegyüttestől úgy tudtam eljönni, hogy Berlinbe kerültem, a Komische Operhez, ahol Walter Felsenstein megrendezte Kodály *Háry Jánosát*, így cimbalmosra volt szükségem. Zenei intendánsuk hallott a Budapesti Kamaraegyüttes koncertjén, Berlinben, és leszerződtek. Közben készültek a *Cimbalom Recital* c. lemezem felvételei a Hungarotonnál.

Megalakult a Budapesti Kamaraegyüttes Mihály András vezetésével, akikkel az első koncertektől két évtizeden át az utolsóig, ha cimbalom szerepelt a műsorban, én játszottam, illetve szóló- vagy kamaradarabokkal színesítettem az együttes itthoni és külföldi fellépéseit.

Személyes kapcsolatba kerültem a zeneszerzőkkel, akik örömmel komponáltak cimbalomra, megszerették a hangszeret. Ránki György, Szokolay Sándor, Láng István, Kocsár Miklós, Sály László, Petrovics Emil, Soproni József, Vajda János szinte „házi szerzőim” lettek, több lemezemen játszottam darabjaikat. Kurtág Györggyel és Eötvös Péterrel több évtizedes munkakapcsolatba kerültem.

Ez az első lemez, a *Cimbalom Recital* azért volt nagy kaland, mert a lemezstúdióban születtek meg a darabok, és később kerültek koncerttermi előadásra, bemutatóra. Sok szempontból volt kivételes a lemez: originál cimbalomdarabok szerepeltek rajta a szólótól a kamaraegyüttesig, Kurtágtól Sztravinszkijig. Úgy is keresték mint Kurtág-lemezt, mert három darabját játszottam el ezen a lemezen. A Pilinszky-versek ihlette *Szálkák* erre a lemezre született, a zeneakadémiai bemutatóra Pilinszky Jánostól hét verset kaptam, melyet a *Végkifejlet* c. kötetébe kézzel írt, nekem ajánlva (éppen nem lehetett kapni a *Szálkák* című kötetét), ezek a versei később jelentek meg nyomtatásban. Nálunk akkor éppen nem volt „hanglemezgyártás”, végül Franciaországban préselték a lemezt, és röviddel megjelenése után elnyerte a Francia Lemezakadémia nagydíját. A díjat Bors Jenő, a Hungaroton igazgatója vette át; azon az estén én Szokolay Sándor szerzői estjén játszottam a Berliini Magyar Intézetben. Ottani szereplőtársaim ünnepelték párizsi sikeremet. Azt csak zárójelben, hogy ez két évvel a lemezfelvételek befejezése után történt. Közben az Országos Filharmónia szólistája lettem, ott húsz évig voltam szerződésben. Akkor még létezett az Interkoncert, velük is, nekik is dolgoztam. Ha cimbalmost

kerestek, ideszóltak, és örültem, hogy mehetek; ha nekem szóltak külföldről, hogy vállalom-e valamit, az utaztatást akkor is ők szervezték meg. Az országok közti határok, a különféle útlevélek, a munkavállalási engedélyek, vízumok, cimbalomszállítási papírok – nem volt egyszerű. Játszottam duóban, trióban, kamaraegyüttesekkel, szimfonikus zenekarokkal közreműködőként, szólistaként; jártam az országot, a világot. Fantasztikus muzsikussal dolgoztam, akkor még voltak nagy egyéniségek. Dorátival játszottam Amerikában: Detroitban, Washingtonban; majd a Maggio Firenzén. Később Abbadóval, Askenázival, Leinsdorffal, Imballal, Boulezvel, Ferencsikkel, Lehellel, Holligerrel, Vásáryval, Naganóval, Oberfrankkal, J. P. Sarastéval, N. Jervivel, Kocsissal, Bourgossal... – és még folytathatnám a sort.

1979-ben Liszt-díjat kaptam, amelyet a harmadik átadási időpontban tudtam átvenni a Művelődési Minisztériumban Tóth Dezsőtől, az akkori miniszterhelyettestől. Sokat játszottam akkoriban, a Liszt-díj átadásakor éppen a bécsi Collegium Hungaricumban.

Érdemes művész is lettem, a Szerzői Jogvédő Hivatal több alkalommal részesített nívódíjban, és a Magyar Rádió is elismert nívódíjával.

A rendszerváltás után „elmúltak”, átfurmálódtak az addig engem is foglalkoztató intézmények. Szerencsémre 1986-tól sokat dolgoztam a frankfurti Ensemble Modernnel, több országba sikerült több intézménynek, személynek cimbalmot venni, így kicsit egyszerűbb lett az életem, mert ezeket használhattam, kölcsönkaptam akkor is, ha más városban, zenekarnál, rádiónál szerepeltem, tehát nem kellett már annyiszor cimbalmot szállítani.

Az Ensemble-nél nagyon szervezett volt az élet, egy műsort, ha valami „repertoire”-ra került, eljátszottuk Frankfurtban az Alte Operban, Berlinben a Filharmonióban, Bécsben a Konzerthausban. Frankfurtba 2004-ig jártam; éppen 50 éve cimbalmoztam, kezdett megfogalmazódni bennem, hogy ez az a pont, ahol szépen, mindent összegezve fejezhetném be. Azon a nyáron Kurtág *Jelenetek egy regényből* című darabját adtuk elő a Rajna menti fesztiválon, ősszel pedig a Hessische Rundfunk Orchester 75 éves születésnapján az Alte Operban három este adtuk elő Eötvös *Atlantis*-ét zajos sikerrel. Ebben a két műben életem munkája összegeződött, és még sikerült a magam szintjén játszani, de már nagyon nagy erőfeszítesembe került.

Csodálatos pályám volt, fantasztikus muzsikussal, karmesterekkel dolgoztam, azt csinálhattam, amit szerettem.

Rácz Aladárné egyik zeneakadémiai koncertem után úgy gratulált, hogy bár egész mást csinállok, mint Aladár, de a cimbalom útjának ez a folytatása. Azt sajnáltam, hogy a „rapszodikus” munkatempóm mellett nem taníthattam, de annak örülök, hogy néhány külföldi muzsikusként át tudtam adni a cimbalomrepertoárral kapcsolatos tapasztalataimat. Mindig azt tartottam szem előtt, hogy minél többen írjanak cimbalomra, mert akkor él egy hangszer, ha irodalma van. Volt idő, mikor nagyon nem fogadták

el az átíratokat, pedig szép barokk programokat is játszottunk; nagy találalatunk volt Bach *Goldberg-variációi*, volt kritikus, aki úgy értékelte, hogy ha Bach ezt hallotta volna, cimbalomra írja... Bach *Francia szvitjei* is nagyon szépen szóltak két cimbalmon, lemezt is készítettünk belőlük.

Nagyon sok helyen fordultam meg a világban Mexikótól Japánig, Izlandtól Izraelig, Európa szinte minden országában, különböző kamarafelállásokban, szimfonikus zenekarok, kamarazenekarok kíséretjeként, szólistaként. Egyik nagy élményem volt Eötvös Péter *Psychokosmos*-ának bemutatója a Stuttgarter Rádió Zenekarával, a szerző vezényletével; a koncert első száma volt, de el kellett rögtön játszanunk még egyszer, akkora volt a siker. Több éven keresztül turnéztunk vele Európa rangos koncerttermeiben; közben megszületett az *Atlantis* is, abból is sok előadás lett. Nehéz volt abbahagyni, mert imádtam muzsikálni – de tudom, hogy ezt így és akkor helyesen csináltam.

Most, hogy kicsit újra összegeztem pályámat a 70-hez közeledve, hogy életemről írtam, szinte hihetetlen, hogy ennyi mindenre voltam képes, de szerencsére saját munkám eredményét is érzem abban, hogy a cimbalom azóta is reneszánszát éli szinte minden műfajban.

Fabrizio Gatti

Almásy Aladár

grafikus- és festőművész (Debrecen, 1946. április 28.)

Tanulmányok:

1969–1973: Magyar Képzőművészeti Főiskola
1973–1976: Mesterképző a Magyar Képző-
művészeti Főiskolán, mesterei: Barcsai
Jenő, Bernáth Aurél, Ék Sándor, Rozanits
Tibor, Raszler Károly

Díjak:

1976: Kondor Béla-díj
1977: XXIV. Vásárhelyi Őszi Tárlat Nívódíja,
Hódmezővásárhely
1978: Derkovits-ösztöndíj
1980: Derkovits-émlékérem
1985: Miskolci Grafikai Biennálé nagydíja
1986: Vásárhelyi Őszi Tárlat, Csongrád me-
gye díja
1987: Munkácsi Mihály-díj
1992: Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat, Városi Önkormányzat díja
1993: MAOE-díj
1994: Hódmezővásárhelyi Servio Bt. díja
1997: Koller-díj
1998: Arte des Art ösztöndíj, Párizs
1999: Nemzeti Kulturális Alap díja
2004: XXII. Országos Grafikai Biennálé, Rékassy-díj, Miskolc
2004: Balassi Bálint-díj
2005: Bocskai István-émlékérem, Hajdúböszörmény
2012: MMA különdíja
2015: MMA Nagydíja

25 egyéni kiállítása volt Magyarországon és külföldön. Budapesten és Nógrád-
kövesden dolgozik.

„Látomásos és félabsztrakt látásmódja, mely felfokozott, pszichológiai-emo-
cionális érzékenységből táplálkozik, a misztikus, spirituális élmények iránti
affinitása egyfajta szuverén 'lélektani szimbolizmus' kialakulásához vezetett,
mely 1988-tól mindinkább telítődik romantikus expresszív elemekkel és irodal-
mi-történelmi allúziókkal.

1976–1984 között főleg grafikákat készít, a rézkarc mellett aquatinta, mez-
zotinto technikával alkotja meg szuggesztív, szakadozott, tört formák szenved-
és sugallta lapjait. A 80-as évek második felében újra fest, nyugtalan, égő
színek jellemzik a historizmus és neobarokk által is érintett munkáit. Az utóbbi
években, a litográfiában egyedülálló lavírozási technikát dolgozott ki, eddig
ismeretlen összetételű emulziókkal (a Zarathustra-sorozat 45 lapja).

Caspar David Friedrich mellett Goya munkásságát is behatóan tanulmányozza, 1986–89 között Milton *Elveszett Paradicsom*ának inspirációjára készített 30 lapos sorozatot, 1996 óta dolgozik monumentális Nietzsche-sorozatán. A már címekben is igen fantáziagazdag műveket egyfajta szimultaneizmus jellemzi, több mozzanat rétegződik egymásra, a tér- és idősíkok egymásra kasírozása az adott pillanat időtlenségét, örökkévalóságát sugallja.” (Markója Csilla)

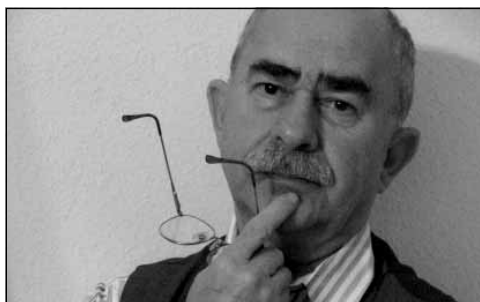
Ahogy műveimet nézem. Rajzaimon folyamatos lelki megvilágításban vannak jelen látszólagos és részletes felépítések, melyek mindig lelki indítéknak felelnek meg. Vannak szimbolikus látomások, ahogyan elfoglalják egymást magányos retesz nélkül. Beszélgetnek egymás között, ahol a beszéd mint lelki tömlő beszéd-buborékot lövell ki magából. Így értekeznek egymással huzamosabb ideig. Mozgásuk soha nem idegen egymástól.

Utóbbi műveimen feltehetően mélyen uralkodnak megkezdett cselekmények. Ezek lelki szimbolikus szerszámként jelennek meg és melegszenek fel egymás közt. A vonalak megvastagodása vagy elhalványodása fokozza a figurák belső individuumát vagy a cselekmény felforrósodását. Az átélt arcok tekintete befelé élő, ami sokszor mozgási meddőséggel párosul. A figurák között zárkózott sóhajtasok vannak jelen, melyek irányulásáért megfáradt venyigék és hervadt vesszők adják a kifejezés szolgálatait.

Aluóy Aladár

Béres Attila

költő, író, drámaíró, librettista (Budapest, 1946. május 6.)

Apám, amikor huszonegy éves lett, elindult Legyesbényéről Budapestre. Kétszázhusz kilométer, gyalog. Tarisznijában ott lapult a cipészipari segédlevél, negyvenkilenc kiló volt, és százhatvan centi magas. Pesten pedig megharcolta, hogy szakmájának mestere legyen. *Bennünk, Béresekben mindig volt szellem* – szokta volt mondani.

Nagyapám megjárta Amerikát, de nem a gusztusa szerint való országnak találta, így inkább vállalta az újabb két hétre szóló tengeribetegséget és hazahajózott: ha szegénység, hát szegénység, de legalább magyarul van.

Tízéves koromban tudtam biciklizni férfibringán váz alatt, és a vizsgán hiba nélkül elhegedültem a *Paraszt-kantátát*, majd megírtam életem első novelláját.

Volt egy műhelyünk a Práter utcában. Tisztos kispolgári környék

volt, józanul gondolkodó, pislákoló reményeket őrző emberekkel. Iskola után a műhelyben töltöttem a napot, tanultam, sokat olvastam, és főleg hallgattam a felnőttek beszédét. Sok mindent kihallottam én ezekből a beszélgetésekből, például hogy ez a bonyolult élet meglehetősen egyszerű pályákon mozog. De az írók jól meg tudják bonyolítani. Egyáltalán, mindenkinél okosabb voltam, még annyi eszem is volt, hogy ne nagyon fitogtassam okosságomat. És kellett is az ész, mert eléggé csenevész alkatú kisfiú voltam egy zord világban. Utca-gyerekek gyűrűjében számos verekedésből dumáltam ki magam.

A magánszektor ellenség volt. Állandóan ott lebegett a fejünk felett az adóhivatal, a végrehajtó, az iparhatóság fenyegető szelleme. Amikor apám nem bírta tovább, *hát lehúzom a rolót örökre*, sóhajtott, és este megírta kérelmét, hogy mindenét beadja, vegyék fel a szövetkezetbe. A szövetkezetben tíz suszter ül egy sorban, kalapálnak és lopkodják egymás szerszámain, az elnök meg mögöttük sétálgat. Reggel apám széttépte a felvételi kérelmét, és azt kiabálta, *akkor hát akasszanak fel, én maszek maradok*. A házban tisztelték bátorságáért, egyedül én tudtam, retteg attól, hogy közösségben kelljen dolgoznia. A bátor tetteket sokszor a félelem, a sarokba szorítottság kényszeríti ki az emberekből. Így aztán gyanúval éltem, amikor valaki a világnézetére, az elveire hivatkozva ragaszkodott valamely elgondolásához. Túl sok esetben világlott ki nekem, hogy hatalomvágy, pénz, birtoklási görcs motiválta a szigorú elvhűséget.

Vasárnap templom, hétköznap úttörőnyakkendő. És nem hittem azoknak, még a „lélek mérnöke” kollégáknak sem, akik vallomásuk szerint a

kettős nevelést traumaként élték meg, ami egy életre rájuk nyomta szörnyű bélyegét. Talán mert nemcsak nevetséges, de szánandóan esendő is volt Veronka igazgatóhelyettes néni félrehordott cipőjében, sötétkéék rakott szoknyájával, úttörőnyakkendőjével. Mindenki tudott mindent, és a világ kettősségekből volt összerakva. Ez a kettősség aztán az én életemet biztosan végigkísérte.

Az 1969-es lillafüredi Fiatal Írók Konferenciáján Béres Attila éppen híressé vált *Bonfini* című versét boncolgatták, de amikor ki akarták kérni a véleményemet, kiderült, elfelejtettek meghívni. Ebből évekre elegendő üldöztetési muníciót lehetett volna felhalmozni. Reményi József Tamás és Tarján Tamás remek korrajzos paródiakötetébe is belekerültem egy csípős poénnal (valahogy így): „Nem kellene még egy verset írni, Attila?” A „még egy vers” évtizeddel később bekövetkezett a *Bábjátékos* című legendás kultmusicales örökbecsű igazságot hordozó Csódal számával, de nem jutott el a magas irodalom ítélőszéke elé, lévén csak dalszöveg. Íme a refrén: „A csőnek van egy luka, / a csőnek van két luka, / a két luk között lapul a cső maga. / Ha egy luk szembejő, / az olyan megnyerő, / hogy nem tudhatod, mögötte van-e maga a cső. // Akárki voltál, a csőben csak egy dugó vagy, semmi más, / a csőbe csak befelé vezet az út, / a csőben csak a cső a folytatás... / Oh, oh, oh oh, oh...”

Nem tudtam kibékülni az akkor eleven népies-urbánus besorolással. Apám nyomán nem léptem be egyetlen „szövetkezetbe” sem. Hadbíróság elé állítottak, majd megkaptam A Haza Szolgálatáért kitüntetést. Balos, de

voluntarista sztálinistagyanús, másfelől Fejtő Ferenc egyik versemet idézve az ifjú József Attilához mért. Nemhogy a bölcsészkarra, de még az esztergomi tanítóképzőbe sem vettek fel, „helyhiány miatt”. Kiderült, azért, mert az apám maszek kisiparos. A mai napig hihetetlennek gondolom, de igaz, hogy a hatvanas évek végén még virágzott az állami elmebajnok ez a megnyilvánulása. Az együgyűség képessége sok keserűségtől, de olykor az igazság ostorától is megkímélheti az embert.

Az írás, amelletts hogy kenyérkereső foglalkozásommá is lett, sok keserves és gyönyörű pillanatot hozott életembe. És a huszadik század, ez a csalóka hajó, szédítő, egyre gyorsuló sebességével, hánykódásaival, szörnyű és fenséges mutatványaival, olykor viharosan, máskor békésen, de átvezetett a következő évezredbe.

Verseskötetből kettőre futotta, szerkesztettem kulturális hetilapot, írtam tizenöt hangjátékot, forgatókönyveket, librettókat és zenés darabokhoz dalszövegeket. Az Egri csil-

lagok történelmi musicalt (zene: Várkonyi Mátyás) tizennyolc éve játsszák, a csíksomlyói nyeregben kétszázezren nézték, a *Dobó esküje* a legkülönbébb rendezvények állandó slágere. A Dohány utcai zsinagóga előtt vették filmre a Raoul Wallenberg emlékére írt mementómat (zene: Melis László), és Nagyváradon sikerrel játszották a Selmeczi Györggyel írt Szigligeti Ede-darabomat. 2014-ben pedig a Müpában volt a *Mata Hari* kém musical világpremierje. A librettista nevét senki nem jegyzi meg, ez a sorsom.

Mondhatnám, lám, milyen sokoldalú vagyok, ám lehet, hogy még mindig keresgélem magam. És ez nem is olyan rossz. Megkezdett kéziratok sokasága cincog a merevlemezen. Már nem szívesen bringáznék váz alatt, de még mindig hibátlanul elhegedülöm a *Parasztkantátát*.

Nádudvari Anna

író (Karácsond, 1946. május 10.)

Hatvanban hetvenkedünk.

Vagy inkább így mondtuk: Hatvanba'.

Gyakran átutaztunk Hatvanon. Vonnattal. Nem is ismertünk a városból mást, csak a vasútállomást.

Hajdan, gyerekkoromban még tíz perceket ácsorogtak a személyszállító szerelvények a hatvani vasútállomáson. Leszálltunk és célba vettük a vonatról is jól látható, üzemelő bódét. Büfét. Büfébódét.

Nem is emlékszem, volt-e akkoriban a bódé mögött rendes, komoly épület. Merthogy a hatvani állomást a második világháború idején szétbombázták. Amerikaiak. Ezt most – jó ideje – emléktábla hirdeti. Megemlékeznek az életüket feláldozó vasúti dolgozókról is. Meg lehet nézni.

Hatvanban.

Hatvanba'.

Szóval, járta ez a mondás, a város nevéől juthatott valakinek az eszébe: Hatvanba' hetvenkedünk. Hetvenkedni mindenütt lehet. De mi Hatvanba'...

Csak egyedül én meg most itt Gödöllőn. Gödöllőn töltöm be a hetvenet. Ha... Merthogy „nem tudjuk a napot, és az órát”...

Nem hittem volna, hogy éppen itt érem meg a hetvenet. Meg egyáltalán: hogy ide kerülök. Annak idején mindig erre néztem én a tájat, mondjuk, úgy Bag és Isaszeg között, a vonatablaktól. Hogy milyen gyönyörű.

Ám hogy ideköltöztem? Nem volt szándékomban.

Még csak a nagyapámra se gondoltam. Hogy ő itt látta meg a napvilágot. 1900. december 25-én Czene Teréz karácsondi cselédétől született: János törvénytelen. Meg lehet nézni a római katolikus egyház gödöllői anyakönyvében. (Ezt meg.)

Merő véletlenségből lakom itt. Komolyan.

A véletlenek irányították az életemet.

Meg a butaságom. Az életem: a butaságom története.

Azért most már, bár okos nem lettem, de kifejezetten talán azt sem lehetne rám fogni, hogy buta. Hogy műveletlen, semmiképpen. Nemrég valaki megállapította rólam a Facebookon: művelt. S még szebbeket is írtak – de hát hagyjuk...

Inkább visszatérek arra, miért vonatoztunk annyit. Két helyen telt a gyerekkorom, Karácsondon és Pesten. S utazgattunk ész nélkül a két hely között, merthogy vasutasok voltunk. Volt a vonatra szabadjegyünk. Nem korlátlan mennyiségben, s nem is első osztályra – párnásra –, hanem csak másodra – fapadosra –, de ha telepecsételték a MÁV-igazolványunkban a teljesen ingyenes utazásra jogosító ablakokat, még mindig vehettünk pár fillérért személyzeti jegyet.

Persze nem én jártam szolgálatba – a vasúthoz nem dolgozni jártak, hanem szolgálatba –, én gyerek voltam, hanem Karácsondról a fél falu. A kiscsajdák nem, azok művelhették a földjüket; hanem akik csak napszámosok meg summások lehettek, inkább elszegődtek a MÁV-hoz. (Nyugdíjas állás!) Apám is, bár ő nem volt tősgyökeres karácsondi, a közeli Visontáról, ami nem vasútvonal mellett fekszik, nőiült oda, beadta a derekát, vasutas lett. Elköltöztek anyámmal Pestre, engem ott hagytak Karácsondon, az özvegy nagymamánál – a nagyapám, János törvénytelen még 1927-ben meghalt balesetben az egyik Gyöngyös melletti kőbányában, munka közben –, így hát ingáztunk rendesen.

Hatéves koromban elvettek a szüleim a nagymamától: iskolába Pesten iratkozzam be.

Kőbányán laktunk. Kőbánya alsótól nem messze, vasútvonal mellett. A Korponai utcában. A kettősség meghatározó lett számomra: proligyerek is voltam, meg falusi kislány is.

Mert az iskolai szünidőket, az első percüktől az utolsóig Karácsondon töltöttem az „édes nagymamánál”. Aztán is, mikor megint férjhez ment egy meg-

özvegyült emberhez, a drága jó „Fehér nagyapához”. Nála meg náluk szerettem lenni. Esetleg átlátogattam még az apai rokonsághoz, Visontára.

Míg aztán vége nem lett az iskolának, s el nem kellett menni dolgozni. Leérettségizve továbbtanulásra nem is gondolhattam. A legtöbb gyerek „a házban”, a Korponai utca 14.-ben még középiskolára sem gondolhatott. Az általános befejezése után már munka után néztek, esetleg ipari tanulók lettek.

Gimibe én mentem egyedül. Az öcsém technikumba.

A könyvek ültethettek hóbortos ötleteket a fejembe! Meg a filmek. Renge-teget olvastam. S minden filmet megnéztünk. Aztán következett a színházmániám. Meg az utazások.

S nem volt, sose volt mellettem olyan felnőtt, aki irányított volna. Akitől tanácsot kaphattam volna. Hogyan igazodjam el a „nagy, sötétlő erdőben”.

Hogy jutott eszembe, hogy írjak?

Az úgy volt... 1965 volt. S a költészet napján – tudják, április 11-én, József Attila születése napján – kint ültek a költők az utcán. Itt-ott a városban, kis csoportokban, s lehetett velük dedikálni.

Megvettem egy frissen megjelent *Szép versek* kötetet, s akit elértem, meg akit egyáltalán felismertem, azt megkértem, adjon egy aláírást a könyvben levő arcképére. Jé, Juhász Ferenc odaírta azt is: „sok szeretettel”! Mezei András simán: „szeretettel”. Váci Mihály: „baráti szeretettel”.

Még mások is írtak, többen, csak kiemeltem azokat, akik a szeretetükkel tüntettek ki. Engem. Nyilván másokat is. Szeretet... Ez, ami hiányzik...

Verset én is tudnék írni? Próbálkoztam. Nem mutattam meg a „verseimet” senkinek, s rá is jöttem, hogy túlzottan nem érdekel a versírás – arra nem, hogy nem ártana ismerni például a versformákat; bár persze az iskolában tanultuk, hogy jambus meg hexameter, ilyeneket, de az ismereteim ezekről (hogy, hogy nem) nem kapcsolódtak a versíráshoz –, sokkal izgalmasabb lenne történeteket papírra vetni...

Teljesíthettem már a hetven sort? Nem tudom, ugyanis, mint mindig is tettem, most is kézzel írok, kockás spirálfüzetbe...

2011-ben jelent meg utoljára könyvem. Meg akkor, 2011. július 3-án sugározta a rádió – a Kossuth rádió – a *Cigány vagyok* című hangjátékomat. Igazi színészek adták elő. Az egyikük azt írta (a Facebookon), öröm volt ilyen jó szöveget mondani. Nemrég ismételték, hallotta az egyik facebookos ismerősöm, s tudatta velem azt is, hogy nagyon tetszett neki.

Az utóbbi években két dolog foglalkoztatott: a cigányság sorsa és a teológia. Főiskolán tanultam teológiát. Cigányokat tanítok egy jezsuiták által fenntartott iskolában.

Nádudvari Anna

Polgár László

pedagógus, sakkedző, menedzser (Gyöngyös, 1946. május 11.)

„Szabadság, szerelem,
e2 kell nekem!”

(Bella István)

„1985. április 25. – Határozat: Polgár László és Judit nevű kiskorú gyermeke útlevélkérelmét a Budapesti Rendőrfőkapitányság az 53/1978. XI. 10./MT sz. rendelet 6. §. (1) bekezdés a.) pontjának rendelkezése alapján elutasította, mivel külföldre utazása a közrendet sérti.

A határozat ellen benyújtott fellebbezést megvizsgáltam. Megállapítottam, hogy az I. fokú hatóság döntése jogszerű, és a fellebbezés a határozat megváltoztatására okot adó új tény nem tartalmaz. Ezért... az I. fokú határozatot helyben hagyom, a fellebbezést pedig elutasítom. – Drucker Tiborné r. ezredes, osztályvezető, BM Országos Rendőrfőkapitányság, Útleveosztály”

„Klára asszony, a feleség: A zseni a családban, igen, Laci. Róla sok minden elmondható, csak az nem, hogy szófogadó. Mint férj, nagyon jó. Csak a családjának él. Mondom ezt annak ellenére, hogy néha úgy tűnt, túl kemény, túlzásba viszi a dolgokat. Az általam elképzelt ideális férj eredetileg nem ilyen volt. Én úgy gondoltam: dolgozunk, gyermekeink lesznek, évente egyszer-kétszer elmegyünk nyaralni, hétvégeken kirándulni. Ezzel szemben nem élünk hagyományos életet. Neki mindig megvoltak

az elképzelései, amelyeket korábban én még nem érzékeltem; nem láttam tisztán a jövőt. Nem tagadom, eleinte bizony sokszor kételkedtem, hogy helyes-e az, amit csinál. A nagymamák tették a megjegyzéseket, ne hagyd a Lacit, nem kellene ilyen nehezen élnetek. Az igaz, hogy

mindig akadt tennivalónk, kikapcsolódásra, semmittevésre sose jutott idő. De minden munkanapunk ünnep is volt egyben, mert gyermekeink csodálatosan fejlődtek. Előbb-utóbb rájöttem arra, hogy Laci nem mindennapi ember. Eleinte csak egy-két százalékban hittem neki, de annyira is csak azért, mert a férjem. Ma már százötven százalékgig bízom benne. Ő tudta, mit miképp kell csinálni, a gyerekek eredményeit előre megjósolta, néha még előbb is jöttek a sikerek.

Én nem tudtam mindig annyira következetes lenni a gyerekekkel szemben, mint Laci.”

(Az idézetek: Kárpáti Tamás *Partik, perek, pofonok* című könyvéből)

Jelenleg a találmányaim közül a csillagsakkal foglalkozom. Szerintem a csillagsakk a kreativitás egyik legjobb fejlesztője. Ez az én találmányom, és körülbelül száz könyv jelent meg róla.

A legutóbbi munkám Barna Viktorról szól, a huszonkétszeres asztalitenisz-világbajnokról. Az első könyvem a Nevelj zsenit! volt, amelynek további külföldi kiadásain dolgozom. Fontosnak tartom az eszperantó terjesztését, mivel az egy egyszerű, logikus és semleges nyelv. Az angol mellett igen fontos lenne az elterje-

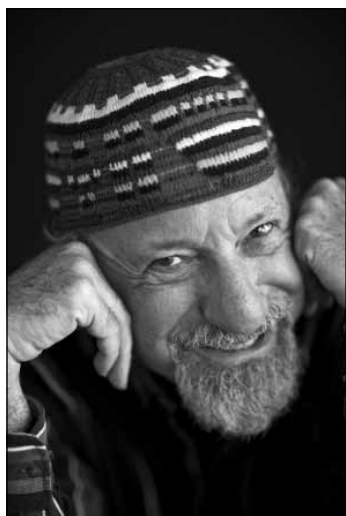
dése. Az eszperantóról is jelent meg több könyvem.

Lányaim a sakk-világranglistát 1984 januárjától 2015-ig vezették. Lányaim: Zsuzsa Amerikában, Zsófi Izraelben, Judit Magyarországon él. Így feleségemmel együtt három országban élünk.

Polysaccharides

Berki Tamás

jazzénekes, tanár, dalszerző (Budapest, 1946. május 16.)

Két gyermek (Balázs 1976, Lili 1990).

(Artisjus Díj, Inter-Lyra Díj, Nívódíj, Szabó Gábor-díj, Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje, Fonogram Díj 2015)

Kiskamaszkori első beatzenekarom később leghíresebbé vált tagja Vágó István volt... Tündézerkorom végén Haraszti Miklós (költő, filozófus, politikus) ismertetett össze Vámos Miklóssal, akivel – a vietnami háború ellen tiltakozva – 1965–66 táján (Haraszti buzdítására) megalakítottuk a Gerilla protest song együttest. Haraszti, Dalos, Pór, Révay, Bauer és mások képezték ellenzéki hátterünk „kemény magját”, kik szerint a baloldaliság elmélete és gyakorlata közt szakadék tátongott. „Ellenzéki hátterünket” a rendszer igyekezett felszámolni, és az egyetemi kirúgások, rendőri felügyelet,

esetenkénti börtönbüntetések mentén mi ketten Várossal „csak” tiltólistára kerültünk... Évtizedekig nem lehetett rádió- és lemezfelvétel, nem küldtek fesztiválokra, se be, se ki... Láthatatlanná, valójában hallhatatlanná váltam... Vámost nem vették fel az ELTE-re (jogot végzett?!), és III/III-as besúgókat állítottak ránk...

Tehetségem és tanulmányaim (Jazzkonzervatórium, esztétika szakosító, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem) mind-mind a jazzéneklés mint az önkifejezés kikristályosodása felé sodortak. Tanári (Jazz-konzervatórium, Tanárképző Főiskola, Kőbányai Könnyűzenei Stúdió, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem), szakújságírói (Mai Nap, Kurir), rádiós szerkesztő-műsorvezetői (Danubius), televíziós szerkesztő-rendező-műsorvezetői (a Duna TV-ben a *Ritmus*, *Jazzperantó*), szerteágazó tevékenységeim egyértelműen jazzénekesi, zeneszerzői, szövegírói gyakorlatom kapcsán találtak rám.

E sokféleség tette és teszi teljessé önmegvalósító létezésemet, szórakoztat, leköt, a szakma különböző jellegű kihívásait hozza elem folyamatosan, sokszínű énképet mutatva fel önmagam és a rám is figyelők számára. Ez a színorgia, ami folyamatosan izgat, az élet lényegének közelítése több irányból, több ösvényen, több, nehezen járható úton át.

Lehet, hogy a „lényeg” nem más, mint a kihívások folyamatos fogadása? Lehet, hogy a lényeg pusztán maga az ÚT?! Úgy vélem, a művész a Mindenség Postása, üzeneteket közvetít, fontos leveleket, számlákat kézbesít, melyek más úton, más módon nem juthatnának el a címzetthez... Vagy csak egyszerűen Varázstükör-készítő Mester, aki mindenki számára elkészíti a Saját Igaz Képét megmutató tükröt?

Talán.

Balu Vár

Gergely András

történész, diplomata (Sopron, 1946. május 23.)

Megszületésem után hamarosan visszaköltöztünk Szegedre, nagyanyámhoz (anyai ágon úgy száz éve élt már a család Szegeden). Itt, ebben a régi, századelőre emlékeztető közegben cseperedtem, itt jártam általános iskolába, majd gimnáziumba. Gyakorló iskolai, régi és fiatalabb, de zömében egyaránt jó tanáraink voltak. Szüleim orvosnak szántak – minő értelmes pályát választhattam is volna Szegeden? A „hivatalos”, tanított és

a családi hagyományokban átörökölt történelem kettőssége akkoriban minden diáktársam számára magától értetődőnek számított, pályaválasztásomban a legkevésbé sem zavart (volna). A villám az érettségi évében, 1964-ben csapott be, amikor az akkori *Ki miben tudós?* vetélkedő egyik győztese lettem, s így e szakból felvételi nélkül juthattam az egyetemre. Nagy nehezen meggyőztem szüleimet, hogy ez nagyszerű alkalom

temre. Nagy nehezen meggyőztem szüleimet, hogy ez nagyszerű alkalom

(pláne nekem, hogy nem kellett készülnöm a felvételire), s „elengedtek”, de nem Szegedre, hanem Budapestre, az ELTE történelem–filozófia szakára (filozófia szak nem volt Szegeden). Ettől persze még nem lettem történész, ehhez még egy intézmény és egy személy támogatása kellett. Az intézmény az Eötvös-kollégium volt, amelynek idősebb diáktársai, tanárai, hagyományai, nem utolsósorban a nagyszerű, akkoriban még este tízig nyitva lévő könyvtár, remek alapokat teremtettek – szinte mindenünnen bátorításra találtam. A személy: tudásával, erkölcsi példaadásával s persze a vidéki diáknak nyújtott segítőkészségével, támogatásával Szabad György professzor volt. Alighanem az ő közvetlen hatásának köszönhetően lettem a 19. század kutatója s végzéskor a Történettudományi Intézet munkatársa.

Fenn a Várban, a Történettudományi Intézetben kezdtem igazán érezni, hogy mennyi még a tanulnivalóm. Segítőkézs „nagy öregek”, kollegiális középkorúak, baráti egyívásúak vettek körül – akkor még fel sem fogtam, hogy mindez milyen kivételes helyzetet teremt. 1976-ban mégis, Szabad György hívásának engedve, visszatértem az alma materhez, s az újkori magyar történeti tanszék oktatójaként dolgoztam tovább. Közben jöttek a feladatok. A tízkötetes *Magyarország története* legfiatalabb szerzője lettem, még előbb Széchenyi eszmérendszerének kialakulásából doktoráltam. Szülötte városomnak hálámat a *Szeged történetébe* írott fejezetekkel fejezhettem ki. A *magyar sajtó története* dualizmus kori része egyik szerzőjeként alámerülhettem egy olyan Atlantiszba, amelynek szívesen lettem volna polgára. Közben külföldi ösztöndíjakat is pályáztam, kaptam meg,

bővítettem világlátásomat. Új, elmélyülő felnőttkori barátságokat, kulturális kötődéseket, irodalmi és művészeti ismereteket hozott számomra, amikor Kulin Ferenc barátom kérésére másodállásban 1981-ben beléptem a Mozgó Világ szerkesztőségébe, ahonnan 1983-ban a rendszer merevbbjei ugyan kipenderítettek bennünket, de ezeket a rövid éveket életemet formáló időszaknak, mintegy a rendszerváltás előzményének tekintem.

Közben, 1989-ben újabb kihívás ért el. A rendszerváltás körül sürgő-forgó szabadfoglalkozású (főként írói és akadémiai), több kötetlenséggel, szabad idővel rendelkező értelmiség tagjaként részt vettem az átalakulás munkájában, alapító tagja lettem a Magyar Demokrata Fórumnak, s afféle mindeneként tettem-vettem egy barakkban működő pártközpontban. Történészként szinte évtizedek óta ismertem már Antall Józsefet, s ő többemagammal a párton belüli külügyi munkára irányított. Mindenesetre ezen izgalmas hónapok után sem jött meg a kedvem a hivatásos politikához, például hogy országgyűlési képviselő legyek – ámde Jeszenszky Géza történész-kollégám külügyminiszter lett, s néhány olyan emberre próbált új hivatalában szert tenni, akiben megbízott, s aki megtanulni is hajlandó a hivatalnokoskodást. Így 1990-ben hívására a Külügyminisztériumba kerültem, néhány hónap múlva főtitkár lettem, 1992-ben pedig én lehettem Magyarország első nagykövete Dél-Afrikában, Pretoriában. Nagy kaland volt ez a kényelmesebb kutatói esztendőik után, de úgy érzem, helytálltam. A nyilvánvaló egzotikumon túl politikai értelemben is nagyon érdekes volt a feladatom: itt mintegy még egyszer végigélhettem egy rendszerváltozást, ugyancsak közelről tanulmányozva

az eseményeket. (Történészként sem volt haszontalan megismerni egy nagy ország történetét, amelynek határait két óceán mossa...) A magyarországi kormányváltás után leköszöntem, és 1995-ben visszatértem az egyetemre. Itthon megírtam és megvédtem „nagy-doktori” értekezésemet, éspedig Közép-Európa 1848–49-es forradalmairól, amelyekkel már évtized óta foglalkoztam. Elláttak persze újabb tudományos, illetve most már a tudományos közéletben teljesítendő feladatokkal.

1998-ban újra jobbközép kormány alakult, s engem megint egy külügyi feladattal bíztak meg. Hollandiában, Hágában lettem 1999-től Magyarország nagykövete. Ez a feladat sem volt rutinszerű, mivel Hágában még hét nemzetközi szervezet működött, amelyekkel ugyancsak tartani kellett a

kapcsolatot. (Elégge el is fáradtam a ciklus végére.) Hazatérve újra az egyetem következett, majd újabb egyetemek: előbb az Andrássy Gyula Német Nyelvű Egyetemre léptem át, onnan pedig a Károli Gáspár Református Egyetemre. Itt a történelem doktori iskola egyik alapítója, illetve vezetője lettem. A doktorálók tanításában, tudásuk fejlesztésében ma is sok öröömöm telik. De sajnos az átlagképzés, a maga BA/MA-rendszerével, talán a középiskola hanyatlásából következően, öröm helyett inkább ürességgel tölt el. (S ez érzetemmel, tudom, korántsem állok egyedül.)

Innen vonulok nyugdíjba 2016 tavaszán. Remélem, még néhány esztendő vár reám, s azután végleg visszatérek Szegedre, immár a családi sírhelybe.

Berkes János

operaénekes, tenor (Szentese, 1946, május 24.)

Bár Budapesten nevelkedtem (születési dátumomat anno elírták, május 24-én tartom, de hivatalosan 20-a), a nyarakat Szentesen töltöttem – a „kanyargós Tisza partján” –, a mai napig szentesinek vallom magam, s nagy örömömre a város díszpolgára vagyok.

Hetven év: 25 550 nap. Egy emberöltő, megannyi derűs és borús eseménnyel. Én többnyire a derű óráit számláltam eddig, és bízom benne, hogy ha a Jóisten engedi, a jövőben is így tehetek.

Muzsikusszaládba születtem. Édesapám több évtizeden át a Magyar Állami Operaház kórusában énekelt. Némi túlzással elmondhatom, hogy az Operában nőttem fel, otthon pedig nemcsak Édesapámat hallgattam, hanem rádión a legna-

gyobb énekeseket. Hatéves koromtól operaénekes akartam lenni.

A Nagymező utcában, a mai Thália Színháznak otthont adó házában nőttem fel. Karnyújtásnyira volt az Operaház, az Operett- és más színházak, valamint a Liszt Ferenc Zeneakadémia, ahová a sorsnak köszönhető hangj adottságaimnak hála, felvételt nyertem. Révhegyi Ferencné Olga néninél és Réti Józsefnél tanul-

A lábnyomomat mutatom
a Nagymező utcában

tam az opera tanszakon. Rajtuk kívül a pályám során még számos énektanár pallérozta a hangomat, de meggyőződésem, hogy nekünk, énekeseknek magunknak kell kikísérleznünk az optimális megoldást, a saját fizikai berendezkedésünknek megfelelő technikát.

A főiskola elvégzése után, 1971-ben Csajkovszkij *Anyegin* című operájában Lenszkijként debütáltam az Operaházban, 40 évig énekeltem ott, és nem kis büszkeségemre 2011 óta örökös tagja vagyok az általam mai napig templomként tisztelt dalszínháznak.

A négy évtized alatt megadatott elénekelnem az operairodalom legszebb tenorszerepeit. Többek között Nemorino, Rodolf, Pinkerton, Cavaradossi, Edgár, Don Ottavio, Almoviva, Otto, János vitéz, Barinkay, Alfred, Fenton, Rinuccio és így tovább.

Oratóriumokat is szívesen énekeltem. A kedvenceim között első helyen áll Kodálytól a *Psalmus Hungaricus*, de örömmel énekeltem

Liszt, Mozart, Schubert, Bruckner egyházi műveit is.

Az operett műfaja sem áll távol tőlem. Huszka, Kálmán, Lehár, Ábrahám, Jakobi, Strauss operettjeinek bonvivánszerepeit játszottam, három éven át a bécsi Raimund Theaterben is.

A magyar nóta sem idegen számomra – mindent szeretek énekelni, ami érzelemdús, dallamos, szép zene.

Hála a technikának, számos televízió- és rádiófelvétel rögzíti opera-, operett- és magyarnóta-produkcióimat.

A fent leírt teljesítményemet elismerve, 2007-ben érdemes művész lettem, de talán még büszkébb vagyok a kollégáim titkos szavazásával ugyanebben az évben elnyert Optimus díjra.

A Halhatatlanok Társulatába 2008-ban választottak örökös tagnak, ami azért érdekes számomra, mert a Nagymező utcában – ahol gyermek- és ifjúkoromban otthon voltam – ott a lábnyomom.

A Nagymező utcai és a többi budapesti színház varázsa ma is vonz. Szívesen megyek a pesti teátrumokba, ám az utóbbi években csalódások is értek. Nem feltétlenül azért, mintha konzervatív lennék, hanem mert azt érzem, mintha a néző egyre kevésbé lenne fontos. Sajnos, némelyik rendező nem hisz a műben. Kevesli az író, a zeneszerző által megfogalmazott vagy zseniálisan megkomponált darabot. Önmagát akarja megvalósítani, mit sem törődve a szerzők eredeti mondandójával.

A Nemzetközi *Toti dal Monte* énekversenyen, 1976-ban első díjat kaptam, a Belga Televízió opera- és énekversenyén pedig a nemzetközi zsűri különdíját nyertem el 1979-ben.

Afrikán és a sarkkörökön kívül a világ minden földrészén felléptem. Büszkeséggel tölt el, hogy 2005-ben a New York-i Carnegie Hallban az 1956-os

forradalom 50 éves évfordulóján Erkel örökbecsű *Hazám, hazám* című áriájával képviseltem szeretett hazámat.

Utólag visszagondolva, szerencsés embernek tartom magam. Olyan világban nőttem fel, ahol szüleim, nagyszüleim, rokonaim támogattak, és szinte álmvilágban telt el a gyermek- és ifjúkorom. Nem éreztem nehézséget, szegénységet az ötvenes-hatvanas években. 1956. október 23-án délután azt hallottam, hogy nem kell másnap iskolába menni. Ennek nagyon örültem. A bátyámmal rögvést belevetettük magunkat az eseményekbe. Parlament, Rádió – mindenhol ott voltunk. Jóllehet gyerekfejjel nem értettem, pontosan mi is történik, de az euforikus hangulatot érzékelve csodát éltem át. Ha rágondolok, hihetetlen boldogságot érzek most is.

Búcsúzóul nem mondom azt, hogy ha újraélhetném ezt a 70 esztendőt, mindent ugyanígy cselekednék, de panaszra nincs okom.

Szándékosan nem említettem egyetlen kollégámat sem, nehogy kihagyjak valakit a sorból. Remek karmesterekkel, rendezőkkel dolgozhattam együtt, és nagyszerű partnerekkel énekelhettem. Köszönet érte!

Az életet megharcoltam, a pályát megfutottam, a hangomat megtartottam.

Baán Tibor

kritikus, költő, tanár (Rákosliget, 1946. május 26.)

Kihasítani hetven évet a történelemből. Megszületni valamiféle, csak később tisztázott küldetés-sel a XX. században, a forint kiadásának évében, amikor az új kor éppen berendezkedik és betagozódik az új világrendbe.

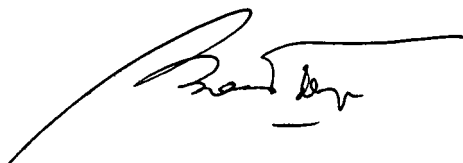
Íme az első felvonás elnagyolt cselekménye, amiről majd csak később értesülök. Az általános iskola negyedik osztályába járok ugyanis, folyékonyan olvasok, máig emlékszem olvasókönyvem egyik bekezdésére: „Vörös márvány sírboltban pihen, a hatalmas Szovjetunió fővárosában, Moszkvában, a Vörös téren. Hosszú, végeláthatatlan sorokban jönnek a világ dolgozói és sírva mondogatják: *'Meghalt az édesapánk.'*” Aztán egy szép nap fegyverropogás hallatszik a Mecsek

felől, begördülnek az orosz tankok Pécs város főterére, ahol a tüntetők gyűrűjében én is a Himnuszt énekelem. Ez az első olyan élményem, ahol Kölcsény szavai lerázzák magukról a tankönyv porát és nemzeti hitvallássá emelkednek. Nagy találkozásom ez az irodalommal. Sokáig egyoldalú szerelem volt. Kiszabadulás a hatvanas, hetvenes évek közegeiből, rádöbbenés arra, hogy roppant kerülőt kell tennem, hogy az irodalom közelébe kerüljek.

A győri bencés gimnáziumi érettségi nem volt jó ajánlólevél. Aztán nagy nehezen mégis irányba álllok, tanítok, publikálok, recenziókat, kritikákat, tanulmányokat és verseket. Mi több, képzőművészeti elképzeléseimet is megvalósítom. És könyveim jelennek meg. Mindent összevéve egy híján húsz kötet, versek, kritikák, tanulmányok, vegyes feljegyzések. Hogy ezek igazolják-e Kassák útra bocsátó mondatait, melyeket a győri gimnáziumba címzett: „Első kísérleteit ígéreteseknek vélem. Van bennük mély érzés, gazdag tartalom és formakészség...”, annak eldöntése nem az én dolgom, s azzal is tisztában vagyok, hogy ennek ma már nem sok jelentősége van.

Az irodalom, amely az értékek szolgálatában áll, ma is közel áll a szívemhez, de már nem azt jelenti, amit indulásom idején. Történt valami, a rendszerváltás történelmi léptékű földmozgásával egy időben, azzal majdnem egy időben, valójában már a nyolcvanas-kilencvenes években, egy olyan értékválság, amely átalakította a világ írott kultúráját, s egyáltalán a kultúrához való viszonyt. Egy olyan világfordulatnak vagyunk tanúi, ahol az értékfolytonosság került veszélybe. Pilinszky szavaival elmondhatjuk: „Meghasadtak az evidenciák.” Nehéz ezt tagadni, s még nehezebb ebbe beletörődni. A változások mélyén, a történelmi kataklizmák dacára születnek jó és igaz művek, amelyekre szükség van. Szükségünk van. Csak legyenek olvasók is. Nyitott lelkű emberek, akik otthon vannak a szóban. A szóházában. Korunk válságos valóságában. Hittel és ésszel.

Mi mást kívánhatnék?

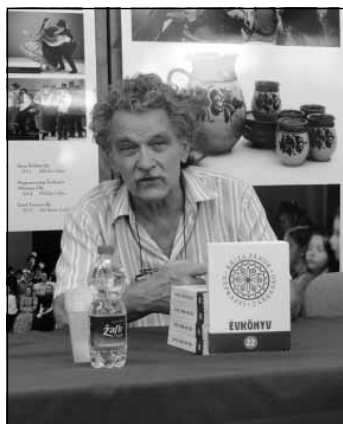

Szabó Zsolt

irodalomtörténész, főszerkesztő (Kolozsvár, Románia, 1946. május 29.)

Hetvenkedő töprengések kétszer hetven sorban.

Meglepett és ugyanakkor jól is esett a Napút megtisztelő felkérése. Nem érzem ugyan magam sem olyan vénnek, sem olyan fontos személyiségnek, de ezen ne múljk, legalább valamiféle gyorsmérlegre szorít.

Tehát röviden: Kolozsvárt, a Nagyszamos utcában, az egykori zsidó kórház kapubejárat feletti szülőszo-

bájában születtem. Édesanyám emlékei szerint, attól indultam neki a világnak, hogy a cipőgyár munkásai összeverekedtek a magyarellenes tüntetést szervező egyetemistákkal, s bizony sok forró diákfej bánta a kemény munkásöklöt. Középiskoláimat szülővárosomban, a Brassai Sámuel Gimnázium-

ban végeztem (1964), majd a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen szereztem magyartanári oklevelet (1969),

tehát elsősorban ez lennék, de voltam, illetve vagyok újságíró, szerkesztő, irodalom- és ezen belül sajtótörténész. 1969–75 között a romániai magyar nyelvű úttörő lap, a Jóbarát kolozsvári munkatársa voltam, majd a kolozsvári Megyei Könyvtárban könyvtárosként dolgoztam, 1981–91 között a Kriterion Könyvkiadó kolozsvári fiók-szerkesztőségében főképp a néprajzi kiadványokat gondoztam, közben 1976–96 között az Erdélyi Magyar Szótörténeti Társaság szerkesztő munkatársaként tevékenykedtem. 1991-től kerekén 22 éven át a kolozsvári köz-művelődési havilap, a Művelődés, és a kiadásában megjelent könyvek főszerkesztése kötötte le időm nagy részét. 1995-től emellett a nagyváradi Ady Endre Sajtókollégium óraadó tanára lettem, majd 1998-tól a BBTE Politika-, Közigazgatás- és Kommunikáció-tudományi Kara újságírói tanszékének adjunktusa, aztán 2003-tól 2014-es nyugdíjazásomig docense. 2005-ben tagozatvezetőként megszerveztem az újságíró szakos diákok magyar nyelvű magiszteri képzését.

Önálló köteteim: *Intézményteremtő törekvések. Szentimrei Jenő irodalomszervező tevékenysége*, Sztána-Kolozsvár, 2006, *Benedek Elek*, Barót, 2009. Sajtó alá rendeztem és bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel láttam el *Benedek Elek irodalmi levelezése (1921–1929)* I–IV. kötetét (Bukarest, 1979, 1984, 1991, Kolozsvár 2002) és *A kolozsvári Vasárnap és Vasárnapi Újság 1921–1925 c. antológiát* (Kolozsvár, 2006). Írtam vagy háromszáz cikket, tanulmányt, gondoztam több mint kétszáz kötetet.

Néhány szó a családról: több nemzedékre visszamenően katonarendű, zömében székely, de van közöttük felföldi, közelebbről komáromi, osztrák, de még elzászi is, ha igaz, hogy

anyai ágon egyik ősöm Napóleon elől szaladt, s Kolozsvárig meg sem állt. Most anélkül, hogy a teljességre törekednék: a nyárádszentimrei Medgyesek és a Hunyad megyei Zudorok állítólag ősfoglalók, a harasztkereki Ferenczyek, a küsmödi és bőzódújfalusi Kovácsok és a hodosi Szabók Bocskaitól kaptak hadi szolgálataikért nemeslevelet, a belényesi Komáromiak Thökölytől, a Reichok, Müllerek, Nehammerek inkább valamicske üzleti érzéket és némi művészi hajlamot hozhattak, már akiben az ő genetikai vonaluk erősebb. Amúgy másfél száz esztendeje inkább a békés értelmiségi napszámoslét a domináns, katonai mundért inkább csak szükségből vagy kényszerből öltöttünk magunkra. Tanító, tanár, újságíró, költő, muzsikusz, pap, gazdatiszt lényegesen több volt a családban.

Az én nemzedékemhez érve: az édesapám ágán hét, édesanyámnál három unokatestvéremet sorra veszem: velünk együtt összesen 14-en vagyunk-voltunk. Négy mérnök, három-három közgazdász és bölcsész, egy-egy állatorvos, tanító és fogtechnikus, heten Magyarországon, egy Németországban, hatan idehaza. Hatan vagyunk az unokatestvérek közül, akik valamilyen formában közéleti szerepet is vállalunk, könyvet írunk, szerkesztünk, a művelődési élet valamelyik ágában tevékenykedünk, több-kevesebb rendszerességgel szerepelünk a nyilvánosság előtt.

A romániai magyar sajtó részvevőjeként olykor megfogalmaztam a véleményemet, egyebek között arról, hogy hazafias szólammal a szülőföldről, az ősök földjéről bárkit is itthon lehet-e tartani. Ezek nem érvek azok számára, akik másfajta értékrendet követnek. Pozitív példákat kell felmutatni, amelyek mégiscsak

vannak. Olyan embereket, akik tényleg próbáltak és el is értek valamit, sugallva azt, hogy a mi társadalmunk is működőképes. Rajtuk keresztül lehet megszólítani az embereket, mert nyilvánvalóan ez az alap, az egyéni boldogulás. Személy szerint a honfibt nem szeretem, sem a sírva vigadást. Az uniós csatlakozástól sem vártam túl sokat, nem voltak illúzióim. A régi magyar világ nyilván nem jön vissza, a kuruc-labanc háborúk óta nem nekünk dolgozik az idő s a népszaporodás. De azt szoktam mondani, hogy az én belső magyar világomat úgysem tudja elvenni tőlem senki, én itthon érzem magam, ha úgy tetszik, a magam magyar világában. Sokan kivándoroltak már belőle, ki a határon túlra, ki csak ide, a házsongárdi oldalra. De én tudom, hogy a sarki kisboltban kihez szólok magyarul, kihez románul, szerelőhöz, vargához lehetőleg magyarhoz járok, a csirkefogókról pedig egyaránt rossz a véleményem, lehetnek ők akár magyarok is. A kis magyar világról (1940–44 között) sincsenek csak jó emlékek a családban, a hatalmon levő emberek kellőképpen korlátoztak, lett légyen akár románok, akár magyarok.

Sok energiát fordítottam a közösségszervezésre, az irodalom, a művészet, a tudomány népszerűsítésére, alapítványok, különféle civil szervezetek közötti kapcsolatok szorosabbá tételére, hiszen újra kellett (volna) építenünk tudatosan szétvert magyar társadalmunkat. Nekünk kell megragadnunk az üstökünket és kirángatnunk magunkat áldatlan helyzetünkéből. Korszerűtlen, de tanulságos Műnchhausen báró esete, neki sikerült kihúznia magát saját hajánál fogva a slamasztikából. Akarnunk kell, másképp nem megy. És meg kell találnunk azokat az embereket, akik

itt akarnak egy és más dolgot teremteni.

Persze a kolozsvári főtéri egykori marosnémeti Gyulay, majd a cegei Wass család palotája melléképületének, az egykori istállónak hajdani szénapadlásán levő Művelődés szerkesztősége alig kínált valamivel nagyobbab a békaperspektívánál, nem csoda hát, hogy nekem sem sikerült megválnom a világot.

Elvándorlásra sohasem gondoltam. Bizonyára személyiségtől is függ, ki megy el. Mert aki szeret csavarogni, jönni-menni, vagy valami erős belső nyüzsgési vágy van benne, az el is megy. Én nem ilyen vagyok. Nagyon sajnáltam, hogy diákkoromban és pályakezdő értelmiségi, újságíró koromban viszonylag kevés lehetőség volt az utazgatásra. Bulgáriába, Csehszlovákiába jutottam el, azon túl nem, mert nem kaptam útlevelet. Magyarországon elég sokszor megfordultam. Viszont itthon rengeteget mászkálok, elég jó ismerem Erdélyt, és ezért úgy is érzem, hogy itt másképp tudok tájékozódni, és egészen másképp vagyok itthon, mint ha Magyarországon kellene élnem. Valószínűleg akkor is itt lennék, ha a határok nem változtak volna meg, ha történetesen most is egy ország lennénk. Biztos vagyok benne, hogy akkor sem vándoroltam volna el Budapestre. Bár nem tudom, hogy gondolkodtam és éreztem volna, ha ezelőtt százötven évvel élek, és azt sem tudom, hogy ha ötven év múlva élnék, akkor ugyanezt tenném-e, de valószínűleg igen. Ez attól függ, hogy az ember hol érzi jól magát. Hát én itt érzem jól magam, itthon.

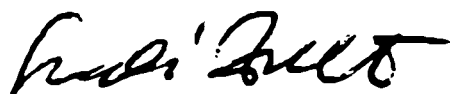
Szomorú élményem volt annak idején a december 5-i népszavazás, főleg az azt megelőző kampány. Innen nézve a történet legkevésbé sem rólunk szólt. Leginkább azokkal tu-

dok egyetérteni, akik értetlenkedtek: minek is kell népszavazást kiírni egy olyan dologról, mint az önhibájukon kívül, a Párizs környékén az első világháború után összegyűlt foltozóvargák bosszúja miatt Magyarország politikai határain kívül rekedtek kettős állampolgársága? Kinek jutna eszébe a polgárokkal eldöntetni a Föld tengely körüli forgásának vagy a Nap körüli keringésének jogosságát?

Minthogy sorstársaim túlnyomó többségével együtt sohasem mondtam le a magyar állampolgárságomról (felmenőim: szüleim, nagyszüleim sem, s rajtuk keresztül engem is természetesen jogon megillet), ezért annak tartom magam, bármint vélekedik erről a magyarországi szavazópolgár. Az, aki akkor felült a huszonhárommillió rémmel riogatónak, legfennebb nagyfokú jóhiszeműséggel hitt még mindig nekik – félszáz éves tapasztalata ellenére. Az azóta a történelem szemétkosarába került kisebbik koalíciós párt ideológusa sem mert szembenézni a saját családja múltjával, hát inkább amnéziára buzdított, illetve múltba fordulónak címkézte az igenel szavazókat. De mit is várhattunk tőle, hiszen liberális gyökereik nem a magyar szabadelvűséggel tartottak rokonságot, merthogy Deák Ferencről legkevésbé a türelmet, a más véleményére való odafigyelést tanulták meg. Gyökereik a szélsőbal türelmetlenségébe kapaszkodnak – jó lélekkel tényleg nehéz vállalni ezt a múltat, ezért szavaztak nemmel. Szeretek eljátszogatni a gondolattal: fosszák meg magyar állampolgárságuktól népszavazással azokat, akik a '88-'89-es fordulat után vándoroltak be a szomszéd-

os országokból. Következő lépésben azokat, akik maguk, vagy akiknek a szülei 1944 után kerültek a mai Magyarország területére, aztán tovább: az első világháborút követő nagy népmozgásban, de visszamehetünk a kuruc-labanc háborúkat követő telepítések, a török világ, a tatárjárás vagy éppen a honfoglalás idejére. Tessék mondani, hányan maradnak? Egy-két vízimajom-leszármazott, de az is délről vándorolt a Kárpát-medencébe néhány millió évvel ezelőtt.

És védelmembe vettem azt a néhány tucat (száz?) újdonsült magyar állampolgártársamat, akik a magyar törvénykezésben levő hézagokat kihasználva esetleg éppen haszonélvezői voltak a magyar társadalombiztosításnak, a határokon innen dolgozták le életüket, és magyarországi nyugdíjat élveztek. Lényegesen kevesebben voltak, mint azok, akik a régi hatalom képviselőihez-kiszolgálóihoz fűződő kapcsolataik révén széthordták-szétlopták a közös vagyont, amit minden gond nélkül sajátjuknak tekintenek. Közben országot kormányoztak-vezettek, és akkor sem volt lelkiismeret-furdalásuk, amikor (sors)társaikat verték, vagy csak besúgták. És nekik nem lennék elég magyar? Az én magyarságomról, a hozzám hasonlóan kívül szorultak magyarságáról viszont nem a népszavazás döntött. Az legfennebb arról tanúskodott, hogy mekkora volt a megtévesztett, félrevezetett magyarok aránya a szavazati joggal rendelkező magyarországi népességben.

Vujicsics Marietta

műfordító, szerkesztő, diplomata (Salgótarján, 1946. június 1.)

Hogyhogy éppen Salgótarjánban született? – kérdezték gyakran. Valahol megszületik az ember. A sors húzása, hogy én éppen a salgótarjáni bányakórházban. Édesapám, Wehner György elektro-gépészmérnök volt. A háború éveiben a Nagybátony-Újlaki Egyesült Iparművek bányagazgatósága éppen ilyen szakembert keresett sürgősen a bányagépek folyamatos üzemeltetésének felügyeletére. Mivel az állást szerencsésen megkapta, ezzel megúsza a

katonai behívót. A szüleim így röviddel az esküvőjük után Budapestről elköltöztek, átmeneti jelleggel, Nagybátonyba, ott vészelték át az ostromot, aztán 1946 júniusában már érkezhettem is... Amikor édesanyámmal mintegy ötven évvel azután ellátogattunk a helyszínre, a régi fényképekről már beazonosíthatatlan volt az egykori szolgálati ház.

1948 nyarán visszaköltöztünk Budapestre, anyai nagyszüleim tágas, két-szintes kertes házába, amely szerencsére két nemzedék számára épült. A családban a könyvek és a zene hagyományos szeretete rám is hatással volt. Hálás vagyok szüleimnek és nagyszüleimnek mindazért a gondoskodásért, okításért és buzdításért, amit tőlük kaptam. Az iskolakezdéssel párhuzamosan zongorázni is tanultam, a zenét szenvedélyesen szerettem, s ebben édesanyám, aki maga is zongorázott, különösen nagy szerepet játszott. Ma is nagy szeretettel gondolok a Pozsonyi úti Pintér Alice Zeneiskolára, ahova beíratott (mindig szívesen sétálok el a ház előtt!), és a kiváló tanároknak hála, élvezet volt abban a közösségben minden perc, amit eltöltöttünk.

Sokáig csakis a zene bővületében éltem, merész álmaim, terveim voltak: erre a pályára készültem lélekben, de aztán győzött apám „reális” életszemlélete és meggyőződése, miszerint a művészpályán nem, ám bölcsészvégzettséggel (!) az esélyek (amilyen időket éltünk) mégiscsak jobbak. Így közben már tanultam az iskolában és magánúton angolt, valamint az akkor még ritkaságszámba menő szerb-horvát nyelvet: ebből az első leckéket apámtól vettem, aki bánáti családban született, Nagybecskerekben, ahol a többnyelvűség neki eleve megadatott. Szüleim tehát egy merész húzással beíratkák 1960-ban a Szerb-Horvát Tanítási Nyelvű Gimnáziumba (a Rózsák terén – ma már Szerb Gimnázium), akkor már jelentkezhetek oda mások is, nem csupán a nemzetiségi származású tanulók. A zongorát így fájó szívvel abbahagytam, hiszen az életem más fordulatot vett. És akkor ott, a középiskolában megéreztem, hogy hatalmas küzdelem veszi kezdetét, de azt is, hogy a Gondviselés erősen fogja a kezemet, és életem további alakulását már el is döntötte.

1964-ben felvételt nyertem az ELTE BTK magyar-szerb-horvát szakára. Mivel tanáraink biztatására közben már olaszul is tanultam, három szemesz-

tert az olasz szakon hallgathattam (féllegálisan), ám hiába szerettem volna az olasz szakot fölvenni, ezt adminisztratív okokra hivatkozva nem engedélyezték. Viszont addig legalább boldogan járhattam az olasz tanszéken Kardos Tibor professzor fordítói szemináriumára, amit nagyon szerettem – tőle rengeteget lehetett tanulni.

Sokáig szunnyadó italomániám aztán évtizedek múlva, kicsit körülményesen, kicsit másképp, de némiképp beteljesedhetett.

1966-ban, még egyetemistaként, férjhez mentem Vujicsics Sztojánhoz. Az egyetemi évek alatt már próbálkoztam kisebb műfordításokkal – ez időktől publikálok Vujicsics Marietta néven –, kiadói háttérmunkákat is (kontrollszerkesztés, nyersfordítás) szívesen vállaltam, és kulturális delegációknak tolmácsoltam, film-szövegeket szinkrontolmácsoltam és fordítottam. Mivel szerencsémre még megismerhettem személyesen a jugoszláv irodalom élő klasszikusait (Krleža, Andrić), valamint a kortárs írókat Szlovéniától Macedóniáig, férjem mellett magam is a hidak építésének köteleztem el magam, igyekeztem különböző fórumokon megismertetni déli szomszédaink irodalmát a hazai közönséggel.

A diploma megszerzése (1969) után nem volt könnyű elhelyezkedni, az álláskeresősek sorra kudarcot vallottak, s belekóstoltam a „szabadúzásba”, méghozzá igen változatosan: tolmácsolással, fordításokkal, különféle publikációkkal, szerkesztésekkel, a jugoszláviai kulturális folyóiratok szemlélésével. A kortárs jugoszláv irodalom, film- és képzőművészet érdekelt leginkább. A tanulóévek kissé meghosszabbodtak, de igyekeztem ezt az élethelyzetet a magam szellemi gyarapodására fordítani. Sikerült egy-egy ösztöndíjjal eljutnom Belgrádba és Zágrádba, megismerkednem a könyvkiadókkal és a kortárs irodalom termésével, majd abból itthon válogatnom, fordítanom. Dolgoztam a Magyar Rádió világirodalmi szerkesztőségének, összeállítottam műsorokat, fordítottam rádiódramákat, novellákat. A hetvenes évek közepén aztán egy várva várt lehetőség kínálkozott: megkeresést kaptam a Nagyvilág főszerkesztőjétől, Kéry Lászlótól a jugoszláv irodalmak gondozására, a folyóiratban való rendszeres bemutatására. Előbb szerződéses rovatvezető lettem, majd később a folyóirat olvasószerkesztője is. Boldogan fogadtam el, hiszen a feladat igazán testre szabott volt. Nívós műhelymunka folyt a szerkesztőségben, ahol a műfordítás terén rengeteget lehetett tanulni, épülni. A megnyíló utazási lehetőségek is segítették a munkámat, hiszen mindig a legfrissebb kínálatot igyekeztünk prezentálni folyóiratunkban. Inspiráló volt ez a közeg műfordítói munkásságomra is. Nemcsak a Nagyvilágban jelentek meg műfordításaim, hanem más hazai és külföldi folyóiratokban is: tematikus összeállításokat, antológiákat szerkesztettem, valamint néhány önálló fordításkötetemet, színpadi drámafordításom is készült (Krleža, Matković).

Azt hittem, így marad minden a nyugdíjig – de másképp történt. A nyolcvanas évek végén az irodalmi lapok állami támogatásában beállt változást a szerkesztőségben nem tudtuk követni, önerőből a folyóirat fenntartása enyhén szolva bizonytalanná vált. A kollégák fokozatosan váltak meg a Nagyvilágtól, s mások mellett én is erre a lépésre kényszerültem.

Kemény újrakezdés következett, egy merőben más pálya felépítése, már meglehetősen érett fejjel, méghozzá a Külügyminisztériumban, ahová a sikeres felvételi vizsgák után felvettek és referensi munkakörbe helyeztek. (Fájó emlék:

éppen szegény főszerkesztőnk halálának napján érkezett meg a szerkesztőségbe a KÜM-től a kikérőlevél.) A szinte véget nem érő újabb tanulási folyamat és a különféle belső szakvizsgák, de önmagában az új munka is óriási kihívást jelentett. Szerencsére úgy éreztem, a helyemen vagyok itt is, és a munkát – konzul lettem – a maga összetettségében nagyon kedveltem.

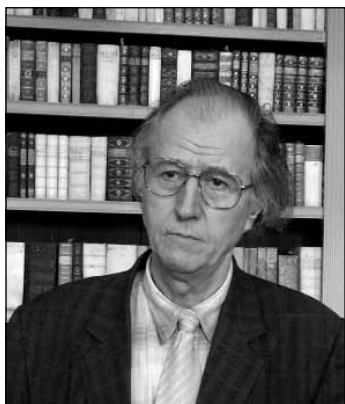
Néhány rövidebb kihelyezés után, 2000 januárjában Rómában kezdtem meg konzulként a külszolgálatot. A négy és fél évet röviden így jellemezném: szép, nehéz, fájdalmas. A külszolgálat félidejében ugyanis megözyegyültem. De annyi kollegiális segítséget, együttérzést és kitartó barátságot kaptam életem e legnehezebb időszakában, amiért örökre hálás vagyok, mert hatalmas lelki tartalékot jelent ma is nekem.

A hazatérés után a külügyi munkát tovább folytattam, néhány rövidebb és szezonális konzuli külszolgálatot is beleértve, majd ismét új fejezet kezdődött. A Gondviselés úgy rendezte, hogy nyugdíjba menetelemtkor már nem magányosan, hanem párosan folytathassam kijelölt földi utamat, s ennek immár hét éve: egymásra vigyázó, megértő, igazi társként éljük az életünket férjemmel. Érdeklődésünk, ízlésünk azonos, szeretjük a zenét, a színházat, a könyveket és az utazást. Az utóbbi években rendszeressé vált gimnáziumi osztálytalálkozókra is szívesen járunk. Ápoljuk rokoni és baráti köreinket, de ami a legfontosabb: óvni igyekszünk a bennünk és körülöttünk lévő harmóniát.

Vujicic Mariella

Imre Mihály

irodalomtörténész (Hódmezővásárhely, 1946. június 10.)

Hetven felé haladva többet nézek vissza, mint korábban. Talán azért is, mert több a biztos „látnivaló”, véglegesek és visszavonhatatlanok a dolgok, eldőlték az esélyek, beváltódtak vagy nem a várakozások; előrenézni pedig nehezebb, fátyolosabb a látóhatár, egyre inkább romlik a messze néző szem. Igaz, a korábbi telő-múló idő bőséges tartalékokat is halmozott fel, amelyek gazdagsága talán a jövő ínséges, nélkülöző napjaira még jól jön, ha esetleg majd túlzottan emlékeim vigaszára szorulok. A napokban határozottan nagyon rosszul esett a hír, hogy meghalt Juhász Ferenc. Fel is hívtam nyomban egy öreg barátomat, elpanaszolván néki a hitetlenségemet

és csalódottságomat: mégiscsak itt hagyott bennünket az idő prédájául a nagy bajvivó. Valahogy azt gondoltam, talán van néki valami titkos, mágikus ereje, amivel kijátszhatja a halál hatalmasságát, amiről pedig annyit írt, amivel annyit harcolt évtizedeken át. Ifjúságomban rajongva szeretett költőm volt, majdnem

minden kötete megvan. Igaz, rendszeresen már régen olvastam, az utóbbi két évtizedben inkább csak a folyóiratokban élém vetődő műveit ismertem. Viszont még mindig sok verse bennem van, számos részlet, töredékek, olykor egész strófa, szótáramban kitörülhetetlenül megmaradtak hihetetlen erejű látomásai, a szavak plazmaállapotát is megkísértő nekifeszülései. Mintha tényleg annyira hatalma lett volna a nyelven, ezáltal a létezésen is, ahogyan a 16. században hitték a rétorok (mint pl. Johann Sturm): a mindenhatóság küszöbéig jutott el a nyelvet uraló, övé lehetett a verbális onnipotencia. Talán ez a vágy is űzte-hajtotta Juhászt fékezhetetlen, nyelvvel folytatott küzdelmében. Visszafelé tekintésemet nemcsak Juhász elvesztése mozgatta mostanában, hanem ugyancsak hozzá kapcsolódóan más ifjúkori emlékem is. Egyetemi hallgató voltam Szegeden 1969-70-ben, ahol akkoriban Tamás Attila volt egyik kedves tanárom, aki speciálkollégiumot tartott élő irodalomból, és ennek tárgya Juhász költészete volt. Meglepő számomra máig, hogy Juhász eruptív, határokat feszegető költészete mennyire fogva tartotta, lenyűgözte Tamás Attila más jellegű szellemi alkatát. Egykori tanárom gondolkodására a fegyelmezett analízis, tárgyilagos mérlegelés, rejtőzködő érzelmek voltak a jellemzők, mégis magával tudott ragadni Juhász univerzumába: A csönd virága és a Szarvasének közötti erőter útvesztőibe. A visszatekintés máris összeköt teret és időt, mivel kicsit párhuzamosan futott a sorsom Tamás Attiláéval. (Végzés után nem sokkal még nála terveztem egy doktori értekezést, de ekkor már Szeged hűtlenül elengedte.) Nem sokkal ezt követően került Debrecenbe, a Kossuth Lajos Tudományegyetemre, ahová én majd jóval később érkeztem meg, de akkor már nem a rajongva szeretett Juhász Ferenc költészetének irányát követve, hanem a régiség évszázadaiban bolyongtam. Most februárban temettük Tamás Attilát.

Múltfürkésző buzgalmamat másik közeli esemény is erősítette: most össze volt Szegeden negyvenöt éves évfolyam-találkozónk. Óvatos várakozással érkeztem és rezignált csalódottsággal távoztam. Inkább az foglalkoztatott, hogy mit is kaptam, kaptunk akkor az univerzitástól. Ne legyek igazságtalan: lehetőségeik határát súrolva vagy meghaladva sokat kaptunk jó néhány tanárunktól, de azóta sokkal pontosabban tudom, hol húzódtak a gondosan ellenőrzött kimondhatóság határai. Az is igaz viszont, hogy nem kevesen meg sem kísérelték ezt a limest számunkra tudatosítani, mindennek a tétjére rádöbbsenten. Nagyon sokan vágtunk neki ezzel a deficittel az értelmiségi létezés későbbi évtizedeinek. Kivételes jutalom volt számomra, hogy részben kiváló lehetőségeim, részben személyes felismeréseim hozzásegítettek tartós önkorrekciómhoz. Hódmezővásárhelyen a Bethlen Gábor Gimnázium tanára lettem, amely 1723 óta folyamatosan működő református gimnázium volt 1948-ig, akkor államosították. A legjobbkor érkeztem 1970-ben: különleges szerencse folytán nem irtották ki teljesen a református hagyományokat. Öreg kollégáim közül többen Debrecenben végeztek, volt, aki Szabó Dezső líraiságáról értekezett szakdolgozatában, és szeretetteljesen „vizsgáztatott” is engem az akkoriban elhallgatott író ismeretéből. (Az igazsághoz tartozik, hogy Tamás Attila nagyon is jól tudta, hol van a kimondhatóság határa, de beszélt nekünk előadásán a Nagy Péter által kiátkozott jelentős életműről.) Még élő legenda közelségét tapasztaltam meg abban is, hogy közel férközhettem Németh László vásárhelyi korszakához. Idősebb kollégáim közül többen az *Égető Eszter* modelljeihez tartoztak, Grezsa

Ferenc pedig igazgatóként fokozatosan vált az egyik legjelentősebb Németh László-kutatóvá. Szerencsére a tantestület összetétele, kiváló tudóstanárai nagyon jelentős mértékben segítettek kulturális identitásom újraalkotását, amely egy organikus, összetett kultúra fogalmát érvényesítette. Nem fosztották ki a gimnázium könyvtárát sem, kivételes értékű könyvvállománya sértetlenül megmaradt. Szakdolgozatomat még Szerb Antalból írtam, korábban nem voltam „rég magyaros”. A könyvtárban viszont belebotlottam Szenci Molnár Albert 1544-es kiadású zürichi bibliájába, benne tulajdonosának keze vonásával, sok-sok bejegyzésével, amely eldöntötte további szakmai utamat. (Könyvtári jelzetét ma is pontosan tudom fejből: FO 147.) Ellenállhatatlan mágnesként szívott magához a régi magyar irodalmi műveltség, könyves kultúrája karnyújtásnyi közelségbe került hozzám a könyvtár polcain. Ösztönzést is kaptam a tudományos munkára, és a belső készítés is egyre erőteljesebb volt. Egyre mélyebbre ástam magam a Szenci-életmű ismeretébe, kutatási feladataim világossá váltak számomra. Így írtam meg a bölcsészdoktori értekezésemet Szenciből, amelyet 1974-ben védtem meg. Ebben a közegben még egybetartozóan éreztem a kulturális-tudományos érték és a kultusz termékeny kapcsolatát. Visszagondolva nyilvánvaló, hogy bármerre is vitt a szakmai utam az elmúlt évtizedekben, legmélyebben a Szenci-kutatás foglalkoztatott. Ehhez időről időre csatlakoztak más kutatási irányok, eredmények, tapasztalatok, de a causa efficiens mégis Molnár Albert életművének vizsgálata. Önmagamnak is jelképes, hogy akadémiai doktori értekezésem is ebből a témakörből született a „kisdoktori” után közel harminc évvel, összességében két és fél könyvre valót publikáltam is róla.

A felsőoktatásba 1981-ben kerültem, Szegeden, az akkori Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar tanszékén lettem főiskolai adjunktus. Ez más lehetőséget kínált, mindennapi feladattá és lehetőséggé vált a tudományos munka: rendszeres publikálás, konferenciák. Ezekben az években bukkantam rá a toposzkutatás témájára, amely ekkoriban már virágzott a nyugat-európai tudományosságban. Tarnai Andor ösztönzésére és segítségével vágtam bele a *Magyarország panasz*a toposz kutatásába, ami közel tízesztendőös programot jelentett. Az Irodalomtudományi Intézetben a rímtoposzos tanulmányomat adtam elő, akkor még Klaniczay Tibor, Komlós Tibor, Tarnai Andor voltak a meghatározó személyek. Meglepetésemre, nagy érdeklődést váltott ki a tanulmány. Persze engem is izgatott a dolog, és hát látható, hogy kompakt dolog a rímtoposzos ügy, de többen mondták, meg kellene nézni ennek nemcsak a metrikai és verstörténeti, hanem a toposztörténeti összefüggéseit is. Rá kellett jönnöm arra, hogy ha én ebből nagyobb, koherensebb, összefüggőbb rendszert szeretnék, akkor nagyon meg kell néznem a 16. századot, és azon belül a latin nyelvű forrásokat. Nem volt mit tenni, nekiültem, elővettem az RMK harmadik kötetét, szépen átnéztem, és amire csak gyanakodtam, hogy valami a toposznak egy változatát jelenti, azt könyörtelenül el kellett hogy olvassam. És akkor még nem volt internetes világ, ennek a forrásait nyolc évig gyűjtöttem, hosszú időszak volt, de hatalmas stúdium. Állandóan az OSZK-ban üldögéltem, ezeket másoltattam, xeroxoztam, és kezdett bennem valami összeállni. Szakmai kötelesség is volt, hogy az ember akkor egy kandidátusi értekezést írjon. Annak az lett a címe, hogy *Magyarország panasz*a, a rímtoposz pedig a zárófejezet lett. 1988-ban meghívást kaptam az akkori Kossuth Lajos Tu-

dományegyetem régi magyar irodalom tanszékére Debrecenbe, ahol azóta is dolgozom, adjunktusként, docensként, majd egyetemi tanárként. Debrecenben a Református Kollégium hatalmas könyvtárával és az Egyetemi Könyvtár óriási forrásanyag elérését tette számomra lehetővé, amelyek megsokszorozták kutatási lehetőségeimet, felgyorsították szakmai terveim megvalósítását. Külföldi kutatóútjaim (Wolfenbüttel, Heidelberg, Marburg, Herborn, Kolozsvár, Nápoly) jóval szélesebbre nyitották szakmai szemhatáromat, konferenciák, személyes kapcsolatok szövődése révén. Mindez tudatosította számomra a retorikakutatás jelentőségét, amely a kora újkor kultúrájának legjelentősebb irodalomelméleti rendszere is volt. Mialatt írtam a „toposzos” könyv bizonyos fejezeteit, rá kellett jönnöm, hogy a korszak irodalomértelmezésének súlyos korlátai vannak. A neolatin anyagnak az olvasása és értelmezése bizonyos irodalomelméleti előfeltételek nélkül lehetetlen. Magyarországon megkésve jöttek-mentek ezek az irodalomelméleti dolgok. Nyilván a posztmodern futott be nagy gyorsasággal, és iszonyú sebességgel nagy befolyásra tett szert. Sosem vitattam a jelentőségét, viszont rettentően bűszített az, hogy úgy gondolták, generálisan érvényes az európai irodalomra. A nyugat-európai szakirodalomban már évtizedek óta tudott dolog volt, hogy a korszak irodalomelmélete a retorika. Engem elkezdett izgatni az, hogy mennyire adekvát módon olvassuk ezeket a szövegeket. A szakmai közvéleménynek fel kellene figyelnie a korszak retorikai irodalmának jelentőségére, így összehoztam egy retorikai antológiát. Ez egy óriási tanulási folyamat volt, hiszen egy csomó forrásmunkát olvastam, amiről addig nem is hallottam, akkor már zúdult Magyarországra is a nyugat-európai kutatási eredmények tömkelege, kijutottam Wolfenbüttelbe párszor, láttam, hogy milyen aszimmetriák vannak a kutatási eredmények között. A Vizsolyi Biblia kiadástörténete, forrásainak vizsgálata is újabb feladatot jelentett, eredményei könyv formájában jelentek meg. Merthogy ráleltem egy olyan kiadványra a Református Kollégium Nagykönyvtárában, amelyről rögtön láttam, hogy van köze a Vizsolyi Bibliához. Petrus Martyr kiadványának margóján ott van 800 sor lefordítva. El voltam bűvölve és megrendülve. A magyar bibliafordítás ügye roppant rejtélyes, a szöveghez vezető út roppant hiányos. Ebbe a szövevénybe illeszthető ez a szövegtöredék, ami a vizsolyi Biblia összövegének egy töredéke. Ha van nehéz és bonyolult, az a bibliafilológia, és nem tehettem mást, mint hogy bemerészkedtem ebbe a világba. (Ehhez némi bátorságot ifjúkori Szenci-stúdiumaim adtak, ennek mintegy meghosszabbítását, összegezését láttam az új feladatban.) Ez nem kis turbulenciát okozott a szakmai közvéleményben. Most már úgy gondolom, nem képezi vita tárgyát a dolog.

A kutatási témákat fiatalabb korunkban magunk keressük: érdeklődésünk, lehetőségeink szerint szegődünk a nyomukba, tudományos karrierünk médiuai. Fiatalon az ember valami nagyot szeretne írni. Tarnai játékosan azt mondta, hogy a madzagot el kell vágni valahol. Bele kell nyugodni, hogy kevés olyan téma van, ami ideálisan befejezhető és meghaladhatatlan. El tudom fogadni a kutatásnak ezt a paradoxonát. Ez a folyamat nem én vagyok, hanem ennek csak egy láncszeme, és nélkülem is folytatódik. Bele kell törődni abba, hogy a kutatási témáim túlélnek. Nem tragikus ez. Nyilvánvaló, hogy a személyiségemben, kultúrafelfogásomban, értékszemléletemben van valami, ami erre hajlamosít. Visszatekintve azonban elmondhatom, hogy mindez nemcsak privát vagy kar-

rier-érdek volt számomra, voltaképpen a lelkem mélyén meg vagyok győződve arról, hogy ezek a kérdések és problémák nagyon fontosak, ezekre válaszokat kell adni, és másokkal megosztani. Megingathatatlan meggyőződésem, hogy a kultúra átalakulásának mostani viharos folyamatában súlyos öncsonkítás lenne, ha ezeket az értékeket nem tudatosítanánk a következő generációban.

Tarján Gábor

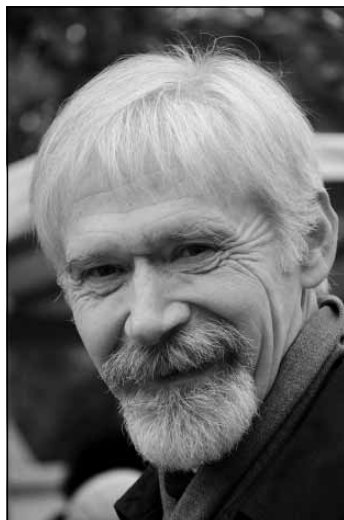
Tarján Gábor

néprajzos (Sátoraljaújhely, 1946. június 11.)

70 év! Félelmetes belegondolni, már ennyi időt leéltünk. Legalább három korszakváltás, hiszen még a 20. század első felében születtünk, és már jócskán benne járunk a 21.-ben. Igaz persze – hogy valami banálisat mondjak –, aki nem hal meg fiatalon, az megöregszik...

Amikor megszülettem, még éppen pengős világ volt, sőt akkor volt Magyarországon a világtörténelem egyik legnagyobb inflációja. A családi legendárium szerint apám fizetéskor, mire hazaért, a pénzéből alig tudott venni nekem egy cumit. Pedig ő volt Sátoraljaújhelyen a rendőrfőkapitány. A kiskisdák nevezték ki – aztán jött az új forint, és a kommunisták elüldözték. Örökségként apámtól megkaptam a kommunistaellenességet, anyámtól pedig a katolicizmushoz való ragaszkodást.

Pestre kerültünk, és lényegében itt nőttem fel. Az ötvenes években gyakran voltak forró nyarak, de egy gom-

Fotó: Mánfai György

bóc fagylalt 50 fillér volt, és a Palatinusra is olcsó volt a beugró, úgyhogy túléltek.

'56 dőbbenete után hamar felnőtünk. Az osztályból senki sem lett úttörő.

Aztán következtek a gimnáziumi évek, Budán, a Rákócziiban. Mindennap orosz, és kötelező KISZ-tagság. Abban az időben sokat csavarogtunk, megismertük a város ismeretlen részeit. Aztán persze nem vettek fel

a bölcsészkarra, mert rossz volt a származásom, így nem lettem művészettörténész. Elmentem könyvtárba dolgozni, ahol a kezemen ment át minden újdonság, így naprakész voltam az irodalomban. Végül felvettek a tanítóképzőre. Tanítottam egy darabig, közben megnősültem, de ez csak egy évig tartott. Berobbant az életembe a beatzene, és minden zenei előképzettség nélkül elmentem egy zenekarba dobolni.

1974-ben aztán eljutottam Erdélybe, egy széki táncházba, és megfor-

dult velem a világ. Ott felfedeztem mindazt, amit addig kerestem: a valóságos életet, az anyanyelvet, a szokásokat, a művészetet, a hagyományokat, a hiteles emberséget – egyszer és mindenkorra elköteleztem magam a folklórral, a népi kultúrával.

A Néprajzi Múzeumban lettem könyvtáros, és igyekeztem minél jobban megismerni azt a másik világot, ami akkor még nyomokban jelen volt. Vettem a hátizsákot, és cél nélkül (vagy nagyon is tudatosan) jártam az eldugott falvakat – határon belül és kívül –, szívtam magamba a hagyományos életformát. Megismerkedtem magatartó pásztorral, kosárkötővel, szuszékfaragóval, szamaras gazdával, a gyógynövénygyűjtő nénikével, akit mindenki boszorkánynak tartott. Egészen más képem lett a természetről, az emberi közösségről, munkáról, életről, hitről – vagyis megismertem a szerves gondolkodást.

Elvégeztem az ELTE néprajz szakát, aztán le is doktoráltam. Leginakább a népi tárgyi világ, a kézművésesség, a népművészet szimbolikája és esztétikája, a hagyomány továbbélése érdekelt, ezekben a témában folytatam kutatásokat.

1978-ban lementem a pécsi múzeumba dolgozni, ott születtek a gyermekeim is. Nyaranta Magyarluka-fán, egy öreg parasztházban néprajzi táborokat szerveztem. Fiatalok az eredeti környezetben sajátították el a hagyományt – szőttek, faragtak, agyagoztak, kosarat kötöttek, nemezeltek stb. –, és eközben egy olyan világgal kerültek kapcsolatba, ami a szemünk előtt tűnt el.

1986-ban meghívtak tanítani az Iparművészeti Főiskolára. Visszajöttem Pestre, és a tanítás mellett elkezdtem könyveket írni. Rájöttem, hogy a népi kultúra kihalásával ren-

geteg olyan érték megy veszendőbe, amit meg kell ismerni és fenn kell tartani. A *Mindennapi hagyomány* című kötetemben próbáltam összefoglalni mindazt, amit a népi kultúrából mindenkinek ismernie kellene. A könyv öt kiadást élt meg, sok helyen tankönyvként használták.

A rendszerváltáskor nagyon reménykedtem a pozitív változásokban. Néhány évig megérintett a politika. 1988–89-ben még az MDF-ben is tevékenykedtem. Akkor tudtam meg, hogy korábban az egyik barátom jelentéseket írt rólam. Hamar rájöttem, hogy ez a világ nem nekem való.

1995-ben meghívtak Amerikába előadást tartani az ott élő magyarokhoz. Beszéltem a néphagyományunk értékeiről, a népművészetről, a néprajzi csoportokról, a határon túl élő magyarok sorsáról. Mindjárt az első alkalommal feltűnt, hogy milyen hatalmas feladatra vállalkoztam, mert valóban komoly, mondhatni küldetésnek számít az újvilági körülmények között az identitástudat fenntartása és megerősítése. Volt olyan hely, ahol csak tucatnyi magyar gyűlt össze, de rendkívüli módon hálásak voltak minden magyar szóért és gondolatért; máshol kétszáznál is többen voltak, és valóságos népünnepélyt rendeztek a magyar népművészetről szóló előadásom tiszteletére.

Tíz év alatt legalább 25-ször kelttem át az óceánon. Nehéz volna utánaszámolni, ez idő alatt hány helyen tartottam előadást, s hány helyen fordultam meg szerte Észak-Amerikában New Jerseytől Kaliforniáig és Floridától Ohioig. Közben magyar származású fiataloknak magyarországi tanulmányi programokat szerveztem.

A 2000-es évektől kezdve a Magyar Képzőművészeti Egyetemen tanítok, innen mentem nyugdíjba. 2005-ben

jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadó Universitas szerkesztőségének gondozásában *Folklór, népművészet, népies művészet* című kötetem, azóta a téma hivatalosan elfogadott egyetemi tankönyvének számít. Óraadóként még most is tanítok a restaurátor tanszéken.

Gyermekeim három különböző országban laknak. Öt unokám van, szerencsére az egyik Budapesten él, vele gyakran találkozom.

Friedrich Ferenc

Friedrich Ferenc

szobrászművész (Sátoraljaújhely, 1946. június 12.)

ÖNVALLOMÁS

A NAP FÉNYE, A FA LOMBJA, AZ ÉBREDŐ KEDVES TEKINTETE, A HÓPEHELY TÁNCA, A SZEMÜVEG PÁRÁJA, A BOBO SZOLGÁLÓ SZEME, AZ ESTE LAPOS ÁRNYÉKA, A NŐ ILLATA, A TÚSAROK KOPOGÁSA, A CSÍPÓ MOZGÁSA, A SZOKNYA LEBBENÉSE, AZ IZZADSÁG FÉNYE, A FUTÓCIPŐ DOBOGÁSA, A GYERMEK PILLANTÁSA, A TEMPLOMTORONY ÁRNYÉKA,

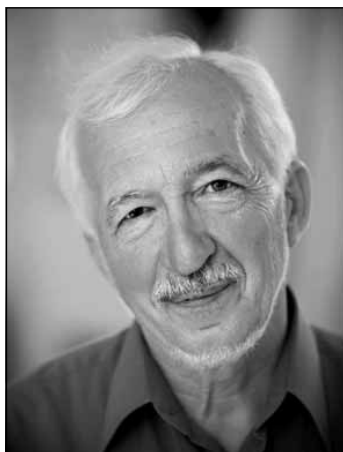
A HEGYCSÚCSOK FEHÉRJE, A FELHŐ FEKETÉJE, A NAPRAFORGÓ-TENGER ARANYA, A MEZŐ PIPACSTÜZE, A TARLÓ TÜSKÉJE, A HAJÓ MOZGÁSA, A VITORLA CSATTOGÁSA, A KÖTÉL SZORÍTÁSA, A BÚCSÚZÁS CSÖNDJE, A RÖG DÜBÖRGÉSE, A SZEMEK KÖNNYE, A FEJFÁK RITMUSA, AZ ÜNNEP ASZTALA, A KENYÉR ILLATA, A BOROSPOHÁRBAN REMEGŐ GYERTYA FÉNYE, A POHARAK KOCCANÁSA, A HOLDFÉNY VÍZTÜKRE, AZ EMELKEDŐ REPÜLŐ NYOMÁSA, A FENTRŐL TÉRKÉPPÉ VÁLT DUNA KANYARULATA, A BALATON FÉLSZIGETE, A VÉSŐ PATTANÁSA, AZ ECSET SERCENÉSE, BEETHOVEN ÖTÖDIKJE, MÁRTA ÉNEKE, A CSELLÓ HANGJA, A KÖLTŐ TITKA, A HOMLOK LÁZA, A HULLÁM TARAJA, A TŰZ HÖRGÉSE, A SZÜLETÉS SIKOLYA, BARTÓK VÁNDORBOTJA, A RÉGÉSZ ECSETJE, A KATONA KARDJA, A LÓ DOBOGÁSA, A HIT EREJE, AZ AKARAT NYŰGE, A KOVÁCS KÉZFOGÁSA, A SIKER KÖNNYE, A „BARÁT” POFONJA, A SZERELMED NEMJE, A KŐ SÚLYA, A NEKTÁR CSEPPJE, A KÖNYVTÁR PORA, A TÁRLAT CSENDJE, A TÖMJÉN FÜSTJE, AZ ÓZONPAJZS LYUKA, AZ ÚJSÁG HÍRE, A POLITIKUS LUFJA, A DÉL HARANGJA, AZ ISKOLA CSENGŐJE, A TANÁR MUTATÓUJJA, A KÖNYV SZAMÁRFÜLE, A BETŰK TITKA, APÁM KÖNYVE, A KARÁCSONY FÉNYE, ANYÁM MOSOLYA, A KERESZT EREJE, A TÖVIS SZÚRÁSA, A SZOBOR LEPLE, A TENGER GÖRBÜLŐ HORIZONTJA, A HIMNUSZ ÓHAJA. **SZERENCSES PILLANATBAN MINDEZ MAGA A KÉSZÜLŐ MŰ.**

Friedrich Ferenc

Vadas József

művészettörténész (Budapest, 1946. június 12.)

Kritikusként kezdtem, tanárként fejezem be. Remélhetőleg csak a *munkás* életemet. Lehet, hogy fordítva kellett volna? Devecseri Gábor, aki anyukám gyerekkori baráti körének tagjaként rendszeresen felbukkant újlipótvárosi lakásunkon a hatvanas években, amikor egyetemre jártam, valami ilyesmit tanácsolt. Ma

már világosan látom: bölcs javaslat volt ez a részéről. A tanításnál kevés erősebb ösztönző erő létezik önmagunk folyamatos és sosem elégséges művelésére. Minthogy azonban nyugdíjra készülődve aligha kezdek újra az életemet, legjobb, ha őszintén bevallom: pályakezdőként a szabad vagy annak tetsző szerkesztői pálya lebegett célként magam előtt. Erre – sok más mellett – anyai nagybátyám szolgáltatott számomra életre szóló mintát: Somlyó György, akihez gyerekkoromtól haláláig rendszeresen feljártam, hogy megbeszéljem vele a világ folyását, s eszmét cseréljünk az élet és benne a művészet aktuális dolgairól.

A szabad pálya iránti vonzalmamnak csak némi kitérővel sikerült érvényt szereznem. A Képző- és Iparművészeti Lektorátus, ahová az egyetem tanulmányi osztályának jóvoltából közvetlenül az iskolapadból kerültem, nem szellemi műhely, hanem hivatal volt. Fél nyolcra kellett bejárni, és délután négyig vagy ötig tartott a munkaidő. Dogmatikus konzervativizmusa

ugyancsak mélységesen lehangolt. Számos fontos szakmai tudnivalóra és személyes kapcsolatra tettem ott szert, de a szó szoros értelmében belebetegedtem a kötöttségbe meg a légkörébe. Gimnáziumi osztálytársam, a kitűnő fotós és remek nyomdász, Huschit János barátom húzott ki a slamasztikából: engem ajánlott

egy kis művészeti folyóirat, a Műgyűjtő szerkesztőjének. Akkor már nem voltam teljesen ismeretlen: rendszeresen jelentek meg írásaim vezető kulturális lapokban (Jelenkor, Új Írás, Élet és Irodalom). Első publikációm, amelyet még egyetemistaként írtam a Kritika számára, a költőfejedelem, Vas István dedikált kötetével köszönte meg. S ez az (alighanem túl korán jött) elismerés csak növelte megalapozatlan önbizalmamat. Ennek tudható be, hogy ifjonti naivitásomban a hatalom kulturális bátyájaként számon tartott Művészeti Alapnak rontottam, amikor *Heti zsűri* című publicisztikámban kemény kritikát mondtam a Képcsarnok Vállalat álságos és elfogultságoktól sem mentes bírálati tevékenységéről. Sajtópert akasztottak a nyakamba, a lapot megszüntették, csak hogy megszabaduljanak tőlem.

A szerencse azonban ezúttal sem hagyott el. Néhány hónapos szabadúszás után a Corvina Kiadóba hívtak szerkesztőnek, és – ettől függetlenül – az Élet és Irodalom állandó külső munkatársa lettem. Ezt követően két

évtizeden át – formálisan – nyugodt keretek között zajlott az életem. A kiadóban a modern művészeti szerkesztőség tagjaként (utóbb tíz éven át vezetőjeként) könyvek sorát szerveztem, illetve szerkesztettem, az ÉS képzőművészeti kolumnistájaként pedig hetente-kéthetente jelentek meg írásaim. Kritikus tevékenységemet nem nekem kell mérlegre tennem, de tekintélyes pályatársaim (mindegyikük előtt Frank János, Miklós Pál, Néray Katalin, P. Szűcs Julianna, Rózsa Gyula) és két jelentős vidéki múzeum vezető munkatársai (Pécsett Romváry Ferencék, Székesfehérvárott Kovács Péterék) mellett talán nekem is volt némi szerepem a kortárs képzőművészeti értékrend már a rendszerváltás előtt érzékelhető helyreállításában. S bár közben néhány könyvet is írtam, negyvenes éveimben kicsit borzongva kérdeztem magamtól a Vörösmarty téri (ma már nem létező) irodaház levegőtlen folyosóján: te jó Isten, ennyi volt, innen fogok nyugdíjba menni?

Nem így történt... Ha nem is könnyű, de annál mozgalmasabb évek következtek. A nyolcvanas évek derekán jó barátom, Rózsa Gyula lett az Iparművészeti Múzeum főigazgatója. Mikor hírt vett, hogy jelentős átszervezésekre kerül sor a kiadóban, az intézményhez hívott tudományos titkárnak. Akkor már javában dolgoztam kandidátusi értekezésemem, amely *A magyar bútor 100 éve* címmel 1993-ban könyvként is megjelent – ez volt az invitálás egyik oka. A másik talán még ennél is lényegesebb lehetett: az iparművészettel kapcsolatos széles körű, számos publikációm révén manifeszt érdeklődésem. Ez a vonzalom szintén egyetemi éveimre nyúlik vissza, Kassák Lajos özvegye ugyanis az alkotó halála után engem vett maga mellé a hagyaték

rendezésére. Magától értetődően adódott, hogy a magyar avantgárd vezető alakjának munkásságához kapcsolódott mind a szakdolgozatom, mind a kisdoktori értekezésem. Szakmai fejlődésemre nézve pedig különösen annak volt jelentősége, hogy Kassák az elsők között figyelt fel a modern iparművészet természetének korszerűs jelentőségű szemléletváltására, a formatervezés (mai szóval a design) mind fontosabb kulturális szerepére. Minthogy első munkahelyemen történetesen iparművészeti munkák bírálatával foglalkoztam, majd ezt követően, már publicistaként, rendszeresen cikkeztem a tervezés helyzetéről, sőt *Nem mindennapi tárgyaink* címmel vaskos szociográfiát is írtam a kortárs magyar környezet- és tárgykultúra anomáliáiról, leendő főnököm úgy érezte, nekem is, a múzeumnak is csak hasznára válhat, ha náluk folytatom tevékenységemet.

Személyes okok miatt öt év után sajnos távoznom kellett az intézményből. Amikor azonban a család megélhetését jelentő kiadói, illetve lapszerkesztői munkám bizonytalanná vált, újfent jó barátok jöttek segítségemre. Jahoda Maya belsőépítész közbenjárására és kollégái (Szentpéteri Tibor, Csíkszentmihályi Péter) jóvoltából ismét a nyugodt építkezés korszaka következett: amikor ötven-egynéhány évesen tanítani kezdtem a Soproni Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetében. Ott habilitáltam és lettem egyetemi tanár is. Most pedig, amikor ezeket a sorokat írom, már Budapesten, a MET (korábban BKF) design- és művészetelmélet és menedzsment szak élén töltöm utolsó aktív tanéveimet. Időközben a rendszeres kritikus tevékenységet a könyvek írása váltotta fel. Egyaránt akadnak köztük ismeretterjesztő kiadványok, amelyek valami-

képp szintén tanári tevékenységem részei, illetve kifejezetten szakkönyvek. Ez utóbbiak közül legfontosabbnak tavaly megjelent monográfiámat (*A magyar iparművészet története*) tekintem, mindenekelőtt azért, mert most már azzal a nyugodt tudattal nézek a még hátralevő (ki tudja, mennyi) idő elé, hogy ami képességeimtől telt,

azt megtettem. Feladatot bőségesen, irritáló szakmai adósságot a magam munkálkodásában talán nem hagyok magam után a jövő nemzedéknek.

Udvar János

Lipovecz Iván

újságíró (Budapest, 1946. június 16.)

A manapság bevett fordulattal élve úgy kellene kezdenem: erdélyi nemesi családból származom. Sajnálatosan korán elhunyt apai nagyapám, idősebb Lipovecz Aurél még holtában is használta a balázsfalvi előnevet: gyászjelentése 1942. április 16-án így jelent meg. Csakhogy ezt a címet senki sem adományozta az őseinek: a magyar, jellemzően köztisztviselői pályán „futott” középosztályhoz tartozók körében a 19.

század második felében eléggé gyakori volt, hogy valamilyen földrajzi névből képzett előtagot választottak. Balázsfalva 150-200 évvel ezelőtt éppenséggel a románok egyik politikai és kulturális központja volt, és igazából semmi sem utal arra, hogy a Lipoveczek miért pont innen eredeztették magukat. (Még hozzá a család másik ága is, amely következetesen a végén „tz”-vel írta a nevét, generációkra visszamenőleg soproni volt, és 1953-ban az akkori Lipovetz Iván személyében még egy Kossuth-díjas vegyészprofesszort is adott az országnak.)

Mindehhez a történethez azonban nekem vajmi kevés közöm volt. Három hónapos csecsemő voltam 1946 szeptemberében, amikor a szüleim elváltak és kapcsolatuk végérvényesen megszakadt. Én tehát a 25 évesen magára maradt édesanyám (aki soha többé nem ment férjhez) környezetében nevelkedtem, zsidó kispolgári családban. Egyetlen gyermekként, unokatestvéreim sem voltak (anyám öccsét 1944-ben a Gestapo hurcolta el), legfeljebb másodíziglen, nagyon sok rokonunk élt mifelénk, a Teleki tér környékén (akik aztán 1956-ban – kevés kivétellel – elmentek).

Mind az általános, mind a középiskolában nagyon jó tanuló voltam (egyedül a rendíthetetlen Taligás tanár úr adott 4-est rajzból, 6.-ban), azonkívül abszolút könyvmoly, aki a Kálvária (akkor éppen Kulich Gyula) téri gyermekkölsön-

könyvtár összes kötetét kiolvastam, még hozzá viharos tempóban. A testmozgást illetően annál lustább voltam, kövérségemért sokat csúfoltak, amit én nagy-nagy igazságtalanságként éltem meg.

Világnézeti fejlődésemről csak annyit, hogy utoljára 13 évesen voltam válaszos, onnan kezdve nagyon gyorsan kőkemény ateistává lettem, és ebben az azóta eltelt 5 és fél évtized sem rendített meg.

A budapesti Fazekas Mihály Gimnázium már 50 évvel ezelőtt is a legjobbak között volt az országban: tanáraink egytől egyig kiváló pedagógusok és nagyszerű beszélgetőpartnerek voltak. Nem lehet patikamérlegen méricskélni, hogy hol mennyi tudást szedtem magamra, de a legtovább húzódó hatásuk egészen biztosan a faze-kasos éveknek voltak. Mint ahogyan a legrégebbi barátságaim is onnan datálódnak.

Negyedikes gimnazista koromban vettem a fejembe, hogy diplomata szeretnék lenni. De mire három évvel később, a közgazdasági egyetem nemzetközi ismeretek szakán az igazi pályaválasztás küszöbére jutottam, már tudtam: nagyobb önállóságra, alkotói ambícióim kiélésére, több nyíltságra és kevesebb titokzatosságra vágyom, mint amit a diplomácia nyújthat.

A Közgazdász című egyetemi lap szerkesztősége, benne Faklen Pállal, Bauer Tamással, Farkasházy Tivadarral, Kékesi Katival és a többiekkel rengeteget segített az elhatározásban, hogy újságíró, hivatásos kommunikátor legyek. Az, aminek a mai napig is tartom magam.

Innen már „csak annak” kellett kiderülnie, hogy vajon nemcsak szeretném, de tudom is közreadni a mondanivalómat közérthetően, lehetőleg színes stílusban, amivel – miközben egyre nagyobb élvezettel csinálom – hasznára válhatok másoknak? Ez volt számomra a zsinórmérték, ehhez próbáltam igazodni itthon a Magyar Rádióban, és ennek igyekeztem megfelelni több mint hat évig tartott bonni tudósítói munkámban is.

Ahol azonban egyszer csak minden „megemelkedett”: fizikai és szellemi közelségbe kerültem a plurális társadalommal, a többpárti parlamenti demokráciával, a civil kezdeményezések közösségteremtő és -megtartó természetével, s ehhez járult még egy egészen különleges jelenség: a múlt feldolgozásának, illetve eltussolásának egymással vívott küzdelme.

Annak a hat évnek meghatározó szerepe lett az azóta eltelt három évtized minden vonatkozásában.

Önámítás lenne persze azt állítani: már tudtam is, hogy mi a megoldás.

Az ancien régime közeli összeomlására nem voltam felkészülve, de tudott, hogy 1988–89 fejleményei minket, újságírókat ragadtak a legnagyobb hévvel magukkal. Örülök, hogy részese lehettem annak a sokszor egzisztenciális kockázatokat is rejtő cselekvéssorozatnak, amivel a magyar sajtó hozzájárult a múlt rendszer lebontásához. S bár nem voltak illúzióim a tekintetben, hogy a 40 évig szőnyeg alá söpört problémák felszínre törését higgadtan kezelni lehet, annyi gyűlölet és intolerancia, becstelenség és inkompetencia akkora elburjánzására, mint ami az elmúlt negyed században, s különösen annak második felében eluralkodott, legrosszabb álmaimban sem számítottam.

Úgy látszik, teljesen elkényeztettek azok az idők, amelyeket egy önmagával nemcsak viaskodó, de folyamatosan konszenzust kereső társadalomban töltöttem.

Fehérvári Győző

szerkesztő, műfordító, irodalomtörténész (Budapest, 1946. június 17.)

Hogyan lesz valakiből az észti és finn irodalom fordítója? – kérdeztek tőlem már nagyon sokszor az elmúlt több mint négy és fél évtized során, és a válaszom mindig az volt: véletlenül. Persze mondhattam volna emelkedettebben is: hogy a sors kegyelméből vagy Isten akaratából – s így visszatekintve talán ez még közelebb is állt volna az igazsághoz.

Pedig egészen egyetemista koromig jóformán semmit sem tudtam Észtországról, legfeljebb gyerekkoromban, apámék korosztályától hallottam néha keserű önvigasztalásként, hogy a háború után járhattunk volna úgy is, mint az észtek, a lettek vagy a litvánok, akiket az oroszok teljesen bekebeleztek. A finnekről nemegyszer olyan vélekedést is hallottam, hogy mázlisták, igaz, meg is harcoltak érte.

Az egyetemen aztán, amelyet 1965-ben kezdtem el az ELTE-n magyar-történelem szakon, lassanként értelmet nyertek az addig hallottak. A magyar szakon akkoriban már csaknem százszázalékos hagyomány volt, hogy egy szemeszteren át tanulmányozni kellett valamelyik rokon nyelvet. Én a finnt választottam. Tanulását fél év elteltével sem hagytam abba, sőt egy évre rá, amikor Mai Bereczki személyében már akadt hozzá tanár is, belevágtam az észti tanulásába is. Időközben az addigi fordítások segítségével belekóstoltam mindkét nép irodalmába. Megfogott mind a kettő,

pedig – a kezdetektől eltekintve – kevés köztük a hasonlóság.

A hetvenes évek megpezdült szellemi életének és a negyedéves egyetemista reményeinek hamar véget vetett a „prágai tavasz” elfojtása. Ekkor tudatosult bennem igazán, hogy olyan pályát, szakterületet kell választanom, ami nincs reflektorfényben, ahol feltűnés nél-

kül, a magam elképzelései szerint dolgozhatom. Tervem hamar megvalósulni látszott, 1969-ben már novella fordításokkal szerepeltem mind egy észti, mind egy finn antológiában. Hamarosan megjelent egy, a szakdolgozatomból lerövidített észti vonatkozású hosszabb tanulmányom is. A Magyar Rádiótól is megkerestek észti hangjáték-fordítások ügyében. 1971-ben pedig az Európa Kiadó javaslatára az írószövetség kiküldött egy hónapra Észtországba. (Finnországban már 1969-ben jártam, a lappeerantai nyári egyetemen.) Az észti utam ugyan lerövidült, mert nem engedtek továbbutazni Moszkvából, mondván, hogy Tallinnban nincs a szállodákban hely. Végül kiderült, hogy volt ugyan, de addigra az Észti Írószövetség elszállásolt a saját apró kis vendégszobájában, a szövetség épületében. Hamarosán tapasztalnom kellett, milyen szerencse ért: ottlétem alatt módomban állt megismerkedni szinte az összes észti íróval. Rengeteg élménnyel és könyvvel tértem haza.

Közben a szakmában itthon is kezdtek megismerni, számos komoly megbízást kaptam. Kisregény- és dráma válogatást készítettem, a Bereczki házaspárral egy megjelenésében is reprezentatív, 32 ív terjedelmű 20. századi észt költészeti antológiát állítottunk össze; a benne szereplők mintegy harmada olyan emigráns költő volt, akik nagy részének a szovjet hatóságok még beutazási engedélyt is nehezen adtak, ha hazájukba akartak látogatni. Az észt művekkel párhuzamosan mindvégig ott sorakoztak fordításaim között a finnból fordított kisregények, novelláskötetek is. A két nyelvből összesen kéttucatnyi regényt, kisregényt, vagy kétszer annyi novellát és ugyanannyi drámát és hangjátékot fordítottam le. Az észtok majd mindegyik műfajban túlsúlyban voltak, esetükben az is motivált, hogy tudatosítsam a hazai olvasóközönségben, a Szovjetunióban is élnek olyan nemzetek, amelyek egyáltalán nem „szovjetek”. Gyakran jártam Finnországban, rengeteg barátot szereztem és láttam vendégül Budapesten. Finn útjaim azt követően sokasodtak meg, miután 1972-ben sikerült bekerülnöm a Magyar Rádióba irodalmi szerkesztőnek, ahol egészen 1994-ig, a Horn-korszak kezdetéig dolgozhattam, szerkesztőként, vezető szerkesztőként, majd távozásomkor (eltávolításomkor) az irodalmi főszerkesztőség vezetőjeként. Voltam versszerkesztő, dramaturg, nyelvészeti, néprajzi műsorok gondozója, országos, a tévével közösen szervezett amatőr versmondó versenyek szervezője, oszlopos zsűritagja. Életem legszebb korszaka volt ez a negyed század, a fordítói munka magányossága és a stúdiómunka színésztréfáktól, váratlanul előtörő indulatoktól vibráló harsánysága változatossá tette a mindennapjaimat.

A későbbiekben, ha megkérdezték, hogy érzem magam magánzóként, az ellenségeimnek mindig azt mondtam, kitűnően, a barátaimnak, egykori kollégáimnak azonban még évtizedekkel később is kénytelen voltam bevallani, hogy álmomban máig igen gyakran megfordulok a Rádióban.

Már évekkal az utcára kerülésem előtt is megtapasztaltam, hogy egyre kevesebb a publikálási lehetőség, hát még az ilyen, kevésbé ismert irodalmak esetén, de nem volt sok időm a jövőmön töprengeni, egy nyitott szívűtét, majd az azt követő infarktus hamar elhessegette ebbéli gondolataimat. Nehezen tértem magamhoz, nem is sejtettem, mennyi mindent tartogat még számomra az élet. 1999-ban megkaptam az Észt Köztársaság külföldi polgárnak adható legmagasabb kitüntetését és a finn Ponkala Alapítvány tízezer márkás fordítói díját. Az előbbit Pesten, az utóbbit egy észt kollégámmal együtt Tartuban vehettem át. És ami talán még nagyobb örömet okozott, hogy óraadóként folytathattam 1993-ban elkezdett egyetemi oktatói pályámat előbb az ELTE-n, majd több mint 15 éven át a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. A fordítás mellett a két nép irodalomtörténetével, kulturális kapcsolatainkkal is foglalkoztam, hús esztendeig pedig munkatársa, majd főmunkatársa voltam a *Világirodalmi lexikon*nak. A későbbiekben egyetemi oktatóként módomban állt, és kapacitáltak is rá, hogy rendszerezem magamban mindazt a tudást, amit finn és észt irodalmárként, rádiósként a magyar irodalom népszerűsítése közben magamba szippantottam. S ha már így alakult az életem, 1998-ban – valószínűleg azóta is egyedüli főfoglalkozású rokkantnyugdíjasként – felvettek az ELTE doktori

iskolájába, és 2000-ben PhD doktori fokozatot szereztem. Disszertációmát később könyvvé dolgoztam át, melyet 2002-ben a Lucidus Könyvkiadó jelentetett meg. Fordítóként azért az új évezredben is tevékenykedtem, antológiákban, a Magyar Naplóban és egy-egy finn és észt, külön kötetben megjelent regény esetében.

Munkám és szerencsém folytán számos „történelmi” eseménynek részese lehettem. Itt csupán kettőt említek meg. 1989-ben Helsinkiben a „vendéglátó” finneknek leszámítva egyetlen külföldiként részt vehettem a Lennart Meri későbbi köztársasági elnök által Helsinkiben létrehozott első önálló észt nagykövetség megnyitásán. (Ekkor még nem deklarál-

ták hivatalosan az Észt Köztársaság visszaállítását.) A Magyar-Észt Társaság elnökeként pedig 1993-ban Antall József betegsége és Jeszenszky Géza külföldi útja miatt a Külügyminisztérium felkérésére társaimmal együtt ideérkezésekor én fogadhattam a Mart Laar miniszterelnök vezette észt kormányküldöttséget. A fogadás nem igényelt különösebb protokolláris tudást, a miniszterelnökkel való kézfogás után mindjárt kedves ifjúkori költő barátomat, Paul-Eerik Rummot ölelhettem át – ezúttal kulturális miniszteri minőségében.

Teljesen Győző

Kamocsay Ákos

borász (Veszprém, 1946. június 21.)

Amikor 1997-ben Nagy-Britanniában (legnagyobb meglepetésemre) az Év Borászává választottak, és október 23-án, Londonban, a New Zealand Haus tetőteraszán, sok újságíró nyüzsgő jelenlétében átadták a díjat („az első kelet-európai sztárborász”, ezt kommunikálták), számomra felkészületlenül, a kezembe adták a mikrofont, hogy mondjak valamit. Akkor azt találtam mondani, hogy én

egy olyan országból jöttem, ahol az elmúlt néhány évtized során a borásznak az volt a sikerélmény, ha a „Nagy Októberi Szocialista Forradalom” X-edik évfordulójára sikerült áttessékelni a határon időben 40 vagon bort. Ha abban a hiánygazdálkodásban sikerült üveget, kartont, dugót szerezni, sikerült jól megszervezni a műszakokat, sőt lett elég vagon is, és ez időben átment a határon, akkor az ember jól végezte a dolgát, és, egy kis túlzással, hogy mi volt a palackban, az senkit nem érdekelt. Nagy nevetés volt, azt hitték, hogy milyen vicces fiú vagyok. Pedig ez volt a véres valóság...

Abban az időben álmomban sem gondoltam, hogy valaha a bor ilyen népszerűsége fog szert tenni. Bár (szerencsémre) akkor már sok helyen jártam a világban, ahol a bornak egész másféle presztízse volt, mint nálunk, láttam,

hogy máshol hogyan készítik a bort, milyen népszerűség övez termőhelyeket, milyen más szemlélettel dolgoznak a borászok a híres borvidékeken, de nagyon távolinak látszott akkor ez a világ.

Aztán egy csapásra megváltozott minden. Megszűnt az igénytelen, ámde kielégíthetetlen piac, és aki ezt megértette, elkezdett más stílusú, igényes borokat készíteni. Az én szerencsém akkor kezdődött, amikor olyan társakra találtam, akik szintén tudták, hogy mit akarnak ebben az óriási versenyben, ami a világban zajlik. Megmutatni, hogy Magyarországon milyen kiváló termőhelyek, szőlők, borászok vannak, hogy mi is tudunk olyat mutatni magunkból, amire rá lehet csodálkozni, ami magas fokú élvezetet tud nyújtani, és felveszi a versenyt az ismert és népszerű országok boraival.

Ehhez persze magas színvonalú borfogyasztási kultúra is szükséges, ami nálunk nemigen létezett, de nyugodtan állíthatom, mára már a legjobb úton haladunk afelé itthon is.

Égész életem során mindig nagy borászatban borászkodtam, mindig sok bort készítettem, ami óriási kihívás olyan embernek, aki mindig jó bort szeretne készíteni. Olyan szervezett munkát végezni és végeztetni, hogy az soha ne okozzon csalódást, aki megissza, örömét találja benne, és úgy érezze, élményt kapott. Fő célom mindig is az volt, hogy bebizonyítsam, ahol sok bor készül, ott is lehet egyedi, különleges borokat létrehozni, ott legalább akkora az esély a „nagy” borra, mint ahol a borásznak minden egyes szőlőfürttel „személyes” kapcsolata van.

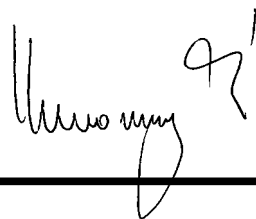
Két borvidéken dolgoztam eddigi életem során, Móron és Neszmélyen, és mindkét hely olyan lehetőségeket nyújtott számomra, melyek révén igazán meg lehetett mutatni itthon és a világban is, hogy mire vagyunk képesek, ha akarjuk. Megtalálni a divatos stílusokat, megmutatni a termőhely különlegeségeit, eltalálni az ízlést, kifejezni a borokkal a természet által nyújtott lehetőségeket, ez fantasztikus élvezet.

Eddigi életem során sok díjat kaptam, mind személyesen, mind az általam készített borokkal. Mindegyik óriási örömet jelentett, mert bár ritkán számítottam rá, de hihetetlen visszajelzések ezek egy olyan szakmában, ahol az ízlés és a szubjektivitás az irányító értékrend.

Az egyetemre kerülésemmel egy időben nagyon foglalkoztatott az előadó-művészet és az irodalom. Hihetetlen örömet és élvezetet okoztak az itt szerzett élmények. Az egyetem irodalmi színpadával önálló est, a legendás Egyetemi Színpadon olyan nagyságokkal együtt fellépni, mint Latinovits Zoltán, Berek Kati, Juhász Ferenc; Ki mit tud?-győzelem és szófiai VIT 1968-ban; stb. De ezek az érdekes és sikeres dolgok rövid ideig tartó bizonytalankodás után sem térítettek el attól, hogy a célom a borászkodás legyen.

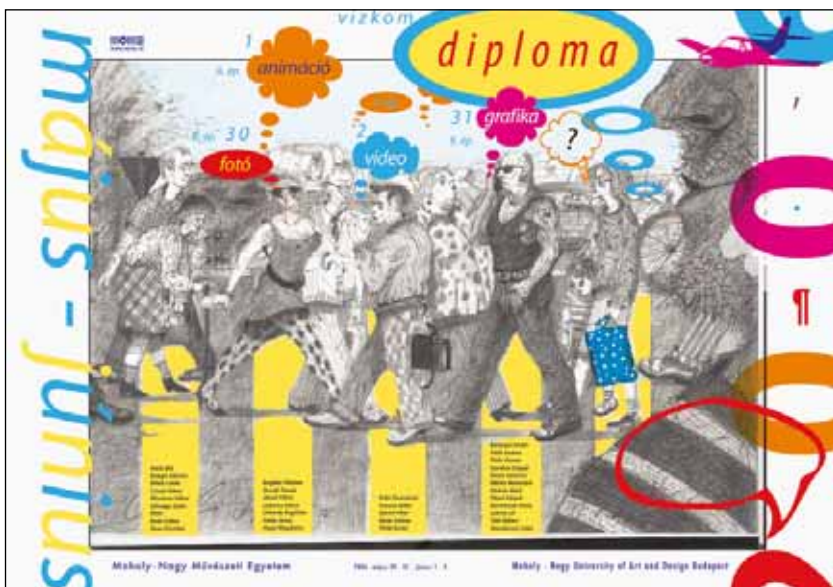
Óriási öröm és elégedettség számomra, hogy tevékenyen részt vehettem a magyar borászat rendszerváltás utáni megújításában, hogy azon elsők között lehettem munkámmal, akik hatással voltak az újkori magyar borászat lehetséges útjainak kijelölésében.

Ez a munka, remélem, még nem ért véget. Még talán van néhány szüret, ami vár rám... Remélem...

ROSZEN RUSZEV
CSÓNAK

MOLNÁR GYULA
PLAKÁTJA

LACZA MÁRTA
UDVARON

Én is jártam ISONZÓ-nál

Gulyás Gyula és Gulyás János filmje

Balazs Béla Studio / MTV, Művészeti Főszerkesztőség / MAFILM, Társulás Studio / MAFILM, Budapest Studio

A GULYÁS-TESTVÉREK

ÉN IS JÁRTAM ISONZÓNÁL CÍMŰ FILMJÉNEK PLAKÁTJA

N

IMRE NAGY,
PRIME MINISTER OF HUNGARY,
MARTYR TO THE REVOLUTION
AND FREEDOM FIGHT IN 1956

1956

2015
BUDAPEST
HUNGARY

GYÁRFÁS GÁBOR
PLAKÁTJA

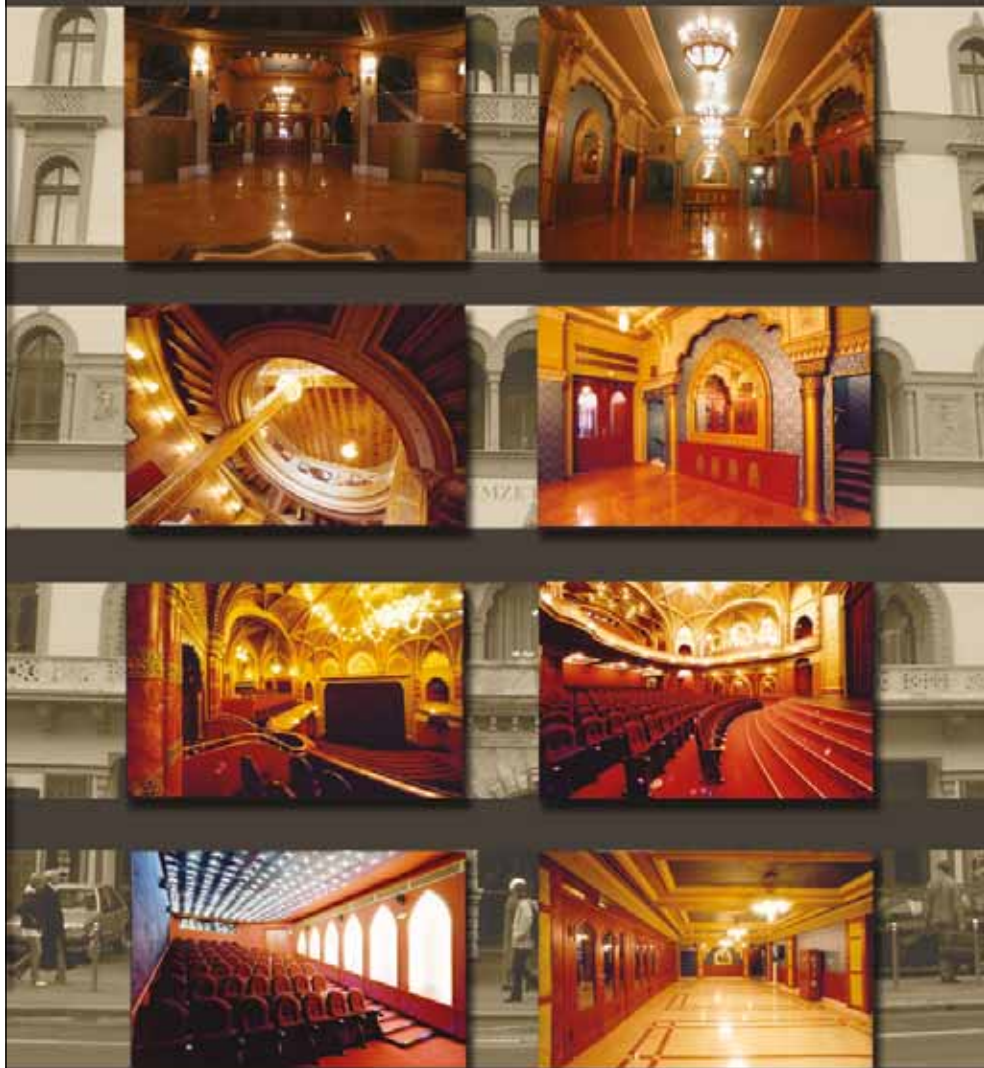
ALMÁSY ALADÁR
BÁRKÁJÁT SÍRVA SZEGEZŐ NOÉ

KÁDÁR TIBOR
MÓZES

URÁNIA NEMZETI FILMSZÍNHÁZ
2002, BUDAPEST

5

BELSŐÉPÍTÉS: SZENES DESIGN STUDIO ÉPÍTÉS: MÁNYI STUDIO

SZENES ISTVÁN

AZ URÁNIA NEMZETI FILMSZÍNHÁZ BELSŐÉPÍTÉSZETI TERVE

MÓSER ZOLTÁN
MAGYARFALU (MOLDVA)

HOPP-HALÁSZ KÁROLY
PRIVÁT ADÁS

FRIEDRICH FERENC
VISZONY (PÉCS)

BARÁTH FERENC
MAGYAR MILLENNIUM

PINCZEHELYI SÁNDOR
PFZ HAGYMÁK ZSOLNAY VÁZÁVAL

TETTAMANTI BÉLA
GRAFIKÁJA

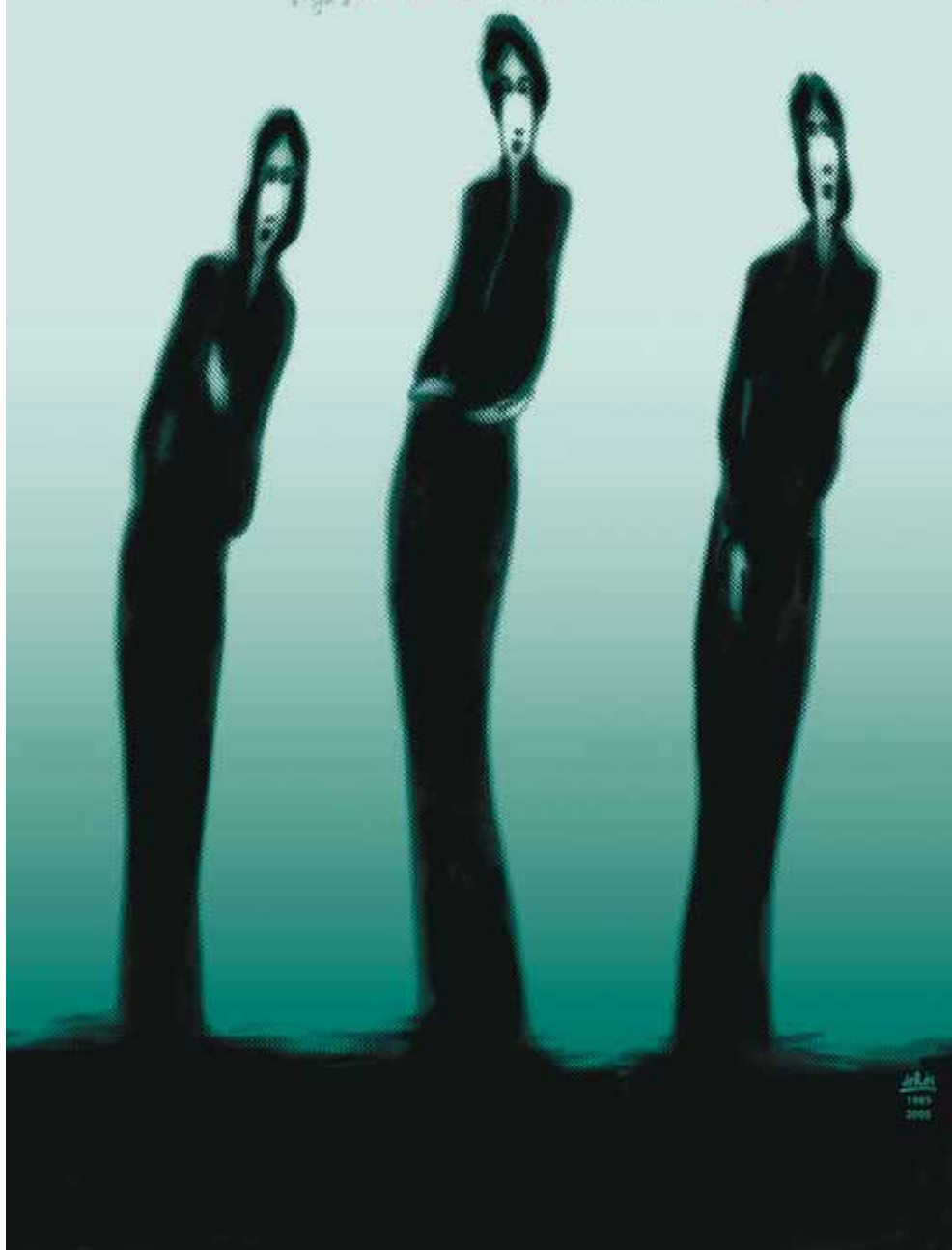

MINYA MÁRIA
EMLÉKEK KAPUJA I.

GELLÉR B. ISTVÁN
LELET 1.

CSEHOV HÁROM NŐVÉR

ÁRENDÁS JÓZSEF

CSEHOV: HÁROM NŐVÉR-PLAKÁT

Árendás József

tervezőgrafikus (ímely, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1946. július 1.)

1945. Háború, bombázás, anyám várandós.

1946. Borzas idegekkel, gyengécske csontozattal megszületek a felvidéki Ímelyen.

1947. Áttelepítés három gyerekkel, üres zsebbel.

1949. Csípőműtét, majd diftéria, kórházak. Mankós, nyomorék embereket rajzolok.

1952. Elsős letterem, szépen írok, édesanyám tanít.

1953. Meghal Sztálin, mindenki szomorú. Rákosi pajtás 61 éves.

1954. Közelebb a szülőföldre, Dunaalmásra költözünk. Öten vagyunk már testvérek: Vera, Mari, én, Laci, Zsuzsi.

1955. Az „alföldi” gyerek megtanul úszni. Szakmai vitába keveredek Rózsika nénivel rajzórán. Az a fránya perspektíva!

1956. Forradalom a faluban is. Padtársamnak igazi pisztolya van. Általam sohasem látott narancsot és banánt dobna le az ENSZ-autókról, összeveszünk rajta. Pár hónapig szünetel az orosz nyelv tanítása.

1959. Sokat másolok apám könyveiből, állatokat, meztelen kenyai nőket. Ilyenkor „utazom” is, Hanzelkával és Zikmunddal Afrikába! Fritz Kahn, serdülni kezdek.

1960. Gimnáziumi évek Tatán, kolesz, rend, fegyelem. Mindig éhes vagyok! Kötelező szovjet háborús filmek a Tó moziban. Tv-nézés és smár a sötétben. Diákszerelem. Rohamos növekedés, pattanások. Rock and roll és tangó a negyedik lányokkal!

1961. Rajzsakkör a Stranszky-udvarban. Kerti mester velünk rajzol, ő a példakép. Újdonság: kompozíció, csendélet, monotípiák. Bemutatkozó „kiállítás” Nagykolónián, Szlávik nyitja meg. Almási nyarak: Szeremley, Kucher, Boca, Kata, Réka, Putyi, Nagyék. Strand, Nusi néni, Duna, víz, napfény. Twist rogyásig.

1964. Érettségi, első sikertelen felvételi a bevehetetlen Képzőművészeti Főiskolára. Országos Amatőr Képzőművészeti Kiállítás első díja.

1965. Segédmunka három műszakban a timföldgyárban. Önképzés. Érkezés a fővárosba. A Zrínyi Akadémián térképrajzolás: mit keresnek a magyar katonák az olasz Alpokban?

1966. Albérletek, Ancsi, házineni, telefonpénz. Első felnőtt szerelem, de fülig. Végre szexuális élet! Rajzsakkörök, Fő utca, Dési, Vasas. Első rajzom az ÉS címlapján (Nagy László imádta a lovaimat). Eötvös Klub, Xantus-szakkör, kiállítás Antal Palival és Omega-bulik a pincében. Harmadik sikertelen felvételi a képzőre.

1967. Végre főiskola, de az iparművészeti, „alkalmazott” grafika. Sebaj! Hosszú haj, szakáll. Sárga tengeralattjáró, Beatles, Heinz Edel-

mann, Starowieyski plusz pop art. Vár: Illésék.

1968. Prágai tavasz. Öcsém katonára. Kádár-gulyást eszünk, „tudományos” a szocializmus! Stoppal lengyel földre, azok a szép szemű szláv nők! Művésztelep, nyár, csajok, sör. Megnőtt a hajam és a szakállam. Tanárain: Konecsni György, Erneyi Sándor, Gerzson Pál és Finta József. Szerintem egymástól tanultunk a legtöbbet. Állandó pénzzavarok.

1972. Művészdiploma! Zrínyi Nyomda, az ösztöndíj ledolgozása, Terv telep, Lia, Bakos, Huschit. Sakkcsaták a Néphadsereg téren, rumos meggyvér az Omniában. Fialat Művészek Klubja, éjszakánként világmegváltás.

1973. Első moziplakátom az utcán – lehet, hogy grafikus leszek? Megnőszülök, mint egy igazi férfi, Dóri már 6 éves. A Széchenyiben szauna, brüggölés Jakliccsal, Schillinggel, utána Sport (étterem).

1974. Megszületik Gergő. A szigorú apa pénzt keres, gyerekeket nevel, főz és testesedik. Közgáz, Flohr, Gabesz, Derkó, Hirdető, próbálkozások a „reklámpiacon”.

1976. Tizedik MOKÉP-ragaszm jelenik meg. Egyre jobban érdekel a kulturális plakát. Fészek-könyvtár, Lengyel kultúra projekt és a lengyel grafikusok! Első autóm egy kis piros Mini Austin, rendszáma: IL 46–52.

1979. Kiállítás a Fészek Klubban, Dölle nyitja pantomimmel. *Főis-Cola* plakát. Kuba, VIT, igazi fekete nők közeletről. Első adriai nyaralás a családdal.

1982. Zalaegerszeg, színház. Tom Paine, kávéház, Ruszt József és Jimmy. Szolidaritás a lengyelekkel.

1988. Díjak éve: fődíj az Év Plakátján és Békéscsabán is. DOPP-díj,

Ducki–Orosz–Pócs–Pinczehelyitől. Sok csoportos kiállítás már külföldön is.

1989. Rendszerváltozás, nagy reményekkel. Tulipán presszó, Fürjes. Százkilós lettem. Ismerkedés a számítógéppel az Emuban.

1992. Apánk „elment”. Kiállítás a Dorottya utcában, jó sokan voltak. A csúcson volnék? Munkácsy-díj, majd csípőprotézis. Tandem Stúdió a Fara-góval.

1996. Ötvenévesen elköltözöm otthonról a Kosciuszko, majd a Maros utcába, „új” életet kezdeni. A cég neve: ár&ás Bt.

2000. A millennium éve. Dóri megszüli Lilit. Nagypapa lettem. A Stégnél dolgozom, Óbudán.

2002. Dániai kiállítás DOPP és barátai felállásban. Bankkártyám is lett, külföldön valutát fizet, ki gondolta volna? Megkapom az egyes számú Arany Rajkszög életműdíjat kollégáimtól, ez az igazi!

2003. Anyám „találkozik” apámmal. Végképp felnőttem. Hazaköltözöm, egyedül dolgozom. Megjelenik első könyvem: az ár&ás művek.

2004. Gergőéknél megszületik Luca. Kiállítás sokk!

2005. Tizenhárman megalapítjuk a Magyar Plakát Társaságot, megmentjük a plakátműfajt! Minden kedden ulti, a szerdák helyett.

2006. Hatvanéves lettem. Kiállítás a városmajori Barabás-villában, a negyvenéves Gazsival és a jó soproni kékfrankossal. Hetven plakátomat vásárolta meg a Nemzeti Múzeum. Fogyókúra, zsírégetés Valika módszerével.

Ár&ás József

Trokán Péter

színművész (Újpest, 1946. július 4.)

forrás: [origo]

Apám felvidéki volt... Ritka név a miénk... Bátyámnak s nekem is lányaim vannak, úgyhogy sajnos meg is áll most, de csupán Magyarországon, mert Szlovákiában élnek rokonaink.

A családban nem volt senki, aki színház körüli dolgokkal, vagy akár irodalommal foglalkozott volna. Kereskedőcsaládból származunk, apám kereskedő volt. Vendéglős. Hogy ne mondjam: kocsmáros. Újpestiek vagyunk. Az egész család újpesti.

A kimondott szónak becsülete van. A színész e szavak embere, remélhetőleg: mestere. Amit magammal hoztam az apámtól: a kimondott szónak a súlya. Keveset beszélő ember volt, de amit mondott, a mai napig eszemben van. Nem érte meg a rendszerváltást, de tudom, hogyan reagálna a mai politikai erőkre, és tudom, hogy amit akkor mondott, az ma behelyettesíthető és érvényes. Mindennek az alapjául a tisztességet tekintette, s még konokabban azért is, mert kereskedőember volt, és őket nagyon sokszor éri a vád, hogy nem tisztességesek. Különösen annak idején... A háború után az úgynevezett vendéglátás arról szólt, ki hogyan tudja átverni a vendéget. Szerintem ő volt a legrosszabb gebines az országban. Nem tudott csalni, s úgy halt meg, szegényen. A Balatonon van egy házunk és szőlőnk. Úgy vettem azt a házat, hogy meglátam a szőlőt. Akkor eszembe jutott az apám, akinek az volt a vágya, hogy neki is legyen egyszer szőlője, ahol bort csinálhat, és aztán azt eladja. No, ez soha nem jött össze... És akkor elmentem egy kis melót keresni, s amennyi pénzem volt... Egy kis, rozszant kalyiba kuporgott a telken, de volt rajta szőlő, és akkor úgy éreztem, hogy ezt az apám küldte. Hát ilyen módon, amiket ő tett, vagy amit nem tett, amilyen vágyai voltak, azok átfogalmazódtak bennem... És eszembe jutnak egyes konkrét helyzetekben tömondатаi, amiket mondott, s amelyek nagyon igazak és nagyon súlyosak a mai napig. Emlékszem például '57 májusára, amikor a forradalom után csinálták azt a látványos Hősök terei május elsejét a Kádárék. Ki voltak vezényelve oda a vállalatok, hogy demonstrálják, itt megint béke van, és megint visszatért a jólét, és az ellenforradalmi hordát legyőztük, elkergettük; kinyírtuk, felakasztottuk, akit kellett... Ez a demonstráció volt akkor az egyik legmocskosabb, amit annak idején a Kádárék csináltak, mert ez egy művileg felfokozott, feltupírozott óriási népünnep volt több százezer emberrel, és apámat is kivezényelték. Akkor éppen elvették az üzletét, és valami vasmunkás volt valahol, mert csak ott kapott állást. És, emlékszem, elmentünk a jugoszláv követség sarkáig, ott, az Andrassy út és Hősök tere sarkán, és ott volt egy nagy tömeg, ahol már gyülekeztek a felvonulni odavezényelték, és akkor az apám azt mondta: „Nézzétek meg! Ez, amit itt láttok, ez hazugság. Az volt igaz, ami októberben történt.” Kézen fogott minket,

Molnár Ferenc: *Játék a kastélyban* (Weöres Sándor Színház, 2012, rend.: Jordán Tamás – fotó: Mészáros Zsolt)

felültünk a 20-as buszra, és hazajöttünk. Ennyi volt. Többet nem beszélt róla.

Szerencsémre olyan pályát választottam, ahol nem érdemes mellébeszélni, nem érdemes hazudozni, mert minden kiderül. A társulaton belül, a társulaton kívül, a nézők számára is kiderül, így az is, ha a színész hazudik fönn a színpadon. A társulati lét is olyan tulajdonságokkal bír, hogy nem lehet mellébeszélni sokáig. A társulatban mindenki is-

mer mindenkit, a színpadon egymást ölelgetjük-csókolgatjuk, rugdossuk, testközelben vagyunk, ismerjük egymást – nincs értelme a képmutatásnak, és nincs értelme a blöffnek meg a hazudozásnak. Ilyen módon nekem szerencsém volt, mert nem voltam rákényszerítve arra, hogy nagyon jó pénzért tisztességtelen legyek.

Ez vonatkozik, természetesen, a színházon kívüli világra is. Érzem, hogy nem érdemes, mert úgyis lebukik az ember. Ahogy a társulatban, ahogy a színpadon lebukik a művi, művészetnek nevezett tevékenység, ez valahogy átment az életbe is, hogy tényleg nem érdemes, mert... Volt egy-két olyan helyzet az életemben, amikor valami kis stiklivel kereshettem volna pénzt. Ami mindenkinek jó, és nem kell hozzá senkit átverni azért, hogy nekem öt forinttal több legyen a fizetésem. Azt hiszem, úgy átértékelődött, illetve az értéke megmaradt a közvetlen életben is, és én ennek tulajdonképpen örültem, mert... apám se hagyott rám semmit. Rengeteget hagyott rám: a maximumot, amit életében adhatott. A tisztesség becsületét.

Itt van ez az aczéli tűrés-tiltás-tagadás... Valamelyik nap eszembe jutott, hogy mi az, ami három szóban megfogalmazható a pályán... Most fiatalokat fogok oktatni, már nem először, de most megint, és hogy mi az, amit mondani kellene nekik, hogy ennek a pályának mi az esszenciája, a legfontosabb három dolog... És a három T jutott az eszembe, tulajdonképpen a három T: a Tehetség, a Tisztesség és a Tolerancia. Ez a három T szerintem tökéletesen elég. Ha valaki rendelkezik ezekkel a tulajdonságokkal. A színházi életben – de tulajdonképpen még a mindennapi életben, sőt a politikában is.

Ha a pályának a három T betűjét meg akarom fogalmazni, akkor mindenképpen ez: tehetségesnek kell lenni ahhoz, hogy az ember a pályára lépjen; tisztességesnek kell lenni, hogy a pályán maradjon; a toleranciának pedig működnie kell, mikor az ember már tele van mindenféle nyavalyával, és mindenfelé prüszköl, hogy nekem miért nem jó, és akkor mindenfélét kitalál, hogy ki miatt nem jó – és akkor kell egy kicsit toleránsnak lenni, hogy álljon meg a menet... Énszerintem ez működik, én ezt valahogy mindig automatikusan betartottam, és nálam működött.

A lányaim is... Ugye, már fejest ugrottak, és most kezdenek nagyon erőteljesen úszni ebben a zavart helyzetben, és egyelőre nagyon jól állják a sarat. Ter-

mészetesen nagyon örülök neki, amikor dicsérik őket, a szakma is, az emberek is, de leginkább az tölt el boldogsággal, amikor azt mondják, milyen tisztességesen dolgoznak. Hogy mennyire jó velük dolgozni, mennyire jól tudnak dolgozni, mennyire odafigyelnek, mennyire nem mórlikálják jobbra-balra magukat, mennyire nem csinálnak fölösleges dolgokat. Hogy milyen tisztességesen dolgoznak. Tehát hogy minden, ami bennük van, azt úgy csinálják, hogy jöjjön ki.

Nem akarok szerénytelen lenni, de ebben, úgy érzem, az én munkám is benne van. Mint ahogy apám sem fogalmazta meg, de az ő munkája is benne volt abban, hogy ha mást nem is, csak felmutatta ezt a példát, hogy ő nem akar lopni, pedig ott volt az orra előtt a lehetőség, a lebukás minimális veszélye nélkül... És nem akarta megcsinálni.

A vidéki színészlét és a budapesti közötti különbség? Hát, sok van. Mondjuk a legnagyobb az, hogy egy vidéki színháznak mindent játszónak kell lennie. Nem engedheti meg magának, hogy kinevezi magát prózai művészszínháznak... Mindenfélét kell játszani, ahogy a jó öreg Bill bácsi mondja (Shakespeare): tragico-historico-comico-pastorico – tehát mindenfajta játékot, zenészt is, olykor még operát is... Óriási különbség az is, hogy egy sikerdarab nem tud annyiszor menni, mint Pesten. Amikor Pestre szerződtem, engem először csak ez érdekelt a fővárosi színházi létből, hogy milyen az, eljátszani egy darabot kétszázszor is, hogyha az siker. Vidéken, nagy siker esetén is, hatvan-hetven előadás után az adott városban már nem igazán tudnak többet játszani belőle...

A színészlét alapja a szakma. A mindennapokban pedig az, hogy az ember hogyan él... Természetesen abban is fennáll, hogy a vidéken dolgozó színészek hatvan-hetven százaléka pesti lakos. Jönni-menni kell, a családtól távol lenni – nehezíti a dolgot, nyilván. Aztán ami a vidéki színházak oldalára billenti a mérleg nyelvét, hogy nagyon sokat vagyunk együtt, nagyon sok lehetőség van a munka olyan részeire, ami nem kifejezetten a színpad, nem a próba és az előadás, hanem a kettő közötti rész. Hamarabb megtaláljuk egymást, ha valami nem igazán akar menni; akkor tudunk próbálni, amikor akarunk; jobban oda lehet figyelni a szakmára; nyugalmasabb körülményeket teremthet magának az ember ahhoz, hogy felkészüljön egy szerepre... Ez jobb vidéken. Határozottan a vidéki színházi élet malmára hajtja a vizet, hogy ez nagyon kézzelfogható, és ha ezt valaki ki tudja használni, valamelyik színház, a vidéki színészek ki tudják használni, akkor nagyon sok öröme van benne a színháznak is, meg a színésznek is.

Törőcsik Mari mondta azt, hogy az ő életművében van talán öt olyan darab, ami minden előadáson... Magam is, közel kétszáz darabbal a hátam mögött – nekem is van olyan öt-hat, amire azt mondhatom, hogy na, ezt úgy csináltam meg, ahogy szerettem volna, ez akkora örömet okozott nekem, és olyan szinten csináltam meg, ahogy szerettem volna... Nem biztos, hogy ezek azok, amelyekben a legjobb voltam, hanem amelyek az egész előadás hatását jelenti befelé, énfelém.

Feltétlenül ilyen *Az ember tragédiájában* a Lucifer. Kétszer is játszottam, ami elementáris élmény volt. Nemcsak színházi, hanem gondolati élmény, hogy naponta – de ha nem naponta, hetente egyszer-kétszer – eszembe jut valamelyik Madách-idézet egy adott helyzetben, egy köznapi, politikai, baráti, családi szituációra – hogy ezt Madách milyen markánsan megfogalmazta

a *Tragédiában*! Nagyon nagy élményt jelentettek a Ruszt-előadások, még Kecskeméten, amikor csinált egy Shakespeare-sorozatot vagy Schillert... nagy klasszikusokkal kezdtem, rögtön fejest ugrottam... A *Don Carlos* Posa márkija nagyon meghatározó volt számomra, *Hamlet* Horatiója – ezek fiatalkori szerepek. Időben közelebbi – hogy a végéről is jusson eszembe, hála Istennek, van – O’Neil *Hosszú út az éjszakába* című drámájában a főszerep, James Tyrone. Nagyon markáns, korombeli színésznek való feladat. Hatalmas élmény volt eljátszani tavaly. Az egyik legkedvesebb alakításom a *Játék a kastélyban* című Molnár Ferenc-vígjátékban Almádi, a színész. Vígjátékban is lehet ilyet alakítani, nemcsak fajsúlyos drámában.

Július Péter

(Kérdés-válaszokból összeállított monológ – kérdező: Sz. Gy.)

Pinczehelyi Sándor

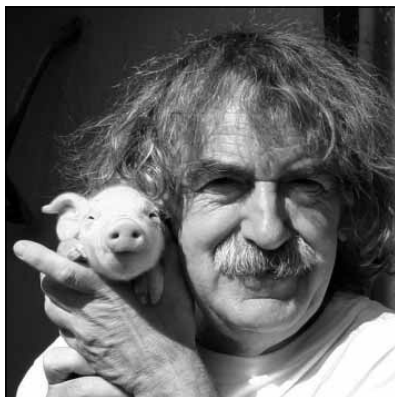
grafikus- és festőművész (Szigetvár, 1946. július 8.)

Kicsit kínos, amikor emlékeztetik az embert arra, hogy hamarosan egy ke-rek évfordulója kö-vetkezik, és még kí-nosabb az, amikor kéri tőle: mondja el gondolatait a meg-élt időszakról, mivel feltételezik, hogy az, amit leír, valaki(ke)t érdekelni fog.

Persze könnyű annak, aki állandóan írással foglalkozik, fogja a tollát vagy odaül a számítógéphez, és ripsz-ropsz elkészül.

Sokkal nehezebb annak, aki egész életében mással foglalkozik, még akkor is, ha egyre többször rákényszerül(t) arra, hogy írásban is rögzítsen dolgokat.

Szerencsésnek mondhatom ma-gam, mert szinte egész életemben

Fotó: Pinczehelyi Éva

azzal foglalkoztam, amit szeretek, még akkor is, ha ezt a munkámat nagyon sokszor valamilyen szervezeti keretek között kellett végez-nem. Mert mi is történt ebben a majd-nem 70 évben?

A művészet volt az, ami középiskolás korom óta kitöltötte a napjaimat, az összes megoldandó

feladatom e körül forgott, ez okozott legtöbbször örömet, néha bánatot.

Ma már tudom, mennyire meghatározó, hogy kik alakítgatják az életutat, kik mondják meg, merre és miért érdemes arra tájékozódni, megmutatva azt az irányt, ahol tisztességes életet lehet élni, tisztességesen lehet alkotni. Nekem szerencsém volt, mert akik a kezdetekben segítet-

tek, mind olyan személyiségek voltak, akik szakmájukat, munkájukat a legmagasabb szinten művelték, és arra tanítottak, hogy a középszert kerülni kell. Soha nem felejtették elmondani, hogy az élet nemcsak munkából áll, hanem barátságokból, társakból, családból, jókedvből, nehézségekből, szomorúságból, örömből – és még sorolhatnám.

A nevelés, a példamutatás meghatározó.

Aztán elkövetkezett az az időszak, amikor az útravalókat alkalmazni kellett, a magyar értelmiségi életét élni, a napi munka, az alkotás, a család, a pénzkeresés sokszögében egyensúlyozni, sokszor egyik vagy másik rovására cselekedni. De mindig megvolt a lehetőség a javításra, az itt-ott elgörbült utak korrigálására. Először lassabban, aztán egyre gyorsabban rohantak, rohannak a napok, rengeteg tennivaló van még.

Diploma után a pécsi Janus Pannonius Múzeumban dolgoztam, a legjobb időszakban. Ekkor volt a Modern Magyar Képtár felvirágzása, létrejött a Csontváry, a Vasarely, a Martyn, az Endre Nemes, az Amerigo Tot Múzeum, a Pierre Székely-szoborkert, számos, ma már művészettörténeti jelentőségű kiállítás, az országos kerámia- és kisplasztikai biennálék sora. Mindent megtanultam, ami a műtárgykezelésről, műtárgygondozásról, kiállításszervezésről, grafikai tervezésről elsajátítható volt, így ezekkel felvértezve nyugodt szívvel vállaltam a Pécsi Galéria vezetését. 1977–1999 között az akkori Magyarország egyik legizgalmasabb kiállítóhelye volt, mivel próbáltam azokat a legfrissebb tendenciákat bemutatni, amelyek a legaktuálisabbak voltak. Szűkös anyagi keretek között, elég kusza politikai viszonyok mellett elképzeléseimhez

találtam magamnak partnereket, ennek az lett a következménye, hogy élő, mozgalmas, nagyon izgalmas esemény- és kiállítás-sorozatoknak biztosítottam helyszínt.

Bár tudom, hogy mindezek csapatmunka eredményeként jöttek létre, de ma már biztos vagyok benne – szerénytelenség nélkül mondom –, hogy minden egy személyen, érdeklődésén, kitartásán, teherbíró képességén, kompromisszumkészségén múlik.

De egyszer csak elfogyott a lendület – igaz, 22 év után nem is csoda –, meg a szervezéshez szükséges minimális pénz is, fájó szívvel elhagytam kedvenc terepemet. Miután már korábban, több éven keresztül óraadó voltam a Janus Pannonius Tudományegyetemen, átmentem tanítani, festészetet és tervezőgrafikát oktattam. Hamarosan egyetemi docens, majd intézetigazgató lettem a művészeti karon, ahol egy új közegben próbáltam azt a tudást átadni, amit évek során megszereztem művészi munkásságomban és a gyakorlati életben.

Itt dolgoztam egészen 2006-ig, amikor az első lehetséges alkalommal, 60 éves koromban nyugdíjba mentem.

A fentiek csak életem egyik felét sorolják, ezen kívül képzőművészeti munkásságom folyamatosan épült, sorban születtek művek, rendszeres kiállítója voltam a magyar és külföldi kiállítótermeknek, számos hullámhegyen és -völgyön keresztül vitt az út.

Szerencsére több volt a csúcs, többször képviseltem műveimmel a magyar művészetet külföldön Párizstól, Velencén át, Tokióig.

Ma már egyáltalán nem értem, mikor volt időm arra, hogy a napi 8, 10, 12 órás, több évtizedes közalkalmazotti munka mellett elkészítsem alkotásaimat, jelen legyenek a művésze-

ti életben. Valószínűleg meg kellett tanulni élni az adott lehetőségekkel, a nehézségeken, problémákon tovább kellett lépni, a lelkesedés, a tenni akarás, az új létrehozásának öröme inspiráló volt. Bár nem biztos, hogy a művészet az új létrehozását jelenti, lehet, hogy csak a megszokottat, a megismerttet kell újra érdekessé tenni, más összefüggésbe, rendszerbe ágyazni.

Persze mindenhez kellett egy biztos családi háttér, sok öröm – hála istennek –, kevesebb bánat. A biz-

tonságot csodálatos feleségemnek köszönhetem, aki sok gondot levett a vállamról, aki mindenben rendet tartott, szeretetre tanította az egész csalátiát, felnevelte gyerekeinket.

Eddig nem tudtam eldönteni, mi a fontosabb: a gyerekeim vagy a műveim, de most már tudom, a műveim (is) a gyerekeim, tehát a válasz egyértelmű.

puszedli n

Ferjancz Attila

autóversenyző (Budapest, 1946. július 12.)

„Több sportággal próbálkoztam, amikor... véletlenül versenyautóba ültem. Azóta az az én világom, ott tudok feloldódni, felszabadulni, teljes értékű embernek érezni magam. A rajt és a célba futás közötti órák, a végigszárguldott napok jelentik nekem a boldogságot. Jártam már a csúcs közelében, majd úgy tűnt, soha nem érhetem el

– de a célt feladni egykönnyen nem lehet...” – ez a hitvallásom röviden, amely a rólam szóló egyik könyv borítóján szerepel.

Bővebben?

Igazából roppant izgalmas életet éltem! Gyorsan hozzáteszem: nem feltétlenül pályám, az autósport miatt, hanem főleg mert gyorsan váltakozó

korszakok, történelmi változások mentén, javarészt párhuzamosan, néha azonban akaratlanul keresztezve azokat pergett a történetem egészen mostanáig...

Változó korok változó sorsára születtem én!

Visszanézve néha – mert nem nagyon szokásom a nosztalgiazás – eltűnődöm: vajon én magam irá-

nyítottam a pályámat, vagy a véletlen hozta a szerencsés-szerencsétlen fordulatokat, s jómagam próbáltam csak ügyesen követni a kacskaringókat, igyekeztem győztesen kijönni belőlük? Úsztam az árral?

Vagy, kicsit másképp – hogy máris az autóversenyzés felé közeledjek –, igyekeztem ideális íven tartani ma-

gam, a magam sikere felé fordítani a kormányt, de azért mindig a pályán is maradni?

Célba érnei?! Ha lehet – győzni?

Minek tagadnám? Igen, győzni, nyerni, újra és újra elsőnek lenni, ez a makacs alapvetés az, ami, szerintem, bár nem beszéltem erről soha egyetlen sors- vagy pályatársammal sem, hajt egy élsportolót!

Így nyilatkoztam egyszer: „...nem mondhatom, hogy na de kérem, én tavaly is meg tavalyelőtt is meg azelőtt is bajnok voltam... hanem az idén is, jövőre is, meg azután is bajnok... akar az ember lenni... Nehéz... nehéz a csúcson maradni úgy, hogy közben őszinte is legyél...”

Annyit éltem, mint más „normális” ember száz élet alatt sem! Bejártam a világot, amikor még ez a lehetőség csak nagyon keveseknek, kiváltságosoknak adatott meg. Szolgálati útlevelem nekem és a csapatomnak... Bepakoltunk az autókba (versenyautó, tréningautó, szervizautó, lakó-, szállító-, műhelybusz) nyolcan-tízen, aztán gyerünk! Volt, hogy két, két és fél hónapig haza se jöttünk. Igaz, ezalatt három-négy versenyen szerepeltünk, s általában az első, főleg dobogós helyeken végeztünk – ha éppen nem az elsőn...

Aztán hazajöttünk, persze minden romokban, úgy-hogy egy-két hét anyagbeszerzés, készletfeltöltés, az autók rendbetétele, alkatrészpótlások, cserék, s már is indultunk tovább, át a határon, mert semmi, de semmi nem volt fontosabb számomra a világon, mint az autóversenyzés!

Két meghatározó korszakom egyik navigátora, néhai dr. Tandari János

megfogalmazásában: „...hegyen-völgyön, erdőben, mezőn, szántóföldön száguldozok egy konzervdobozban... napokig ülök összezárv a ezzel az örült makacskodóval, az autó varázslójával, aki hallgatag és zárkózott, mint egy kőszobor, és semmi, de semmi nincs, ami jobban érdekelné az autózásnál. Ilyen egyszerű az élet!”

A másik, az áldott emlékezetű Zsembery Jenő jóval, majdnem két évtizeddel idősebb volt nálam, siheder voltam, ezért jót tett nekem! Lehiggasztotta csikótemperamentumomat. Belém véste: a legelső szempont célba érnei! S együtt dolgoztuk ki a navigátor „imakönyvének”, az itinernek azt a formáját, amelyet ma már mindenki használ, oktatják.

Magamban így hívom őket: Jenő, az itiner atyja, Jani: a „megzenésített” itineré, mely szerint hármunknak – ő, én, a versenyautó – azonos, zeneinek mondható tempóban, ritmusban, sőt dallamban kell együtt „muzsikálnia”!

Életem nagyobbik fele óriási háromszögben zajlott: Angyalföld, Szegedi út, ahová születtem – Balatonszabadi Fürdőtelep, a nyaralónk – Garay utca, Apám papíruzeme, amiből éltünk! Köztük sok-sok éven át az éjszaka jeles helyei, ahol mint gyorsan ismertté vált, fiatal srácot, örömmel fogadtak a tár-

sadalom neves szereplői. Színészek, művészek, írók, sportolók, sztárügvedek, főorvosok, s no persze a hozzájuk (akkor már hozzám is) csapódó kör (ma úgy mondják: celebek), akik szívesen sütkeztek a híres emberek fénykörében. Máskor viszont jókat snóbliztam a Garay téri piac kofáival, zöldségeseivel, mint ahogyan tenyerén hordozott Angyalföld összes vagánya!

És – tagadnám le? – a csajok! Egyedülálló voltam mindig, ha voltak is ideig-óráig tartó kapcsolataim, azok nem váltak nyilvánossá soha. Sportom, az autóversenyzés nem adott engedélyt, időt ilyesmire. Csak futólag, gyorsan, minden kötöttséget kerülve...

S közben zajlott mellettem, fölöttem a történelem, ami engem vajmi kevésbé érdekelt! Nem tartoztam soha sehová, ha volt is véleményem – mert azért volt, van –, megtartottam magamnak, mert ott csengett a fülemben folyton a Fater tanítása: aki sokat beszél – attól sokat kérdeznak!

Nem mondhatnám, hogy sikerekben szűkölködtem! Kétszer bronzérmes az EB-n (akkor még nem volt VB), 32-szeres magyar bajnok, 12-szer az év sportolója, gyári tesztpilóta a Dakaron, hogy jövőre már én..., de másként fordult a sportpolitika; kormánykitüntetések birtokosa, a Megszállottak Klubjának tagja, a MOB tagja, 10 esztendőn át az MNASZ elnöke (Örökös Tiszteletbeli Elnöke), Örökös Magyar Bajnok... csak hirtelen, a fontosabbak...

Körülöttem pedig a végtelenül izgalmas, fordulatos XX. század, amelyből kicsit „kimaradtam”, mert sorsom a murvás gyorsaságik, gyors aszfaltok, erdei és hegyi pályák sok száz lóerős gépszörnyetegei felé irányított!

Elmúltam 40 éves, amikor világra jött a fiam!

Elbizonytalanodtam, tanácstalan lettem. Hogyan tovább? Addigi életem – oda! Úgy nem lehet „világcsavargónak” lenni, hogy közben várnak odahaza?! Valami örökre odaveszett... A függetlenségem? Az egyfelé koncentrálás magányos boldogsága? Az otthontalanság felelőtlensége? Nem tudom...

De az bizonyos: megváltoztam (holott eszem ágában sem volt!), nem volt már lényeges mindenáron nyerni – megsimított az otthon melege utáni vágy. A család! Erika, a párom, Andris, a fiam!

Azért „ráhúztam” még tíz esztendőt! Győztem még sokszor, amíg – szerencsétlenségemre, vagy családom szerencséjére? – magánügyeim és sportpályám kezdtek egy irányba mutatni: a civil, hétköznapi, polgári élet felé... Semmi nem volt már a régi. Nehezebb, egyre nehezebb volt hozzájutni a napi technikákhoz, hihetetlenül megdrágult az autósport, s persze, mint már említettem: az időm is jóval kevesebb lett. Megosztódtam, de ez, furamód, egyáltalán nem esett nehezemre.

Szóval abbahagytam, belecsöpentem a hétköznapiakba – a sportvezetésbe, -diplomáciába mint a hazai autósport vezetője!

Megint a csúcson, mondhatnám: ismét 1-es rajtszámmal!

Aztán jöttek a múlt drámai évek, betegségek sorozatban, műtétek, hosszú hónapok a kórházban, ahol bizony közelinek tűnt az árnyékvilág sötét folyója, várt ott, várt rám az a bizonyos ladikos... De megmaka-csoltam magam, mint mindig, s nem keltem át!

Van, aki azt mondja: istenáldotta tehetség voltam, aki, ha nem ide... ismerős, ugye? Van, aki azt: mindent megkapott, akárki képes lett volna,

talán még jobban-többet is... ezt meg én hallgatom évtizedek óta. Nem nagyon érdekel...

Most, nyugdíjasként – amikor kijelenthetem: a pályám minden tekintetben kerek egész, befejezett –, nyugodt a lelkiismeretem! Kényelmes otthonom van, párom, Erika minden tekintetben ideális nekem, nagy fiunk a harmadik iksz felé jár, s minden tiltakozásom ellenére – autóversenyző. Kicsit enyhít a dolgon, hogy van mellette „tisztességes” munkája, nem erre

tette „főállásban” az életét. Bevallom, no: azért a dolog kicsit simogatja is a lelkemet!

Mi változott?

Hozzám járnak a régi barátok, sporttársaim – nem kujtorgok hajnalig a pesti éjszakában...

Fraicz Atila

(Lejegyezte: Lukács Ákos)

Varga Csaba

író, szociológus (Budapest, 1946. július 17.)

Tanúja vagyok annak, hogy véget ért a régi idő. A régi idő az előző özönvízzel kezdődött, s 2012 végén gyorsult fel az a változás, amely a következő évtizedben véglegessé teszi a múlt kimúlását. Az emberiség talán legdicstelenebb és legártalmasabb korszaka fejeződik be, ami azt a kollektív felszabadulást teszi lehetővé, hogy az emberiség talán legdicsőösebb és legméltóbb korszaka születik meg századunkban.

A szeretetlenség világkorszakát felválthatja a szeretet világünnepe.

Tanúnak lenni megengedés, bölcsesség és hit. Megengedés, hogy hosszú évtizedekig a végjáték purgatóriumát éld, kezdve az 1956-os forradalomtól a jelenlegi, katonai eszközökkel és kommunikációs ártásokkal folytatott gazdasági világháború kríziséig. Valahol nagy tisztesség, hogy mindezt személyesen megtapasztalhattam. Bölcsesség, hogy a nagyon változatos, fejlett technikai apparátussal vívott világmanipulációkat békével szemléld, s a szükségképpen materiális tudomány szakszerű fogságából kiszabadulj a metafilozófia gyönyörűségei mindenségébe. Szintén nagy tisztesség, hogy tomboló erejű uralkodó ideológiák összeomlását megélhettem. Hiterősítés, hogy a sok évezredes személyes és kollektív önzés „virágzását” jelentő vaskorszak drámai csúcspontját megérted, s a számtalan ember és a számtalan érték tudatos pusztítása ellenére láthatod: a régi idő véget ért.

Egész életemben nem akartam mást, mint önmagamon belül és önmagam túl az új időt felmutatni. Ha valaki egy ilyen időszakba születik, kénytelen tudomásul venni, hogy sok kitűnő ember, barátai és ismeretlen ismerősei idő előtt leteszik a testruhát, mert egyszerűen nem bírják a régi idők lélek- és tu-

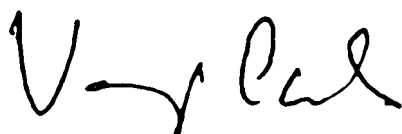
datórlését. Ezért már az áldás, hogy életben vagy, s különösen az, hogy nemcsak fizikailag vagy fiatal. A régi idők kimúlására nemsokára alig emlékszünk majd, mint egy szerelem nélkül megkötött házasságra. Már ma minden arról szól, hogy a nagy zajjal összeomló pénzcivilizáció avagy a lélektelen létezőmímélés fájdalma után milyen Új Idő szülessen meg. Már az ősi kultúrák is az Új Mennyet és az Új Földet keresték. Ma viszont egyre jobban látszik, nem kerülhettük el azt a világhátrézt, hogy a földön kívüli és földi árnyékhatalmak a bolygónk természeti és lelki édenkertjét felszántsák. Nincs más dolgunk, mint a megbocsátás.

Az írói és gondolkodói létezés egyetlen feltétele, hogy az ember felismerje saját Belső Útját, ennek stációit, s minden visszaesés ellenére a lehető legmesszebb eljusson az istenléleké válásban. Senki sem mondhatja viszont magáról, hogy ott van, vagy a közelébe került. Az ókor előtti vagy a középkori szellemek is tisztán felismerték, hogy az ébredő lélek az ember belső sötét-ségére ébred, s maga körül körben szintén sötétséget tapasztal. Az egyszerű feladat így az, hogy az én halála, az endúra árán mindenki eljusson legalább oda, hogy a magyar nyelvben világosan megnevezett Tú foka-stáción átvergődjön a fényemberség avagy a szeretetemberség állapotába. A világosodás érdekében folytatott belső küzdelem így egyszerre oka és következménye a szellemi útnak.

Ezért változatlanul derűs lélek lehetek, mert például több könyvemről mosolyogva gondolhatom, hogy remélhetőleg az Új Idők teremtésének előkészítését segítik, és egyúttal inspiráló látványát mutatják fel. Ilyen *A metafizológia gyönyörűsége* című filozófiai kötetem, s ugyanilyen a nyáron befejezett, *Istenemberré válásról* szóló, szútrákból álló evangélium. Az elmúlt években írtam három olyan könyvet is, amelyekben a versek, prózaversek, esszéversek nemcsak egy égi minőségi szerelem történetét, hanem a Belső Út megpróbáltatásait és gyönyörűségeit jelenítik meg. (A három könyvből kettő már megjelent: *Isteni jelem, a Szerelem; Isteni Szerelem, a Sorsom*.)

Személyesen azt is tanúsíthatom, hogy van s élhető az elmével elképzelhetetlen ikerláng szerelem, hogy létezik s megteremthető a valódi otthont adó szeretetcsalád, hogy nem vész el a tér és idő feletti magyarság tudata, hiszen ezt a népet egyaránt nevezhetjük szeretet- vagy bölcsességnemzetnek; vagy annak is tanúja vagyok, hogy a sokszorosan meggyalázott emberiség képes eljutni az aranykorba vagy az Édenkert-jövőbe. Szerény megfigyelőként jelezhetem azt is, hogy Isten és Jézus nemcsak hogy létezik, hanem mindenki személyesen boldogító kapcsolatba kerülhet velük, s végül azt is, hogy ugyan a szellemnek sokan szeretnének ártani az emberi test és a lélek bántásán keresztül, de a Szellem legyőzhetetlen. Ugyanilyen az egyén Önvalója és Felsőbbrendű Énje is.

Köszöntöm az Új Idők sok-sok tanúját!

Tátrai Vilmos

művészettörténész, muzeológus (Budapest, 1946. július 23.)

Életemben teljesen önállóan egyetlen nagy horderejű döntést hoztam, azt is még jóval a felnőttkor előtt. Tizenkét évesen, Lyka Károly *Képek, szobrok* című könyvének elolvasása után elhatároztam, hogy én pedig művészettörténész leszek. A döntésem melletti kitartásban nagyban segített, hogy semmi máshoz tehetségem nem volt, általános iskolai és gimnáziumi éveimet – leszámítva Bada tanár úr magyaróráit (ehhez lásd Spiró György novelláját) – végigkínlódtam, máig nem értem, hogy kivált matematikából, hogyan tudtam leérettségizni. Ugyanekkora, vagy még nyomasztóbb teherként nehezedtek rám, a világhírű hegedűművész gyerekére, a tenyérizzasztó hegedűórák. A tanulási frusztrációk végeláthatatlan sorának egyetlen pozitív hozadéka lett: mindannyiszor és mind a mai napig engem magamat lep meg a legjobban, ha agyamból bármilyen értékelhető szellemi teljesítményt ki tudok csíholni. Nagyjából ötvenévesen éreztem először úgy, hogy tényleg művészettörténész vagyok, és túl a hatvanon jutottam el oda, hogy akár a legrövidebb fogalmazványnak is ne annak gyötrő tudatával vágjak neki, hogy az utolsó mondat után kitett utolsó pontig elérkezni aligha leszek képes. Felhőtlen

örömet csak festmények – egyre több és egyre többféle festmény – látása és megfigyelése szerzett számomra, akár munkahelyemen, a Szépművészeti Múzeumban, akár külföldi gyűjteményekben. A szerzőnév nélküli művek, persze közülük csak a kiváló vagy legalább jó kvalitásúak, mindig felcsigázták érdeklődésemet, így alig vártam a zsűrik, műtárgybírálatok, védési kiszállások ritka alkalmait. Ekképpen lassan, észrevétlenül afféle képszakértővé, *connaissieur*-ré váltam, egyre távolodva mindentől, ami általánosító elmélet, és egyre intenzívebb figyelmet szentelve az egyedinek, a személyesnek, az árnyalatnyi különbségeknek. Az egyetemet elvégezve meggyőződéssel vallottam, a tág összefüggések, a művészet ideológiai háttérének kutatása a feladatom, sőt tán kötelességem, a műtárgyak intim közelségében aztán mindinkább megfeledeztem feltett nagyra törő célomról. Ahogyan viszonyom a nagy ívű gondolati építményekhez és elvont fogalmakhoz lazult, úgy erősödött törekvésem, hogy olyan szavakat, nyelvi fordulatokat találjak, amelyek lehetőleg egyedül az épp leírandó műveket jellemzik. Képekről mondatokat farigcsálni a lehetetlen megkísértése, de tömör és pontos fogalmazással, összehasonlító elemzésekkel a festmények „lelkéhez” mégiscsak esélyünk van közelebb kerülni, és ezzel már valami értelmes dolgot művelünk – az idők során erre a következtetésre jutottam. Minden egyes sikerült mestermeghatározás gyönyörűséggel, ünnepi érzéssel ajándékozott meg, akár kerekedett belőle tanulmány, akár csupán szóban fogalmazódott meg.

Igaz, nem kevésbé emlékezetes számomra, amikor egy ókori mitológiai és történeti témájú kora reneszánsz freskósorozat jeleneteiben a sienai megrendelő életútjára vonatkozó egyértelmű utalásokat fedeztem fel. Ez utóbbi a távoli hetvenes években történt, amikor Rómában három teljes hónapon át könyvtári kutatással kezdtem és fejeztem be napjaimat. Hogy egyhuzamban ennyi időt csak a tudománynak szenteljek, soha többé nem adatott meg életemben, de igazságtalan lenne emiatt panaszkodnom. Szerettem ugyanis a sokszor azonnal felejthető ügyek intézésével eltelt múzeumi hétköznapiakat. Szakadatlan idill lett volna a múzeumi élet? Dehogy is sugallok ilyen abszurd tévképzetet, de azt igenis állítom, hogy elfecséreltek mindig csak a munkakedv nélkül eltöltött vagy a kollégák közti csetepatékkal túlterhelt időt éreztem.

Egész pályám egyetlen munkahelyhez kötődik, ami magában rejtethetné a monotónia veszélyét. Ilyesmi azonban sohasem fenyegetett, és nemcsak azért, mert a Régi Képtár háromezer festménye összes tudható és még feltáratlan tulajdonságával már önmagában kizárja az egyhangúság veszélyét. Változtak az idők, és mi változtunk bennük, akár egy, akár tíz munkahely adatott számunkra. Mikor még indigóval fűztük be levelünk három-négy példányát az írógépbe, legkevesebb két hétig tartott egy üzenetváltás külföldi kollégáinkkal, ma ugyanez percek alatt zajlik le. Számos

információhoz, amelyekért könyvespolcokat dúltunk fel, most pillanatok alatt hozzájutunk. Jelenleg az időskor kevés előnyének egyike, hogy nemzedékem tagjai értékén tudják megbecsülni a számítógép kínálta időmegtakarítást, ahogyan a szakterületünkön létfontosságú külföldjárás leegyszerűsödését is újra és újra örömezzéssel nyugtázzák.

Amúgy pályafutásomból bárki más számára felhasználható tanulságot nem tudok levonni, mert benne legalább kilencven százalékra teszem a szerencse (más szóval: véletlen) szerepét, mit is mondhatnék a tőlem, magamtól függő legfeljebb tíz százalékról. Legnagyobb sikeremnek azt tekintem, hogy jelenleg mint szerződéssel alkalmazott nyugdíjasnak a saját lányom a főnököm. De hogy valami frappánsnak tűnő is írjak a magam hetvensorosának a végére, tudatom az esetleges érdeklődőkkel, hogy bár az itáliai festők iránti szerelmem múlhatatlan (és általában, a silányokat leszámítva, nincs kép, amelyre ne volnék kíváncsi), kedvenc festőm a képi retorika teljes eszköztárát sutba dobó spanyol Velázquez. Mert hogy az ő művészetében a Szép és az Igaz egy és ugyanaz. Na jó, elismerem, ez Rembrandt vagy Goya festészetében sincs másként.

Tóthai Ágnes

Terestyéni Tamás

nyelvész, szociológus, kommunikációkutató (Budapest, 1946. július 25.)

Meghatározó társadalmi-történelmi élményem: amikor 1989–90-ben a demokratikus politikai berendezkedés és a piacgazdaság törvényi-institúciós alapjainak lefektetésével és a szabad választásokkal Magyarország visszatért a társadalomfejlődésnek arra a nyugati útjára, amelyet a szovjet típusú kommunista hatalom a negyvenes évek végén négy évtizedre lezárt előtte, sok barátommal és polgártársammal együtt azt reméltem, hogy a Nyugat világához, a nyugati típusú társadalomszerveződéshez, az észak-atlanti szövetséghez és az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkal – ha nem is egyik napról a másikra, és persze kemény munkával és szívós igyekezettel – mi is boldog részesei lehetünk ennek a szabad és gazdag világnak. Szomorúan tapasztalom, hogy országunk – legalábbis

eddig – nem tudott maradéktalanul élni az új környezet kínálta lehetőségekkel. Igaz, hogy sok téren szembevető a kedvező változás, a fejlett Nyugattól való lemaradásunk mégsem látszik csökkenni. Miközben vannak látványos gazdagodások, nem csökken a szegénység és a tömeges szocio-kulturális leszakadottság; az új kommunikációs eszközök növekvő jelenléte ellenére sem szélesedik a közügyekben való részvétel és az egymás iránti megértés; a közbeszédben nyitottság, párbeszéd és okos viták helyett a gyűlölködő acsarkodás nyer teret; növekszik az apátia, a fiatal és tanultabb rétegekből egyre többen hagyják el – sokan valószínűleg nem csak ideiglenesen – a szülőföldet; stb. A külvilág sem mentes aggasztó jelenségektől. Hogy mást ne említsek, egyre nyilvánvalóbbak a globális klímaváltozás riasztó következményei, és a népek békés egymás mellett élése helyett civilizációk összeütközése fenyeget. A jövőt tehát nem várhatjuk felhőtlen optimizmussal. Mindazonáltal bízom benne, hogy a nyugati típusú liberális társadalomfejlődés, amely – ha voltak és vannak is árnyoldalai – az emberi tehetségnek, a szabadságnak és a jólétnek a történelemben korábban nem tapasztalt kibontakozását hozta magával, úrrá tud lenni napjaink gondjain: a felvilágosodásból eredő értékrend, a demokratikus politikai berendezkedés, a piacgazdaság, a verseny szabadsága, a jogrend, a kultúra sokszínűsége élhetőbb világot küzd ki az eljövendő generációknak.

Feleségem, Dezséry Judit pszichológus, akivel 1973 óta élünk boldog házasságban. Sokfelé tettünk a világban emlékezetes utazásokat, közülük is kiemelkednek az összességében több mint három évet kitevő olaszországi útjaink.

Pályakép

1964: érettségi a budapesti József Attila Gimnáziumban; 1964–1969: diploma az ELTE BTK orosz nyelv és irodalom, matematikai és alkalmazott nyelvészet

szakán; 1996: PhD – ELTE BTK (elméleti nyelvészet); 2006: habilitáció – Pécsi Tudományegyetem (kommunikációelmélet); 2007: egyetemi magántanár – ELTE

1969–1991: Tömegkommunikációs Kutatóközpont, illetve jogutódja, a Magyar Közvéleménykutató Intézet (tudományos munkatárs, osztályvezető); 1991–2011: MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport (tudományos főmunkatárs, 2012-től nyugdíjas); 1992–2012: Tartel Információelemző és Piac-kutató Bt. (beltag, ügyvezető)

1994–: a *JEL-KÉP* című kommunikációtudományi folyóirat főszerkesztője

Fontosabb könyvek

Konvencionális jelentés – kommunikációs jelentés, Budapest, MRT TK, 1981

Nyelv, kommunikáció, cselekvés, Osiris, Budapest, 1997 [Társszerkesztők: Pléh Csaba, Síklaki István]

Magyarországi médiumok a közvélemény tükrében, Budapest, ORTT, 2002

Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig, Budapest, Typotex, 2006

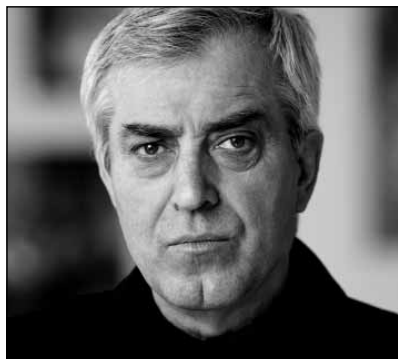
Média, nyilvánosság, közvélemény, Budapest, Gondolat, 2007 [Társszerkesztők: Angelusz Róbert, Tardos Róbert]

Kompország a Nyugat iskolájában. A társadalmak szerveződéséről, Budapest, Gondolat, 2011

Tamás Tamás

Baráth Ferenc

grafikusművész (Magyarkanizsa, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1946. augusztus 8.)

Egy szigorú törvényekkel teli világban nőttem fel, de nagyon gyorsan beláttam, hogy a pályán, amire készülök, a legfontosabb érték a szabadság, az érzelmek világa. Szerencsém volt, már fiatalon az Újvidéken megjelenő művészeti folyóirat, az Új Symposion grafikai szerkesztője lehettem, az ott kialakult szellemi, alkotói hangulat határozta meg további alkotói tevékenységemet, életformámat, jövőmet, amiért a mai napig is hálás vagyok a sorsnak. Ebben a kreatív szellemi műhelyben kaptam meg már fiatalon azt a támogatást, amire minden kezdő alkotónak nagyon nagy szüksége van az életben.

A következő fontos fordulópont, ami befolyásolta további életemet: kapcsolat az Újvidéki Színházzal, a színházzal mint művészi tevékenységgel. Ez a kapcsolat tette lehetővé, hogy kiépítsek egy sajátos stílust, világot a színházi plakáttervezés terén. Ez az a műfaj, amely a mai napig is foglalkoztat. Nem vagyok alkalmazott grafikus és nem foglalkozom reklámgrafikával, mindig is

társszerzőnek tartottam magamat, ha könyv illusztrálását vállaltam vagy plakát-tervezéssel részt vettem egy-egy színházi produktumban.

A plakát autonóm művészeti forma. A plakát nem illusztrál, a plakát informál, értelmez és kultúrát terjeszt. A grafikus a plakát nyelvén értelmezi az eseményt, érthetővé teszi az időt, a színt, a kort, mindazt, amiért létezik, átlép saját korán és funkcióján, világszerte kiállításokon, biennálékon informál arról a világról, kultúráról, amelyben született.

A sok elismerés mellett erőt ad az, amit az általam is a legnagyobbak közé sorolható Kassák Lajos mondott a plakátról: a jó plakát mint tiszta művészi produktum is fenntartás nélkül élvezhető és értelmezhető, illetve értékelhető.

A Képzőművészeti Középiskolát Újvidéken 1966-ban fejezte be, 1965-től, 1967-ig Újvidéken a magyarul megjelenő Új Symposion művészeti és irodalmi folyóirat grafikai szerkesztője, 1967–68-ban a Képes Ifjúság grafikai szerkesztője, majd 1968-tól 1970-ig a belgrádi Képzőművészeti Akadémia festészet szakos hallgatója. 1971-től 1992-ig az újvidéki Fórum Kiadóban dolgozik mint grafikai és művészeti szerkesztő. A hetvenes évek közepétől az Újvidéki Színház állandó munkatársa, grafikusa, de folyamatosan együttműködik más jugoszláviai és magyarországi színházakkal is. Sikerei legfőképpen a színházi plakáttervezéshez, a tervezőgrafikához, dimenzionális grafikákhoz fűződnek.

1992-től Magyarországon folytatja művészeti és grafikai tevékenységét, 1994-ig a Magyarok Világszövetsége lapjának, a Világszövetségnek a művészeti szerkesztője. 1994-ben Budapesten megalapítja a Barát Art Művészeti és Grafikai Stúdiót. 1970 óta tagja a Vajdasági Képzőművészek Szövetségének (UPIDIV) és Belgrádban az Art Directors Clubnak. 1993 óta tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Szövetségének, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének, tagja a Szinyei Merse Pál Társaságnak, a Hungart Szervezetnek, a Belvárosi Művészek Társaságának, és alapító tagja a Magyar Plakát Társaságnak.

Szunyoghy András

grafikusművész (Pécs, 1946. augusztus 11.)

Fotó: Benkő Imre

Ahogy drága Édesanyám mesélte, pont délben hozott világra a gólya, és még a harangok is megkondultak.

Édesapám hadifogságban volt, így családfő nélkül a csonka család szegénységben, nélkülözések között élt. Mivel felmenőim mindegyike kecskeméti, így a rokonság is Kecskeméten lakott, tehát segítséget nemigen remélhettünk senkitől.

Édesapám, aki biológia-földrajz szakos tanár volt, hogy megússza a katonaságot, hát a Pécsi Hadapródiskolába pályázott meg és kapott állást, ami katonaság is volt, meg nem is. Bár a hadifogsághoz elegendő volt.

Édesanyám szeme mindig könnyes lett a nevetéstől, amikor a keresztelésemet mesélte el, hogy barátnője hogyan helyettesítette a Kecskeméten élő keresztanyámat, és a daduskám hogyan javította ki a személyes adatai bediktálásánál. Már a nevét is rosszul tudta a keresztanyámnak, és ilyenkor a dadus megszólalt: „Nem... nem úgy hívják... Nem Éva, hanem Sarolta. Nem, nem akkor született, hanem...” És a pap teljesen süsünek nézhetette a „pótkeresztanyámat”, aki még a saját adatait sem tudta.

Majd a keresztelő végén Édesanyám megkérdezte, mennyivel tartozunk, mire a pap mondta, hogy két forinttal – mire anyám „majd behozzuk” szavakkal köszönt el.

De hát a pénzt azóta se vittük be, így amikor a jó sorsom egy református templomba visz, hát igyekszem a perselybe több pénzt dobni, mint amennyi egyébként szokásos lenne. Ugyan nem tudom, hogy a jó Isten kiengesztelődik-e?

Édesapám szökése a hadifogságból is egy kedves történet, hiszen már egy hete utaztak marhavagonokba zsúfolva Oroszország felé, amikor egy óvatlan pillanatban, kijátszva az őrköt, el tudott menekülni a nagy ismeretlenbe. Egy város házait látta, és nem tudván, hol van, az egyetlen világos ablakú házba bekopogott, valahogy így: „Kérem, szökött hadifogoly vagyok, vagy felad a rendőrségen, vagy segít hazajutni a családomhoz, Pécsre...” Mire jött a válasz: „De tanár úr, hát hogy adnám fel önt a rendőrségen!” Egy volt tanítványa volt az illető (a város pedig Vác).

Visszaköltöztünk Kecskemétre, ahol Édesapám tanárkodott... – de a szegénység maradt.

Együtt laktunk Nagyapámmal, aki festőművész és rajztanár volt, a Kecskeméti Tanítóképzőben oktatta a növendékeket. Mellette meg festegetett. Volt egy festődoboz a meg egy kis széke, és ment a kecskeméti határba, a Máriaváros utáni rétre, a Pícsó nevű patakocska partjára festegetni.

Többször vitt magával, amit nagyon élveztem... – és (talán) hogy ezt a szakmát választottam, hát ennek is köszönhető, gondolom.

Bár a mi családukban nem volt csoda, hogy valaki tud rajzolni.

Nagyapám egy fiatal és nagyon tehetséges festővel, Bozsó Jánossal járta a határt, én meg velük, és vagy rajzoltam, vagy levelibékát fogdos-tam... Így indult a pályám.

Iskoláimat bár Kecskeméten kezdtem, de 1954-ben Újpestre költöztünk, mivel Édesapám a Természettudományi Múzeum tudományos kutatója lett. És gondolom, hogy megunta az állandó utazgatást Kecskemét és Pest között... – bár a marhavagonokba rakott tornapadok bizonyára kényelmesek lehettek.

Újpesten az iskoláimban, ha mindig szépen rajzoltam is, de különösebb érdeklődést nem tanúsítottam a rajztanulás felé.

Nagyapámnak volt egy sikertelen próbálkozása, hogy megtanítsa rajzolni, de nem igazán sikerült belém ültetni a rajzolás tudományának az alapjait. Bár a későbbiekben, mikor már tanítottam, az őröle kapott (de akkor el nem fogadott) okosságokat adtam tovább. Nagyapámat a főiskolán Székely Bertalan tanította, a legjobb barátja meg Hollósy Simon volt, tehát sok okos dolgot mondott akkoriban. Nyiladozó elmém elraktározta, és hosszú évek múlva, tanárként profitáltam a tanításaiból.

Második gimnazista koromban a család tudta nélkül kezdtem el egy újpesti rajzkörbe járni, Fódi Sándorhoz a Chinoin Művelődési Házba. Majd később a Vasutas Körben folytattam napi rendszerességgel a rajzolást, ahol Kirschmayer Károly és Kling György tanítottak.

Az első főiskolai jelentkezésem sikertelen volt, bár ez a mondat így nem teljesen igaz. Akkoriban ezer gyerek jelentkezett a főiskolába, 25-öt közülük fölvettek rendes hallgatónak, és

25-öt esti előkészítőbe. Nos, én azok közé a szerencsések közé tartoztam, akik az esti előkészítőbe jutottam be.

Ott Sarkantyú Simon tanított, nagyon sokat tanultam tőle. Pontosabban, ő tanított meg rajzolni. Az 1964-es évben érettségiztem, és a sikertelen felvételi miatt állást kellett keresnem. Édesapám javaslatára nagyemlőspreparátor-tanuló lettem. Állatok rajzolása, állatok mintázása volt a feladatom, aminek később vettem hasznát. Rajcsinesz István, az egyik legjobb preparátor tanított, szép évet éltem meg mellette. Egy őrét tölttem az év alatt, amely a Mezőgazdasági Múzeum téli diorámájában ma is látható! Így utólag tudom, hogy maradandót alkottam.

Harmadik gimnazista korom óta érzem magam „művészeknek”, hiszen a baráti körömben költők és festőművész-jelöltek tartoztak.

A velem egykorú barátok egyike, Sipos Áron, akkor költő (ma az Oscar-díjas *Légy* című animációs film dramaturgia, a Focus Film cég alapítója és sok nagy sikerű film producere) vitt, ismertetett össze Berda József költővel. Ő vitt el Hován László újpesti festőművész műtermébe, amely az újpesti művészek, művészbárók találkozóhelye volt minden este. Úgy is mondhatnám, hogy az egyik kulturális központ.

1965-ben felvettek a főiskolára Kádár György festőtanár osztályába, két évig ismerkedtem a festészettel, majd átnyergettem a sokszorosító grafika tanszékre, Ék Sándor osztályába. Közben Barcsay Jenő tanított a tárgyábrázolásra és az anatómiára. (Azt hiszem, felejtethető tanítványa voltam.)

Boldog főiskolás évek következtek... Így utólag visszaemlékezve, talán kevesebb alkohollal is megoldható lett volna ez a pár év.

Édesapám halála 1969-ben megváltoztatta az életemet. Egyedül maradtunk Édesanyámmal... támasz nélkül, hiszen szeretett bátyám nőgyógyásként külön élt tőlünk. A főiskola után két keserves év következett kereset nélkül. Szegény Édesanyám tanári fizetése szűkösen, de valahogy fedezte az életünket... Hogyan? Hát, a mai napig sem értem.

Majd a Pénzjegynyomdába kerültem mint rézmetszőtanuló. Három évig tanultam a szakmát igazán kiváló, nagy tehetségű művészekről. De a „csikóvér” nem igazán viseli el a korlátokat, így a család tiltakozása ellenére felmondtam a pénzjegynyomdai állást, és szabad pályára álltam.

Nem sokkal később a két kis Derkovits-ösztöndíj után végre megkaptam a nagy „Derkót”, ami három évre biztosította az életemet. Volt pénz, és végre tudtam alkotni. Készítettem egy négyméteres, 140 cm széles linómetszetet... fél év alatt! (Istenem!) Közben néhány bélyeget is terveztem, még a pénzjegynyomdai múltnak köszönhetően.

És mint a Fiatal Képzőművészeti Stúdiójának a tagja egy grúziai művésztelepre kaptam meghívót. Különböző élményeket és máig tartó barátságokat kaptam Grúziától. Hosszú éveken át nyaranta jött két-három kolléga hozzánk. Ugyan Édesanyám besokallt egy idő után, és közölte, „fiam, én több grúzt nem akarok látni”, úgy érzem, minden háborús adósságot leróttam a Szovjetunióval szemben.

Aztán egy iraki, majd egy római ösztöndíj meghatározta a későbbi életemet. Ugyanis egy római kocsmaborgózós pillanatában a következőt mondtam: „Amerigo Tot gyalog jött ki Rómába, és is szeretnék valami nagyot alkotni, ami Rómához köt... Nos, Barcsay megrajzolta az ember

anatómiáját, én pedig megrajzolom az állatokét!” Mire az asztaltársaság egyik csinos hölgytagja pedig: „Én meg kiadom, mert a Corvina Kiadóban dolgozom.”

És így is lett, hazajöttem, elkészítettem az állatok anatómiájának könyvszinopszist, amit kivittek Frankfurtba a könyv-világkiállításra, és ez elindította „könyvgyártói karrieremet”. Bár a három kötetre tervezett könyvből csak *A ló anatómiája* született meg, de később a kimaradt nyolc állat rajzait egy másik atlaszba sikerült belepréselni.

Közben megnősültem, és két gyermekem született, Viktória és András, akik szintén képzőművészek lettek.

András fiam esetében drága feleségem, Gyöngyi, aki magfizikusnak tanult, kesergett: „Nem értem Andrist, miért akar az művész lenni, hiszen nagyon sok esze van!”

 Hát csak félve jegyzem meg, hogy ugyancsak jó véleménnyel lehet az asszonynak a művészekről! De a házasságunk jó, szeretetben, békében élünk. Amikor egy kiállításomra utaztam Grúziába, és ő féltőn kesergett: „Úgy félttem Andrást a repülőúttól”, az egyik kedves rokonom közölte: „Nem a repüléstől kell félni, hanem az ágytól, a legtöbb ember abban hal meg!”

Tehát 1982 óta rajzolom a könyveimet, a mai napig tizennégyet, ezek anatómia- és rajztanításos könyvek. Büszkén írom, hogy van olyan könyvem, amelyet 21 nyelven adtak ki.

Töretlenül „gyártom” a könyveket, az életem részévé vált, hogy hajnali kettőkor fölkelek és elkezdek dolgozni. Tele vagyok vágygal és akarással, hogy a tervezett könyvtémákat megrajzoljam, megírjam.

Kiállításaim között kiemelkedő volt a Magyar Nemzeti Galériában bemuta-

tott *Rajziskola* című könyvem rajzainak szerepeltetése. Bereczky Lóránd főigazgató úr a következő szavakkal kért fel kiállítani: „A Barcsaynak is megcsináltuk az életében a kiállítást, így neked is, pedig ide csak a ravatal után lehet kiállítani jönni.”

A másik a firenzei Medici-palotában való kiállításom, amire szintén büszke vagyok.

Kaptam sok díjat, de a Magyar Köztársaság lovagi címének örültem talán a legjobban.

Voltam az év bélyegtervezője, és tanítottam majd húsz évet a „kiskép-

zőben”, a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában, no meg az Iparművészeti Egyetemen anatómiát mint adjunktus.

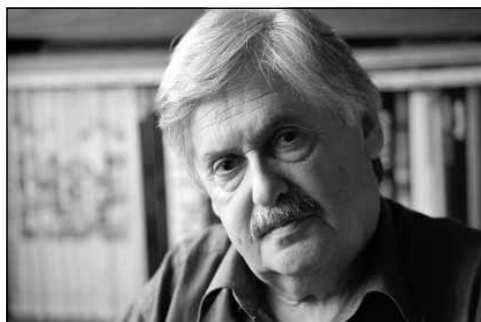
Nagy kitüntetés, hogy tagja lettem a Magyar Művészeti Akadémiának.

Sok vágyam, sok álmom közül csak a jó Isten a megmondhatója, hogy mit tudok megvalósítani, de töretlen optimizmussal várom a jövőt.

Gyárfás Gábor

tervezőgrafikus (Budapest, 1946. augusztus 16.)

Fotó: Czirják Pál

A grafikus nem a szavak embere, munkáival kell hogy hasson. Így, hetven év küszöbén, egyébként sem árt egy kis önvizsgálat, hogy igazán meg tudtuk-e csinálni azokat a talán maradandó műveket, melyek majd egyszer jelezni fogják, hogy itt voltunk, itt éltünk, itt lettünk művészekké, vagy inkább csak egy szép szakma művelőivé.

Azért nem árt egy kissé visszagrani előbb az időben, mert a gyermekkor mindenki számára meghatározó marad egész életében. Ha kihagyjuk a szakmai önéletrajz bevált sémáit és belevágunk a téma közepébe, nem vitás, hogy avval kell kezdenem, gyönyörű hivatást választottam. De hogyan jutottam el odáig? Mennyi az adottság, mennyi a véletlen szerencse, és mennyi a tehetség, az iskolák, a szorgalom, az önbizalom, a sikerélmények, a díjak szerepe életünkben?

Nem tudtam előre, hogy miről is fogok írni most erre a kedves felkérésre, de rájöttem, talán az lenne tanulságosabb, ha arról írnék, hogy nálam hogyan is alakult a pályára találás hiteles története.

Már 10-12 évesen is elég jól rajzolgattam, és a Nagymaroson töltött éveim alatt állandóan kísértett a festők sora a Duna-parton, ahonnan, tudjuk, a legszebb látvány Visegrád. Órákig nézegettem, ahogy hunyorítanak és hátra-hátralépnek a

szép szalmakalapjukban. Megcsapott az olajfesték mámorító illata, de már akkor is a képek hatottak rám leginkább. Akkor azt hittem, biztosan festő leszek.

De a gyerekkor élményei nem csak egy irányba vittek engem. Szüleimnek köszönhetem, és áldott emlékü nagymamámnak, hogy mindenben támogattak, amiket szerettem. Mert imádtam focizni is, bicajozni, cserebogarakat, szarvasbogarakat, lepkéket bámulni, szóval majd minden olyasmit, amiket egy gyerek általában szeret. Történt egyszer, hogy apám – aki nem volt művészművészember, de nagy műélvező annál inkább – elvitt engem megnézni *A kis karmester* c. olasz filmet, ahol is Roberto Benzi (ki ne emlékezne rá ebből a korosztályból!) vezényelte Liszt *Les preludes*-jét. Rám igen erős hatást tett a gyönyörű zene, de a karmesterség is egyből vonzó lett. A zenei hallásom mindig jó volt, eldöntöttem tehát, hogy zenész leszek. Persze hogy nem az lettem, de hogy zene nélkül nem tudok már élni, azt kizárólag apámnak köszönhetem. Ő mondta nekem azt is – ami mára éppen aktuális lett –, hogy „hetven felett már minden év ajándéknak számít, fiam”... (77 volt, mikor itt hagyott minket.)

13 éves voltam, amikor nagyon szépen rajzolható nővérem egyszer elvitt engem is abba a rajziskolába, ahová ő járt. Egy öreg parasztbácsi volt a modell. Lett még rajzbak, rajztábla és papír is, úgyhogy én is csináltam egy gyors portrét a bácsiról szénnel. És egy rajztanár először üzent nekem, hogy jöjjenek el máskor is oda, mert nagyon tetszett neki a rajzom.

Sosem gondoltam volna, hogy mennyit fog jelenteni aztán később is a bátorító szó, a dicséret, az önbizalom maga.

Pestre költözve, az általánost a Szemere utcai suliban végeztem, ahol, már az osztály egyik legjobb rajzolójaként, megnyertem egy május 1-jére kiírt rajzversenyt, és aranyos rajztanárnőm ajánlotta mindjárt, hogy próbáljam meg csak nyugodtan a képzőművészeti gimnáziumot, mert az lenne nekem az igazi. Felvettek. De itt már egyértelművé vált, hogy nem a festészet, hanem a grafika lesz az a terület, ahol a leginkább meg tudom majd mutatni azokat a képességeket, amiket itt kezddhettem el igazán komolyabban venni. Elindultam a pályán! (2014-ben volt az 50. érettségi találkozásnk...)

Hogy miért is tartom most is döntő jelentőségűnek a gyerekkori élmények fontosságát? Mert hiába a legcéltudatosabb elhivatottság érzete – ha az élet nem hozza elém a döntésekhez szükséges véletlen szerencsét, a jókor jött tanári bátorításokat, a hely adta élményanyagot, talán én is az építészmérnöki, vagy valami más, „megbízhatóbb” hivatás felé tendáltam volna.

De már késő volt mindehhez. A főiskolai felvétellel és diplomával már nem is volt kétséges, hogy ez a pályám, és ez lesz az életem. Kiváló tanáraink voltak. Pogány Frigyes, Gerzson Pál, Haiman György, Kass János, Erneyi Sándor, Finta József (a grafikus-fotós) voltak főleg azok, akik mindig jókor löktek tovább a jó irányba. Ma is vallom, hogy ezek az évek egész életre szóló muníciót adtak nekünk. (Köszönet érte nekik!)

De evezünk át egy kissé más vizekre. Hiszen a kiadó inkább valami arspoetica-szerű vallomásra gondolhatott, mikor megtisztelt engem is erre a kis írásra való felkéréssel.

Amikor a szörnyűségek és csodákat is hozó, letűnt XX. századra kéne emlékeznünk, megint csak szerencsém van, mert ennek a századnak a szülőt-

te volt az a plakátművészet, amelynek egyik művelője lettem (a könyvtervezés mellett), és máig is az lehetek. Ennek a meghatározó erejű műfajnak a virágkora, de hattyúdala is lett végül ez a száz év, mivel a kommunikáció robbanásával, a tv, a komputer, az internet-világ ezer csodájával szemben az utca művésze, sajnos, már esélytelenné vált a túlélésre. Eljött az óriásplakátnak nevezett hirdetésdömpingek kora, a rajz egyre inkább visszaszorult, és átvette helyét a szlogen, a termékfotó, és a tervezőgrafikus csak csodálkozott, hogy akkor mi maradt mára az ő szerepe. Mi már a Facebookon mutatjuk egymásnak új műveinket, kiállításokat, biennálékat szervezünk, albumokat adunk ki, a Magyar Plakát Társaság tagjaiként szeretnénk még életben tartani a műfajt, ahogy tudjuk. Én is az egyik kezdeményezője lettem egy Magyar Plakátmúzeum életre hívásának, ami régi vágya már a szakmánknak. A számos kiváló gyűjteményből így talán egyszer élvezhető és illő módon tudjuk majd felmutatni kiváló kortárs művészeink legszebb plakátterveit.

Ezért is gondolunk vissza olykor-olykor, hogy ennek a korosztálynak azért nagy szerencséje is volt, mert rendszeresen csinálhatott például filmplakátokat, egészen a hatvanas évektől kezdve, amibe mi a hetvenesekben léptünk be. Hogy nemcsak a kezére, de a gondolataira, ötleteire is még nagy szükség volt egy-egy megbízásnál. A rendszerváltás elsöpörte a jól-rosszul, de működő zsűrirendszert, aminek azért volt némi előnye is, hiszen nem lehetett amatőr munkákat elfogadtatni, ahogy ez ma már nem gond, hiszen csakis a megrendelő ízlésén áll vagy bukik a dolog. Ő rendel, és ő is fizet érte.

A hetven év felé igyekvő grafikus persze már nem akar nevettségessé válni és csak nosztalgizálni a múltján. Jól tudja, hogy a fiatalságban meglesz mindig is az az erő, önbizalom és tehetség, ami képes korszerű válaszokat adni az új kihívásokra. De szívesen fogadjuk az ilyenkor már lassan kiérdemelt, időszerűvé váló kitüntetéseket, díjakat, elmegyünk diplomabizottsági elnöknek, szívesen nyitunk kiállításokat kedves tanítványoknak, régi kollégáknak, adunk interjúkat is, nyilatkozunk itt-ott, ahol kéri, írunk is kéne sok mindenről... Csakhogy közben látom, közeleg a 70-es troli. Fel kéne szállnunk rá. Talán megvár még a vezető...

Szenes István

belsőépítész (Budapest, 1946. augusztus 19.)

A harmonikus, benső-
séget-otthonosságot
sugárzó tereket ked-
velem. Alkotásaim-
ban kiegyensúlyo-
zottságra törekszem,
olyasmire, amelyben
az emberek pozitív
jeleket kapnak, felfe-
dezik és érzik a kör-
nyezet fontosságát
és erejét. Egyszerűen
jól érzik magukat a
terekben. Díszlettervezőnek, grafi-
kusnak készültem, de hivatásomat
találtam meg az építészetben-belső-
építészetben.

Bár természetemnél fogva vonza-
nak a lágy, organikus, „vérbő” vonalak
és formák, az elmúlt évtizedek során
kapott feladatok racionálissá, vissza-
fogottabbá tettek. Fegyelmezettebb,
tudatosabb lettem, és ez az alkotá-
saimra is kisugárzik.

Fontos, hogy az ember tudja ma-
gát kívülről szemlélni, kritizálni és
megrendszabályozni. Megtanultam,
hogy úgy kell figyelembe venni a
megbízók igényét, hogy az elképze-
lések megvalósítása mellett kifeje-
ződjön a szakmai tudás és tervezői
egyeniség.

Azok közé a tervezők közé tarto-
zom, akik az alapoktól kezdve, az épít-
tesszel együtt találom ki az épületet,
ezért számomra nem elválasztható
az exteriőr az enteriőrtől. Az épület
kívül-belül egy gondolatot kell hogy
sugározzon.

Harminc év szakmai múlt után el-
mondhatom, hogy számomra a belső-
építészet nemcsak hivatás, de hobbi
is, betölti az életemet.

Első művészi gesz-
tusom egy 8 éves
korban rajzolt, fes-
tett csatakép: lovak,
huszárok, a küzde-
lem romantikus re-
produkciója; majd ezt
követik a kamaszkori
görcsök, felismeré-
sek grafikai, folyama-
tos rajzolásra ingerlő
kifejezőmódja és az
imádott operák dísz-

lettervei, amelyek egy skarlát utáni
megsemmisítés martalékává váltak.

A József Attila Gimnáziumban ki-
bontakozó művészi érdeklődésem
már a rajzkörökhöz vezet, ahonnan
egyenes út a művészpálya reménye.

A családi háttér egyrésztől za-
vartan támogató (mivel apám, dr.
Szenes István a MNB osztályvezetője),
másrészről távolságtartóan kritikus,
pont azoktól, akik szerepe a művésze-
ti életben kiemelkedő (nagybátyám,
apám féltestvére, Erdély Miklós, neje,
Szenes Zsuzsa textilművész).

Az érettségi vizsga után egyér-
telmű a választott hivatás: először a
Képzőművészeti Főiskola, majd ne-
gyedszerre az Iparművészeti Főiskola
belsőépítész szaka.

A kiindulópont a színházhoz való
erős kötődés, a díszlet, a zene, a já-
téktér iránti nagy vonzódás.

Kivételes szerencse, hogy az el-
ső sikertelen felvételi után a Mafilm
díszletfestő műtermébe kerültem első
munkahelyként, ami azután meghatá-
rozó életiskolának bizonyult.

Az elkövetkező négy év – a siker-
telen felvételik sora – lassan felnőtté
nevelt, miközben rengeteg tapasztalat-

tal, élménnyel, rajztudással tett éretté. Közben folyamatos volt a rajzköri munka, pinceszínházi díszletek tervezése (Schwajda-, Dinnyés József-művek díszletei az ifjú Karinthy Márton rendezéséhez stb.), majd filmgyári előléptetés a díszlettervező asszisztensig.

Számos fantasztikus filmben vehettem részt, építhettem a díszleteit, és ezek kapcsán dolgozhattam olyan rendezőkkel, mint Keleti Márton, Várkonyi Zoltán, Herskó János, Fábry Zoltán, Kósa Ferenc, Bertalan Tivadar, Jancsó Miklós stb. Itt tanultam meg rajzolni Zeichan Bélától, Duba Jánostól, Banovich Tamástól, Romvári Józseftől, Vayer Tamástól.

Az önfeledt fiatalság élvezete közben, az *Egri csillagok* című film forgatása előtt, 1968-ban végre felvételt nyertem a hőn áhított Iparművészeti Főiskola választott belsőépítész szakára, amelyet akkor Pogány Frigyes professzor vezetett.

Fantasztikus évek következtek fantasztikus tanárokkal (Szrogh György, Jánossy György, Németh István, Jurcsik Károly... – sorolhatnám tovább), kitűnő osztálytársakkal és évfolyammal (köztük jövődóbeli feleségemmel, Rónai Eszterrel).

Kemény munkával teli főiskolás éveket éltünk meg, apró sikerekkel, azután a diplomamunkával, Finta József opponenciájával az U. I. A.-n való megméretéssel, majd a vízválasztó, a diplomavédés napja: Németh István professzor kedves invitálása a KÖZTI tervezőintézetbe, a készülő Hilton Hotel tervezői stábjába! Választanom kellett az oly régen áhított filmgyári státusz és a KÖZTI között...

Innen kezdődött mind szakmai pályafutásom, mind magánéletem kibontakozása.

1973-ban, a főiskola elvégzése után évfolyam- és osztálytársammal, Rónai

Eszterrel összeházasodtunk, majd sorban érkeztek gyermekeink: 1975-ben Andrea, 1977-ben pedig Nóra.

1973 és 1993 között a KÖZTI belsőépítész tervezőjeként tevékenykedtem. Az első fél évtől kezdve már önálló feladatokat kaptam. 1976-ban már saját alkotásként jegyezhettem a Hilton Szálloda Trubadúr bárját és néhány éttermet, majd a Kandó Kálmán VMF egyetemi tömb, a Molnár utcai Ifjúsági Ház következett, amelyet Szendrő Péter és Pál István építésszel terveztem, és amelyért állami kitüntetést kaptunk, ezt követően a Bástya utcai tanóvoda, a Veres Pálné Gimnázium került megtervezésre, melyeket mind azonos korú, fiatal kollégáimmal együtt tervezhettem.

Az önálló munkák mellett folyamatosan részese lehettem a nagy irodai munkáknak Bedécs Sándor belsőépítész mesterem műtermének tagjaként.

Nagy változása életemnek, amikor 1981-ben, mesterem váratlan halála után utódjaként a belsőépítész-stúdió vezetőjének neveztek ki. Emberi és szakmai próbatételt jelentett a közvetlen kollégáimmal meglévő kapcsolat újraépítése, de az elkövetkező évek sikerei igazolják kiegyenlítő igyekezetemet.

Az elhivatott, lelkesedéssel végzett munka, az építész és más társtervezőkkel kialakított bizalmi-alkotói viszony tették lehetővé, hogy egyre több és nagyobb épület tervezésébe vontak be tervezőtársként. Az egészségügyi épületekre specializálódott irodában együtt dolgozhattam többek közt Marosi Miklóssal és Tőreki Dezsővel, akik kiemelkedő kórháztervezők ma is, és a velem azonos korú, ifjú építészekkel, mint Szendrő Péter, Pál István, Tass Péter, Bordács László stb.

Kerestem az alkotói örömet az egészségügyi feladatokban, melyek

látszólag a gyógyítás technikai oldaláról közelítik meg a tervezést.

Aztán ráébredtem, hogy alázatos, felelősségteljes feladat beteg emberek gyógyításához hozzájárulni a szépség, a design, a környezet, a színek ideális kialakításával.

Az elkövetkező években ez lett az én és az általam vezetett műterem fő feladata, de emellett bekapcsolódhattam a veszprémi Petőfi Színház rekonstrukciójába, amelyért 1988-ban építészeti Nívódíjat, Ybl-díjat és egyéb, számtalan elismerést kaptunk építész partneremmel, Szendrő Péterrel.

Azóta tudom, ez volt életem csúcspontja.

A KÖZTI tervezőintézet életem meghatározó egyik felévé vált. Másik fele a család, a felcseperedő két lányom iskolai sorsa, jövőjük alakítása, a szeretetteljes otthon megteremtése és fenntartása volt.

Az alkotói lehetőségek óriási fejlődést biztosítottak számomra, amit kiegészített a Magyar Képző- és Iparművészeti Lektorátuson, valamint az Iparművészeti Vállalaton keresztül készített tervek, bútorok sora.

Az 1989-es rendszerváltás a KÖZTI életében is nagy változást hozott. A költözések, a létszámleépítés, a személyi konfliktusok és a kinyílt világ szétfelesztették bennem az eddigi zárt burokban megélt élethelehetőségeket, ezért 1993-ban, 20 év után, közös megegyezéssel elhagytam alkotói otthonomat.

A soha nem tapasztalt önállóság, vállalkozói világ késztetlenség, de néhány keserves hónap után végre visszatálva önmagamhoz, feleségemmel és néhány hűséges partneremmel 1995-ben megalapítottuk a Szenes Design Stúdiót, és ezzel élettemnek új szakasza indult el.

Az építkezés, a kapcsolatteremtés, a magunkra találás évei következtek.

Eleinte a kórháztervezési tapasztalatok és a megszerzett elismerések biztosították a feladatokat (szekszárdi kórház, Országos Orvosi Rehabilitációs Intézet), majd a fejlődő bankrendszer adott munkát (Postabank, MKB) és megélhetést.

A növekedő feladatokhoz már jelentős belsőépítész-irodává fejlődtünk.

Ekkor kivételes feladatokhoz jutottunk, Gergely László kollégámmal megnyertük a MATÁV központi székházának tervezését (építész Török Ferenc és Balázs Mihály), amiért számos elismerést (az Év Belsőépítésze díj, Év Háza díj) kaptunk. De ezekben az években pályázaton nyertük el és építettük meg Mányi István építész kollégámmal az Uránia Nemzeti Filmszínház, a Holokauszt Dokumentációs Központ épületét is, fejeztük be a Novotel Centrum Palace rekonstrukcióját, és más iroda- és banképületeket.

Az MKB Bank Rt. állandó megbízottjaként folyamatosan tervezhettük a bank arculatát és a bővülő fiókhálózatot, emellett az Accor szállodalánc elismerésének köszönhetően több hotelépületet tervezhettünk meg (Novotel Budapest Danube, Mercure Budapest Center stb.).

Az egyik feladat vonzotta a másikat, 2002–2008 között több szállodát terveztünk meg (számszerűen nyolcat), a visegrádi Hiltontól az esztergomi Mária Valéria Hotelén keresztül a Lepencefürdőn tervezett hotelig, amelynek befejezése a bekövetkezett világválság miatt sajnos abbamaradt.

A Szenes Design Stúdió a 2000 utáni éveiben néhány külföldi magyar kulturális intézetet is megépített (Brüsszel, Prága, Moszkva), és kiemelkedő munka volt a nyíregyházi Mórícz Zsigmond Színház rekonstrukciója is (Studio I, Gáva Attila építész).

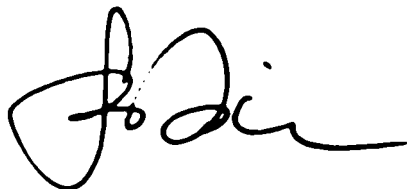
Munkásságom külön részét képezi a Műszaki Egyetem lakóépület-terve-

zói tanszékén eltöltött csaknem 25 év, ahol részt veszek a komplex tervezési feladatokban megjelenő belső-építészeti szaktervezés oktatásában. A 2006-ban kapott tiszteleti tanári cím megerősített abban a hitemben és tevékenységemben, hogy fontos és lényeges az építészeti oktatás mellett a belsőépítészeti ismeretek elsajátítása önálló tantárgyként. Bár az elmúlt évben sikerült az egyetem vezetésének segítségével önálló belsőépítész-szakmérnöki szakot létrehoznunk, mégis a végső cél, hogy a belsőépítészeti tudást beépítsük az oktatási tanrendbe.

2010-ben óriási megtiszteltetésként ért, hogy meghívást és felvételt

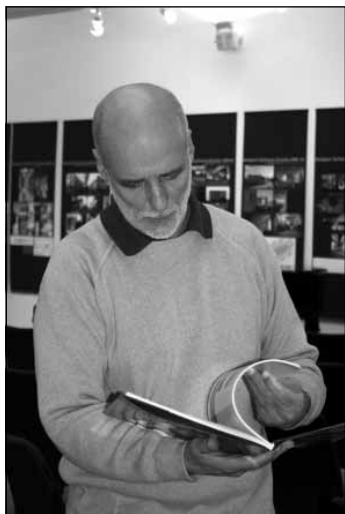
nyertem a Magyar Művészeti Akadémia tagjai közé. Az MMA küldöttként 2011 óta részt veszek az NKA lapkiadói kuratóriuma munkájában.

Az elmúlt években, csökkenő számban, de jelentős irodaépületeket, székházakat terveztünk (Docler Irodaház, Kürt Irodaház, UNIX Logisztikai Központ, Olajterv-székház...), és jelenleg egyéb munkák mellett az Óbuda-Újlakkal együtt egy Dubajban megépülő projekten dolgozunk.

Mattyasovszky Zsolnay Péter

művészettörténész (Pécs, 1946. augusztus 20.)

*„Életem, amit elhagyott,
mintha most újra elémé,
most lényegül a valóság
emlékezőssé.”*

(Nagy László: Sír a sas)

Megtisztelő felkérésüket/felkéréseket köszönöm. A – gondolom – biztatásul küldött névsort böngészve kicsit úgy éreztem magam, mint az, kit altiszt létére olyan eseményre invitálnak, ahol a többi résztvevő csupa érdemdús hadfi, többnyire tábornoki rangban, s tűnődve tipródik otthon a tükör előtt, még ha esetleg érdemérem díszíti is uniformisát.

A feladat magántörténelem írása lenne, de lehet-e önmagunk fejlődését, majd ebből többé-kevésbé következő tetteinket a köztörténeti és családtörténeti eseményektől függetlenül szemlélni, felidézni, a külső és belső történések bonyolult együttthatását pedzegetni.

Pécsett, a Zsolnay-gyárban születtem. A hely csak azért érdekes, mert így talán érzékelné lehet, hogy az 1948 húsvétján bekövetkezett államosításkor családunk tagjai nemcsak tulajdonukat, munkahelyüket, de lakásukat is elvesztették, a teljes berendezéssel együtt. Ekkor édesapám, követve vágyait, egy Pécs közeli

faluban, bontott anyagból, istállót, ólakat s egy kis házat húzott fel, épphogy lakhatóvá téve. Ma sem tudom, hogy fordult volna életünk, ha mindezt nem ott, hanem valahol az ország másik csücskében teszi. (Kis közbevetés: a magyaróvári Mezőgazdasági Akadémiára járt, majd a Műegyetem üzemgazdász kiegészítőjét is elvégezte, s valószínűleg édesanyja példáját követve, gazdálkodni akart. Ennek ellenére Erdély egy részének visszacsatolása után Kolozsvárra kellett mennie, a működtetésre a Zsolnay-gyárnak kiadott Irisz porcelánüzem vezetése végett. Itt kis gazdaságot is életre hívott, hogy a munkásokat élelmezni lehessen, édesanyám pedig gyermekeik számára óvodát tartott fenn, s az egyik, használaton kívüli nagy kemencében óvóhelyet rendezett be számukra. Persze azt is mondhatjuk, hogy ez a szociális tevékenység az ő érdeküket szolgálta, mert így az ott dolgozók nem az otthon, egyedül maradt gyermekeik iránti aggodalommal, hanem munkájukkal tudtak törődni. Mindenesetre mindketten az ott töltött kb. három évet tartották életük csúcspontjának.)

Édesapámat 1951 tavaszán tartóztatták le, majd nyár végén édesanyámat a pécsi rendőrségre tanúként beidézte, őt is benntartották. Elbeszélése szerint, egy emberségesebb rendőrnek köszönhetően gyorsan, titokban – már nem emlékszem – telefonálhatott vagy levelet írhatott, hogy hozzánk, otthon egyedül maradt gyermekeihez riaszthasson valakit, aki gondoskodik elhelyezésünkről. Így kerültünk, bátyám és én Balatonfőkajárra református fiú-, nővérünk pedig a Sajó mellé egy leányárvaházba. Kishúgunk, ki még a másfél éves kort is csak közelítette, egy darabig az éppen szabadlábban lévő, vagy a még nem kitelepített, nem internált rokonok, ismerősök között vándorolt, míg vissza nem jutott Pécsre, a frissen szabadult M. nénihez, nagyapánk leánytestvéréhez.

Az árvaházi emlékeim majdnem egy nagy „család” képzetét idézik. Tíz-egynéhány különböző korú gyerek – öttől tizenhatig – és két felnőtt nő. Az én státusom bizonytalan, a fiúk zöme valóban árva, vagy legalábbis félárva, nekem élnek a szüleim, de ököztünk vagyok. (Ez a kettősség később is fennáll: az utcán hol megveregetik a vállam – jó név, jó család –, hol épphogy csak le nem köpnek – kizsákmányoló porontya. Ez utóbbi rosszabb esete általános iskolai igazgatóm, aki igyekezett megakadályozni középiskolai felvételemet, mondván hogy potenciális ellenség vagyok. Édesanyám hosszú, több megaláztatással járó instanciázása után, szeptember végén aztán beiratkozhattam a Nagy Lajos Gimnáziumba, de bátyám, már kifutva az időből, a Műegyetem építészeti szakára felvételi kérelmét nem adhatta be.) Az árvaházban munkával nevelés is folyik, hisz nagyjából önellátók vagyunk: vízvezetés a kútból, behordása a konyhára vagy a fürdőbe, favágás, konyhakert, gyümölcsfák, disznótartás, tyúkok etetése, ólak tisztítása. Nekem mint legkisebbnek a libák legeltetése jut. A templomban és temetéseken kórusban énekelünk. Puskaaporunk mindig van, a kukoricások még tele vannak lőszerez, egyszer aknát is találunk, szerencsétlenségre sikerül is felrobbantanunk két társunkat. Úgy emlékszem, egy testvérpár volt, lábuk és hasuk sérült meg. Nem tudom, mi lett velük. Nyaranta, ha az idő engedi, egy gyakorlóidejét ott töltő „kistiszi” felügyelete mellett, kétfülű ruháskosárba pakolt uzsonnáinkkal – többnyire zsíros kenyér, esetleg cukorral dúsítva – gyalogolunk három kilométert a Balatonhoz. Közben persze megdézsmáljuk az út szélén álló cseresznyefák termését, s néha a dinnyeföldekét is. Az egész napot

a parton töltjük vízben ugrálással, homokfalmászással, fészekrablással, célba dobással és köpéssel, s gyakran futunk versenyt az alagútban egy-egy vonattal. Visszaindulás előtt a nádas szélén garmadával fogunk a kosárral apróhalat, amit aztán este „otthon” egészben megsütve eszegetünk mindnyájan.

A „családegyesítés” 1955-re sikerült Pécssett, egy albérleti szobában. Így ’56 felszabadító napjait ott élhettem át. Ma is emlékszem néhány meghatározó, fel-emelő momentumra. Például amikor katekizmusóraira igyekezve beértem a csillagot a kerületi párház kis tornyáról nagy ügyel-bajjal eltávolító férfiakat biztató tömeget, s az ugyanilyen szándékkal a főposta felé vonuló emberekkel tartva, a Kossuth-szobornál megálltunk elénekelni a Himnusz, s a mögöttem álló, szolgálatban lévő rendőr ugyanolyan lelkesedéssel dalolt, mint mi, többiek. Vagy később a hegyről hallható fegyverropogás még kicsit kecsegtető hangjai, aztán a falragaszok, amelyek a város bombázásával fenyegetőztek – apám instrukciói szerint be is rendeztük a szenespincét. Na és persze a napi kenyérért való sorban állás, ahol mindig megjelent egy-egy sorstárs valami bizakodó és biztató biztos hírrel.

Talán romantikus alkatom korai megnyilvánulása, hogy mihelyt – még az iskola előtt – valami fogalmam keletkezett az írás mibenlétéről, rögtön író akartam lenni. Esetleg itt gyökerezik későbbi túlzott tisztelem az írott szó iránt. No nem a leírtak, hanem a leírandók iránt. (Ezért oly kevés a szakmai publikációim száma? Jó, ha két-három írásom éli meg a holnapot, s ezért rovom most nehezen e sorokat egymás után. Ám bízom a szerkesztők hozzáértő szabadságában.)

Aztán természetesen volt bölényvadász-korszak, majd tizenéves koromban – lehet, Dékány András könyveinek hatására – hajóskapitány akartam lenni. Édesapám ezt úgy fordította le, hogy hajómérnök, s mint minden szakmát, ezt is lent kell kezdeni, így aztán felutaztunk Budapestre, hogy beadjon inasnak az Óbudai Hajógyárba. Ahogy érkeztünk, fordulhattunk is vissza, az irodánál tovább nem jutottunk. Nem voltam még 14 éves, nem kezdhettek velem semmit. Így visszatérve Pécsre, azokra a nyári hónapokra újra csak az építőipar maradt, a már egyszer felhasznált zsaluanyag szögtelenítésével. A nyári munkák életem részévé váltak, voltam többek között asztalosinas fizetség nélkül – apám mindig a kétkezi munkát támogatta, mondván hogy azt nem vehetik el. Később is ezt az álláspontot képviselte: előbb valami szakma, aztán jöhet az egyetem. Lehet, neki volt igaza. Annyit elért, hogy a fizikai munka sosem volt ellenemre, sőt életem fő tevékenységében, a kiállítások készítésekor a tervezés és rendezés mellett kifejezetten igényeltem a kivitelezésben való részvételt is, s ennek megvolt a tervezésre visszaható pozitív hozadéka.

Meg kell említenem, hogy a nyári munkák során általában tanulságos életutakkal bíró, nagyon derék emberekkel találkoztam. Mint műanyagos kiváló munkásokkal, kirúgott igaz „szocdemekkel”; mint portás éjt nappallá tevő ápolókkal; mint ásatási munkás tsz elől szökött parasztemberekkel, kiknek embersége s kényszerűen odahagyott életük fájdalma egy életre belém ivódott.

Az általános iskolában az irodalom- és történelemórák kötöttek le. A gimnáziumban a matematika és ábrázoló geometria voltak a kedvenceim, később csatlakozott hozzájuk a magyar nyelv és irodalom is. Középiskolás éveim vége felé, megint olvasmányélményeim hatására, vagy a két nyáron is velük végzett munka nyomán, a régészet vonzott. Közvetlenül az egyetemi felvételi kérelem beadása

előtt mégis a művészettörténet–magyar szakpárosítás mellett döntöttem. Erről édesanyám befolyásolásán keresztül több tanárom igyekezett lebeszélni, mondván hogy a családi háttérrel ilyen kis szakra semmi esélyem sincs bekerülni. Valami megfoghatatlan szerencsével mégis sikerült. Mivel művészettörténet szak abban az évben nem indult, élvezhettem az előfelvettek számára akkor kitalált katonaeletet tizenegy hónapig. Itt, bár a kényszerű, bezárt együttléthez nem igazán sikerült idomulnom, közvetlen közletről szembesülhettem újra az emberek sokféleségével a pesti úrigyerektől, stricitól, melósiútól a vidéki mamlaszig, hitvallóig. Szemrevételezhettem az öntudatos, önérzetes kiállítás markáns példáit, és persze a mindenütt megbúvó, jelen való túlélési technikák praktikáinak repertoárját is. Állandó lelki feszültségben éltünk, mert beöltözésünktől kezdve azzal riogattak minket, hogy egyetemi felvételünket egyelőre csak ideiglenesnek tekinthetjük, a hadsereg viselkedésünk függvényében el tudja érni, hogy semmissé tegye. Ezt hittük is, meg nem is, de őket erősítette, amikor egyik társunk eltűnt két katonai rendőr kíséretében. Csak hetek múltán, a szüleitől tudtuk meg, hogy a „futkosóra” vitték büntetésül, mert egy nyílt levelezőlapon megírta nekik, hogy az alap kiképzés után Hódmezővásárhelyről Börgöndre kerülünk.

Egyetemi tanulmányaim befejezése előtt, az utolsó félévemet kis időre felfüggesztve, dolgozni kezdtem a Magyar Hirdető Vállalat plakátarchívumának vezetőjeként. Itt egy plakáttörténeti tankönyv és néhány oktatási segédanyag megírása mellett kiállítások rendezése volt a feladatom, de elkezdtem az anyag több szempontú feldolgozását és ezek szerinti kartonok készíttetését is, elsősorban az úgynevezett archív plakátoknál. Ebbe a részlegbe korai francia és egyéb nemzetközi, valamint háború előtti magyar darabokat soroltak. Az itt töltött idő nagy hozadéka volt számomra, hogy megtaláltam megírandó szakdolgozatom témáját és a benne feldolgozandó anyag nagy részét is. Tanárain, elolvasva értekezésem, biztattak, hogy némi pluszmunka ráfordításával adjam be úgynevezett kisdoktori dolgozatként, amihez nekem semmi kedvem nem volt, de lehet, hogy az ő biztatásuk hatására, úgy döntöttem, mégiscsak diplomás értelmiségi leszek.

Munkába azzal az elhatározással álltam, hogy egy helyen két évnél tovább nem maradok. Ezt az első esetben be is tartottam, de már a másodiknál, a Budapesti Történeti Múzeum képzőművészeti részlegénél több mint negyven évre ragadtam le. Ezért valószínűleg a közvetlen kollégáimmal kialakult és a munkánkban is gyümölcsöző társas kapcsolat, valamint meglelt fő tevékenységem – kiállítások rendezése – élvezetes munkája és a bennem kicsit mégiscsak meglévő önálló alkotói képesség kiélhetősége okolható. Sokat lehetne a kiállítástervezés, -építés, -kivitelezés, -rendezés szépségeiről értekezni, társalogni, de most csak a munka sokszínűségét említem. Ahány téma, ahány kiállítás, annyiféle különböző megoldás mellett a fő elv a szabályok szigorú rendszerbe állítása, következetes betartása, és az azoktól való elszakadás, elrugaszkodás helyes arányának megtalálása. A rendező – mai szóhasználat: „kurátor” – munkájának nem az önmegvalósítás a lényege, hanem a kiállított tárgyakban rejlő információk, lehetőségek minél alaposabb kibontása, értelmezhetőségük megkönnyítése, kiszélesítése, ha kell, írásokkal is megtámogatva.

Nekem mulasztásom, hogy általában csak a feladat megoldására, a kiállítás megvalósítására összpontosítottam, az utóélete sajnos (!?) már nem igazán érdekelt.

Az ezután következő huszonöt évben háromszor kísértettek meg általuk jobbnak ítélt lehetőségekkel. (Nem hiszem, hogy ennek köze lenne a népmesei három próba kiállításához.)

Először a beszélő nevű Sz. elvtárs, a lektorátus (vagy az alap) nagy hatalmú igazgatója – ma sem tudom, kinek a közbenjárására – kéretett magához. Kérdéseire, amelyek azt voltak hivatottak kideríteni, hogy kiket tartok jó művésznek, válaszaim nem nyerték el a tetszését, ugyanis ő szilárdan tartotta magát a kb. tizenöt évvel korábbi direktívákhoz. Így a konkrét állásajánlatig el sem jutottunk.

Nagyjából ugyanígy jártam a Fővárosi Tanácsnál a kultúráért felelős tanácselnök-helyettesével. (Ma főpolgármester-helyettesnek mondanánk.) Vele pár évvel korábban egy kiállítás rendezése közben Berlinben, az Alexanderplatz egyik kocsmájában tegeződve, sörözgetve egész kellemesnek mondható órát töltöttem, pedig már akkor is mint fővárosi politikus volt jelen. Talán ő volt a kiállítás (*Budapest köszönti Berlint*) fővédnöke és magyar részről az átadó, megnyitó személy. Egyébként szabálytalan fogsorát leplezendő állandóan pipát tartott a szájában, amitől az még feltűnőbb lett. Irodájába lépve első kérdése („M. elvtárs, ugye maga párttag?”) eléggé meglepett, nemcsak az imént említett előzmények után. Nem annyira a magázás hökkentett meg, azt elfogadtam, mert most fennkölt hivatalában voltunk, hanem tagságom firtatása, hisz káderanyagomat nyilván az asztalára tették, s abból egyértelműen tájékozódhatott, hogy sem úttörő, sem KISZ-tag, sem párttag nem voltam s nem vagyok. Nemleges válaszom után még szükségét érezte megkérdezni, hogy miért nem. Akkor jött a korábban másoknál is már bevált közhelyes felelet: „Nem érzem magam elég fejlettnek hozzá” – s ezzel vége is lett beszélgetésünknek, a konkrét állásajánlatig itt sem jutottunk el.

Harmadszor a minisztériumba hívtak be. Itt már az ottani elhelyezkedési lehetőséggel kezdték, s így nekem sem kellett bújócskát játszanom. Nyíltan beszélgethettünk, tudtak az általuk is nívódíjakkal, miniszteri dicsérettel és kitüntetésekkel elismert kiállítási tevékenységemről, s nekem semmi kedvem sem volt azt a némileg cenzori szerepre is hajazó – hisz a területet irányítani akaró szervről volt szó – adminisztratív munkakörrel felváltani. Ráadásul épp egy többéves előkészítést, kutatást igénylő tárlat munkálataiban voltunk nyakig. Érveimet megértve békében váltunk el.

Valószínűleg mindhárom helyről jóval magasabb nyugdíjjal távozhattam volna, de akkoriban még ilyesmi fel sem ötlött bennem. Kérdezhetni persze, miért is mentem el ezekre a beszélgetésekre, ha eleve tudtam, hogy nem fogok élni a felkínált lehetőségekkel. Mivel mindhárom intézmény többé-kevésbé felettes szervünk volt, az invitálást nem lett volna tanácsos eleve elutasítani, kicsit illet taktikusan viselkedni, s úgy tenni, mintha akceptálnám szándékukat.

Ütlevelet Nyugat-Európába először 1982-ben kaptam, ennek feltehetőleg többek közt bátyám „disszidálása” is oka volt, de hogy kiutazásom Lengyelországba és Szovjetunióba miért volt „nem kívánatos”, mennyiben sértette volna „szocialista országunk, népünk” érdekét, azt ma sem tudom, s megint csak valaki szubjektív döntésének tudom be. (A félreértések elkerülése végett le kell szögeznem, hogy nem konkrét személyektől elszenvedett üldöztetésre gondolok, csak a szisztéma abszurditását akarom jelezni a mindent átfogó rendszerben jelen lévő szubjektívizmus hangsúlyozásával.) Ezekre a helyekre

így kiállítást sem kísérhettem, az ott rendezendőknél csak az előkészítésben, a tárlat anyagának összeállításában s a terem alaprajzának ismeretében, az elhelyezés vázlatos kidolgozásában vehettem részt.

Viszont mint állandó pécsi lakos – a főbérnök, önvédelemből, csak az ideiglenes bejelentkezést engedélyezték Budapesten –, az úgynevezett kishatárforgalomban rejlő lehetőséget kihasználva, Jugoszláviába gyakran ellátogathattam, ami azért is meglepő volt számomra, mert néhány barátomnak, igen nagy kockázattal, sikerült onnan Olaszországba, majd hosszabb, táborban töltött idő után, tovább eljutni. Igaz, más barátom szovjetunióbeli IBUSZ-útról „pattant meg” s került el Helsinkin keresztül Svédországba.

Délvidéki útjaimat azért kellett szóba hozni, mert ott jó néhány rendkívüli tartással bíró emberrel találkoztam, nekik köszönhetem magyarságom igaz megélését, s körbetekintve felfedeztem magamnak a nem magyarországi művészeket, írókat és költőket, elsősorban Gion Nándort, Sziveri Jánost, Szilágyi Istvánt, Szilágyi Domokost, Grendel Lajost és a többieket.

Édesanyám, mikor egyszer valakinek néhány szóval jellemezte már felnőtt gyermekeit, azt mondta: „A Péter? Ő kissé indolens.” Egykedvű jelentésben elfogadom a rólam alkotott képét, valóban talán ez fő jellemvonásom. Hogy honnan ered? Csak találgatni tudok. Valószínűleg kevésbé a gének játékából – bár anyám lengyel őseitől éppen jöhet is belőle valamennyi –, mint inkább kora gyermekkorom tapasztalásaiból, esetleg szüleim későbbi, belenyugvó, de nem beleegyező magatartásából. Ezek hatása engem a belső létemben való élés felé terelt, jóllehet, mint édesapám, én is szót tudok érteni bármiféle emberrel, s ez nagy előny volt akár munka közben is, mégis bizonyos fokig tartózkodóvá, bezárkózóvá tett (bár itt megnyilvánuló szószátyárságom ennek ellentmondani látszik). Az egykedvűségből következően kétségtelenül meglehetősen alacsony szintű bennem a kezdeményezőkedv és -készség is. Feladataimat elvégzem, mikor nem ütközik belső rendszeremmel, még ha az indíttatás kívülről is érkezik. Szeretek csapatban dolgozni, s ott általában a végleges döntéseket én hozom meg. Tudom, a cselekvések, tettek, vagy éppen a tétlenség motivációi bennem rejlenek. Most sem csak az elvégzett munkák számbavétele, hanem a kihagyott lehetőségek halmazának feltárása ösztökél. Hogyan gazdálkodtam a bennem rejlő lehetőségekkel, azaz adottságaimmal különböző szerepeimben, élethelyzeteimben. Tudom, hogy ezek az életkörülmények mást „csak azért is” harcossá neveltek.

Most újra hadd idézzek ide Nagy Lászlótól két sort, nem azért, mert valóban olyan nagyok lennének a vétkeim, s nem is a nyilvános gyónás felszabadító erejében bízva, nem a meakulpázás szándékával:

*„Mentségem mint a homok, elszéledt,
én vagyok a bűnös, nem az élet.”*

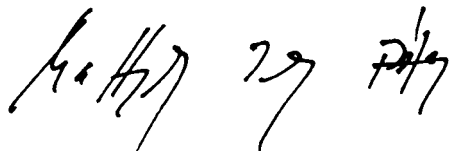
Úgy hiszem, életemet a szerencse és véletlenek sorozata irányította. Vagy ezek Isten terelgető szándékának eszközei?

Három fiam van, kik lassan megtalálják életpályájukat, s nagy odaadással végzik dolgukat. Három derék, egymásra is figyelő gyermek, ami lehet, hogy

részben a géneknek köszönhető, s kis szerepem nekem is van jellemük formálódásában, ám főleg feleségem, Vén Katalin érdeme, aki egy első generációs kiváló orvos lánya, felmenői között több nemzedéken keresztül Kalocsa környéki parasztembereket tudva, s aki érzékeny, de két lábbal a földön álló lényével családuk támasza és stabil középpontja. Természetesen ezért is hálával tartozom neki, s remélem, mindenki elhiszi, hogy ezt nem az Oscar-díj-gálák untig ismert „köszönöm, köszönöm” mintája mondatja velem.

Pár évtizede, akárhányszor visszalátogatok Pécsre – mind ritkábban –, mindig fáj, hogy egyre kevésbé találom meg gyermek- és tinédzserkorom városát az alsó házakig is lehúzódó erdőkkel és a hegyre felkúszó szőlőkkel, gyümölcsösökkel, a belvárosi házak mögött rejtő kertekkel. Nem értem igazán, hogy egyfolytában fogunk, s mégis, az akkori kedvenc tájból mutatóba is alig maradt valami. Egyre többet fálnak fel házaink, hol panelrengetegekkel, hol a hajdani kúriák méreteivel vetekedő nyaralókkal, lakatlan és lakhatatlan hétvégi házakkal. Ugyanakkor tudom persze, hogy ott is, a bezárt bányák és az eltüntetett ipar helyett, az építőipar a gazdaság egyik húzó ágazata lehet, és sok – bár a gépesítés miatt egyre kevesebb – család megélhetését biztosíthatja. Ennek ellenére sok helyen – különösen Pécsen – szívem szerint inkább bontanék.

Hát, úgy látom, ez inkább önvallomássá, mint eseménytörténétte sikeredett, de teljesen átpofozni, újrakezdeni sem kedvem, sem idő nincs már, s ki tudja, mi lenne belőle megint.

Hollósi Antal

orvos, nyugdíjas kórházigazgató (Újpest, 1946. augusztus 22.)

Édesanyám szerint, bár születésemkor már a második világháború utáni első teljes békeév is eltelt, de a háborút túlélő szülők génjei még hordozták a nagy világegés emlékeit. Nem le-

het véletlen, hogy velem ellentétben, három évvel később született öcsém a nyugalom és a kiegyensúlyozottság megtestesítője volt, semmivel sem rosszabb képességekkel.

Családuk számára az 1950-es évek nem sok jót hoztak. Jómódú keresztszüleimet kitelepítették, vagyonukat elvették, édesapámat vezető állásából felmentették. Erdélyben élő nagyszüleinket csak tízévesen ismerhettem meg, ekkor jöhettek először látogatóba. Az 1956-os forradalom idején apámat munkástanácselnökké választották, és ezért 1957-től Buda-

pesten nem kaphatott állást. Szüleim ekkor is vallásos nevelést biztosítottak számunkra, ezért sem meglepő, hogy az iskoláimban származás szerinti besorolásom „egyéb” volt. Szerencsére ez a minősítés 1963-ban megszűnt, és így 1964-ben a jeles érettségi, valamint a sikeres felvételi vizsga elegendő volt ahhoz, hogy elsőre felvegyenek a Budapesti Orvostudományi Egyetem Általános Orvosi Karára.

A hatvanas években a legnagyobb presztízse az élvonalba tartozó művészeknek, elsősorban előadóművészeknek, élsportolóknak és az orvosoknak volt. Bár a sport több ágát is szerettem és iskolai szinten gyakoroltam, tudtam, hogy ez kevés a sikeres sportkarrierhez. Előadói képességekkel biztosan rendelkeztem, mert az iskolai rendezvények állandó szavalója, színielőadások főszereplője voltam, sőt egyik szeretett magyartanárunk gyermekszereplői meghallgatásra is elvitt az akkori Déryné Színházba. Az ott észlelt légkör nem tetszett, és ekkor – 13 évesen – eldöntöttem, hogy nem leszek színész.

Pályaválasztásom legfontosabb szereplője családunk atyai jó barátja, egy Újpesten élő és dolgozó idős orvos volt, akire nagy tisztelettel néztem fel és ma is hálás szívvel gondolok. A vele folytatott beszélgetések, amelyek során szinte fiatal kollégaként kezelt, mély humanizmusról, hivatás-szeretetről győztek meg, és az orvosi pálya nehézségeinek őszinte feltárása sem tudta elvenni a kedvemet. Ezért a Könyves Kálmán Gimnáziumban eltöltött négy év során is csak ez a cél lebegett előttem és családom előtt, ami a sikeres felvételi vizsgával beteljesült.

Már az egyetemi évek elején érdeklődésem elsősorban a sebészet felé irányult, és negyedéves medikusként már a Károlyi Sándor Kórház sebészetén töltöttem szabad időm nagy részét. Korán

meggyőződtem arról, hogy nemcsak a sebészet, de az orvoslás többi ága is csapatmunka, amelyben a szereplők kiegészítik egymást. Azt is megtanultam, hogy az akkoriban hangoztatott nézet, hogy csak a sebész a valódi orvos, mert tudja, „mit és hol kell vágni”, egyáltalán nem igaz. 1970-ben fejeztem be egyetemi tanulmányaimat, és teljesült az a vágyam is, hogy segédorvos lehettem ebben a kórházban. Ekkor még nem tudhattam, hogy ez első és utolsó munkahelyem is. A sors megadta, hogy olyan mesterektől tanulhattam a szakmát, akik már akkor is a „holisztikus” szemléletű medicinát gyakorolták és oktatták. Szigorú, talán poroszosan mondható rendszerben követelték meg, hogy a sebész olyan belgyógyász is legyen, aki operálni is tud. Mindez megtanított a pontos, kötelességtudó munkavégzésre, a beteg és a betegség alázatos szolgálatára.

Újpesten élő orvosként napi kapcsolatban álltam betegeimmal, és tapasztaltam, hogy gyakran szorulnak nemcsak egészségügyi segítségre. Ilyen indíttatás alapján kezdtem el a helyi közéletben szerepet vállalni már a hetvenes évek végén. Először a vöröskeresztben tartottam előadásokat, majd a tanács egészségügyi bizottságába hívtak, később helyi önkormányzati képviselővé is választottak; természetesen ott is elsősorban az egészségügyi területen vállaltam feladatot. Nagyon megtisztelő volt, hogy az emberek bizalommal fordultak hozzám mindennapi problémáikkal, sokszor még a munkahelyemen is felkeresve.

Valamivel túl negyvenedik évemen fiatalkori értelmiségi barátaimmal együtt újraélesztettük az Újpesti Értelmiségi Klubot, majd nem sokkal később az Újpesti Városvédő Egyesületet. Előbbi ma az Újpesti Közműve-

lódési Kör nevet viselő civil szervezet, melynek azóta is egyik ügyvivője vagyok, mindkét szervezet rendezvényein családommal együtt aktívan részt veszünk. Mindig örömmel teszek eleget a meghívásnak az újpesti művészeti, kulturális, várostörténeti rendezvények, megemlékezések szervezésére. Többszöri próbálkozás után 1998-ban alapítottam meg az egyik nehéz sorsú betegcsoportot támogató civil szervezetet, melynek orvosa vagyok azóta is, sőt, három éve ennek országos szervezete (Magyar ILCO Szövetség) orvosi tanácsadó testületébe is delegáltak. Itt komoly érdekvédelmi tevékenységet végzünk a betegek rehabilitációja érdekében.

Az évek múltával a kórházban szakorvos, adjunktus, főorvos, majd orvos igazgató lettem. Időközben munkahelyemen egyre inkább a fenntarthatóság vált életű kérdéssé, sajnos ez is napi feladatokat adott. Az a tudat, hogy a kórház közössége mellett áll, nagyban segítette közéleti munkámat. Ennek is köszönhető, hogy 2010-ben a kerület egyik országgyűlési képviselőjévé választottak. A parlamentben is, az egészségügyi bizottság tagjaként és albizottsága elnökeként kórházunkért

és az egészségügyben dolgozók sorsának javításáért küzdöttem.

Úgy érzem, pályám során szinte minden elismerést megkaptam, elsősorban betegeim szeretetét, háláját, de kollégáim is segítettek szakmai és közösségi munkámat. Hivatásom és munkatársaim elismerései is, az elmúlt négy évtized során kapott díjak (miniszteri, főigazgatói, polgármesteri dicsérek) mindegyike a kórházamban végzett szakmai munkámat értékeli, de nagyon büszke vagyok a Városvédő Egyesület által adományozott Aranyhorgony díjra és az Újpesti Közművelődési Körnek megítélt Újpestért díjra is. A kifejezetten a betegek rehabilitációjáért kapott Bergström-gyűrű, a Batthyány–Strattmann-díj és az idén átvett Budapestért díj 45 éves orvosi tevékenységemet és a kórházamért folytatott küzdelmemet ismeri el. Bár, sajnálatosan, egykori munkahelyem megszűnt, de amíg képességeim engedik, tovább szeretnék dolgozni Újpest betegeiért, mert orvosi esküöm is erre kötelez.

Dobricsi Róbert

Roszen Ruszev

képzőművész

(Dobrics, Bulgária, 1946. augusztus 22.)

НИЩО НЕ Е ТОВА, НА КОЕТО ИЗГЛЕЖДА.
(Semmi sem az, aminek látszik.)

Roszen

Domonkos Zsuzsa

énekes-színész, rendező, tanár (Budapest, 1946. augusztus 25.)

Azt hiszem, véremben van a zene. Már édesapám szeretett volna énekes lenni. Nagynéném Rákosi Szidi növendéke volt. Édesapám révén, aki kislánykoromban amatőr előadáson énekelt a *János vitézt*, már akkor fújtam az összes *János vitéz*-nótát. Amikor később megkaptam a szerepet, sokat mulattam is rajta, hogy valamikor olyanokat énekeltem: „Bátran rohannék én a csudába...” Hatéves koromtól kezdve foglalkoztam zenével. Amikor iskolába kellett menni, sírtam, zokogtam, de mikor megtudtam, hogy lehet zongorát tanulni, azt mondtam, ha elmehetek, többet nem sírok.

Részben a zongoratanár nénim segített abban is, hogy induljak neki az éneklésnek, másrészt nagy lökést adott, hogy nagyon jó barátságba kerültem Komlóssy Erzsébettel, aki sokat

segített az életpályámon – lehettem 12-13 éves, amikor ő Szegedről felkerült a budapesti Operába. Anyukáink együtt dolgoztak, így alakult ki a megtisztelő barátság, amelyre a mai napig büszke vagyok. Állandóan ott ültem az Operában, a hahnijaira utánamentem. Mindig az operaéneklés érdekelt. Az én időmben az volt a divat, hogy ha valakinek hangja volt, az klasszikust tanult énekelni.

Felvételiztem a konzervatóriumba, korhatáron alul fel is vettek, mert látták, imádok énekelni – hát inkább énekeljek felügyelet alatt, mint hogy szétordítsam a hangomat. Gimnázium alatt már a konziba is jártam. És miután komolyan vettem az éneklést, egy kitűnő Fazekas-érettségi ellenére nem mentem egyetemre, inkább elmentem dolgozni a kettes sebészeti klinika laboratóriumába, és elvégeztem a laborasszisztens-képzőt. Sárdy János is a klinika betege volt, többször jártam nála, és beszélgettünk az éneklésről. Akkor még eszembe se jutott az operett. Később megint Komlóssy Erzsébet vitt le magával Szegedre, Vaszy Viktornak nagyon tetszettem, de nem volt náluk státus. Kerényi Miklós Györgynél tanultam meg igazán énekelni, a több énektanárom, Sipos Jenő, Vályi Éva és Hoór Tempis Erzsébet, mind rárakott egy emeletet a házra, de az alapokat Kerényi adta meg. Erzsi néni volt, aki elzavart az Operettszínházba próbát énekelni.

Vámos László akkor tervezte az utánpótlást. Tetszett, ahogy énekeltem, de azt mondta, nem lehet elég az, hogy énekelek, meg kell tanulni prózát mondani, mozogni, táncolni... Akkor indította el az első zenés operett-musical osztályt a főiskolán. Fölvett, hiába tiltakoztam ellene ezerrel, mert dolgoztam, volt egy kisgyerekem, akit el kellett tartanom – de annyi engedményt adott, hogy muszáj volt elfogadni. Mikor később ott tanítottam, sokat nevettem rajta, hogy, édes istenem, ide úgy kellett engem betuszkolni annak idején.

Offenbach: *Orfeusz az alvilágban*
(Euridiké szerepében,
Rózsa Sándor partnereként, 1989)

Az első év után beálltam a Csárdáskirálynőbe. Még mindig dolgoztam a klinikán. Volt, hogy elfogytak a szabadnapjaim, délelőtt mentem a betegekhez, elvégeztem a laboratóriumi munkámat, és este én voltam a Csárdáskirálynő. Már nem is mertem mondani, mert furcsán néztek rám, azt hitték, hogy a primadonna csak otthon ül és reszelgeti a körmét, nincs más dolga.

Eljött '73 márciusa, amikor egy sajnálatos haláleset után lett egy státus az Operettszínházban, és aláírtam egy hároméves szerződést – rá három-négy napra megjött Vaszytól a levél, hogy most van státus, menjek Szegedre operát énekelni. Én ugyan írtam neki, hogy boldogan megyek, csak darabszerződéssel, de úgy látszik, megsértődött, amiért máshova tettem le a voksomat. De hát nem volt nagyon sok választási lehetőségem. Itt szűnt meg az én ketős életem, és akkortól kezdve az életem már a profi éneklés jegyében folyt.

Az Operettszínházban végigénekeltem az összes szerepet, de közben az operát sem hagytam soha abba, mert például a Hilton Szállóban, amikor megindult ott a színjátszás Pergolesi két kis egyfelvonásosával, akkor *Az úrhatnám szolgálóval* nyitottam, és ez ment kilenc évig. Énekeltem az Operában a *Bohémélet* Musette-jét. Amikor Oberfrank Géza nálunk volt az Operettszínházban zenei vezető, megcsináltuk a *Figaro lakodalmát*, az ő fordításában (nem házassága, mert végül is a lakodalom napjáról szól, nem a házasságról), megcsináltunk a MÁV Szimfonikusokkal rengeteg délelőtti matinét – volt *Bohémélet* 3. felvonás, *Traviata*, *Parasztkantáta*...

Folytatódott tovább: hahniztam az operával és énekeltem az Operettszínházban, elkerültem külföldre, énekeltem Badenban, Grazban, Bad Ischlben, Ausztriától kezdve Németországig, Hollandiáig, Görögországig, mindenfelé jártunk, részben privát szerződésekkel, részben a színházzal.

Amikor bekerültem a színházba, már elváltam a gyerekem édesapjától. Hét évig éltem együtt Seregi László rendezővel, férjem volt Petress István, egészen a haláláig. Azóta egyedül élek, illetve egy kiskutyám van, meg változó mennyiségű macska (jelenleg négy).

Van egy nagy lányom, aki azon kívül, hogy elvégezte a Külkereskedelmi Főiskolát, táncosnőként dolgozott, az Operettszínházban szubrettként, koloratúrszoprán énekesnő, énekelt Traviatát, Francia királylányt, Papagénát és rengeteg operettkoncertet, ő is szerte a világban, mindenféle fellépésen. Közben elvégezte az egyetemet. Pszichológus lett, doktorátust is szerzett. Van

egy lánya, aki most már tizenhét éves nagylány. Neki is megvan a talentuma, remek színésznő, nagyon jó színészi érzéke van, de nem szeretnénk őt erre a pályára szánni semmiképpen. Nagyon jó az íráskészsége, a fantáziája, angolul ír novellákat, regényeket.

Nem bántam meg, hogy ezt az utat választottam. Nagyon hiányzik, amit az operaszerepekből nem énekeltem el, nyilvánvaló, hiszen erre készültem, és egy csomó szerepet megtanultam, ami bennem maradt. De ebből adódóan tudok tanítani; amit megtanultam, azt igyekszem a növendékeimnek továbbadni. A tanítást, és ami ezzel kapcsolatos, Szinetár Miklósnak köszönhetem, aki belőlem játékmestert csinált az Operettszínházban; tanítottam zenész-színészmesterséget az ottani stúdióban. A mostani fiatalok közül Szendy Szilvit egyértelműen én indítottam el az életbe. Vadász Zsolt, Peller Karcsi – mind a stúdió növendékei. Óhatatlanul ad az ember énekesi instrukciókat is, tehát az énektanítás is bejött a képbe. Tanítottam és tanítok a Théba Színiakadémián, 13 évig a Kőbányai Zenei Stúdióban is, ahonnan nagyon sok sztár került ki: Veres Mónika, Takács Nikolas, Nagy Kristóf 'Bozont', Csemer Bogi, Schwartz Dávid, rengetegen – büszkén nézem őket a televízióban.

Rendeztem a Bakáts téri szabadtéri színpadon nagy operagálát operistákkal, operakóruossal. Gálaesteket csinálók, tematizált műsorral.

Nincs legkedvesebb szerepem, de amivel a legtöbbet mentem a nagyvilágban, ami természetes, hiszen egy magyar primadonnát magyar szerepre hívnak, az a *Marica grófnő* és a *Csárdáskirálynő* – Edwinből tizenhármat fogyasztottam el, kilenc Taszilóm volt, sok rendezésben sokfelé játszottam. Ez a két darab határozta meg igazán a pályámat. De imádtam *A mosoly országát*, az *Orfeusz az alvilágban*, a *Boccacciót*, volt rengeteg tévés darab: a *Koldusdiák*, az *Eljegyzés lámpafénynél*; mind másért kedves, mindegyiket másért és másként szeretem.

A fiataloknak azt üzenem, amit saját magamnak is: kitartás, önbizalom, nem önhibás (mert az óriási különbség) és önbecsülés. Mindenkinek megvan a maga erkölcsi színvonala, amitől a tükörbe tud nézni, hogy ez kinek hol van, az változó. Legyen az ember önmagához hű, és ne kelljen megfelelési kényszerből olyan dolgokat vállalnia, amivel belülről nem ért egyet, mert az előbb-utóbb rátelepszik az ember lelkére.

Légy hű önmagadhoz! Az élet változik, de az embernek van egy értékrendje; egy vonal, amit én nem tudok feladni. Az a fajta színházi világ, az a színházlátás, amibe én beleszoktam, az számomra az etalon, abból nehezen tudok kimozdulni.

Dorottya Zsuzsa

Köllő Miklós

rendező, koreográfus (Budapest, 1946. augusztus 26.)

Ezzel a 70 évvel nem boldogulok.

Eredetileg „tisztességes, polgári szakma” felé indultam, biokémikusnak készültem, abban a naiv hiszemben, hogy fellelem létünk titkait. Szerencsére az ilyen irányú hivatástudat és elkötelezettség megcsontosodása előtt szembe találtam magam a rideg realitással, mely szerint a materialista kutakodás a fizika és a matematika területére vezet. Pontosan az maradt homályban, amit ifjonti hévvel kerestem. Szakítottunk.

A SZÍNHÁZ lett a NAGY SZERELEM.

Itt, úgy éreztem, válaszokat kapok megannyi titkos, misztikus kérdésre. Rögeszmés megszállottság kerített hatalmába. Saját magamat használtam tesztelésre, akár egy kísérleti állatot. Az életmegnyilvánulások teljes tárházát – azokat is, melyektől még gondolatban is iszonyodik az ember – igyekeztem megélni és tudatosan feldolgozni. Izgatott, izgat ma is, hogy a külvilág milliónyi támadó ingere miként képződik le bennünk. Az emberi psziché szenzitív boszorkánykonyhájának folyamatai közelebb vittek az ember elkendőzött titkaihoz. Ezek megélése belépőjegy a színházi ember számára.

Ezzel a 70 évvel nem boldogulok. Végiggyalogolt rajtunk a történelem. Persze nemcsak rajtunk.

Egy kicsi csengőfrász, egy kicsi kitelepítés, majd egy betelepítés a lakásunkba... Károly bácsi, a házmester éjszakai hallgatóságai, jelentések. „Tartsatok ki, jönnek az ENSZ-csapatok!” Suttogások... „MUK, MUK, márciusban újra kezdjük!” „Köllő elvtárs! Mit mutogatnak maguk?! Ma már mindent el lehet mondani!...” „Tűzrendészeti okoknál fogva a további előadásokat letiltom!...” „Köllő elvtárs, kik nézik a maguk előadásait?...” „Vagy azt csinálják, amit mi mondunk, vagy elmehetnek mindannyian vagonra rakodni!...” „Köllő úr, a bankunknak csak az ön életbiztosítása a fedezete...” „Szép, szép a művészet, de sajnos pénz beszél...”

Mennyi seb, ami beforrt ugyan, de a heget nem lehet eltüntetni. A tengeri történet közül zárásként egy, ami tán a leginkább jellemző az eltűnt 70 évre (amivel nem boldogulok).

1983-ban (ezzel a 32 évvel sem boldogulok) meghívást kapott az E. A. Poe úr vacsorája című darabom az egyik legjelentősebb európai színházi fesztiválra, a cannes-i Kávéházi Színházak Nemzetközi Fesztiváljára. Szerdai napon volt a fellépés, valóban jelentősnek mondható sikerrel. Az Interkoncert előírásainak megfelelően, mely szerint „...a külföldi vendégjátékot követően a legrövidebb időn belül, a legrövidebb úton kell visszatérni Magyarországra...”, csütörtökön hajnalban a műszak pakolt, mi személyautókkal elindultunk hazafelé.

Péntek este volt a fesztivál zárógálája és díjkiosztó ünnepe. Kora

délután a bennfentesek már tudták az eredményt: 36 részt vevő színház közül a magyar színház nyerte a nagydíjat. Christine de Toth magyar származású színházrendező rohant a szállodába a hírral. Feleslegesen. Ő nem érthette a helyzetet. Felhívta telefonon a magyar Művelődésügyi Minisztériumot, és kérte a minisztert. Gondolta, a jó hír érdekelni fogja. Tévedett. A színházi főosztályon véletlenül még elérte a főosztályvezető asszonyt, aki kétségbeesett.

– Jézusom, ez borzasztó! Most mi legyen?! Persze, persze, a díjat át kellene venni... Megpróbálok intézkedni! Hívjon vissza!

Pechje volt, a szolgálati útlevele a páncélszekrényben, péntek lévén egy teremtet lélek sehol. Telefon.

– Sajnos, nem tudok kiutazni, vegye át maga azt a díjat!

– De illik néhány mondatot is mondani. Megírom és beolvasom önnek a telefonba.

– Jó, jó, de kérem, siessen, mert már régen lejárt a munkaidőm!

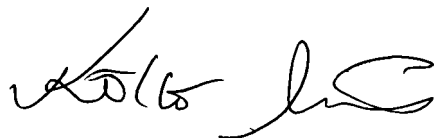
Két héttel később diplomáciai futár hozta haza a nagydíjat.

Kibontva a doboz, a rafia tömőanyag széthullva...

– Nahát, gratulálok, megbocsáss, értekezletem van... vidd csak nyugodtan!

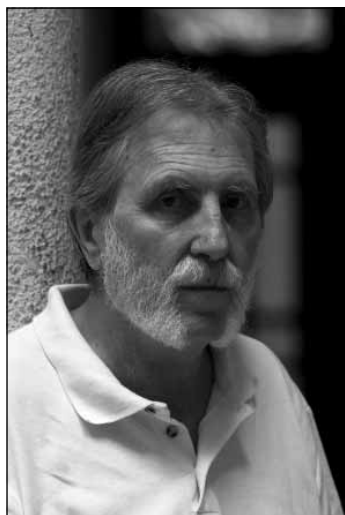
Gyalog mentem a Váci utcán, hónom alatt a dobozkával...

Ezzel a 70 évvel nem boldogulok.

Gulyás János

rendező, operatőr (Budapest, 1946. szeptember 2.)

Ha nem kapok felkérést az ebben a könyvben való szereplésre, valószínűleg nem kezdek el gondolkozni a hamarosan eltelő 70 évemről, hiszen ilyenre ritkán vállalkozik az ember önszántából. Nem is nagyon tudtam, hogy kezdjem el. Életrajzi adatokkal, tevékenységekkel, vagy más gondok, gondolatkifejtések nyomán? Mégis, ami elsőnek beugrott (lehet, hogy nem a legszerencsésebben), az volt, hogy milyen fontos a véletlenek szerepe.

Kezdhetem rögtön pályánk indulásával. Ismert különféle interjúinkból, hogy az ötvenes évek vége felé ezüst ötforintosaimból vettük első filmkameránkat, de a véletlent itt is végig kell gondolni. Pontos dátumra nem emlékszem, de tíz-egynéhány éves lehettem, amikor az egyik rokontól Kossuth 5 forintost kaptam ajándékba, s mivel elterjedt, hogy elkezdtem ezeket gyűjteni,

attól kezdve egyre többször ez lett az ajándékom. Ilyen korban egy kisgyereket nem nagyon érdekli a pénz, nem is érti, inkább a gyűjtés maga (mint ahogy akkoriban bélyeget, gyufacímket is gyűjtöttem). A véletlen szerepe nem ott jön be, hogy egyik rokonunknál láttunk 16 milliméteres vetítést, és a sportolók mozgását visszafelé is le tudták vetíteni, hanem akkor, amikor apánk kivitt minket

Kassára a nagynénénkhez, s megláttuk azt a 8 mm-es Admira felvevőt sokkal olcsóbban, mint amennyiért otthon lehetett kapni, és a megvásárlás reményében felajánlhattam a kb. akkora összeget kitevő ötforintos-gyűjteményemet. Ha nincs a gyűjtési mániám, hiába látjuk a kamerát, szóba se jöhetett volna a kölcsönkérés és a megvásárlás. Általában történelmietlenek a „ha” feltételezések, de azért elgondolkoztató, hogyan alakult volna a sorsunk, „ha” nincs gyűjtemény, és nem vehetünk 1959-ben amatőr, 8 milliméteres filmfelvevőt.

Így kezdtünk el filmezgetni, 1961-ben már országos fesztiválra is bekerült egy kisfilmünk, később díjakat is nyertünk, megalakítottunk egy amatőr filmklubot Cinema 64 néven – és itt a „véletlent” az jelentette, hogy ezekben az években kezdtek el „profi” nagyjátékfilmek érdekklődni az amatőr filmesek munkái iránt. A Cinema 64 háziversenyein olyan filmesek vállalták a zsűrielnökséget, mint Jancsó Miklós, Szabó István, Illés György, Zsombolyai János. De a fő „véletlent” az jelentette, hogy a Mafilm Hunnia Stúdiójának a vezetője, a főiskola tanára, Herskó János is felvállalta az amatőr filmes mozgalmat, az országos fesztiválok zsűrizését, értékelését. Díjakat nekünk is adott át, s egyik filmértékelésénél úgy fogalmazott Gyulára mutatva, hogy a Gulyással most nem foglalkozom, ezeket majd megbeszéljük a főiskolán, utalva ezzel arra, hogy akkor már hónapok óta tartott háromfordulós felvételink. Gyula ugyan nem került be a főiskolára, én is csak két évvel később, amikor már Herskó a disszidálását készítgette elő, de szerepe így is fontos és meghatározó volt életünkre.

A véletlen játszott közre, hogy egyik társunk olvasta Végh Antal szociográfiáját, és meg tudtuk szervezni, hogy Penészleken forgathassunk. A filmet ugyan elhallgattatták, de mégis ennek révén kerültünk be a Balázs Béla Stúdióba és készíthettük első, profi technikával forgatott filmünket, a *Vannak változásokat*.

Amatőr filmesekként főleg játék- és kisjátékfilmeket készítettünk, játékfilm-forgatókönyveket is írogattunk, s a BBS-nek is ez volt a fő profilja, de belépésünk után jött az a nyitási döntés (véletlenszerűen), hogy a BBS kaput nyitott más művészeti ágak felé, így írók, szociológusok, zenészek és képzőművészek léphettek tagjai sorába, számunkra csak a dokucsoport maradt, s lettünk dokumentumfilmek.

A véletlenek a legtöbb filmkezdést is irányították. Ha bátyámat nem viszi ki Erdélybe az ELTE, akkor nem kezdjük el forgatni még amatőr filmesként 1969-ben a *Szék télent*, nem kezdjük el a rendszeres Erdély-jarást, Kallós Zoltán megismerését, a *Balladák filmje* sorozatot és a többi széki filmet, erdélyi naiv sorozatot. Ha a *Szék télen* nem kap egy televíziós díjat és forgatási felajánlást, akkor nem kerülünk le Domaházára, nem készül el a hatrészes *Domaházi hegyek között* és a *Ne sápadj!*, a *Ne kavarj!*, a véletlen összetalálkozás Medve Alfonz parasztpolgárral.

Ha nem találkozunk véletlenül egy novellával, nem ismerkedhetünk meg közel száz meghurcolttal, akiket a Hortobágyra deportáltak az ötvenes években; s ha nincs véletlenül stúdióvezető-váltás, akkor nem készül el a *Törvénytérítés nélkül*, nem kap Chicagóban ezüst díjat, amit véletlenül tudtunk meg nyolc évvel később. Ha nem járhatjuk más szociográfiákkal az országot, akkor nem hallunk világháborús történeteket idős emberektől, és nem kezdünk hozzá a négyrészesre kiteljesedő *Magyarok és az első világháború* sorozatnak. De mindkettőnél és más filmjeinknél is az a fantasztikus lehetőség adódott, hogy

olyan rendkívüli emberekkel és életrsorsaikkal ismerkedhettünk meg, amit előre eltervezni lehetetlen lett volna

Lehetne még folytatni a filmek sorát, amelyek elkezdése azért tudatos volt, de végezetül (azonban nem utolsósorban): ha nem szeptember elején születtek, akkor nem leszek évesztes, és nem kerülök ugyanabba a gimnáziumi osztályba, ahova későbbi feleségem, nem lesz három fiunk, s nem várhatjuk a hamarosan megérkező nyolcadik unokánkat.

Varga Tamás

színművész, szinkronsínész (Budapest, 1946. szeptember 3.)

Megtisztelő felkérésükre, „mindig derűvel”, hogy írjak 70 évről, a meg nem írt önéletrajzi regényem első mondatával kezdeném (még csak ennyi van meg belőle, a többi a fejemben): „1946. szeptember elején a földszinten lakó Kohn néni súlyát meghazudtolva (sic! – szokták mondani) lehengeredett, -gördült, -höm-pölygött stb., hogy kezében bögrével, bögrében csörömpölő kanálával – a háromemeletes gangos háznak – világgá kiabálja: „Vargánénak fia született!” (Ti. négy nővérem volt.) Szóval bekonferáltak. Srévizavé meg volt a Magyar Színház. Lehet, így kezdődött...

Aztán egyszer csak színész lettem. A gyerekkor? A szokásos „felhőtlen”, a zsíros kenyes uzsonnás iskola, a tréningnadrágos-fázós telek – néha szénszünettel –, cserépkályhas otthoni meleg, vasárnap délelőtt viszont fehér cérnakesztyűs templomba járás, mintha mise(m) történt volna... És persze utána ebéd, rántott hús vagy csirkepörkölt. Ám tízéves koromban

kisebb esemény szakította meg nyugalmas életünk. Átvonultak az utcáinkon és lelkünkön a „felszabadító” orosz tankok, szétlőve egy-két osztálytársam lakását és Budapestet, amit többször is a pincében kellett átélnünk. (Ízelítő szüleink múltjából.)

Ugorjunk! Ált. isk.: persze színjátszó kör, zenekar (hegedű), kórus, gimn. (Madách),

centenárium és *Tragédia*, egy-két szín és Lucifer! Aztán érettségi és a nagy kérdés, hogyan tovább? Többszöri sikertelen felvételi a színre, közben különféle munkahelyek, 25 hónap katonaság, amatőr színtársulatokban próbáltam ki magam, hogy tényleg? Ez lenne? Amiért...? Netalán...?

Végül az Egyetemi Színpadhoz kerültem! Hivatalsegéd és propagandista – esténként meg játszottam. Ez már a hetvenes évek eleje. Tudni kell, hogy nemzedékünk legjobb időszaka volt az a pár év! A politikai keménykedés enyhébben, de újrakezdődött. Végül is '73-ban, a 25. Színháznál kezdődött profi pályám. '76-ban repülés, és sor-

Jókai Anna: *Fejünk felől a tetőt*

(Partnerei: Ivancsics Ilona és Szirtes Balázs,

Művészetek Háza, Gödöllő, 2014, rend.: Kőváry Katalin)

ban Veszprém (két év), Szolnok (öt), Miskolc (négy év – innen már magam mentem el). Ez idő alatt kisebb-nagyobb szerepek – epizodistának könyveltek el, az is maradtam. Végül is nincs kis szerep, csak kis színész, ahogy a rendezők szokták mondani... 11 év és egy felbomlott házasság után én

és nehéz az egyeztetés. Megváltozott egy kicsit a világ – a színházaknál is. Ha valami „baleset” érne, az előadást azért lejátsszám! Csak utána temessenek...

Simó Endre

újságíró, közgazdász, társadalmi munkás (Kolozsvár, Románia, 1946. szeptember 13.)

Isten tudja, miért, kiskorom óta az ártatlanokhoz vonzódtam. Azokhoz, akiket bántottak, és akik segítségre szorultak. Volt egy osztálytársam az Áldás utcai iskolában, aki úgy dadogott, hogy képtelen volt felelni. Beállhattam volna a komiszok közé gúnyt űzni belőle és meghurcolni szegényt, hogy aztán még jobban dadogjon, de inkább súgтам neki, és – mit ad Isten! – ez nemcsak hogy megnyugtatta, hanem el is kezdett folyékonyan

beszélni. Felháborított, ha valakin olyasmit kértek számon, amiről nem tehet. Kész voltam dacolni is másokkal elhagyott, magukra maradt, szenvedő társaimért, ha kellett. A jámbort, a szelídet szerettem. Legjobban azt, akiben szív és értelem együtt honol. Boldog voltam, amikor az élet megajándékozott egy

ilyennel. Boldog lehettem, hogy egy családtagommá fogadott emberke gyönyörű szemébe nézhetek, és meríthetek csodálatos érzésvilágából. Hét évig lehettünk testi-lelki jó barátok. De az égi adományt visszavette, aki adta. Élete lángja kialudt, miközben magamhoz öleltem.

Felmenőim harcos székeltek voltak. Közösségi erkölcsük miatt meghurcoltatásban, kínzásban, szenvedésben volt részük. Nagyapám, Simó Géza az erdélyi munkásmozgalom egyik vezéregyénisége volt. Szegényparaszti családból származott. Betűvetésre tanította az írástudatlanokat, könyvet adott a szegény sorsú tanulók kezébe. Módszerűen a meggyőzést, az önálló tanulásra és gondolkodásra szoktatást, a közösségi magatartásra, szolidaritásra nevelést választotta. Fiát, Simó Gyulát sem kímélte a hatalom. Apám kilenc évet húzott le a fasiszmus börtöneiben Kolozsvártól Doftanáig át Konstancáig. Willy testvérem is börtönben született. Anyja, Donca pedig belehalt a szülésbe, mert nem törődtek vele. Anyám polgári családból származó tanítónő volt.

Így aztán különböző társadalmi töről fakadó értékek ötvöződtek bennem. Olykor ellentmondást szültek, de segítettek is az eligazodásban, a szélesebb látásmód képességének megszerzésében. A horizont akkor tárult fel előttem, amikor Róma partjainál megpillantottam a tengert. Apám 1958-ban Magyarország követévé lett az Örök Városban, én pedig egyszerre szívhattam magamba rég múlt kultúrák és modern szellemiség értékeit. Gyerekkoromból ugyan elvettek négy évet, hiszen annyira szerettem volna még játszani, hogy legszívesebben hazadisszidáltam volna, de aztán Rómában is kialakultak a baráti kapcsolatok, és az elrabolt gyermekévekért cserébe kaptam olasz, angol, latin nyelvtudást, ógöröggel kiegészítve. Vért izzadtam ugyan, hogy megértsem Homérosz archaikus olasz nyelvre fordított *Iliászát* és *Odüsszeiáját*, Vergilius *Aeneászát*, Szent Ferenc félig latinul, félig óolaszul írt ódáját a Teremtőhöz, eligazodjam Dante Poklának bugyrain és lakóin, de amikor partra evickéltem, felfedeztem egy új világot. Botticelli, Leonardo, Michelangelo és Raffaello remekművei üzentek génjeimnek, s lelkem együtt ringott a Canal Grande gondoláival. Bepillanthattam a Vezúv torkába, meghökkenem a pompeji Vit-tik szexuális életét ábrázoló freskók láttán, bejárhattam Itália megannyi táját Milánótól Agrigentóig, mert szüleim vittek és vittek mindenhová, ahová csak lehetett, hogy lássak, ismerjek, barátkozzam a világgal.

Éltem, olykor visszaéltem is a lehetőséggel. Diplomataink tiltakozását kiváltva csentem el előlük a friss olasz napilapokat, hogy elsőként olvashassam a híreket. Különösen az Olasz Kommunista Párt politikája érdekelt. Választ kerestem, miért mondta Palmiro Togliatti apámnak, hogy addig ne számítson megjelenésére fogadásainkon, amíg Kádár János bocsánatot nem kér országtól és világtól Nagy Imre kivégzéséért. Izgatott, mit jelent „a szocializmus nemzeti útja” – mint ahogy azt az OKP hirdette, szemben a sztálinizmussal. De ott volt a Vatikán is, mellyel apám kapcsolatba került a kereszténydemokrata Giorgio la Pira firenzei polgármester révén, mert hiszen a kommunistákat kitagadó XII. Piuszt követően az a XXIII. János került Szent Péter trónjára, aki a „*segni dei tempi*” szellemében kiszellőztetett a Vatikánban, és ablakot nyitott más kultúrák, realitások felé. A jövőt feltáró dialógus kezdete, egy korszak, melyben majdhogynem szentségtörésnek számított még a nyitás Keletre, innen pedig Nyugatra, nem beszélve a gazdasági együttműködésről, mint amilyent az ENI

elnöke, Enrico Mattei akart a kommunista tömbbel, s ami miatt a „hét nővér” eltette őt láb alól.

Úgy tértem haza s folytattam tanulmányaimat a II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban, hogy Vigassy György matematikatanáromnak fel kellett rajzolnia a táblára a négyzetgyököt, hogy megértsem, mit akar vonatni velem, hiszen én olaszul csak radice quadratának ismertem. De azért leérettségiztem, és velem együtt még ketten érettségiztek le azok közül, akiket olaszra tanítottam. Valamennyi iskolám közül az egyetemet szerettem a legjobban. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi kapcsolatok szakán szereztem diplomát, majd doktoráltam, miután Nizzában egy évig tanultam ösztöndíjasként egy posztgraduális egyetemen, az Európai Felsőfokú Nemzetközi Tanulmányok föderalista szellemű Intézetében (IEHEI).

Apám nyomdokaiba akartam lépni, de a diplomáciai pályáról eltérített az újságírás, és a Külügyminisztérium helyett a Magyar Távirati Iroda külpolitikai főszerkesztőségében kötöttem ki 24 évesen. Az újságírói diploma megszerzése után, 28 évesen elnyertem első tudósítói megbízatásomat. 1974–1977 között Lisszabonból, az MTI vadonatúj tudósítói posztjáról számolhattam be újságolvasónak, rádióhallgatónak és tévénézőnek Portugália piros szegfűs forradalmáról, a fasiszmus megdöntéséről, az utolsó afrikai és ázsiai gyarmatbirodalom összeomlásáról. Megszerettem a portugál embert keresetlensége, barátságossága, segítőkészsége miatt. Portugália volt az első szerelem. 1977-ben le sem tehettem magamat idehaza, utam egyenesen Rómába vitt. Serdülőkorom nyomait kerestem, de csak bottal üthettem, hiszen Itália nagyon megváltozott. Elnémult az utcán kántáló ember, és fekete fellegek jelentek meg a kék égen. A politikai terrorizmus, a Moro-gyilkosság, a pápa elleni merénylet, a bolognai pályaudvar felrobbantása és megannyi más gaztett éveit kellett átvészelnem. De azért akadtak nagyszerű, ígéretes események is, mint amilyen Kádár János és VI. Pál pápa találkozása volt, vagy a magyar kápolna felavatása a Szent Péter-bazilikában s a magyar-vatikáni diplomáciai kapcsolatok előkészítése. Különböző kultúrák, világnézetek, érdekek békés együttélésére irányuló nemes tettek. Meghozta gyümölcsét az a politika, amelyhez Olaszthonban apám keresett partnereket 1958 és 1962 között.

1981-ben hazatértem, és – bár rögvest Brüsszelbe akartak küldeni – úgy döntöttem, hogy nem megyek, hanem itthon maradok. Élni is akartam, nemcsak dolgozni. Szerencsémre nem sokáig kellett gyötrődnöm a hazai munka kínálta hírfordítgatással. Tolmácsként közreműködhettem olasz miniszterelnök, külügyminiszter és más vezető politikusok megbeszélésein hazai vezetőinkkel, és elkísérhettem az utóbbiakat olaszországi látogatásaikra. Így ismerkedtem meg II. János Pál pápával is. 1984–87 között a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának munkatársaként két nagy tanácskozás megszervezésével bíztak meg. Az egyiket a nyolcvanas évek kapitalizmusáról szerveztem Kaposváron, a másikat pedig a magyar katolikus egyházzal és a Szentszékkel közösen. A budapesti marxista–katolikus dialógus azért keltett feltűnést Keleten és Nyugaton egyaránt, mert először történt meg, hogy egy szocialista ország otthont nyújtson különböző világnézetek közötti párbeszédnek, és – Paul Paupard bíboros személyében – a Szentszék is képviseltesse magát rajta. Nemzetközi tananyagreform is, feladatköröm lett volna, de kiderült, hogy a központi

bizottság döntéshozói között nem volt egyetértés a reform mibenlétében, hogy vajon a tankönyv tartalmazza-e a nyugat-európai munkás- és demokratikus mozgalmak szovjet modelltől eltérő tapasztalatait, szóljon-e szocializmus és demokrácia viszonyáról, nevezetesen arról, hogy „nincs szocializmus demokrácia nélkül, mert a szocializmus lényege a demokrácia”, továbbá eurokommunizmusról és harmadik útról. Szerettem volna kandidátusi disszertációt is írni a témáról, de elutasították azzal, hogy „tudományosan megalapozhatatlan”. Sajnos, a tabupártiak kerekedtek felül, mintegy bizonyítva a politika képtelenségét a megújulásra és előrevetítve a „létező szocializmus” végétét.

1986-ban a Magyar Távirati Iroda, fennállása óta először, dél-amerikai posztot létesített, és megkért, hogy vállaljam a tudósítói szerepet Buenos Aires központból, az egész szubkontinensre kiterjedő hatáskörrel. Alma még soha ilyen messze nem esett a fájától – gondoltam, amikor a DC-10-es majdnem lerepült a térképről, mígnem aztán rádöbbenhettem, sohasem volt még részem érzésvilágomhoz oly közel álló valóságban, mint ott, a világ végén. Lenyűgözött az ember sokszínűsége és természetének szabad megélése a mesés szép trópusokon. Megannyi faj együttélése és magától értetődő keveredése, élni akarás még a nyomorban is. Igazságérzet, küzdeni akarás, szolidaritás, kiállás egymásért. Brazil életöröm és humorérzék. Magával ragadott a szenvedélyes argentin tangó, a szamba vérpezsdítő ritmusa, az andoki népek lélekemelő zenéje.

Tébolyult világba csöppentem vissza, amikor 1990-ben hazatértem. Hirtelen minden rossz lett, ami addig jó és szép volt, tömegesen adták el lelküket hithűnek vélt emberek, és gázoltak át kollégáikon, barátaikon, olykor még szeretteiken is, hogy elnyerjék az új hatalom kegyeit. Feledhetetlen példa rá egykori párttitkárom, aki azzal bizonyította nélkülözhetetlenségét az új rendnek, hogy üldözni kezdte a kommunistákat, akiknek addig titkára volt, engem pedig a „régi rendszer emberének” minősített, és – szerződésemet megszegve – szerkesztői beosztás helyett fordítói munkakörbe helyezett, mint amolyan pályakezdőt. Megtehetette, hiszen zászlót váltott, és hűséget esküdött az új gazdának is, ki cserébe vezetői állásba ültette. Mivel nem csatlakoztam az új politikai szereplők egyikéhez sem, alkalmatlanná nyilvánítottak az újságírásra. Hiszen az ő szemükben az alkalmasság fokmérője a politikai hovatartozás volt. Vallották ezt sokan azok közül is, akikkel annak idején együtt dolgoztam a pártközpontban, és akiknek erkölcsiségéhez már akkoriban is bizonyos kétségek fértek. Például azért, mert plagizált írásaikban egész passzusokat vettek át tudósításaimból, jelentéseimből anélkül, hogy a forrást is megjelölték volna.

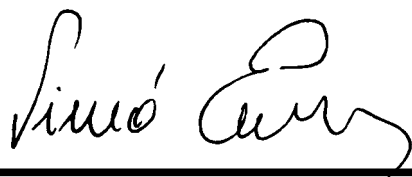
Szerkesztői lefokozásomat munkaügyi perre vittem, a bíró pedig mindkét fokon igazat adott nekem. Kötelezte az MTI-t, hogy a szerződésünknek megfelelő munkakörben foglalkoztasson; de akkorra már oly korban éltünk, amikor a bírói döntést felülírhatta a politikai önkény. Nem volt többé hatalom, mely az ilyen ítéletnek érvényt szerezhetett volna, így aztán nem is hajtották végre. Nyolc évig dolgoztam ilyen áldatlan körülmények között, mindennapi zaklatások közepette, majd pedig – Horn Gyula „elvtársam” jóváhagyásával – kidobtak az állásomból, mint holmi szemetet. (Hozzátartozik a képhez, hogy nem vállaltam el Horn felkérését könyvének megírására.) Társam, gyermekem szeretete segített át a megrázkódtatáson és adott erőt, hogy harcoljunk az életért, bár

tudtuk, hogy nincs fegyverünk betegsége ellen, mely végül legyőzte. Fájdalmamba úgy belerokkantam, hogy kis híján utánamentem.

Sohasem gondoltam volna, hogy 50 évesen létbizonytalanságban lesz részem. De arra sem, hogy ekkora szabadság adatik meg. No de mihez kezdjek vele? Felszabadult munkaidőmben maszekoltam, ahol tudtam, és csak akkor hagytam abba, amikor nyugdíjba mehettem, és be kellett látnom, hogy az új kor nem világlátást, értelmet és szakmai tisztességet vár el az újságírótól, hanem cselédséget. S aki nem tesz eleget ennek az elvárásnak, az nem kell. Elkésérített az újságíró-társadalom kiszolgáltatottsága, az eluralkodó szakmai igénytelenség, az inkorrekttség, a félretájékoztatás, a tények elkendőzése. Több évtizedes újságírói munkásságomból kiindulva állíthatom, hogy soha nem mondták meg, miről tudósíthatok, és miről nem. Szabadon dolgozhattam. Szóltak, amikor tévedtem, de soha, senki sem korlátozta újságírói szabadságomat, én pedig tudatában voltam szakmai és társadalmi felelősségemnek. Tájékoztattam honfitársaimat arról, ami külföldi állomáshelyemen történt, és igyekeztem megosztani velük, amiben részem volt.

Szabadságérzetem kiteljesedett, mert megszabadultam a mindennapi robottól és a rendszerváltást követő nyúgtól, hogy megmondják, miről adhatok hírt, és miről nem. Körülnéztem az új magyar valóságban, és rádöbbenem, milyen sors jutott osztályrészül millióknak azáltal, hogy elvesztették állásukat, jövőjüket, szép reményeiket. Úgy döntöttem, hogy melléjük állok azokkal szemben, akik ilyen sorsra juttatták őket. 2003-ban megalapítottam a Magyar Szociális Fórumot egy szabadabb, igazságosabb, békésebb világért és egy demokratikusabb Magyarországért. Olyan, vegyes gazdaság felé vettünk irányt, amelyben a politikát nem maroknyi pénzügyi csoport, hanem a társadalmi többség érdeke határozza meg. Olyan valóságért küzdünk, amely magába fogad, nem pedig kirekeszt; mérsékli a társadalmi egyenlőtlenségeket, nem pedig elmélyíti; nem az erősebbnek állít piedesztált, hanem a gyengébb megsegítésében, az elesett felemelésében, a közös boldogulásban látja az élet értelmét. Fennállásunk idestova 12 éve alatt az emberek életét érintő tömérdek konkrét problémával foglalkoztunk, a szegénységtől kezdve, a kilakoltatásokon és a fagyhalálon át, a vörösiszap-ár sújtotta lakosság, a rokkantak és a devizahitelek érdekeinek felkarolásáig. 2014-ben megalapítottam a Magyar Békekört, hogy hangot adjunk a békeszerető magyar emberek akaratának a térségünkben kialakult háborús veszély közepette.

Lassacskán 70 éves leszek, de a szenvedély még mindig hajt, hogy tegyek valamit, és másoknak jobb legyen. Minthogy fogalmam sincs, mennyi van még hátra, megragadom az alkalmat, hogy a Napkút jóvoltából üzenjem: nem kell megijedni a nehézségektől, nem kell félni a megpróbáltatásoktól, nem kell rettegni a kiállástól saját magunkért és egymásért. Erőt ad, ha tudjuk, hogy igazunk sok-sok millió ember igaza, s hogy amit cselekszünk, nem önmagunkért tesszük. Szerencsésnek mondhatom magamat, hogy az élet próbára tett és megmutatta értelmét.

Szénási Ferenc

műfordító, irodalomtörténész (Újpest, 1946. szeptember 16.)

Tisztelt Semmitőszék! Az ítélet ellen nem emelek panaszt, csupán a végrehajtás szíves elhalasztását indítványozom. Az alább összegzett tényállással tárgyszerűen bizonyítom, hogy védenem olyan hetvenesztendőös ígéret, aki vélelmezhető továbbfejlődésével érdemesnek mutatkozik az engedményre.

Már kisgyermekkorában az irodalomra esett a választása. Amikor *A Pál utcai fiúk* színpadi változatát látva megsiratta Nemecek halálát, és szülei a valósággal vigasztalták: „ne sírj, az életben nem halt meg, nézd, már jön is a függöny elé, és meghajol”, hosszú időre megjegyezte, hogy az írott világban van az igazság, s nem a függöny előtti térben. A valóságot ezután eszerint becsülte, értékrendjéből azonban csak egyszer származott nagyobb baja, már gimnáziumi tanár korában, amikor leplezetlen igazságvágya miatt sietve szélnek eresztették.

Húszéves koráig az irodalmat tekintette legfőbb tanítómesterének. Tehette, mert végtelen türelmű nagyapjától már négy-öt éves korában kicsikarta a betűk tudományát, meg

hát tennie is kellett, mert az átlagosnál ugyan kulturáltabb családi körben nőtt fel, s *diligenter frequentálta* iskoláit is, peremvárosi létében a szellem útmutató embereivel nem találkozott.

Házitanítójához hamar megpróbált méltóvá válni maga is, tizenöt évesen regényírásba fogott. Kritikai hajlandósága azonban együtt gyarapodott alkotókedvével, s a szépen gyűlő kéziratlapokat egy őszi napon szigorú arccal tűzre vetette. Hogy ezután versekkel próbálkozott, az akár szokványosnak is mondható, verset sok-sok kamasz kortársa írt, többnyire éppoly eredménytelenül, mint ő.

Egyetemista korában végre – ő így mondaná: – felnőtt kapcsolatot talált az irodalommal. Ráébredt, hogy verset fordítani lényegesen jobban tud, mint írni, látogatni kezdte hát Kardos László híres szemináriumát, versfordításait kinyomtatták, műsorára tűzte a rádió. Aztán egy Landolfi nevű, briliáns tollú garabonciás arra is rábírta, hogy megtanuljon prózát fordítani, s mivel a hetvenes években már lejárt a nagy olasz versfordítás-antológiák kora, prózafordítóként léphetett tovább. Ma is állítja, hogy szívesen tette. Örül, hogy Italo Calvino írásainak jó része ma az ő szövegével olvasható magyarul, hogy Collodi *Pinocchio*-jának elkészíthette teljes szövegű új átültetését, hogy honosíthatta Leonardo Sciascia, Primo Levi és más neves olasz szerzők műveit, s máig szívfájdalma, hogy az általa fordított Ferdinando Camon, Sebastiano Vassalli vagy éppen Daniele Del Giudice igaztalanul hiányzik a hazai köztudatból. Méltánylandó teljességvágyában

az elméleti tájékoztatásból is kivette a részét, tanulmányokat, kritikákat, recenziókat írt, Calvinóról pedig monográfiát. Utóbbihoz önzetlen és fájó segítséget kapott témaadójától: a sorozat, amelybe a pályarajzot szánta, csak elhunyt szerzőket fogadott be, s Calvino ekkor előzékenyen, három héten belül utat engedett a róla szóló műnek.

Védencem – lám, adózott ő a valóságnak is – sosem tagadta, hogy műfordítónak nem árt tisztos civil foglalkozást űznie, ezért hát mindvégig tanított, a gimnázium után olasz nyelvet, majd pedig olasz irodalmat, a műfaj másféle székhelyén, egy egyetemen. Fennen hangoztatja, hogy szeretett tanítani, s őszinteségét ismerve, ezt aligha vonhatjuk kétségbe. Keze nyomát is otthagya mindenütt: zenész diákjainak nyelvkönyvjegyzetet írt, bölcsészhallgatóinak a huszadik századi olasz irodalomról tankönyvet, amely nem titkolt szándéka szerint a szélesebb olvasóközönségnek is szól. Hat évig a Nagyvilág egyszemélyes olasz rovatát vezette, később más folyóiratok olasz irodalmi összeállításával folytatta a szerkesztői munkát, majd Giorgio Pressburgerrel együtt tervezője, gondozója lett a *Leonardo Könyvek* tízkötetes, kétnyelvű sorozatának is.

Hadd térjek ki most néhány olyan tényre, amely jogos fölterjesztésemet talán kevésbé támasztja alá, de remélhetőleg súlyosbító körülménynek sem számít majd! Kétes sikerű próbálkozásai után védencem letett arról, hogy a nehezen hajló valóságot a maga igazsága szerint alakítsa. Az események folyásából azonban nem vonhatta ki magát, de hát ez nem is volt feltétlen becsvágya. A konszolidálnak mondott évek közjátékait nyitott szemű megfigyelőként, egész-

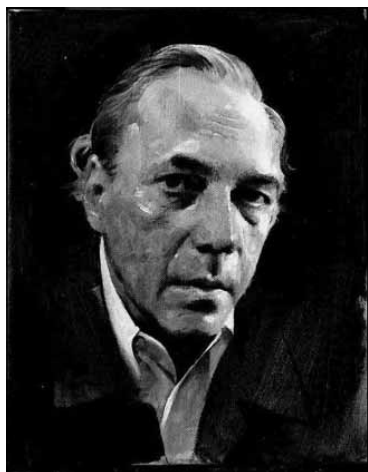
séges viszolygással követte; a rendszerváltozás hónapjaiban újra feltámadt izgalommal válogatta folyóiratába a korhoz szóló olasz anyagot; a szabadbá válni országban pedig elszántan próbálta semmibe venni az új keletű szellemi polgárháborút. Hamar belátta, hogy ez utóbbi konok-sággal megint csak ifjúkori szelmalomharcait vívja, s hogy a valóságot most sem szabad túlbecsülnie. Meg-erősítette ebben egy panaszos taxi-sófor emlékezetes mondata: „Uram, nekem nem kell a szabadság.”

Védencem mára irigylendő helyzetbe jutott. Nyugdíjas, és nyugdíját ösztöndíjnak tekintve nagyobb szabadságban dolgozhat, mint eddig bármikor. Visszatért a versfordításhoz, kötetet állított össze az idehaza alig ismert nagy költőtől, Mario Luzitól, kiadni készül egy összefoglaló fordításgyűjteményt a modern olasz líra legjavából, s eközben a prózához sem lett hűtlen, hébe-hóba pedig tanulmányt, kisebb-nagyobb cikket közöl. És kapott a sorstól egy rendkívüli ajándékot is: novellatémáit ma már meg tudja írni. Eleinte gyanakvással fogadta e kései jótéteményt, de aztán meggyőzték a lapokból egyre-másra visszaköszönő bizonyítékok. Itt tart tehát. Ír, még ha az átlagosnál picit több, bő hatvan év készülődés kellett is hozzá. S persze a beéréshez is szüksége lenne még kevéske időre. Ő, jellegzetes szarkazmusával, további hatvan-hetven évet emleget, s hozzáteszi, hogy azalatt talán rákap a versírára is. Kissé fellengzős tréfáját nézze el a tisztelt Semmitőszék, de némi időt méltányosságból ítéljen meg neki.

Georges Tereu

Benedek Miklós

színművész, rendező (Budapest, 1946. szeptember 25.)

Gyémánt László festménye

Arról kellene írnom, amiről nem nekem kellene írni. Magamról. Az elmúlt hetven évről. Felkértek, hogy írjak visszaemlékezést életemről, pályámról, sikerekről, kudarcokról, bármiről. Nem nekem kéne ezekről írni. Valaki másnak. De kinek? Kit érdekel ez? Hogy vasárnapi gyerek, színész-komikus apa – inkább apahiány –, alig-alig néhány szó a hétvégén: „Hogy vagy?”; „Mi újság?” Aztán a fájdalmas öngyilkosság. Miért. Nem nekem kellene erről írni.

A boldog, az iskolák közül a legfelszabadtabb: a főiskola, a színművészeti. Szinetár-osztály. Kenyeret adok a kezükbe – mondta a *Marica grófnő* zenés vizsgája próbáin. Tánccol-janak egyszerre előre, majd egyszerre hátra, és mikor hátra érnek: „*Rajta előre a sík mező-re...*” Nem nekem kellene erről írni.

Mentem előre, azaz csak mentem volna. Döcögtem. Azt mondták a Nemzeti Színházban: „Majd, majd eljön a te időd, várj türelemmel. Kis szerep is szerep.” De mennyire! Azokon nőtem fel: *A nép ellensége*, *Az arbát meséi*, *Rokonok* (apropó rokonok: két gyönyörű fiú – Tibor... majd Albert). Sok-sok kis szerep – felmondok. *Revizor*: Miska. Két mondat. – Ne. Majd, ha legközelebb előfordul – mondta Major. Maradtam.

Budapest Orfeum. Katona József Színház – Székely, Zsámbéki. Atyaisten, micsoda fordulat! Catullus, Mirandolina... és a Galócza. Sok-sok szerelmes év. Nappalok és éjszakák. Szacsi, Végvári, Hollósi; és a többiek, az egész „család”. Közben mindennap a tévében – nem nyilatkozni, játszani mentünk. Nem nekem kellene erről írni.

Katonával utazások, világjárás, majd elfáradás. Tanár lettem az egyetemen. Már mindenki taníthat? – hallottam a hátam mögött. Húsz év az életemből, nagyon szerettem, „de rád most már nincs szükség”. Leépítés. De nem nekem kellene erről írni.

Innen villámgyorsan telnek az évek. Nem mintha eddig nem így

Csehov: *Ványa bácsi* – Hámori Gabriella partnereként (Vígsház, 2010, rend.: Marton László)

lett volna. El sem hiszem ezt a hetvenet. Bocsánat, vissza. Röviden: szabad-
úszás. Tulajdonképpen mindig szabadon úsztam, nemigen szólt bele senki:
hát- vagy gyorsúszás. Nem is igazán hagytam beleszólást.

Nemzeti Színház. Újra a Nemzeti Színház. Nem biztos, hogy ez volt az én
utam. Schwajda, Huszti (egy napig), Jordán. Alföldi – kirúgott. Erről mit írnak?
Jött Marton, és megmentett. Azóta is játszom a *Játék a kastélyban*-t. Azóta
is játszom – tegnap is, ma is. És holnap is játszom, remélem. Hetven leszek.
Játszom. Játszom a hetvenet. De nem nekem kellene erről írni, nem vagyok
író. Színész leszek.

Beudél Miklós

Keserü Katalin

művészettörténész (Pécs, 1946. október 4.)

Hetven sorom mindösz-
zesen néhány köszö-
netnyilvánításra elég.

Nélkülözések közt
telt, boldog gyermek-
és ifjúkort, pályakez-
dést köszönhetek szü-
leimnek, tanárainak,
kollégáimnak. A to-
vábbiakra azonban
nem taníthatott, nem
segíthetett derék-
ba tört pályájával az
apám – csak a mun-
kája szeretetére, és
arra, hogy azt kedv-
vel csinálja az ember.

Ezt tette édesanyám is. Édesapám
két évtizedes jogászi-közigazgatási
munkája után írta doktorátusát az
önkormányzásról, már akkor, amikor
én születtem. Édesanyám szülőföldje,
a Rábaköz nyelvjárásáról szóló dol-
gozattal zárta kiegészítő egyetemi ta-
nulmányait, kicsi gyerekkoromban. Az
ő érdeklődésük, kötődéseik mélyen
belém ivódtek. Akkortól mindketten
pedagógusok voltak. Apám egy ta-
nyai iskolából ment nyugdíjba – nem
sokkal utána meghalt; édesanyám

Fotó: Deme Tamás

magyar-történelem
szakos tanár volt, még
a 80-as éveiben is ta-
nított, akkor idegen
anyanyelvű diákokat.
Legendákat mesél-
hetnék róluk. Pécssett
mindenki az ismerő-
sük volt. Negyedik, ké-
sőbb született gyerme-
küként 10-11 éves
koromra egyedül ma-
radtam velük otthon.

Kitűnő tanítóim és
tanáraink voltak. Jól
felkészült fiatalok és
sok mindenben – olykor

átképzésen – keresztlülment időseb-
bek (valahai apácák vagy akkor nem
tanítható nyugati nyelvek tanárai). Már
az elemiben az illírekről és keltákról
kellett jegyzetelnünk (!) a korán meg-
halt földrajztanárnő óráin, miközben a
rajztanárunk (festőművész) arra hívta
fel a figyelmünket, hogyan folynak
egymásba az akvarellfesték színei.
A felső tagozaton varázslónak mutatta
magát a fizikatanár, de erre minket
is megtanított. Amikor az énektanár
– talán zeneiskolai tanulmányainak

is köszönhetően – a születésnapjára Pécsre érkezett Kodály elé állított egy cserép virággal, a mester hirtelen lejegyzett, fura hangközeit elég rendszeren leénekeltem (persze szolmizálva). A gimnáziumi matematikaórák nehézségeit tempós és szakértő vasárnapi természetjárással erősítette a tanárnő. Orosz tagozatra jártam, humán osztályba (latinórákkal), de volt hetente egy nap politechnikánk is (varmi tanultunk). Mintha nem tudták volna eldönteni, mire is kellene felkészíteni bennünket az 1960-as évek első felében. Persze a tanárok tudták: egyetemi felvételemet a magyar írásbelinek köszönhettem, azt pedig a pályáját épp velünk kezdő osztályfőnöknek. (Évek múlva is emlegették a dolgozatomat, pedig az ELTE-re sokan felvételiztek.) Tudtuk, mi a jó irodalom (volt a Jelenkor, volt gimnáziumi önképzőkörünk, melyet megtisztelt például Németh László), film, képzőművészet (Martyn Ferenc, Lantos Ferenc), bábszínház (Bóbita); a Pécsi Balett rendkívüli produkciókkal terelte érdeklődésünket újfajta művészi kifejezőmódok felé; lelkes gimnáziumi (tragikusan elhunyt) karvezetőnk, majd a Pécsi Kamarakórus karnagyai révén (később Budapesten a Szilágyi Erzsébet Női Kamarakórusban, Katanics Mária vezényletével) elég jól meg lehetett ismerkedni a kortárs zenei hangzásokkal – a klasszikusok és preklasszikusok mellett.

Mi ún. előfelvettek (nulladik évesek) voltunk az ELTE-n, a magyar szakon bevezető tanulmányokat is folytattunk. Mellette dolgoztunk: én Pécsről jártam a görcsönyi körzeti általános iskolába, ahol képesítés nélküli nevelőként előbb az összevont 2–4. osztályt tanítottam, később magyart és történelmet a felső tagozaton. A pedagógusi pálya különleges

élményeiben volt részem abban az évben, hálás vagyok érte a sorsnak.

Bekerülve az egyetemre, néhány évfolyamtársammal elhatároztuk, hogy az akkor csak 3. szakként felvehető művészettörténetre is járunk. Persze az év végén „átvételi” vizsgát kellett tennünk. Közben az Eötvös-kollégiumban lakhattam, és ez nagyszerű volt: a könyvtár (amit messze nem használtam ki), a francia nyelvórák, a felsőbb éves latinos kolléga „szakfelügyelete” (naponta hajnalig fordítottuk az auctorokat), a hajnali (nem egészen tisztességes) tej- és zsemlyebeszerző körútjaink a környéken... Mivel közben férjhez mentem, albérletezni kezdtünk. Kilenc helyet próbáltunk ki, mire lakáshoz jutotunk, már cseperedő lányunkkal, és ott is – amint egy véletlenül előkerült levélben olvasom – öt évet vártunk a telefonra.

Különböző világnézetű egyetemi tanáraink eltérő tudományos módszerekkel dolgoztak, ami önálló szemlélet kialakítására ösztönzött bennünket, nem valamely „iskola” követésére. Hihetetlen mennyiségű tudással szembesültünk az összehasonlító tudományok terén: Trencsényi Waldapfel Imre nagy ívű (marxista) vallástörténeti, Harmatta János indoeurópai nyelvtörténeti előadásain; Zsilka János bevezetésén az épphogy megszületett generatív grammatikába; Tötössy Csabának a szabályoktól eltérő jelenségeket is rendszerbe illesztő latin nyelvtanától; a szigorú Szathmáry István magyar nyelvtörténetétől; Vayer Lajos adatokból kiinduló, pozitivistá reneszánsz, Zádor Anna vagy Mezei Márta kor- és szellemtörténeti összefüggéseket, egyéniségeket hangsúlyozó modern irodalom- és művészettörténetéből; Entz Géza Erdélybe vezető tanszéki kirándulásán. Nem

volt semmi az ifjú Marosi Ernő mellett órákra bezárva maradni egy-egy „keletnémet” román kori templomban, s majd, évtizedek múlva, a magyar középkori művészetről felállított nagy építményében megtalálni az apró elemek helyét és európai összefüggéseit; s másképpen a költői nyelv elemeiből-szabálytalanságaiból újra felépíteni egy-egy verset Fábíán Pál stilisztikaóráin. Mindezt – és sok más is – ráadásul felejtethetetlen egyéniségektől kaptuk (a Catullus szerelmes verseit szemlesütve tanító, tragikus körülmények közt elhunyt Szabó Kálmántól vagy az áradó nyelven beszélő

Czine Mihálytól is), akik olykor az otthonukban fogadtak minket (mint műfordítási szemináriumán Benedek Marcell).

Így hát érdeklődtünk egymás munkája iránt, egymást támogattuk, nemcsak „szakmailag”, de a jelenlétünkkel, akár fiatal írók felolvasásait hallgatva, akár képzőművészek félegális kiállításait, filmesek műhelymunkáit (BBS), az Egyetemi Színpad programjait nézve.

Keren Katalin

Kisházi Beatrix

asztaliteniszező (Budapest, 1946. október 13.)

Mindig itt éltem, Budapesten. Négyen voltunk testvérek, egy fiú, három lány. Én a harmadik voltam a sorban. Polgári családban nevelkedtünk. Mindenki azt sportolhatott, amit akart.

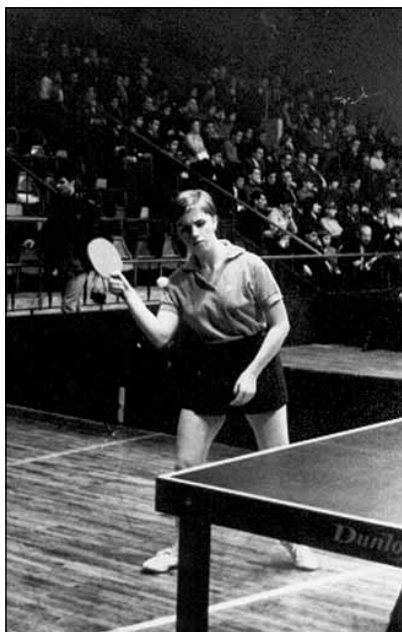
Én eredetileg teniszezni szerettem volna, mivel anyai nagyapám, Kehrling Béla nemzetközileg is elismert teniszező volt. Majdnem húsz évig Magyarország legjobbja volt. Sajnos én nem járhattam teniszezni, mert a háború után négy gyerek eltartása nem volt könnyű dolog, a tenisz meg pénzbe került.

Először 12 éves koromban elmentem futni a margitszigeti Úttörőstadionba, amit nagyon utáltam, de utána mindig labdázhattunk, ezért jártam oda. Egy év után abbahagytam.

Volt egy általános és középiskolai lány osztálytársam (12 éven át jártam együtt vele), akinek az anyukája a statisztikai hivatalban (KSH) dolgozott. Egyszer az osztálytársam megkérdezte tőlem: nem mennék-e el vele megnézni egy NB I-es asztaliteniszmeccset.

Elmentem. Legközelebb azt kérdezte: volna-e kedvem asztaliteniszezni a KSH szakosztályában. Elmentem. Ő egy év után abbahagyta, én 51 évig maradtam ott. Így kezdődött a sportpályafutásom 1960-ban.

Amikor le akartak igazolni asztalitenisz-játékosnak, előjött a név kérdése. Mivel apukámat Kriegs-Au Györgynek nevezték, az én nevem is Kriegs-Au Beatrix lett. Kijelentették, ez nem magyar név, evvel nem lehet sportolni. (Nő-

vérem 6 éven keresztül tornázott – utánpótlás-válogatottságig vitte – Kriegs-Au Ágnes néven.)

Így választottunk egy nevet, és lettem Kisházi Beatrix – soha nem magyarosítottam hivatalosan, ezt csak a sportban használtam. Párszor volt is kalamajka belőle, mert az útlevelem a valódi nevemre volt kiállítva, a versenyekre való nevezés meg Kisházi Beatrix névre történt. Néha a vízumom is a sportnevemre szólt.

A Statisztikai Közgazdasági Technikum elvégzése után a KSH-ban kezdem dolgozni 1965-ben, és munka után sportoltam. Hét év munka és az első Eb-győzelem után kaptunk engedélyt, hogy sportállásunk legyen, és csak az asztalitenisszel foglalkozunk.

Sajnos ebben az időszakban a magyar és nemzetközi versenyeket még teljesen amatőr szellemben rendezték, örültünk egy-egy szebb kupának is. Viszont sok he-

lyen megfordultam, pl. Észak-Koreában, Japánban, Indiában, és Európa majdnem minden országába eljutottam. Ez sport nélkül nem valósulhatott volna meg. A nevezetességek közül nem mindig láttam eleget, mert túl sokat voltunk a teremben; egy-egy múzeumba, képtárba, híres templomba bejutottam.

Mivel a versenysport abbahagyása után edző szerettem volna lenni, a versenyzés mellett, 1972–74 között először a 2 éves középfokú edzői tanfolyamot végeztem el, majd 1976–80 között a Testnevelési Főiskola szakedzői szakán szereztem szakedzői oklevelet.

1969-ben férjhez mentem, közben még versenyeztem, 1975-ben, majd 1979-ben két lányunk született. 2011-ben egy-egy fiúunokám, majd a kisebb lányomnál 2015-ben a második fiú is megszületett.

1984-ben a Magyar Bajnokságon vereséget szenvedtem egy tolnai lány ellen, akitől addig még soha nem kaptam ki. Ezután kijelentettem: elég volt, „letésem a lantot”, abbahagyom.

1984 májusában elbúcsúztattak mint versenyzőt az egyesületben (Statisztika P. C.). Nagyon megható volt. Az egész klub összes játékosa felsorakozott egy-egy szál virággal a kezében. Én az anyukámnak, a férjemnek és a vezető edzőnek, Dr. Ormai Lászlónak és feleségének (Ecinek) köszöntem meg a sok segítséget, amit az évek során kaptam tőlük. Szem nem maradt szárazon.

Ez tavasszal volt, nyáron a szabadság után már csak mint edző folytattam a munkám. 2011. augusztusig napi szinten edzősködtem. A második unokám megszületését követően közös megegyezéssel átadtam az edzői stafétabotot. Azóta főállású nagymama lettem, sokat vagyok a gyerekekkel. Remélem, unokáim is fognak valamilyen sportot űzni.

Hosszú sportpályafutásom szép volt! Majd igyekszem sportélményeimről sokat mesélni az unokáimnak.

Egyéni eredményeim röviden: világbajnokság: csapat 3. hely, 1967; páros 3. hely, 1973 (Jil Hammerslyvel, angol); csapat 4. hely 1973 és 1975. Európa-bajnokság: csapat 1. hely, 1972, 1978, 1982; csapat 2. hely 1974, 1980; egyéni 2. hely 1972; páros 2. hely, 1972 (Jil Hammerslyvel, angol). Európa Top 12: 1. hely, 1971, 1972, 1973, 1977 (ezt még senki nem nyerte meg annyiszor, mint én; ráadásul akkoriban még körmérkőzés volt Európa meghívott legjobb 12 játékosa között, mindenki mindenkivel játszott). BEK: 12 aranyérem 1969-től 1984-ig, kivéve az 1974–75 közötti éveket (ez bronz). NB I: 18 aranyérem, 1968-tól 1985-ig, és az 1993–94-es bajnokság. Magyar bajnoki cím: 4 egyes, 1968, 1970, 1975, 1977; 3 páros, 1967, Lukácsné Máté Sárával, 1968, Heirits Erzsébettel, 1970, Papp Angélával; 1 vegyes Jónyér Istvánnal. Összesen 213 alkalommal voltam magyar válogatott.

Linka: Beatrix

Morvai Ferenc

feltaláló, fejlesztő, gyártó, Petőfi-kutató (Nagyréde, 1946. október 22.)

„Értenünk kell ahhoz, hogy életünk-ből álmot és álmainkból valóságot csináljunk” – fejlesztőként, gyártóként a hitvallásom lett a Pierre Joliot-Curie-től vett idézet, mert a mesterségem erre a teremő hármásra, a tudásra, az álmra és az ötletre épül.

De nézzük az elmúlt hetven évet, annak emlékképeit!

1960, az eszmélés éve. Nagyréde, szülői ház. Hétvégenként édesanyám megengedte, hogy az öcsémmel kettesben az istállóban, a szalmából rendezett vacokban aludjunk. Azóta is emlegetem, milyen volt, amikor a

szobámban ló nézett ki az ablakon, és tehén volt a radiátor. Gyermekeként a falusi lét kiváltságát láttam ebben, élményt, ám a hétköznapiak nem az izgalmas kalandról, hanem a fennmaradásért való küzdelemről szóltak. A falu egyik legszegényebb családja volt a miénk. Az iskolában kiközösítettek, a kamaszkori szerelmem kulák rokonsága lenézett, nyilvánosan megszégyenített. Megfogadtam, a szülőfalumban mutatom meg, hogy igenis sokra viszem az életben. Ez a bizonyítási vágy adta az erőt a továbbiakhoz.

Az erőre pedig nagy szükségem volt, mert a feltalálók, fejlesztők sorsa, hogy járatlan utakon, többnyire magányosan haladjanak. A pályánk az igazunk folytonos bizonyításáról szól, a gáncsoskodók sokkal inkább az önös érdekeket, mint a közjót képviselik. Ugyanakkor azoknak, akik legelől járnak, megadatik, hogy nagyobb rálátással szemléljék a múltat, a jelent és a jövőt.

Jómagam tanúja voltam a magyar társadalom elmúlt hetven éve valamennyi sorsfordító történésének, így a magántörténelmem korrajz is egyben.

1970, a fordulat éve. Maszek lettem, egyre sikeresebb, a környezetem szemében követendő példa, a hatalom számára gyanús. Legalábbis erre utalt Kádár János egyik örökbecsű mondata: „Morvaira vigyázni kell, mert naponta szüli a kapitalizmust.”

1985, a kibontakozás éve. Az országban a maszekok közt elsőként kaptam állami engedélyt kazánok sorozatgyártására lakossági és kommunális méretben, továbbá létszámot bővíthettem. A vállalkozói létről és a társadalmi felelősségvállalásról már egészen más léptékben gondolkodtam.

1989, a remény éve. Nagyrédén, az egykori szülőházamnál felépítettem a kazángyártó üzememet, amely a mai napig termel. Közben a szibériai Petőfi-kutatás mecénása és tevékeny részese lettem. A közéletben is egyre nagyobb szerepet vállaltam, és biztos voltam benne, hogy az ország képes a változásra.

1990-es évek, közel a nagypolitikához. A meggyőződés hajtott, hittem, parlamenti képviselőként (1994–98) többet tehetek a közügyekért. Csalódnom kellett, az Ellenzéki Kerekasztalnál, Lakiteleken, Für Lajos lakásán, a Vigadóban, a Jurta Színházban nem erről beszéltünk, nem így akartuk a változást. A hatalommal többször szembekerültem, 1993-ban, az akkor kormányon lévő MDF, hogy fogást találjon rajtam, az M-784/1993. számú operatív feldolgozási tervben a megfigyelésemet rendelte el.

2015, a Petőfi-kutatás lezárásának éve. Július 17-én a költő Szibériából hazahozott földi maradványait örök

nyugalomra helyeztük a Fiumei úti sírkertben, és méltó megemlékezést tartottunk a Budapest Sportarénumban.

S hogy mi igazgatta végig az életemet? Felelősségvállalás, helytállás férfi módjára – családfőként, üzletemberként, közéleti szereplőként mindig ezt tartottam szem előtt.

Ma Magyarországon 15-20 ezer kazán működik, amelyet én terveztem és gyártottam le. Én jegyzem az első, pellettel, energiafű-pellettel, majd faaprítékkal működő kazánokat. Kínában, később Szibériában gyárat neveztek el rólam, mindkét ázsiai üzemben máig évente 70 ezer kazánt gyártanak. A különböző kazántípusok mellett a nevemhez fűződik a szárított, majd a vizes szennyvíziszap-égetőmű kifejlesztése, amely a hazai környezetipar alapját teremti meg. E két szabadalmat 2013-ban, illetve 2014-ben Magyar Innovációs Nagydíjra jelölték. És szólnom kell még egy további célról, a vízzel fűtő kazánról. Ha húsz évvel ezelőtt a próbaüzem közben nem robban fel a kísérleti berendezésem, talán Európában már vízzel fűtenénk. Ma már olyan szinten áll a tudomány, a számítástechnika, hogy sikerre vihetem az akkori munkámat.

Közügyek iránt felelősséget érző emberként arra törekedtem, hogy tegyek mások boldogulásáért, hogy minél többen hozzájussanak a lehetőségekhez, megtalálják a számításukat. A rendszerváltozás hajnalán létrehoztam az állampolgárok érdekvédelmi szövetségét, melynek irodahálózatát országosra bővítettem.

Nyugdíjasként saját cégemnél több fejlesztésen dolgozom, továbbá írom a bakancslistámat, ami még sok-sok évre tervekkel tölti meg az életem.

Három gyermekem van és hat unokám, miattuk is felelősen gondolkok a jövőre.

Jó érzéssel tölt el, hogy a nemzetben erős az élni akarás, a bizonyítási vágy és az összetartás, aminek sorsfordító időkben a magyar emberek a legszebb példáit adták. Az ország fennmaradása szempontjából nagy szükség van ma is az összefogásra. Teret kell adni továbbá az újító szellemnek, innovatív kezdeményezések-

nek. Magam is sokakat ismerek, akik új megoldások, új technológiák kidolgozásán fáradoznak. Becsülni, támogatni kellene ezeket az embereket, nem fékezni, felőrölni, hanem felszabadítani a teremtő energiákat.

Morvai Fanni

Kondor Katalin

újságíró, szerkesztő, műsorvezető (Debrecen, 1946. október 27.)

Hogy én ebben a kiadványban egyáltalán szerepelhetek, annak elég különös oka van. A sajtóban akár érdemtelenül is lehet hírnevet szerezni, míg másokat, más szakmában, mégoly zseniális pályafutással sem ismer a kutya sem. Nincs ez jól így, de amióta beköszöntött a celebvilág, tehetetlenek vagyunk.

Nos, az én pályafutásomat, pontosabban először is a fővárosba kerülésemet az döntötte el, hogy a nővérem nagyon szép volt. Három esztendő van közöttünk, s amikor nekem a debreceni gimnázium harmadik osztályában el kellett határoznom, merre vezet az utam érettségi után, ő már nagykorú volt, sőt kozmetikus. És az előbb említett adottságának köszönhetően sok ifjú sertepertélt körülötte. Én kicsi gyerekkorom óta orvos akartam lenni, ám ebben az évben sorsdöntő események történtek. Nővéremnek

egyszerre három orvostanhallgató is csapta a szelet, s bizony én, a könnyen ítélő serdülő, egyiket sem tartottam méltónak az orvosi hivatásra. Na jó, magyarul mondván ostobának néztem mindegyiket. És fellengzősen, a tinédzserek magabiztos butaságával kijelentettem magamnak – mert amúgy senki sem törődött azzal, hogy megbeszélje velem, hol akarok tovább tanulni, a szüleim sem –, ha három ilyen hólyag túljutott már a legendásan nehéz anatómiavizsgán, akkor nekem ilyen könnyű egyetem nem kell. És egy vékonyka pályaválasztási füzetcskéből bizony úgy választottam, hogy melyik egyetemen és szakon van a legtöbb tárgyból felvételi. Mert nekem ilyen magasságokat kell megugranom.

Így kerültem a Marx Károlyról elnevezett Közgazdaságtudományi Egyetemre. Butaságom története itt folytatódott tovább. A közgazdaságtanról ugyanis azt sem tudtam, eszik-e, vagy isszák. Jeles érettségi, majd öt évvel később jeles diploma után egyet tudtam, de azt biztosan, hogy közgazdász, az nem akarok lenni. Nem is lettem, hála Istennek. Mint ahogy azért is hálás vagyok neki, hogy,

igaz, vargabetűvel, de pár hónap után bekerültem a Magyar Rádióba. S ebből szerelem lett. Ami – mint talán minden szerelem – sok szenvedéssel járt, de megérte. Azok közé tartozom, tartozhattam, akik mindig azzal foglalkozhatnak, amit szeretnek. Szakmai sorsomat meghatározta, hogy soha, semmilyen csoportosuláshoz, klikkhez nem tartoztam, s ma sincs kedvem ilyesmihez. Kortársaim tudhatják, ez nem teszi könnyűvé az ember útját. Viszont imádtam dolgozni, és rendíthetetlenül hiszek abban, hogy a hallgatók megérik, ha sok munka fekszik egy-egy műsorban. És az enyémeiben rengeteg munka volt. Az összes többi sallang nem érdekes. Nem fontos és mulandó, hogy mikor milyen posztot tölt be az ember, s ennek folytán milyen aljasul támadják. Az a fontos, képességeihez mérten jól csinálta-e. Sorsszerűnek érzem, hogy nekem a munka mindig az első volt, minden más, a magánélet is csak azután jöhetett. Ez aligha döntés kérdése, ez eleve elrendelt, mondhatnám, isteni parancs az ember életében. Mikor 2008-ban egy kultúragyilkos elnök kidobott a rádióból (bocsánat, nyugdíjazott), miközben nálam idősebbek mindmáig ott lehetnek, nem mondom, hogy jólesett. Ám ennek köszönhetem, meg Vödrös Attilának – az Új Idők című lap alapító szerkesztőjének –, hogy az írott műfajban is kipróbálhattam magam. A lap sajnos megszűnt, most mást csinálok, mindent nagy kedvvel, bár természetesen alkalmi munkák ezek. De eddig megsegített az Isten, mert Magyarországon nyugdíjból megélni tisztességesen csak nagyon keveseknek adatik meg.

A Napút felkérésében benne volt, írjak, mi több, valljak a letűnt századról. Nehezebb feladatot nem is adhattak volna. Az én vallomásaim az általam elkészített műsorokban vannak. Meg abban a négy *Névjegy*-könyvben, valamint a *Tükörcserepek* címmel összegyűjtött írásaimban. És talán az elnöki periódusomban létrejött műsorokban, például az *Egy csepp emberség* címűben. S amikor ars poeticát, életvezetési elvet kérnek-kérdeznek tőlem, akkor zavarba jövök. És mostanában idegen tollakkal ékeskedem. De nem bánom, ha más is megismeri ezeket a „tollakat”. Az egyik néhai kolléganőm, Szabó Éva verse. A másik igaz – és sajnos néhai – barátomé, Gyurkovics Tiboré.

Fának születtem. Állva élek.
Nem voltam játéka a szélnek
Levél vagy? Azt kell megtanulni
Nem szabad csak felfelé hullni.
(Szabó Éva: *Életrajz*)

A semmi is lehet minden
A minden is lehet semmi
Ahogy az első percben
Csak úgy szabad szeretni.
(Gyurkovics Tibor: *Örök*)

Kondor utalás

Péterffy András

filmrendező, operatőr, producer (Monor, 1946. október 30.)

Tépett noteszlapok

Pár éve akartam egy önéletrajzi filmet csinálni, de megriadtam, kit érdekelhet az életem. Úgy döntöttem: annyi fontos dologról még nem beszéltem, majd, egyszer, ha úgy adódik...

Egyszer aztán kaptam egy levelet Krasznóujarszkból. Feladó: Iya Peterffy Morozova. Mindez cirill betűkkel.

Egy korombeli orosz hölgy angol nyelvű levelet írt nekem, ha már ugyanaz a nevem, mint az apjának, akire nem is emlékszik, mert születése után hirtelen „meghalt”.

Meglehetősen bizarnak tűnt, de eljátszottam a gondolattal, hogy ebből a történetből filmet csinálók, és így-úgy magamat is belecsempészem. Még a film szinopszist is megírtam. Műfaja: apokrif családregény valóság-beütésekkel. Áldokumentumfilm.

Riporthelyzetekben, illetve szituációkban meséltek volna az emberek (szereplők) arról a történetről, hogy volt egy Iya Peterffy Morozova, akinek az apja egy bizonyos Andrej Andrejevics Péterffy.

Egy orosz történész elmesélte volna, hogyan is maradhatott egy magyar katonatiszt az első világháborúban Oroszországban (megnősült), és hogyan végeztette ki később Sztálin az idegeneket, így őt is.

Lehet, hogy egy álarchív felvételen magam játszottam volna el a kivégzetet...

Iya az apját csak képről ismerte, és édesanyja semmit nem mesélt róla, csak hogy szépen zongorázott.

Beadtam a tervem egy filmes pályázatra. Nem is foglalkoztak vele – mert nem felelt meg a formai követelményeknek, azért.

Iya meg arra várt, hogy kiderüljön, pontosabban, hogy kiderítsem, rokonok vagyunk-e.

Kerestem, kutattam. Az 1800-as évekig visszavezetett családfánk egyik ágán sem leltem meg Iya édesapját. Elvesztettem egy távoli unokatestvért... Kár értünk.

A legjobban persze a gyerekkoromra emlékszem. Vagyis a legszívesebben. Pedig a Virág utcát, ahol születtem, akkor nevezték át Vörös Hadsereg útnak. Úttörő nem voltam, mert aki ministrálni jár, az nem lehet úttörő. A KISZ-t is megúsztam, nekem az volt a dolgom, hogy fotózzam az iskolai eseményeket...

A gimnáziumban szorgalmas és eminens tanuló voltam, de leginkább a politechnika tetszett, mert az iskola asztalosműhelyében dolgozhattunk. A fa illata, tapintása, szépsége máig bennem él. Lehet, hogy asztalosnak kellett volna állnom?

A legszebb dolgok velem az Eötvöskollégiumban történtek. (Sok tanulás,

kiváló tanárok, filmek, fotózás, barát-ságok, szerelmek...)

Második otthonom meg az Egyetem Színpad lett. (Amatőr filmes életem színtere, a filmezés alapélménye.)

Közben újságíró-gyakornok lettem, és ha nem győz bennem az alkotóvágy, akkor ma szigorú filmkritikus lennék, és nem jámbor filmkészítő.

A Filmművészeti Főiskola után hamar – a Balázs Béla Stúdióban – kipróbálhattam vezetői képességemet. Életem során majdnem mindig megtalált valamilyen felelősségteljes felkérés, megbízatás.

Voltam művészeti vezető, témavezető, szakfelelős, tanszékalapító, stúdióvezető, filmgyárigazgató, televíziós főszerkesztő, főmunkatárs – mindezek arra biztosan jók voltak, hogy közösséget tudjak magam körül érezni. Nem engedett elszakadni a valóságtól... Mert az egyéni alkotó sokszor esik abba a hibába, hogy csak az ő műve a fontos...

Több száz film viseli a kezem nyomát. Szakmai életem első éveiben operatőrként, aztán főként rendezőként, íróként jegyeztem filmjeimet.

Hamar megérett bennem, hogy egy bölcsész-tanár-filmrendező témáért menjem az ember az iskolába.

Igy történt, hogy nagyon sok filmem hőse tanár, tanító. Igazi nevelő iskolám az volt, akkor tanultam a legtöbbet pedagógiából, amikor filmet készítettem egy igazi osztályteremben.

Az *Iskolapél*da hősnője, Winkler Márta világképe, tehetsége, áldozat-

vállalása vagy a *Ki is ez az ember?* Főszereplője, Bertha Vince néptanító életpéldája számomra olyan fontos, hogy a saját életem részévé váltak. Ők a példaképeim.

A pedagógia végigkíséri az életemet. Negyven éve tanítok. Szeretek tanítani.

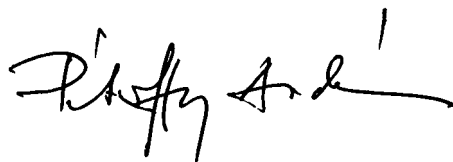
Minden filmhősöm életét, sorsát mélyen megélem. Nem is választok persze olyanokat, akiktől ne lenne mit tanulnom.

Rácz Sándor rendíthetetlenségét, Gelu Pateanu szelíd bölcsességét, az idegenbe kényszerült Szóts István filmes látásmódját, erkölcsét, Szent-Györgyi Albert vagy Neumann János magyarságtudatát is magamban hordozom, remélem, a filmjeim nézőibe is átsugárzik ebből valami.

Mostanában szülőfalum (bocsánat, városom) szülősgazdáitól tanultam a legtöbbet; életszemléletüket, a világhoz, természethez való viszonyukat megismerve és egy filmben felmutatva tisztelgek előttük.

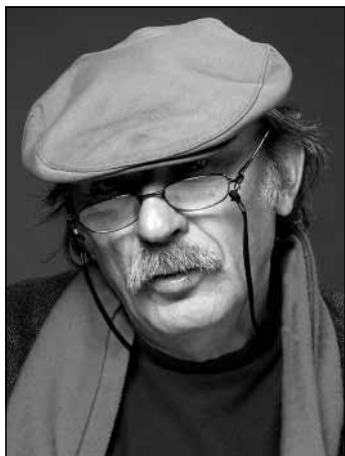
A film bevallottan az érzelmeket is vállalja, nemcsak a bölcs gondolatokat.

Több nemzetközi fesztivál díjazottja lett ez a film, mely – kissé patetikusan szólva – átnyújt egy marék GYÖNGYÖT AZ EMBERNEK.

Molnár Gyula

grafikusművész (Gyula, 1946. október 31.)

70 év 7 pontban

1. Aznap, amikor megszülettem, ezek voltak a hírek a Magyar Nemzetben: *Francia vélemények Sztálin nyilatkozatáról, Hatvan százalékkal emelkedik a zsúfoltság a villamoson, Az elhurcolt nemzeti vagyont hazaszállítása, Szerb Antal újratemetése, A B-listázás hibái* stb. Esett a hó, és vége lett az inflációnak.

2. Az első mondóka, amit megtanultam: „reakciós alispán első lesz a B-listán...” Gyulán, az ablakunk alatt skandálta a baloldal. Édesapám (egy osztályba járt József Attilával a gimnáziumban) akkor Békés vármegye alispánja volt, és a Kisgazdapárt újra jelölte (megválasztották).

Ennyit Gyuláról, ahol születtem, és még sok minden mást is lehetne, de most nem fér bele.

3. 1950 márciusában édesapánkat áthelyezték Nyíregyházára (akkor még alispánként), nekem ez a gyermekkor és a kezdődő kamaszkor játszótere és a játszóter vége. Sóstó, Krúdy Gyula, Benczúr Gyula, Vikár Béla bácsi a zeneiskolában, Nyárády Miska bácsi a múzeumban. A barátok, a verekedések, a sport, a rajzsakkör Berecz Andrással, az első szerelmek és ez első merész vállalkozások. Négyen voltunk testvérek, én voltam a legkisebb (Klári, Jenő, Béla és én), édesanyám későn hozott a világra, elmúlt 40 éves (szerintem azt hitték, hogy változó korban van), hát a kor, amibe beleszülettem, az változó volt.

1956-ban, amikor 10 éves lettem, szétesett a család, Jenő bátyám (Balczó Bandival járt egy gimnáziumba) érettségi után disszidált, nővérem férjhez ment, édesapámat letartóztatták, börtönbe zárták. Legközelebb 1959 végén láttam megint. Egyedül maradtunk édesanyámmal. Jó volt, nagyon szeretttük egymást. egymásra voltunk utalva. Amikor hetedikes lettem, már látható volt, hogy Nyíregyházán nem sok jövőm lesz. Úgyhogy teljesen logikus volt, amikor a mamám azt mondta: „Kisfiam, csak ott van esélyed, ahol a tehetség számít. Van Pesten egy művészeti gimnázium, oda jelentkezz!” (Azt ő nem tudta, hogy arra a huszonhárom helyre több százan jelentkeztek az országból. Én sem.) Örökre hálás vagyok nekik, hogy nem lettem jogász, orvos, patikus, mérnök, mint ahogy ez hagyomány volt a családukban. (A testvéreim lettek, büntetésből, mert sok játékot kaptak karácsonyra, mielőtt én világra jöttem.)

4. **Budapest, a hatvanas évek eleje.** a Török Pál utca, a Képző- és Iparművészeti Gimnázium, a Somlói úti kollégium, a szupercsodák, a sport, a Népstadion stb. Aki valaha is járt itt, benézett ebbe a gimnáziumba, az tudja, miről beszélek, írok.

Mária Terézia alapította, és azóta sok-sok híresség került ki onnan. Most volt az ötvenéves érettségi találkozónk, a volt gimnáziumom 2015-ben felkért, hogy én búcsúztassam az akkor ballagó diákokat, nem is tudom, mit éreztem, talán hogy megint szerettem volna ballagó lenni (lehet, hogy tíz év múlva már csoszogó leszek). Köszönet a tanár uraknak, tanárnőeknek, barátoknak, az iskolának, hogy nagyon szép, nagyon jó és hasznos volt ott kamasz diáknak lenni; ja, és Henry Moore-nak: az első híresség volt, akit Budapesten láthattam kiállítani. Közben sportoltam, nem sok időm jutott rá, de így is én voltam Budapesten az egyik legjobb serdülő és ifjúsági középtávfutó, és gyerekkori álmom teljesült, a Népstadionban állhattam a dobogón. (Igaz, hogy dübörgő közönség nem volt, mint az angolok elleni 7:1-en.) Aztán döntenie kellett, művészet vagy sport, nem volt nehéz. 1965-ben, 19 éves koromban megjelent az első plakátom az utcán, így eldőlt minden.

5. A Magyar Iparművészeti Főiskola és a hatvanas évek vége. 1966-ban felvettek az Iparművészeti Főiskolára. (Előtte egy évig segédmunkás voltam Angyalföldön, kötelező volt szakmai gyakorlatot szerezni.) Azok a csodálatos idők! Nekünk a hatvanas évek vége és a hetvenes kezdete a diákmozgalmakat, a meginduló kasseli *Dokumenta* kiállítást, Andy Warholt, Roy Lichtensteint, Rauschenberget, Jancsó Miklóst, Beke Lászlót, Bódy Gábort, Orszáczky Miklóst, a Beatlest, Glasert, Perneczkyt, a Balázs Béla Filmstúdiót, az Egyetemi Színpadot Czifra Györggyel és természetesen a Fiatal Művészek Klubját jelentette. Nemcsak az arcok, a szellem is európai volt, progresszív, nyílt és nagyon kortárs. Köszönet érte, tanár urak! Köszönet érte, Haiman, Erneyi és Finta, Kass, Konecsni, Zala, Gacs tanár úr! Ti ezt hagyjátok, nem akartatok kis Kasst, kis Haimant, kis Fintát, kis Erneyeit, kis Zalát nevelni belőlünk, hanem csak szabad gondolkodókat. 1971-ben megkaptam a diplomámat, így lettem grafikus.

6. A hetvenes évektől a rendszerváltásig. Ebben az időben, korban tervezőgrafikusnak lenni nagyon rangos és nagyon jó volt. Persze az indulás soha nem egyszerű, de az idősebb kollégák nem voltak irigyek, akikben látták a tehetséget, azoknak sokat segítettek. Aztán a nyolcvanas években lassan jöttek a sikerek, különböző díjak. Szerencsés voltam, megismerhettem a világot és Magyarországot. Több mint húsz országban terveztem az ország bemutatkozását, sok más mellett az a szerencse ért, hogy a Rubik-kockát is elsőként tudtam megismertetni a kiállításokon (amúgy Ernő kollégám volt az egyetemen).

A Hungexpo volt a világra nyitott ablak, mint minden nyitott ablakon, bentről ki, kintről be lehet nézni. A világ különböző országai néztek be, mi meg ki. Hamar megtanultam, hogy a világnak nincs igazi közepe, változó: ahol vagyok, onnan van minden más. Magyarország meg csak egy szép kis fűkocka. Jó volt megtanulni Magyarországot a magam és mások szemével. Aztán a nyolcvanas évek végére ennek az egésznek befelegzett (telesen jogosan). Jött a szabad világ! (Mégiscsak abszurd dolog egy tervező grafikus számára a hiánygazdaság.) Az új világ nagyon sok jót szült, de nagyon kevés szakértelmet. Azóta sok plakátra rákerülhetne a „nem kivitelezhető” pecsét (de nem politikai értelemben), úgy tűnik, nálunk a szabad piac még nem túl jó zsűri.

7. Rendszerváltástól rendszerváltásig, az 1990-es, 2000-es évek. Mint ahogy írtam, változó világba születtem bele, a világ mindenhol változik (ez a dolga), de ennyire sehol, mint nálunk. Az én rendszerváltásaim a következők:

Rendszerváltás a/ 1988-ban meghívtak tanítani a Magyar Iparművészeti Főiskolára, amikor 2001-ben habilitáltam és kineveztek professzornak, már úgy hívták, hogy Magyar Iparművészeti Egyetem, amikor 25 év után eljöttem új életet kezdeni, 2006-tól már Moholy-Nagy Művészeti Egyetemnek nevezték. Több világhírű művészt tudtam meghívni az egyetemre. A tanszékvezetés csodálatos idő volt, a mérhetetlen sok tehetséges fiatallal eltölteni ennyi időt, az az Isten ajándéka. Az első nálam diplomázó hallgatók ma már elmúltak ötvenévesek, sokan nagyon sikeresek lettek.

Rendszerváltás b/ meghívtak a GGK nemzetközi ügynökségbe artdirector-nak, itt is mindenféle csoda történt velem. Világcégek bíztak meg kampánytervvel, pl. IBM, Volkswagen, Zwack stb., még aranyérmet is nyertem, New Yorkban, *A világ legjobb munkái* fesztiválon, 1992-ben, de a legnagyobb nyereség, hogy több kitűnő embert ismerhettem meg. Aztán saját stúdió: H-Artdirectors a kollégákkal, az első digitális stúdiók egyike. Kitűnő partnerekkel: Magyar Posta, Malév, Matáv, Europlakát, Wienerberger, külföldi világcégek stb., de hét év után kezdett beindulni a korrupció, és eladtam a részemet. (Mert régebben úgy volt, hogy nekünk fizettek, hogy dolgozunk, azután...) Közben minden jó, sok-sok más munka és gond és siker: 1999-ben Ferenczy Noémi-díj, 2002-ben a köztársasági elnök kinevezett professzornak (első voltam a műfajomban, aki habilitált az országban), 2004-ben Arany Rajkszög életműdíj, 2010-ben Konecsni György-életműdíj stb.

Rendszerváltás c/ 2012-ben kértem az akkori rektor urat, hogy hadd menjek el az egyetemről, mert még érzek magamban annyi erőt, hogy bizonyos dolgokba belevágjak és „újjászülessek”. Még egy évig kellett maradnom, hogy rendben adjam át a tanszéket. Mindenkinek kívánok ilyen búcsút! Majdnem minden volt hallgatóm eljött 2013-ban egy szép május esti utolsó vacsorára az egyetem kertjébe (Júdás egy sem volt közöttük azok közül, akik nálam diplomáztak). Több mint hatvan üveg bort kaptam tőlük, a boroscímkéket nekem tervezték, csoda kis tárgyak lettek.

Szóval, azóta tart az „újjászületés” és az én harmadik rendszerváltásom. Jól döntöttem. Azóta több nemzetközi kiállításon vettem részt, meghívnak ide, oda, amoda a világban kiállítani, rengeteg új barátom, ismerősöm lett szerte-szanaszét, még egy nemzetközi díjat is kaptam a múlt hónapban.

A pohár félig TELE! Amitől teljesen tele a pohár, az Molnár Anna, az én piciny lányom, aki most jár a Képzőművészeti Egyetemre, és szuper végigkísérni az ő tehetségét! Hogy mit fog írni a Magyar Nemzet 2016. október 31-én, azt még nem tudom, de szeretném elolvasni.

Alföldy-Boruss István

népzenekutató (Budapest, 1946. november 1.)

Hatgyermekes református lelkészi családban születtem, második gyermekként.

Édesanyám énekművésznek tanult a Zeneakadémián, így a tőle örökölt zenei pályán indult az életem. A konzervatóriumban orgona-zeneszerzés szakon végeztem, majd karvezetői tanulmányokat folytattam, és közel negyed századon keresztül több fővárosi és vidéki énekkar karnagya lettem.

1968-tól különféle megbízásokat kaptam a Magyar Rádióban, zenei rendezőként, riporterként, majd szerkesztőként évekig külső munkatársként dolgoztam, majd státusba vettek, és kezdetben a népzenei szerkesztőségben kaptam vezetői feladatot. Ez idő tájt fordult érdeklődésem mélyebben a folklór-kutatás felé, és munkám mellett az ELTE néprajz szakát is elvégeztem. Szakdolgozati témám mentén további kutatásokat végezve, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen doktori fokozatot szereztem.

A rádióműsorok mellett a Magyar Televízióban is rendszeresen dolgoztam, különféle zenei műsorok zenei rendezőjeként, szerkesztőjeként. Ma is gyakran műsorra tűzik kedvenc sorozatomat, melyben zenei szakértőként dolgozhattam Rockenbauer Pállal az *Egymillió lépés Magyarországon* adásaiban.

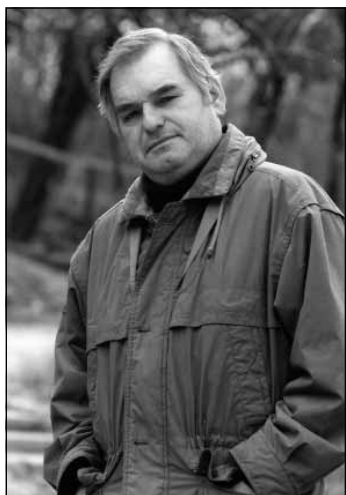
Rádiós munkámban nagyobb változást az 1995-ös év hozott, amikor kineveztek a zenei főszerkesztőség, később a Bartók rádió főszerkesztőjének. A műsorkészítő szerkesztőségek irányítása mellett a szimfonikus zenekar, az énekkar és a gyermekkar felügyelete is rám hárult, így zenei együtteseink révén a magyar zenei életben is aktív szerepet kaptam. Vezetésem alatt indultak újra, közel másfél évtizedes szünet után, az élő közvetítések a Magyar Állami Operaházból, eurorádiós kapcsolataim révén pedig Európa számos rangos hangversenye került a Bartók rádió műsorfolyamába. Rádiós és televíziós munkámat több ízben ismerték el nívódíjakkal. 2012-ben, 44 év rádiózás és televíziózás után vonultam nyugdíjba.

Szakmai munkám mellett nagyszerű családomra lehetek még büszke, feleségemmel öt gyermeket neveltünk fel, mely vállalkásban az orosz-lánrész természetesen rá jutott. Közös utazások, nyaralások, téli sportok és sok-sok élmény tartja össze ma is népes családjunkat.

Dr. Alföldy-Boruss István

Döbrentei Kornél

író, költő, újságíró (Pestszentimre, 1946. november 3.)

KI VAGY TE, DÖBRENTAI KORNÉL?

„Vállalva Ady sorait: »Vagyok, mint minden ember: fenség, / Északfok, titok, idegenség, / Lidérces messze fény, / Lidérces messze fény.« S mint ilyen, valahol a tűzvész-magvú napkorong és az örökmécs között.

Mondd el ifjúságod egy boldog és egy boldogtalan pillanatát!

Némi megkönnyebbítő feledékenységgel visszaemlékezve: az ifjúság egyetlen boldog pillanat volt, egy olyan burokban, melynek védelmében önfeledten hihettem, örökké tart, s hogy a halál csak e burkon kívül létezik, már ha van egyáltalán. A burok szétrepedt, mégsem voltam annyira boldogtalan, mint amikor rájöttem, kiderült, hogy nem a Jézuska hozza a karácsonyfát.

Első versed?

Kilencéves koromban született. Borzongatóan édes, mágikus pillanat volt, jövővel, sorssal eljegyző, élettegezzé táguló pillanat; felvillanó, öntudatlan tudás, hogy mélységesen közöm van, lesz, lehet majd valamihez, ami egy kicsit több, mint a pusztta élet.

Mi a kaland számodra?

A megismerés.

Voltál-e életveszélyben?

Többször, több síkon is. Egészségesen, erőm teljében, az életösztönt legyőzve, tudatában a kockázatnak kerültem olyan helyzetbe, hogy odaveszhettem volna. És támadt meg betegség, rögvést világrajöveletem után, amikor édesapám egyik barátja, a zseniális »Alaj doktor bácsi« mentett meg a biztos pusztulástól. S éppen két évvel ezelőtt, 50. születésnapom tájékán, az Isten úgy éltetett, hogy húsevő baktériumot szabadított rám, Szandányi István sebész főorvos barátomnak köszönhetem, hogy túléltem. Az ő kedves humorral megírt születésnap köszöntő versikéje – versszikéje – mementó marad nekem. És kivételes kegyelmi állapotban világított már be gondolat olyan heves, fényesség, elveszejtő energiával, hogy úgy éreztem, hiába dörömbölök, menthetetlenül bent égek magamban.

Ki bátorított a versre, és ki beszélt le róla?

Attól a kilencéves kori veni sancte-i pillanattól tudtam mindentől és mindenkitől függetlenül, elrendeltetett: írnom kell. Azok a szellemi nagyságok, például Illyés, Weöres, Nagy László, Pilinszky, Kormos István, akik látva láttak, és akarták, hogy így legyen, erősítettek. Tudom, tartozom nekik. Ám azoknak, akik évtizedeken át folytonosan gyöngíteni akartak, egészen a megszűnésemig, nos, azoknak pedig hálás vagyok, mert soha nem ernyedhettem el, mindig valami vagy valakik ellenére kellett magam felmutatnom.

»Szíttál-e lassú mérgeket?« – van káros szenvedélyed?

Igen, az élet.

Mivel mulatod a szabad idődet?

Az idő mulat velem.

Sújt-e depresszió, s mivel védekezel?

Igen, egyre gyakrabban, sajnos egyre jogosabban. Úgy védekezem, mint a tenger, amely nem hal bele önnön hullámvölgyeibe.

Mi bosszant, mi szomorít?

Bosszant, hogy nem tudunk méltóképpen felnőni. Amilyené mégis felnőünk, az meg elszomorít.

Hol tudnál élni, ha nem élhetnél itt?

Bárhol, ahol szabadon fáradozhatnék annak útján-módján, hogyan élhetnék mégis itt.

Mi hiányzik az életedből?

Ó, minden megvan, már csak egy platina nyakkendőű hiányzik.

Miben hiszel?

Abban, amit a nagyapám által megtanított, *Hitvallás* című vers utolsó strófa számomra elévülhetetlen érvénnyel így fogalmaz meg:

»Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,

Hiszek egy isteni örök igazságban,

Hiszek Magyarország föltámadásában!«

És abban is, egyszer tán eljő az idő, amikor e föltámadáson munkálkodók »pályabére« nem mindig a keresztre feszítés lesz.”

(Részlet a Farkas László írta és szerkesztette

Lyukasóra-mellékletből, 1998)

Szabadság, szerelem. Hadd kezdjem rögtön egy gonoszkodó paradoxonnal: ahhoz, hogy írni tudjunk, először olvasni kell megtanulnunk, s később ebből a képességből adódhatnak majd összes műveink.

Petőfi ismerete nélkül már elemista koromban vallottam: SZABADSÁG, SZERELEM, E KETTŐ KELL NEKEM. A szabadságot a téli, illetve a nyári vakáció jelentette, a szerelmet Elvira néni, a tanítónőm, akinek fényes, hollófekete hajzuhatag omlott a vállára, finom vonalú, hószínű nyakára. A hangja simogató volt, bársonyos és mindig gyöngéden sürgető: „Gyakorolj otthon a szüléiddel!”, muzsikált a fülembé két megalázó dadogás között, merthogy láttam a betűket ugyan, de összeolvasni nem tudtam őket. És én, hogy az elkövetkezendő időkben kiérdemeljem gyönyörű szemének elismerő pillantását, tehát hogy imponáljak neki, vállaltam otthon a „konzultációt” az apámmal. Ez milyen betű? – mutatott az L-re. Lö – mondtam. Remek. És ez? Ó. Kitűnő. Akkor mond egybe a kettőt. – Lőő – vágtam rá lelkesen. No nem egészen, közölte apám türelmes mosollyal, mint aki tisztában van azzal, hogy az előbbi válasz csupán véletlen félreértés. Gondold át még egyszer! Ez milyen betű? Lö. Pontosan. És ez? Ó. Nagyszerű! Akkor együtt a kettő? Lázasan gondolkodtam. Nem értettem, az előző válasz miért nem volt jó. Nem vitás, ez lö, az meg ó. Hátha csak próbára akar tenni apa, hogy biztos vagyok-e a dolgomban. Lőő! – vágtam ki határozottan. Apám arca idegesen összerándult. – Az ég szerelmére, miért? Hát nem látod, ez a lö, az meg egy ó, akkor mi az ördögöt jelenthet, na mit? Végzetesen

elbizonytalanodtam. Atyám sürgetőn honolt fölöttem. Lőő – nyögtem. – Nem értettem – mondta némi vészjósló csönd után. Képtelen voltam bármi mást kisütni a két átkozott betűből. Lőő – ismétellem meg remegő hangon. Apám a fejéhez kapott, s rekedten suttozta: – Miért teszed ezt velem? Hát mi húzza a kocsit, te, te... A ló – kiáltottam föl szabadultan. – Na látod, kisfiam, nem vagy te ostoba. Akkor ez milyen betű? Lő. Pompás. És ez? Ó. Úgy van, tehát mi van ide írva? Egész testem viszketett, féltem, ugyanakkor majd beleőrültem, hogy megtudjam, mit jelent a két betű együtt. Hangosan, valami menet közbeni megvilágosodásban reménykedve rákezdtam: – Ez lő, ez meg ó...Igen, akkor? Lőő – mondtam nagyon csöndesen. Elég, nem bírom! – kiáltotta apám, és kirohant az ajtón.

Kisvártatva nagyapám lépett a szobába. Fölényes nyugalom áradt belőle, mint aki tudja, az édesapák türelmetlen nemzedéke nem ért a gyermeki lélekhöz, a pedagógiához. – Studiózunk, studiozunk? – kérdezte kedélyesen, mint ha észre se vette volna lelki összeomlásom. Nagyapó előszeretettel használta a *studioz* kifejezést, kivált amikor jelezni kívánta: méltányolja, hogy magasabb színvonalú szellemi erőlködés van jelen. Nem fokozom tovább, röpké félóra múlva egy hátborzongatóan elkiáltott *mars ki!* parancs után fölpattant az ajtó, szerénységem iszkolt ki rajta. Szegény Nagyapó régi, harcteret próbált katona volt, ám két vesztett háború nem viselte meg annyira, mint ez a félórai studiozás az unokájával. Sokáig nem fogadta a köszönésemet. Egyszer aztán, hogy engesztelődésre ösztökéljem, megkérdeztem tőle: ugye azért mi rokonok vagyunk? A családi legenda szerint Nagyapó erre nem szólt semmit, csak kétkedő pillantással meredt a semmibe.

Az akkori mikrovilágomat hamvasan-nyersen bemutató 8-9 éves kori „re-meklések”, amelyek az egyetemesség illúzióját keltették bennem, mint például az *Itt van a nyár*, a *Zörög a kukoricaszár* vagy *A vén diófa* című vers vagy olyan rigmosos létfilozófiai megnyilvánulások, mint az *Óda a mákos réteshez*, valamiképpen eljutottak a hittantanáromhoz. Én a gyónástól mindig viszolyogtam. Talán mert a bűnről alkotott fogalmaim, elgondolásaim sem voltak tiszták, egyértelműek. Az eredendő bűn bélyegét pedig ösztönösen elutasítottam, pontosabban: nem éltem át. Az egyik kötelező gyónásom alkalmával – már nem volt módom elszökni focizni –, a rutinkérdésre: vétkeztél e szóban és cselekedetben, határozott nemmel válaszoltam. – Csakugyan? – kérdezte a pap, és érdeklődve hajolt közelebb a tőle, de nem Istentől elválasztó rácshoz. Majdnem merengve nézett rám, láttam, megismert. – Tudod, fiam – mondta –, a vers gyónás. Gyónás és penitencia is egyben. Tehát imaértékű, mint a miatyánk meg az üdvözlégy, amelyekből tízet-tíz azonnal elimádkozol kevélységedért. – Igen, amikor írok, gyónok és vezeklek, egy szál magam vagyok, meg az Isten, aki, ha mértékkel is, de megsegényít olykor.

Salto mortale. És még egy döntő mozzanat a számos közül, amelyekből összeáll a sors. Reck Gyula tanár úr, a görög szépségesszmény és emberideál, a kiművelt szellem és test hibátlan egységének megvalósulása, stílszerűen testnevelést tanított, bár elsődlegesen sohasem az izmokat, hanem a szellemet nevelte, művelte. Ez a kicsattanón egészséges férfi, akiért rajongtunk, 28 évesen vetett véget az életének. Gázzal. 1961-et vagy '62-t írtunk. Hogy miért tette,

senki nem tudta, csak suttogták, valami utószervezkedésbe került, '56 eltiprása után sem adta fel, a nyomozás szálai hozzá vezettek. Én akkoriban versenyszerűen tornásztam. Pokoli műfaj, a test kegyetlen költészete hat szerez: nyújtó, korlát, gyűrű, lóugrás, lólengés, talaj. Véresre nyúzott tenyér, magnéziumportól izapos izzadság, összeszorított foggal rendre elkövetett csak azért is. Felfigyelt rám. Edzés után gyakran behívott beszélgetni az irodájába, amely szertár is volt egyben. Az eszmecserék során eljutottunk az univerzumig, s onnan vissza az irodalomig. Ő adta kezembe – máig féltve őrzöm – *A francia irodalom kistük-rét*, amely ott és akkor, 1961-ben a pestlőrinci Steinmetz-gimnáziumban tágas ablakot nyitott a világra. De ami ennél is fontosabb: az előre szaltó ürügyén Reck tanár úr megtanított engem – magamra.

Versenyre készültünk, és az én talajgyakorlatomban is szerepelt az előre szaltó. Mindenki az életösztönnek engedelmeskedve arra törekedett, hogy minél hamarabb túl legyen rajta, s főként hogy talpra essen, ne a fenekére. Ezért aztán a szaltók elnyújtott tigrisbukfencszerű ugrásokra sikeredtek. Az enyém is. Odajött hozzám. – Mindennek van egy belső tartalma, amitől az, ami: ám hogy tényleg az legyen, méltó formában kell megjelennie. Van egy elképzelt tökéletes megnyilvánulási formája, ez az ősmódel. Ahhoz kell közelíteni, csak akkor érdemes bármit is csinálni, ha erre a tökéletességre törekszel – mondta. – És hidd el, olykor egy megszenvedett „sűrű” kudarc többet ér, mint egy olcsó, híg győzelem. Tehát ne félj, hogy nem sikerül azonnal, az most másodlagos. Az elszánás a fontos, hogy a tökéletest akarod. Nekiszaladsz, dobbanva elrugaskodsz, vertikálisan emelkedsz, szállsz fölfelé, kivárod a holtponthoz, amikor már nincs több felvívóerő, már süllyednél vissza, akkor karolod melledhez a térded, s gömbölyödsz össze, szépen kiforogsz, és könnyedén, elegánsan talpra érkezel. Hát, körülbelül ez a szaltó. És végül is ez minden. Az életösztönt legyőzve meg kell érezni a pontot, el kell érkezni a pillanatig, amely villámfényű időre megvillantja a tökély lehetőségét.

Heteken át gyakoroltam, és rendre fenékre érkeztem, a tudómban egy hajszálér elpattanhatott, mert már vért is köptem. Vészesen közelgett a verseny napja, és én még sehol, minden kudarcos esésem után megsejygyenülve néztem körül, de a szeme rajtam volt, a tekintetével bátorított, ne add fel! És valami ismeretlen erő újra talpra állított, és nekilódultam megint. Aztán az egyik alkalommal, amikor már-már nem számítottam rá, bekövetkezett a csoda; ma is a zsigereimben érzem a mozdulat gyönyörét, mintha álmomban, testetlen könnyedséggel emelkedtem el a földtől, úsztam föl a pontig, szinte megálltam a magosban, akárha a Himalája tetején lettem volna, vagy akár egy verspillanat csúcsán. Még arra is volt időm, hogy lassú nyugalommal körbenézzek a világon, jutott időm, hogy kívülről lássam magamat is, aztán mellkasomhoz felhúzott térdekkel, a kapkodás legcsekélyebb jele nélkül átfordultam, és bizonyossággal éreztem: talpra érkezem. És azóta tudom: salto mortale az élet. Háló nélkül.

Döbrenyi Kornél

Minya Mária

keramikusművész (Békés, 1946. november 6.)

Az Iparművészeti Főiskola szilikát tanszékén 1970-ben, porcelán szakon végeztem. Mestereim voltak Schrammel Imre keramikusművész és János György építész. 1970-től az egykori Gránit Csiszolókorong- és Kőedénygyár iparművésze, majd művészeti vezetője voltam. Használati tárgyakat terveztem, hittem a tárgyak környezetalakító szerepében, a design fontosságában és küldetésében.

Sokat pályáztam, kísérleteztem, a design tárgyak mellett fokozatosan egyre több murális munkát is elkezdtem készíteni. Az első pályázaton nyert munkám a Budapest XIII. kerületi Visegrádi utcai óvoda két foglalkoztatóhelyisége volt. Ezek kompozícióba szőtt meseképek voltak, szitanyomással és színes mázak réteges alkalmazásával. Ezt az első sikert követően lehetőségem nyílt még több építészeti munka tervezésére és kivitelezésére országsszerte: Budapesten, Kecskeméten, Gyulán, Békésen, Mezőberényben, Versegen, Debrecenben. Ezen munkák révén sok nagyszerű építész ismertem meg, terveimet az épület funkciója, az építész és a működtető elképzelése, valamint környezete határozta meg. A design során szerzett szemlélet, tapasztalat ezekben a munkákban is hasznosult.

A nyolcvanas évekből a kecskeméti Színes Kórház három várójába készített, 90 négyzetméteres mázas falbur-

Fotó: Izsák Éva

kolatot emelhetném ki. Pozitív-negatív elemek, az arany metszés szabályai szerint terülő kompozíciók, geometrikus formákból építkező dinamikus felület jött létre. Az építész Marosi Miklós volt. Ez a munka indította el azt az ötletet, mely végül a Sugár üzletház szökőkútja lett, ahol Iványi Lászlóval dolgoztam

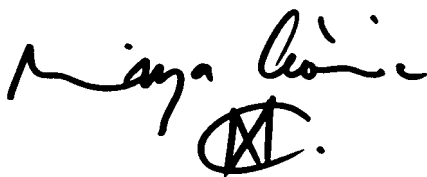
együtt. Ez egy háromméteres, elemekre bontott, hengeres kompozíció volt, sajnos az átalakítások során ezt is megsemmisítették. A következő szép feladat Novák István építésszel, Mezőberényben adódott, ahol eredeti téglaburkolat metszései, extrudált elemekből alkottam kompozíciót a bejáratnál és a pillérek burkolatainál.

1989-ben a Ferencz István által felújított egykori Chemolimpex Vendégház komplex keramikusi feladatot nyújtott. Itt a szellőző- és villamosberendezéseket takaró, építészeti designidomok, falszegélytakaró mázas kerámiaelemek posztamensként szolgálnak a *Szörnyikék* című sómázás plasztikasorozatához. Igazi teammunka volt ez Kovács Júlia és Szilágyi András üvegművésszel közösen. Meghatározó élmény és további tanulás volt számomra is, amikor 1982-ben, előbb félállásban, majd később stúdióvezetőként, az Iparművészeti Egyetem (ma: MOME) docense lettem. Itt tanárként is igyekeztem érvényt szerezni tanárom, Pogány Frigyes elveinek, melyek lényege az anyag,

szerkezet, funkció és forma egysége és egysúlya.

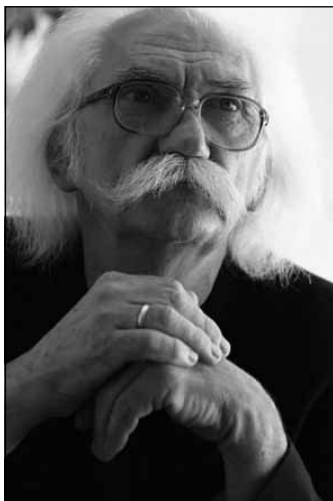
Az évtizedek során számos külföldi és nemzetközi szimpóziumon vettem részt. Siklós, Kecskemét és Hódmezővásárhely mellett Vilnius és az indiai Bicholin (Goa) is szerepelt köztük. Az egyesült államokbeli Pelhamben művészeti kurzust vezettem, New Yorkban kiállításom is nyílt egyúttal. A művésztelepek, szimpóziumok alkalmat nyújtottak számos új formai és anyagkísérletre. Hódmezővásárhelyen új préselési technika révén sikerült finom felületi játékokon alapuló sorozatokat alkotnom. Egyrészt kordieritszemcsékből préselt elemek ezek, másrészt porcelánanyag alkalmazásával is készültek különféle kompozíciók. Pozitív-negatív geometrikus és organikus formák, mély és magas relief váltakozásai, színes és színezetlen felületek adják a variációk végtelen lehetőségét.

Jelenlegi munkáim másik irányát a Versegen megjelenő plasztikák további fejlesztésével értem el. A *Szörnyikék*-sorozatnál megjelenő préseléses formaalkotó technikát egyre nagyobb méretekben kezdtem el alkalmazni. A kétezres években a XIII. kerületi Gyöngyösi úti szökőkútnál madárszobrok jelennek meg köztéri, szabadtéri plasztikaként. További madártanulmányokat követően, eltérő technikákkal, különböző anyagok, így porcelán és finomsamott lapok alkalmazásával eltérő méretű plasztikákat készítek. Tavaly, 2014-ben a Kassák Lajos téren egy fémelemekkel kombinált újabb szoborcsoport került átadásra.

Tolcsvay Béla

gitáros, énekes, zeneszerző, szövegíró (Budapest, 1946. november 6.)

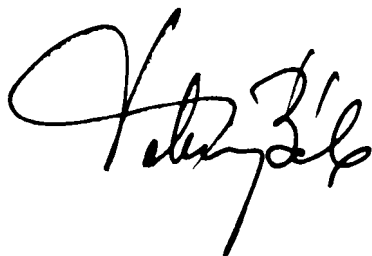
A budai Várban, a Fortuna utcában születtem. Gyermekkoromban a romos vár számunkra vadregényes, csodálatos titkokkal teli világa meghatározó volt. A csapatozás – és annak íratlan törvényei –, a szülőhely védelme, szépítése, megóvása minden pillanatban belém ivódott.

Az ősi történelmi levegőről mit sem tudtunk, számunkra a törökverés, az indiánozás olyan természetes volt, mint a tiszta levegő. Mátyás-templom, Táncsics börtöne, a királyi palota, a Halászbástya mint játszótér szerepelt az életünkben. Észrevétlenül nevelkedtem Kodály-módszeren Kertész Gyula jóvoltából, aki az általános iskolában volt az énektanárom. Csak később tudtam meg, hogy Kodály tanár úr munkatársa volt. Az általános iskolánk ma a Zenetudományi Intézet.

Édesapám is zenetanár volt, így nálunk természetes volt a zenetanulás. Cselőzni tanultam, de a „zenekarozás” a Beatles idején, gimnazista koromban, eltértett a komolyzenétől. Gitárt csináltam és zenekart a testvéremmel, Lacival. Ő zongorázott, melodikázott, én pedig basszusgitáros voltam, de mindketten énekeltünk. 1967-ben megalapítottam a Tolcsvay Triót Balázs Gábor bőgőssel és öcsémmel. Két akusztikus gitár és nagybőgő, háromszólamú énekkel. 1968-ban megnyertük a Ki mit tud? döntőjét mint folk-beat együttes. Vujicsics Tihamértól sokat tanultunk, ő magyarázta el a föld folklórját. Sosem felejttem el temperamentumát és zsenialitását. 1969-ben a Zeneakadémia nagytermében koncerteztünk, az Illés-együttessel és a Bajtala trióval. 1970-ben öttagúvá lett a Tolcsvay együttes. Illésékkal létrehoztuk a KITT egyletet. Utaztunk és énekeltünk, a „magunk által alapított beatakadémiát” jártuk ki. 1973 nyarán Miskolcon megszerveztem az első magyar „popfesztivált”. Ezen a nyáron mégis felbomlott az Illés és a Tolcsvay. Elváltak útjaink öcsémmel: bár engem is hívtak a Fonográfba, de nem mentem. Majdnem abbahagytam a muzsikálást. Kresz Albert fotóművész barátom elvitt magával Erdélybe, a gyimesi táj és gyimesi muzsika mentett meg. Hazatérve újjászerveztem a Tolcsvay Triót, amely még a ma napig is muzsikál, Czipó Tiborral és Egri Lászlóval. Határozottabban a népzene felé fordultam. Ebben segítettek az irodalmi műsorokban való fellépések. Közreműködtünk Latinovits Zoltán önálló estjein. Színházi előadásokban vettünk részt. Az öltözők, a társalgók hangulata, a színészóriásokkal kialakult kapcsolatom felejthetetlen, és mind észrevétlenül nevelt, gazdagított. Minden pillanatban, mindenkitől lehetett valamit tanulni. A Magyar Rádió Pagodája, mint egy titkos világ, kinyílt és befogadott.

A művészeti élet megannyi arcával ismerkedtem meg. Kiállításmegnyitókra hívtak festőművészek, szobrászok, fotóművészek; muzsikáltam. A megnyitók utáni, éjszakába nyúló beszélgetések egyre jobban rányitották a szemem az ősiség világára. A régi kultúrák formáinak, ízeinek újraformálása, felhasználása műveimben nagyon izgatott. Mindenekelőtt a Kárpát-medence ősisége, titkainak megfejtése. Ahogy az építészetben Makovecz Imre, Csete György felhasználták az ősit, nyomukba eredve, én a zenémben és dalszövegeimben rejtettem el. A rendszerváltás után még határozottabban álltam ki műveimmel hitvilágunk, hagyományaink hirdetése mellett. A kilencvenes években írtam három művet, a millicentenárius évében jelentek meg CD-n mint *Tolcsvay-trilógia: a Napfényfia, a Rijjadóleány és a Csillagláng*. Ezekben a zenei rituálékban a Tolcsvay Trió mellett népzeneészekkel (Gajdos, Téka, Új Muzsikás együttes) és szólistákkal (Budai Ilona, Petrás Mária, Maczkó Mária), valamint néptánc-együttesekkel dolgoztam együtt. A magyar népi hitvilág és mitológia elemeinek felhasználásával készültek ezek a művek. A néphagyomány nyelvén, mégis saját gondolataimat fogalmazom meg. Egyre jobban foglalkoztat az emberi élet harmóniájának megtalálása. Az ősi, tiszta forrás, a népmesei kincsestár és a több ezer éves hagyományok kifejezésformáit faggatom, kutatom és használom fel. Fiatal tehetségeknek fellépést biztosítva, felhalmozott tudásomat önzetlenül átadva, nagy örömmel és sikerrel vittük színre 2011-ben *Az égig érő fa* című kétrészes, táncos daljátékot. A népmesét 1974-ben, egy bukovinai székely asszonytól, Fábián Ágostonnétól hallottam Kakasdon, 40 év munkája után sikerült színre vinnem. A megírásban Béres Melinda volt a segítőtársam.

Számos kitüntetéssel ismerték el munkásságomat, 2015. március 15-én Kossuth-díjat kaptam. Megilletődve álltam az Országház kupolatermében, a Szent Korona társaságában, amikor kiszólítottak. Szolgálatos énekesnek, énekmondónak tartom magam, és ha erőt és egészséget kapok, szeretnék még az édesanyámtól tanult nyelven sokat énekelni, és biztatni az utánam jövő nemzedék tagjait. Játsszani a hangokkal hangszereken nagyon nagy kegy. Azzal keresni a kenyeremet, amit szeretek csinálni. Örömet okozni másoknak, kellemes pillanatokat átélve, és közben álmokat valóra váltva a dalokban, képzelet szárnyán repülni. Úgy érzem, az életben a Művészet vezetni képes – ha vállalja, hogy elválasztja a jót a rossztól. Tudom, képes rá, ha igaz hittel és hitelesen teszi. Ezt tanultam meg 70 esztendő alatt.

Gellér B. István

képzőművész, ábrégész (Pécs, 1946. november 9.)

FELTÁRÁS *(Képes útmutató karosszékekben végezhető régészeti kutatásokhoz)*

Manapság a kulturális televíziók közkedvelt hely- és időkitöltő programja egy-egy andalító és misztikus órácska, bemutatnak alatta valamilyen régészeti feltárást, lehetőleg egyre távolibb tájakról. A szokásos kellékek: naplemente pálmafákkal, mágikus erejű panamakalap a bíbor alkonyatban meditáló régész tarkóján, míg a távolban, fejükön koszarakkal, helyi erők távolítják el a földhulladékot az ilyenkor adódó munkadalokat dünnögyve.

Tudom, hogy az olvasót ilyenkor megkopott gyermekkori ábrándjai új-

ra magukkal ragadják, és oda képzeletük magát egy alkonyórán, néhány régi, megkopott pergamen megfektetése közben, a szélfútt sátor félhomályába, ahol csak néhány bágyadt fényű, frissen feltárt aranszobrocska bámul rá megértően.

Nos, mielőtt életformát váltana, félvállról véve orvosa baráti tanácsait, fémkeresőt és panamakalapot vásárolna, majd végül,

de nem utolsósorban szponzorok után ácsingózna, vegyen figyelembe néhány megfontolandó ellenjavallatot.

Az ön számára megfelelő megoldás a karosszékekben végezhető régészeti feltárást lehetne, majd a sikeres felfedezéseit követő, hosszasan elem-

zõ, otthoni elmélázás. A recept meglehetősen egyszerű, miként elutazni is kiválóan lehet egy menetrend lapozgatásával. Nem szállok le Tapolcán, mert ott nincsen resti. De hol van még egyáltalán egy jó resti?

Visszaballagva tehát a régészeti kutatásainkhoz, mindenekelőtt tegyen szert néhány régi fényképre. Elővehető öreg, megbarnult arcképek abból a családi múltat tartalmazó megsötétedett fadobozból, amelyben eredetileg aszalt karlsbadi szilva volt. Tapasztalatom szerint az ócskapiacra felfedezett, különös, töredezett felvételek a legmegfelelőbbek. Mindezek mellé vásárolhat az Ecserin néhány ismeretlen funkciójú és eredetű avított tárgyat (fontos, hogy fogalma se legyen egykori szerepükről, de lehetőleg nagyon réginek tűnjenek önnek). Itt óvatosan kell eljárni, mivel olykor az árusok merő előzékenységből felvilágosíthatnak bennünket a tárgy eredetéről, ami így számunkra teljesen használhatatlanná válik, pontosabban „elvarázstalanodik”.

Ezzel már kezünk ügyében van egy megfelelő minőségű, alapfokú

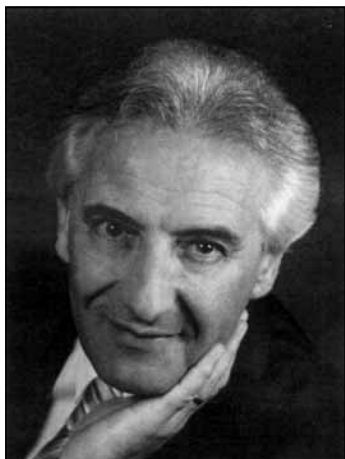
„agyindító készlet”. Ekként felkészülve kezdhethetjük sikeresen az ásatásokat bel- és külföldön egyaránt!

Régi fotóink immár tarotkártyaként keverhetők, így a baljós vadász-kalandoktól a tragikus végű skorpiómarásig bármi bátran előhívható, nem beszélve a régészek érzelmes életrajzáig, valamint a különösnél különösebb leletekig (Drakula sírja, vagy bármi más). Az ötletek néha megtámadnak bennünket, mi csupán sikertelenül védekezünk...

Ezután az ismeretlen eredetű tárgyat finom kézmozdulatokkal helyezze el a szövegszerkesztője (avagy írógépe) peremén. Alkonyat, esős délelőtt, bármilyen napszak jó lehet. Ha nem óhajtja úti élményeit rögzíteni, akkor jöhet a karosszék, és ön máris kezheti az úti előkészületeket, valamint a feltárást. Helyezkedjen el tehát kényelmesen, és remélhetően nem kísérik útján baljós, éjféli árnyak.

Heller Tamás

színész, énekes, zeneszerző, szövegíró (Debrecen, 1946. november 19.)

Te jó Isten, már 70? De hiszen még most kezdem az egészet.

Debrecenben, a Darabos utcában, egy szobakonyhas lakásban láttam meg a napvilágot. Ma Budán élek családommal, egy társasházban. Micsoda változás! Mi minden változott ez alatt a 70 év alatt! Na jó, nem minden. Olvasom az interneten: 1946. november 17-én a Szolnoki MÁV bajnoki labdarúgó-mérkőzésén a hazai „B-közép” hangos zsidózással és kőzáporral fogadta a vendégcsapat játékosait: „Szolnoki fiúk! Rúgjátok le a bűdös zsidókat! Nyírjátok ki őket!” A behajigált kövek miatt a 21. percben lefűjték a mérkőzést, de később a szolnoki vezetők kérésére folytatták. Miután a Szolnok egy öngóllal elvesztette a meccset, a nézők ismét dobálni kezdték a vendégeket és a játékvezetőt, szidalmazták és leköpdösték őket. Több MTK-s játékos és kísérő megsérült. A pályát csak fegyveres rendőrök kíséretében tudták elhagyni. Az eset után a Szolnok pályaválasztói jogát felfüggesztették. A Világ 1946.

november 19-i beszámolója szerint a mérkőzésen az MTK-ban egyetlen zsidó származású játékos sem szerepelt. Szóval, mintha csak ma lenne!

De ez a 70 év sok mindenről beszél. Gyerekkoromról – megúszva a háborút –, majd jött a szocializmus, kinek előnyére és kinek hátrányára.

Kisdobos-, majd úttörőéletem. Kellmes alsós (1–4.) iskolai évek. Egyre nehezebb felsős (5–8.) és súlyos gimnáziumi évek. De azért leérettségiztem.

Boldog ifjúkor. Első szerelmek, első munkahely, első amatőr sikerek (1965), *Ki mit tud?* a tv-ben, mozi, színház, és egy nagy fertőzés: a művészetek iránt. Első csalódások a szerelemben, vagy a főiskolai elutasítás. Továbbra is élveztük az életet, azért egy kis izgalom nekünk is jutott (1956), jött a Kádár-korszak, a legvidámabb barakk. Majd egy kis katonaság, röpke 2 év.

Közben mellém szegődött a siker, a taps, a közönség. Parodistaként kezd-

Guy Foissy: Öbölből vödörbe (Nyertes Zsuzsával, Éless-Szín, 2015, rend.: Éless Béla)

tem, voltam táncdalénekes, majd dalokat és verseket írtam. Mígnem 1972-ben mint táncos-komikus debütáltam a Debreceni Csokonai Színházban. Az a hat év, amit ott töltöttem el, az volt az én igazi főiskolám, hiszen az operetteken, prózai darabokon, baletteken át minden fontos szerepet eljátszottam. Így 1978-ban jöhetett a számomra oly kedves műfaj, a kabaré a budapesti Mikroszkóp Színpadon. Az ott eltöltött 34 év és a sok televíziós szereplés hozta meg számomra az országos népszerűséget, ami a mai napig tart, és remélem, még sokáig elkísér.

Megéltem a rendszerváltást, az ezredfordulót, egy teljes napfogyatkozást, embereket a Holdon, színes televíziót, CD-t, DVD-t, internetet, mobiltelefont, az évszázad melegét, hidegét, és a legfontosabbat, szerető családot.

70 év! Ez már megvan!

S ha újrakezdhetném? Hát...? Erről szól egy dalom szövege:

Hogyha újrakezdhetném egyszer az életem,
 másképp tennék sok mindent, talán,
 hisz annyi rossz és annyi jó jutott nekem,
 s hogy melyikből volt több, tudom ma már.
 Hogyha újrakezdhetném egyszer az életem,
 e gondolattal jó most játszani,
 a mamát hallom, ahogy mondta csendesen,
 egy szakmát kéne már választani.
 Lehettem volna légtornász vagy kardnyelő,
 artista, ki nagyvilágot lát,
 kertészmérnök, Debrecenben könyvelő
 vagy politikus, s most szidnák a mamát.

Volt idő, mikor mindég éhes voltam, de nem volt mit enni. Most van mit enni, de már nem vagyok éhes. Az iskolába azért nem szerettem járni, mert állandóan tanulni kellett – és tessék, mit csinálok egész életemben? Tanulok. Egyik szerepemet a másik után.

Mert nincs szebb dolog itt az egész földtekén,
 a fényben állni, s a szívem úgy dobog,
 este hétkor sok szempár csak néz felém,
 s ha tapsolnak, én oly boldog vagyok.
 Hogyha újrakezdhetném egyszer az életem,
 színész lennék újra, nem vitás.
 Ez a hetven év csak annyit jelent énnekem,
 mint színházban két rövid felvonás.
 S hol van még a FINÁLÉ?
 Hát függöny fel! Jöhet a folytatás...

Attila József

Papp Endre

újságíró (Budapest, 1946. november 24.)

Feleségével 65. születésnapján

Megtisztelő, bár meglepő volt a kérés, hiszen én csak műsorvezető vagyok a hírek világában. Ha már hírműfaj, maradjon a kaptafánál. Úgy érzem, jobb, ha egy tömör interjúval felelek meg a felkérésnek. György Zsombor kollégám kérte, hogy lehetőleg röviden válaszoljak a Magyar Nemzet képes mellékletének kérdéseire. Ezt idézem most vissza, mert ez talán többet mond el, mint egy életrajz.

- *Mikor volt a legboldogabb?*
- A fiunk születésekor.
- *Mitől fél a legjobban?*
- Ha nem dolgozhatnék.
- *Mi az első emléke?*
- Valaki evez a part közelében. Másfél éves lehettem. Szüleim Görömbölyön (ma Miskolctapolca) üdültek. A helyszínt felnőttként ellenőriztem.
- *Melyik élő embert tartja a leg többre?*
- A feleségemet.
- *Mi a legféltettebb tulajdona?*
- A családom.
- *Milyen szuperhős-képességet szeretne?*
- A szaporodó betegségeken úrrá lenni.

– *Ki játszana az ön életéről szóló film főszerepét?*

– Omar Sharif. (Sajnos, időközben elhunyt.)

– *Mi a kedvenc könyve, filmje?*

– Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*; Federico Fellini: *Ginger és Fred*.

– *Macska vagy kutya?*

– Egyik sem. Kettő-három éves koromban volt egy pulim. Elgázolta egy motorkerékpár, azóta nem akarok kutyát.

– *Észak vagy dél?*

– Észak és dél és kelet és nyugat.

– *Melyik utazására gondol vissza legszívesebben?*

– Az egyik Kolumbia karibi partvidéke. Bár nem farsangi időszak volt, mégis fiesták sorozatába kerültünk. A tömegben toporzékoló lovak. A világ legszebb női – természetesen a velem lévő feleségem után. 40 fokos hőség, 95 százalékos páratartalom. Fürdés. Mindenütt figyelmeztető hirdetések, hogy amúgy kolerajárvány van. Emiatt kitűnő rumok, amelyeknek még a nevét sem hallani Európában. És zene és salsa. A másik: Virgin-szigetek. Lásd mint fent, csak amőba és kolera nélkül, iható csapvízzel. Biztonságos, mégis finom ételekkel. Fehér korallstrandok, szelídebb bulik, a zene már: steelband.

– *Szeret főzni?*

– Szerettem, de most jobban csinálja a feleségem.

– *Mi a legbűnösebb élvezet az életében?*

– Koleszterinszintet növelő ételek.

– *Min szokott bosszankodni?*

– Saját hülyeségeimen.

– *Mit köszönhet a szüleinek?*

– Mindent. A legnehezebb időket tették könnyebbé számunkra.

– *Kitől szeretne bocsánatot kérni, és miért?*

– Hadd válaszoljak Prosperóval: „Célom a tetszés volt. S ma már / Oda a szellem, oda a báj; / S kétségbe kéne esni ma, / Ha nem könnyítne szent ima, / Mely a kegyelem kényszere, / S minden hibának gyógyszere. / Ha vártok hát bocsánatot, / Nékem is megbocsássatok.”

– *Kit hívna meg álmai vacsorájára?*

– A családom mellett ott lennének Rohály Gáborék a néhai Borkollé-giumtól, Hegedűs Péterék a néhai Fortunától, Vomberg Frigyesék a néhai Valentine-től, a Kató Csaba-féle mai kóstolótársaságom, és persze Reitbauerék... Te jó ég, akkor ki van a konyhában?!

– *Mi volt a legrosszabb munkája?*

– Nyíregyházán a szakszervezetek megyei tanácsának előző féléves munkájáról kellett 20 perces rádióműsort készítenem. A feladatot teljesítettem, de éreztem, hogy ezen csak elszunyókálni tudnak majd a kedves hallgatók. Kellene valami érdekeset is csinálni. Csikorgó hideg tél volt. Irány a Sós-tó: majd jég- és nádvágókkal beszélgetek. A tó jegén bóklászva nem vettem észre egy frissen befagyott léket, a bal lábam máris térdig a vízben. A vállamról a tízkilós Uher riporter magnó, áttörve a lék maradék jegét, eltűnt a szemem elől a vízben. Ez álmaim magnója volt. Évek óta vártam, hogy valamelyik tapasztalt

kollégám kapjon egy újabbat, és én az övét megörökölhessem. És most eltűnik a jeges vízben. A tizedmásodperc tört ezredrésze alatt döntöttem, hogy utánanyúlok, megtámaszkodva a vastag jégen maradt jobb combomon. És sikerült elkapnom a magnó vállszíját. Ennél fogva kihúztam. Viszont így már egész bal oldalam vizes lett. Mire kikászálódtam a parti szanatóriumba, minden rám fagyott. Engem megmentettek, és ami a fő: a nagy Uhert is.

– *Ha megváltoztathatná a múltját, min változtatna?*

– Például ez a jeges fürdő nem hiányozna.

– *Ha visszamehetne az időben, hova menne?*

– Kényelmes ember vagyok. De ha mindenképp menni kellene, akkor a még tényleges szociális piacgazdaságba: a hetvenes évek NSZK-jába, Ausztriájába – természetesen nem munkanélkülinek.

– *Hogyan kapcsol ki?*

– Opera, hangverseny, úszás, síelés.

– *Mondjon el egy titkot!*

– Én nagyon komolyan titoktartó vagyok.

– *Miből van otthon túl sok?*

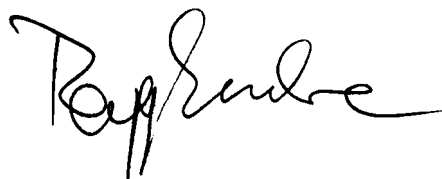
– Papírból.

– *Miben szokott kételkedni?*

– Mindenben.

– *Mi az élet értelme?*

– Istenszolgálat és emberszolgálat.

Székhelyi József

színművész, rendező (Budapest, 1946. november 24.)

Tizenkilenc-negyvenhat – majdnem belehaltam... Így kezdődött hajdan minden. Megszülettem – nem egyedül, mégis csaknem ingyen. Kettőt fizet – egyet kap. Testvérkém, az odavesztett elnyomásom által. Szívgyödrébe beletúrtam despotikus vállal. Mindmáig szégyellem, mint mikor egy ellen ketten, akár többen gyilkolva ti-pornak koncert marakodva. Előbb „halt!” – aztán halsz. Meg is maradt a halálnak bennem reves odva. Valahol a gerincemben kezdetektől fogva hordom. Olyan, mint egy gyűlöletes zsarnok. Rendőrkordon. Lumbágó már sráckoromban, mint talált pénz a koromban, megtanított fájni ésszel. Bevágtam az egyszeregyet villával és késsel. Perelni, érvelni orwellnyi korban. Élni fényben, lakni-halni porban. Meginni a pálinkát

kis mézescsuporban. Megtanultam írni. Olvasni sose szoktam. Minden dolgok nehezebbjét könnyelműen fogtam. Könnyelvű az entitásom, mert nem vitás, könnyig bűvölt el a nyelvem. Erre épült az a plánum: megmaradok a humánus testén, átlátva gyarlón, bestén, reggel-délben-estén. Itt ragadok nyelvi túsznak, ezeréves zsigyarnak, ki masztodonként kinéz húsnak. Habár százszor karóba húznak, elevenen nyúznak tisztí keresztre feszülten, deresen botozva. Beszeny-nyezett évggyűrűk, hatezer, hatszázezer, whatever... Mégis HA-HA-HA... Hamlet-től Harpagonig hadonáztam. Adomáztam ríkatva, neveltetve Abdától a Donig a szekeret húztam. Húzom, mert ars longa vita brevis. Mára igaz is – nem is. Itthon vagyok. Itt hol vagyok? Otthon vagyok. Otthon, ott, hol ragyog, ott, hol gagyog megannyi szentem. Velem vannak akkor is, ha tévútra, Napútra, Tejútra mentem. Igen, voltak szerelmeim, szerelmetes gyermekeim hosszú sora igazolja. Gyarló létem kigazolja, hiszen egytől hatig unokástul gyönyörűek, épek, szépek, mint ótemplomi táblaképek. Imádom Őket, mint a mesterségem. Címere az ember. Titoktartó fecsegéssel, lángos szerelemmel. Színpadon a nexus alapja a szexus. Gyümölcs minden próba. Előadás: szüret. Csodagyerek. Szent látomás. Ha harcolsz, ha kaparsz is, a vége legyen katarzis. Két felvonás közt szinte fájjon a szünet, mint gyötrelmesen égő elvonási tünet. Minden szá-ladba bekötvé az ideg. Érezd: forróság kell, vagy jeges, szörnyű hideg. Éljen a vicc ígérete. A csönd tragikus csődje. A lélek lelki mágiája. Aldás a hülyére, felmentés a blödre. Az esendő ember lánctalpas bölcső. Dübörögve ringat, muzsikál és költő. Rendeztem, rendetlenkedtem, éltem. Ha játszottam is, a fi-náléktól félttem mindig. A végtől. Nem mostanság, ugyan, már régtől. Tetszélő vagyok este héttől tízig. Életpárti mágus, clownok klónja, zsibárus. Hős és anti. Szent és briganti. Egy ember. Csordultig szerelemmel. Édes gyerekeim, szerepgyerekeim, arra motiváltak játszani terveim, hogy lehetne szebben kifejezni szóban, show-ban, sose sőtlanul, akkor is, ha csak állsz némán, szótlanul. Csak

Orosz Dénes: *Poligamy* (partnere Nagy Sándor,
Madách Színház, 2013, rend.: Szirtes Tamás)

kinézel a fejedből, és mindened zsigerből, belőled, beledből árad. Emberillat – emberállat. A humán dics. Az összetéveszthetetlen. Kinek kezéből sosem hull ki ehetetlen kenyér vagy álságos giccs, mely hitványabb, mint akárhány válságos kor. Csak egy finom falat, amely ledönt minden falat az élet érdekében. Virágpör. Itt, e hazában, az egész féltekén. Színház a közérzet temploma. Lélek és a nyelv

hona. Lássuk csak, magyar helyesírás... Magyar? Helyes. Írás! Sose fej, mindig írás. Magyar helye: sír. Áss! Micsoda egy náció?! Azt hiszi a náci – jó. De legalábbis jobbik. Szégyenünkre mára itt már csak ezen kotlik. Hiába Márai, hiába Ottlik, Ady, József A., Karinthy, Faludy vagy Petri... Sohasem a sajátját – más portáját seprí. Hogy lehet, hogy annyi Nobel- nem idehaza nyugszik? Hogy lehet, hogy vagy németek, vagy az áldott ruszkik?! Törököt fogunk törökkel. Befal és fölökkel tatár. Aknamező ötpercenként minden magyar határ. Erős vár a mi istenünk. A vár maga gyenge. Elvágja a torkincánkat Made in H. penge. Készletünket fölزابáljuk, és azt a szalonnát abáljuk, melyet majd baconként veszünk meg. Ez lesz a lelki békünk. Hatalmas haszonnal, persze más-más fazonnal, sok ajszer multihun szét önt. Multi az mumus, termőre fordul a hunusz. Foggyunk. Unortodox anorexia. Szia. Nagy elosztási rendszereket felszorozni kéne. Erre vásik – releváns sikk – mi kis hazánk gerontognóm krémje. Anyaöl. Anya öl. Nektár a hektár. Négyyszögölre megyünk érte. Csókos vagy, megérte. Magyar Nyugger Köztár. Népnemzeti Összvár. Ehetetlen és bevehetetlen. Lakhatatlan katlan. Minden mércére tökre alkalmatlan. Isten offshore-ja pattog fölöttünk. Agyar-magyar ragya mászkál közöttünk. Finn tumor a halál neme. Rák and roll a fő slágere. Tuti lesz majd tíz lágere. Ajvé victis. Újkori hőszünk a bankrabló Viszki. Meg néhány primadonna. Többnyire hisztis. Tizenhárom sor hiányzik. Mint az aradi vértanúk. Kevés volt közöttük a magyar. Celeb egy se. Ahhoz képest persze, hogy pont tizenhárman voltak Hungeurópa-szerte. Mi meg ma a (cel)ebet a karóhoz kötöttük. Ha még egyszer azt üzeni – több magyar lesz közöttük. Celeb meg egy se. Nem engedek a tizenkilenc-negyvenhatból. Majdnem megbuktam matekból. Az összesen csak hatvanöt. A díszsortűz újra tölt. Ha a skuló elfrafál, több rímecskét nem talál. Persze a hiányzó sorokat egyszer majd pótolom tollal. Mondjuk, egy nekrofil nekrológgal. Mondjuk, velem egy dialógbán. Mert nem nyugszom, míg el nem mondok mindent. Hittem is, nem is Istent. Hírlik, most szegény indiszponált. Okosmobilon kért stabil segítséget. De mással beszél... – hiába telefonált.

Szirtes Tamás

Borbáth Ottília

színművész (Marosvásárhely, Románia, 1946. november 26.)

70 év!!! Hihetetlen még kimondani is, leírni meg pláne. Na nem azért, hogy ennyi idős lettem, hanem – így elszaladt az idő. Az én koromban már nem bakancslistát készít az ember, hanem leltárt a múlttól, és igyekszik csak a szépre emlékezni. Ez nekem nem fog gondot okozni, mert szép és tartalmas életem volt, és remélem, így lesz ez még vagy 20 évig!

Nem panaszkodom – nem dicsekszem!

Boldog, felhőtlen gyerekkorom volt Marosvásárhelyen, ahol polgári családba születtem. Édesapám a marosvásárhelyi szülészeti és nőgyógyászati klinika professzora volt. Apuka – így szólítottam – rendkívül művelt, több nyelven beszélő és kitűnő humorral rendelkező ember volt. Az Ő elvesztése életem legfájdalmasabb pontja volt, és a mai napig is az.

Szülővárosomban, a Bolyai Farkas Gimnáziumban érettségiztem, ahol már Thália papnője lettem az ottani színjátszó csoportban.

Majd elvégeztem a Szentgyörgyi István Színművészeti Akadémiát, ahol kitűnő tanáraink voltak: Lohinszky Lóránt, Bács Ferenc.

Pályámat Sepsiszentgyörgyön kezdtem, majd Marosvásárhelyen folytattam. Kiváló rendezőkkel dolgoztam: Tompa Miklós, Harag György, Taub János, Hunyadi András, Anatol Constantin. Románnyelv-tudásomnak köszönhetően a román tagozaton is játszottam, filmekben úgyszintén

1979-ben áttelepültem Magyarországra. Első állomásom Kecskemét, majd Szeged, Pécs, a Filmgyár. Nem tudom most felsorolni a szerepeimet, de színes a paletta, Gorkijtól, Móricztól Shakespeare-en keresztül Tennessee Williamsig, Örkény, Katona József női szerepeit keltettem életre. Nem beszélve a filmekről meg a tv-játékokról. És a rendezőkről: Jancsó Miklós, Radó Gyula, András Ferenc, Kovács András, Banovich Tamás.

70 évesen többet dolgozom, mint húsz évvel ezelőtt. Több magánszínháznál játszom: Fogi Bulvárszínház, Éless-szín, Evangélium Színház, Karinthy Színház.

Vaszary János: *Ma éjjel szabad vagyok* (Koncz Gábor partnereként, Éless-Szín, 2013, rend.: Éless Béla)

Sok barátom van, két kiskutyám, Erzsi és Toncsi, és nem utolsósorban egy igazi társam, a férjem, akivel 25 éve élünk együtt, aki az én bázisom, a minde-nem, az én Istvánom.

Szeretem a jókedvű embereket, nagyon szeretek nevetni, lételemem a humor. Mélyen vallásos, római katolikus vagyok.

Nemrég Sopronban, a Petőfi Sándor Színházban bemutattuk Örkény István *Macskajáték* című darabját. Búcsúzóul ebből szeretnék idézni.

„Ha újrakezdeném, mindent ugyanígy csinálnék! MERT ÍGY VOLT SZÉP!”

Örkény István

Praznovszky Mihály

irodalomtörténész, muzeológus (Salgótarján, 1946. november 29.)

Szeretném közölni a szerkesztővel, hogy még nem vagyok 70 éves. Igaz, a naptár szerint 1946. november 29-én, pénteken születtem, de ez már inkább 1947. Tehát én 2016-ban szintén végig 69 éves leszek. (Lehet, hogy utána is, majd meglátom...) Vagyis folyamatosan szeretném behozni a lemaradásomat, mindazt, amit a korábbi évek múlásával elvesztettem.

Ez így nagyon látványos kezdés, csak azt hiszem, semmi köze a valóságomhoz. Ugyanis kimondottan jól éreztem magam az eltelt életszerepemben. Olyan vagyok, mint egy nagy színész, aki pályája végén bevallja, hogy nincs szerephiánya,

mindent eljátszott, amiről valaha álmodott. Én is így vagyok vele, csak azt nem tudom, annak idején, gyermekként mire gondoltam. Középis-kolás koromból emlékszem az első pályaválasztási döntésemmre, ami az újságíróság lett volna. Akkor még nem ismertem Mikszáth kiváló mondatát erről: „Igen, igen, valamikor én is okos embernek készültem. A prókátorság képezte törekvésemnek célját. Apám mindig azt mondogatta nekem: Pompás egy mesterség! Az ember hazudik egy keveset, és kap érte sok pénzt. Bárcsak hallgattam volna apámra, most nem kellene újságírónak lennem, ahol az ember, őszinte éppen megfordítva, sokat hazudik, s kevés pénzt kap érte.”

Se újságíró, se prókátorság, se pénz. Marad a bölcsészpályafutás. Illetve az ifjúkornak a későbbiekben sokat segítő jelenetei. Diákszínjátszás (Karinthyval), irodalmi önképzőköri (Madáchcsal), első pályamunka (Mikszáthtal). Jó kis társaság! Mindehhez Nógrád a háttér, amelynek csak az egyik felében járhattam akkor, a má-

sodik felébe igencsak nehéz volt átjutni. (Ha meg átjutottam, ott volt nekem Krúdy.) Vagyis megvannak az indító eszmények: Nógrád, annak irodalmi értékei, és egy jó iskola, jó tanárokkal (Madách-gimnázium, Salgótarján). Meg a családi, társadalmi háttér: a tisztességes szegénység és a gyári munkások világának a napi látványa. Ez bőven elég egy életindításhoz, sőt, egy élet végigéléséhez. Az ember nem felejtetheti, honnan, kik közül jött, s azt is megtanulja, hogy nincs az a talmi érdek, amiért érdemes volna ezt megtagadni, átváltani. Egész jól meg lehet élni az ifjúkori ideák megőrzésével.

Főleg ha az ember felismeri képességei határait, tehetsége lehetőségeit, és boldog azzal, amit elért. Sőt, olykor még többet is kapott az élettől, mint amennyit remélt vagy megérdemelt. Hogy egy pálya miért s hogyan alakul, az a nagy emberi rejtélyek közé tartozik. És persze a véletlenek sokaságához. Mindig is imádtam az életnek ezt a játékát. Hagyni kell, hadd szervezze önmagát, s benne engem is. Soha nem jöttem ki rosszul belőle. Iskolák, tanulás, diáktársak, szerelem, család, munkahelyek, szakma, kutatás, publikációk – ment minden a maga útján. Csak arra kellett figyelnem, benne legyek a fősodorban. A magamében, persze. Mert azért valamicskét én is befolyásoltam az évtizedeimet.

Mert ha belegondolok, azért kivételes pályafutás volt az enyém, nemigen lehet felülmúlni a szakmámban. Egy kisváros múzeumában, teremőrként kezdtem a pályámat, s egy országos múzeum főigazgatójaként fejeztem be. (Majdnem tökéletes megoldás – de a miniszterelnöki pozíció azért hiányzik...) Mindeközben kapcsolatba kerültem a múlt századi magyar szellemi élet legjobbjaival. Úgy persze, hogy kisinasként figyeltem, hallgat-

tam őket. Hubay Miklós, Mátyás Iván, Somlyó György, a szakmámból Kovács Sándor Iván, Botka Ferenc, Kerényi Ferenc, Horváth István. S kapcsolatba kerültem hétköznapi létem meghatározó személyiségeivel: múzeumi kollégák, kiállításrendezők, könyvtárosok, irodalmi társaságok tagjai, teremőrök, takarítónők – csupa nagyszerű ember.

Tegyük még hozzá az egyéb lehetőségeimet. Hivatásomból adódóan az egész Kárpát-medence bejárása. A magyar irodalom emlékhelyeinek felkeresése. Kiállítások rendezése, emléktáblák, szobrok. Ha van valaki, aki nálam többet évforduló-koszorúzott, az lódít. Meg persze ott a nagyvilág is, amelyet – tőlem független okok miatt – csak 1990 után tudtam keresztül-kasul bejárni. Van néhány titkos kedvenc városom és tájam, ahol két dolgot tudok átélni: az idő végtelenségét és a félelem nélküli szabadság mámorát.

Hát most nem tudom, dicsekszem vagy összegzem? Nagyon gyanús, ha ma valaki Magyarországon azt mondja: nagyon jól érzi magát. Na jó, nem a közállapotokat értem alatta, hanem az élethelyzeteimet. Amelyek teljesen hagyományosak és átlagosak: munka, nyugdíj, otthon, család, unokák, könyvek, színház, mozi, egy kis hedonizmus (de magyar labdarúgás soha).

És az életmű? – kérdezi a szerkesztő. Kérem, az életmű készen van, még egy kicsit alakulgat. Csak arra vár, hogy majd a jövő átlépjen rajta. Hiszen ez a sorsunk. Ha legalább egy lábjegyzet leszek ötven esztendő múltán, isten bizony, megérte ez az első hetven év.

Prasznay Zoltán

Babiczy László

tv-rendező (Budapest, 1946. november 30.)

Hetven sorban hetvenkedni – ez lenne a feladat. Szerethető kihívás, de rémisztő is! Miképpen lesz a kőbányai srácból rendező? Mondhatnám, családi hagyomány. Apám a Cinecittában ösztöndíjas, filmrendezőnek készül, magyar filmekben asszisztens. Színiiskolában ismerkednek meg anyámmal. Egyik nagyapám orvos, de verseket ír, a másik belsőépítész. De amikor eszmélni kezdek, ez már a múlt. Anyám tanárnő, apám egyetemen tanít. A művészeti álmok nem képezik a napi beszélgetések tárgyát. De apám sokat

fényképez, fotópályázatokra nevez. Nagyapám fotóalbumot szerkeszt, és mesélődik a családtörténet. A közel húsz album ma is nagy értéket jelent számomra.

Kis kőbányai lakótelep gyermekeivel vígan éltem életem: foci, kidobós, bicikli, sarki bandabeszélgetések, lányok-fiúk együtt. Szerelem, a nagyobbak által beavatva az élet rejtelseibe. Kevés tanulás, jó iskolai jegyek. Belvárosi gyakorló gimnáziumba íratnak, az Apácaiba. Hirtelen közepesnél alig jobb tanuló lettem. Szerencsére hiúságom arra ösztökélt, hogy valamiben én is jó legyek. Tevékenykedem Horváth István naplójának iskolai kiadásában. Huszti Imréné tanárnő kortárs költőket adott a kezembe. Amatőr filmszakkör Holics tanár úrral, ahova fiatal filmesek is ellátogattak, de számomra az öltözködésük is üzenetértékű volt: a csizma, a dzseki stb. azt sugallta, hogy a filmesek most jöttek a „magyar valóságból”, abból az igaziból, melyet megismerni csak a kiválasztottaknak, a filmeseknek lehet. Ez a kíváncsiságom a „hétköznapi élet” iránt bölcsészéveim alatt is megmaradt, jártam az Ormánságban szociográfiai felmérést csinálni, eközben voltam cigány családnál vendégségben, ettem ürgehúst ebédre. Mint filmes fiatal bekapcsolódtam az Egyetemi Színpad – ma már tudjuk, legendás – történetébe is. Filmekkel, filmesekkel ismerkedtünk, de magunk is tartottunk a filmek előtt bevezetőket. Az ezzel szerzett pénzt felelőtlenül lehetett költeni, meg lehetett hívni a barátokat a Kárpátiába, a Kedvesbe, a Bajtársba egy sörre, egy pogácsára, közösségi életet lehetett élni, sok dumával, vitákkal. Beleszerettem egyetemi csoporttársamba, László Gyula író, újságíró lányába, s rajta keresztül megismerhettem egy erősen baloldali gondolkozásmódot. Az én értelmiségi családom világszemlélete pedig benne volt a zsigereimben. Ebből az eszmélkedésből azonban nem szabad kihagyni a párizsi diáklázadásokat és Csehszlovákia megszállását sem.

A másik fontos hatás a Balázs Béla Stúdió filmjeinek megismerése volt. Amikor ezeket az egyetemista élményeket elemezgetem, nem hagyhatom szó nélkül az én furcsa magyarságomat. A világhírű külföldi filmeket élveztem, de a magyarokért rajongtam. Úgy éreztem, hogy ezek a magyar alkotások képezik a kapcsolatot köztem és a magyar valóság között. Ezért a megismerésért érdemes rendezőnek, filmesnek, televíziósnak lenni. Szerencsém volt, két állásajánlatot is kaptam. Nemes Károly hívott segédkutatónak a Filmtudományi Intézetbe, és

Zsurzs Éva hívtott asszisztensnek. Olyan filmekben vehettem részt, mint *A fekete város* – 102 nap forgatásának izgalma, boldogsága: televíziós vagy, stábben dolgozol, közös cél vezérel. Szigorú főnök volt „Zsurzs anyó”, de arra is volt figyelme, hogy asszisztensei előmenetele is rendben legyen. Eck T. Imre, Nemere László, Mahrer Emil, Málnay Levente, Iván Pál, Muharos Attila mind-mind rendezők lettek a keze alatt. Szigorúan fogott minket, de tudta, mikor kell az asszisztensét elengedni, hogy önállósodhasson, rendezővé válhasson. Lehetővé tette, hogy a munka mellett elvégezhessem a Filmművészeti Főiskolát. A hetvenből talán már sok is ennyi sort az indulásra szánni, de így most van bátorságom megfogalmazni művészi hitvallásomat, mely egész pályámon vezetett. Hogy valaki művész, az egyfajta etikai hozzáállás a világhoz. E szemlélet következtében nem lettem olyan televíziós, mint sok kollégám – ezt nem elítélően mondom –, hogy bemegy a televízióba, elvégzi a munkáját, majd hazamegy. Sok-sok produkciót csinál főnökei meglegedésére a tőle telhető legmagasabb színvonalon. Az életemből sok óra telt el úgy, hogy írók-költők, képzőművészek között nyüzsögtem, próbáltam világlátásomat szélesíteni. Rájöttem, hogy az irodalom a lélek környezetvédelme, és erős lélek kell ahhoz, hogy a mindennapokban emberek tudjunk maradni. Talán ezért is lettem az irodalom és ezen belül elsősorban a költészet képernyőre vivője. A közel három évtized a Magyar Televízióban ezernél is több műsor. Ezek felsorolása a lexikon feladata, de megtalálható honlapomon is (www.babiczy.hu). Ezért most ezt át is ugrom, hisz nagyon megszorodtak az engedélyezett sorok.

Egy nagyon fontos „epizódját” kell még megemlíteni szakmai életemnek. Négy év Pécsen vezető rendezőként, ahol megtapasztalhattam, hogy a szakmai tudáson túl milyen fontos egy régió aprólékos, pontos ismerete. Fantasztikusan pezsgő volt akkoriban Pécs kulturális élete. Illyés-ősbemutatók a színházban, élénk képzőművészeti és zenei élet, és ehhez kapcsolódott a mindezt tükrözni kívánó körzeti televízió. Hogyan élünk, hogyan éljünk, ahogy a célt Békés Sándor stúdióvezető megfogalmazta. Visszatérve a fővárosba, ennek az élménynek a hatására is nyitottam a környezetvédelem felé, a *Táj-Kép Magazin* létrehozója, egyik kitalálója lehettem. A színészek iránti szerelmem vitt a rádiózáshoz, nem kevés rádiójáték fűződik a nevemhez. Amikor a médiaháború közepette a közszolgálati televízió műsorstruktúrája átalakult, a kereskedelmi televíziók megjelenésével egyre több lett a bulvár a Magyar Televízióban is, nem álltam kötélnek. Az MTV archívumában a kulturális értékek mentését vállaltam, irányítottam. Ennek a digitalizálási tevékenységnek az eredményeként vetíthetők ma 50 év értékes televíziós alkotásai. Közben a Szegedi Egyetem média szakán televíziózást kezdtem tanítani, s tanítok ma is. Szeretem a fiatalokat, igyekszem nekik a tananyagot túl átadni valamit abból a tudásból, ami a mai, bonyolult médiavilágban való eligazodáshoz szükséges. Televíziótörténeti könyvemben (*Szabadság tér 17. A Magyar Televízió tündöklése és...*) megpróbáltam megírni a magyar televíziózás első ötven évének történetét. Idén 2015-ben talán megjelenik a Gondolat Kiadónál Zsurzs Évának emléket állító könyvem. 2015. november 30-án, belépve hetvenedik évembe, úgy érzem a tükörbe nézve: nincs mit szégyellnem. Haladva a 70. sor felé, nem rejthetem véka alá, hogy vannak még terveim: filmek és a Magyar Televízió történetének dokumentálása, mert ennek ismerete kultúrtörténetünk fontos része.

Babiczy László

Lacza Márta

grafikus- és festőművész (Csepel, 1946. december 2.)

Alkotásaimmal akaratlanul, de beavatkozom a nézők gondolataiba, mely nagy felelősség erkölcsileg. Művészi munkásságomban mindenkor ez vezérel, és a magas szakmai minőség betartása.

Lacza Márta

Tettamanti Béla

grafikusművész (Bánhida, 1946. december 10.)

A megtisztelő felkérőlevelet elolvasva megdöb-bentem: az elmúlt évek neves szerzőinek (a példaként kiragadott 25 névről írok) felsorolásakor rengeteg író, színész, tudós, sportoló szerepelt.

Képzőművész egy sem.

KÉPZŐMŰVÉSZ vagyok.

Leginkább grafikus, illusztrátor. De az utóbbi majd' 10 évben már festek is örömmel. És három éve, magamat is meglepve, posztamentesen elhelyezhető acélszobrokat is készítek.

A kezdet igen göcsörtösre sikeredett, mivel voltam már 23 éves, amikor a kezem „elkezdett mozogni”.

Igaz, 10 éves koromtól szenvedélyesen művészettörténésznek készültem. Ami (ma már tudom, hogy hála Istennek) nem sikerült, de rettenetesen erős alapokat adott szellemileg és kritikailag egyaránt.

„Mesteremnek” Réber Lászlót, a belga Folont és a lengyel/francia Lenicát tartom.

Bővebb felsorolás nélkül a három legfontosabb kiállításom: 1986 – Ernst Múzeum; 2006 – Pécsi Galéria; 2013 – Petőfi Irodalmi Múzeum.

Bővebb felsorolás nélkül a három legfontosabb díjam: 1991 – Munkácsy Mihály-díj; 2002 – Pulitzer-emlékdíj; 2005 – World Press II. díj (Lisszabon).

Bővebb felsorolás nélkül 3+2 részlet a számomra legfontosabb írásokból:

„Ez a grafikus se külföldi, se hazai mesternek, senkinek sem követője. Őt sem fogják követni. Kerüli a pillanatnyi aktualizálást, minden vonásában, a legkisebbekben is általánosít. Ezért időszerű minden vonása...” (Frank János művészettörténész)

„Minden eleme ismerős, megláthattam volna én is, Önök is. De hát nem láttam és nem látták. Így van ez, vannak a LÁTÓK és vannak a NÉZŐK...” (Parti Nagy Lajos író)

„Olyan grafikusból viszont, aki a felszín mögé lát, s ezt úgy tudja – egyéniségéhez viszonyítva – kifejezni, hogy (keserű, felszabadító) mosolyra, kacagásra, megszégyenültséget eláruló fintorra késztesen: ilyen grafikusból kevés, nagyon kevés jut egy-egy országra, népre...” (Kántor Lajos író, Kolozsvár)

„...és ha a Tettamanti-rajzok nyomán próbál tájékozódni, következtetéseket megvonni, akkor minden bizonnyal azt a konklúziót vonja le, hogy ahol ezek a rajzok megszülettek, ott bármilyen képtelenség ellenkezője megtörténhetett...” (Wehner Tibor művészettörténész)

„Tettamanti eminensen európai: ezt nem dicséretnek szánom, tárgyilagoságnak...” (Esterházy Péter író)

Sok éve már, hogy az életrajzomat (feloldandó a száraz felsorolásokat) így fejezem be:

I WILL BE ONE HUNDRED ON THE 10TH OF DECEMBER 2046.

Azaz magyarul: 2046. DECEMBER 10-ÉN LESZEK SZÁZÉVES...

Szepes Erika

klasszika-filológus, irodalomtörténész, szerkesztő (Budapest, 1946. december 24.)

Anélkül, hogy bármi-féle transzcendens tanban hinnék, be kell látnom, hogy már óvodáskorom óta mutatkoztak életemben bizonyos jósló jelek, amiket akkor és a későbbiek során sem értelmezhettem annak, csak évtizedek múltán, amikor beteljesültek. E jósjelek életképekben jelentkeztek, amelyekben a jupiter-lámpák engem világítottak meg, főszereplőjük én voltam. Az első, emlékezetemben világosan élő képben óvodáskoruként kedvenc kaucsukbábát simogatom, Julikámnak becézgetem – így neveztük el kislányomat, amikor a kórházban kicsiny csuklójára kötötték az azonosító szalagot, holott eszembe sem jutott a hajdani bensőséges kapcsolat a hideg kék szemű babával.

Kisiskolás koromat főként betegágyban, orvosok között töltöttem el, amiből nem az következett, hogy orvos akartam volna lenni – sőt, viszolyogtam minden fehér köpenytől, rettegtem minden csepp vörös vértől. A biztos az volt, hogy éppen orvos nem leszek. Általános felsőben – mi még nem voltunk koedukáltak – a szomszéd iskola fiúival egy hatos bandában vegyes párosokat alkottunk. Nézegetem a hajdani, elsárgult, rongyos naplót; bizony ott vagyunk felsorolva mind – a fiúk: Stiki, Bagoly, Kopogó, a lányok: Cofi, Koci, *Lexikon*, ez utóbbit én érdemeltem ki a betegségek alatt felgyűlt olvasmányél-

ményeimmel. Tíz évvel később az egyetemen legkedvesebb, nagyon tisztelt professzorom, Trencsényi-Waldapfel Imre kezdeményezésére majdnem egyetemi oktató lettem; ennek ellehetetlenülését megtudván, a professzor a halálos ágyáról intézte el, hogy vegyenek fel az Akadémiai Kiadó *Lexikon*szerkesztőségébe,

a Világirodalmi *lexikon*hoz. Ezután több évtizedet töltöttem el különféle lexikonok írásával, szerkesztésével.

Dühödt kamasz koromban, centisre nyírt túskehajjal, állandóan fekete pulóverben, az örökös rohanástól kipirult arccal, zenei tehetségemet igazolva, fülsértően csapkodtam a zongorát (néha, szerelmi bánatban, egy Chopinen szenvedtem, pianissimo és rubato), és főként Bartókot játszottam, azzal a szent elhatározással: zeneesztéta leszek, hogy tudományosan foglalkozhassam vele, mert már akkor nagyon izgattak aranymetszésre épülő kompozíciói. A gimnáziumban ezzel párhuzamosan rajongtam magyartanáromért, Kovács Endréért, aki Ady és főként József Attila felülmúlhatatlan nagyságát felismertette az irodalom felé vonzott, és előhívta azt a vágyamat, hogy magyar szakosként foglalkozzam velük. Az egyértelműen humán irányultságtól egyetlenegyszer tántorodtam el, hasonlíthatatlanul egyedi módszerű biológiatanárom, Kontra György hatására még az enzimkulcsokkal is hajlandó voltam

foglalkozni, és önképzőkörön feldolgozni Norbert Wiener munkásságát. De Kontra egy év után elhagyta az osztályt, így a biológia iránti érdeklődésem teljesen elpárolgott. A dacosan vállalt humaniorák jegyében egy *zeneesztétikai* pályázatommal felvételt nyertem az ELTE magyar–latin szakjára, közben kísérletet tettem a zenetudományi szak meghódítására is, de az idő tájt nem indult ilyen képzés.

A magyar tanszékeken untattak az anyagok és altattak az oktatók, így elköteleztem magam az ókor mellett. Az antik tanulmányok évtizedekre cél és értelmet adtak az életemnek: a *Világirodalmi lexikon*nál az ókori irodalmakat szerkesztettem, hajdani kezdetleges, időmértékes fordításaimból itt válhatott komoly metrikai ismereteken alapuló műfordítás. Verstant írtam – társzerzővel – és ókori műveket fordítottam, most már tudományos alapon. A verstan és Illés Endre csábítása a Szépirodalmi Könyvkiadóba visszavezetett a magyar költészethez, és írásaim ismeretében kért fel Kenyeres Zoltán 45 éves koromban a magyar tanszékre előadónak, ahol a verstan kereteit kitágítva foglalkozhattam József Attilával és Adyval. Róluk azóta több tanulmány írására is felkértek. De az ellenség nem alszik: 15 év után szellemi ellenlábasaim eltanácsoltak a magyar tanszékről.

Mégis a magyar költészet hozta meg az új életszakaszt: egy Weöres Sándor ritmikájáról tartott előadásom eredményeképpen Jeney Zoltán, a zeneszerzés tanszak professzora, a doktoriskola vezetője hívott meg előadónak a Zeneakadémia doktoriskolájába. Ez a Magyarországon lé-

tező legmagasabb szintű képzés; itt lehetőségem nyílt verstant oktatni úgy, hogy a ritmusképletekhez a zenei analógiákat is megkereshetem, bízvást támaszkodva a rendkívül tehetséges és felkészült doktoranduszok tudására. Amikor egy József Attila- téma – *Téli éjszaka* – kapcsán Bartók éjszaka-zenéről beszélgettünk, az előadás után döbbsentem rá, hogy most egyszerre foglalkozhattam két kamaszkori szerelmemmel. Még hozzá tanári minőségben, mert sosem feledett, legkedvesebb tanárain módján, mindig átadni szándékoztam mindazt a tudást, amit tőlük átvettem és magam hozzátanultam az évtizedek alatt.

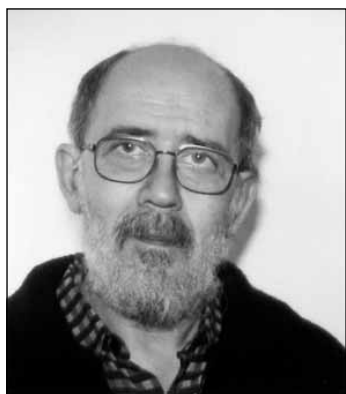
Ez az életút mintha egy DNS-spirálhoz hasonlítana – anélkül hogy mélyebben értenék a biológiához –, amelyben egyre magasabb szinten megismétlődnek bizonyos meghatározó molekulák. (Most alaposan kikapnák kutató biológussá lett fiamtól, aki mindezt sokkal tudományosabban tudná előadni vagy megcáfolni. Hogy a biológia – ha csak ideiglenes volt is – mint meghatározó vezérlőelem se maradjon ki.)

Egyetlen motívum ismétlődése nem következett még be: óvodáskorom óta imádtam táncolni, tudtam gopakot járni (erre az ünnepségek kedvéért megtanítottak), tudtam zakatolni – ezt sűrűn gyakoroltuk, de sosem jutottam el egy igazi, polgári tánciskolába, és nem tudok eltáncolni tisztességesen még egy tangót sem. Ezzel még tartozom magamnak.

Szerep & J -

Isztray Botond

író (Rákosszaba, 1946. december 30.)

„Ön író(dalmár), Isztray úr? – Éppen ellenkezőleg.” Eme parafrázis mondását, értelmét szeretném röviden megvilágítani. Ugyebár a „Szabadság” első évében születtem. Igen ám, de családom egésze Erdélyből, pontosabban Csíkból üzetett el. A család egy része generációk óta, a másik tán évezrede hazájának tekintette e tájat. Mindenüket elvesztették, mindent, amit test, lélek és szellem elveszíthet. Tudomásom szerint, sem az ENSZ, semmiféle Amnesty, Humánblabla, semmiféle Izé nem kért tőlük bocsánatot, nem kárpótolta őket. Sőt: megkapták a román cigány titulust – a bozgort csak azért nem, mert e szót Pest külterületén nem ismerték. És tragikomikusan sodródtak az

ismeretlen világban. Kezdetben csupán érzéseimben, majd elmémben is felfogtam, hogy száműzötteknek, számkivetettnek születtem. A szám szó mély értelme szerint: hírnév, tisztelet, jelentés nélkül; olyannak, akire nem gondolnak, nem vesznek számításba, figyelembe, akit nem szeretnek, nem várnak, akit nem övez jó szándék. Persze ez csupán a passzív olvasat, az aktív még ijesztőbb: aki nem gondol, nem tervez, nem értékkel, nem szeret stb. Ámde e hangoltságom meglepő átalakuláson ment keresztül. Tapasztalataim sokasodásával-elmélyülésével megértettem, hogy nemcsak mi (én), hanem az egész magyarság száműzött, s mára tudni vélem, hogy egész Európa is. Nem ez a hely, ahol ki kellene térnem a száműzetés metafizikai aspektusaira, de minden ilyen tapasztalat tagadhatatlanul ennek szimbóluma, reális analógiája. De mit is jelent a számkivetettség? Tábor Béla a bibliai gálut (igei gyöke gálá) szót elemezve rávilágít, hogy a szó a száműzetésen kívül a rejtett felfedését is jelenti. Görögül apokalipszis: feltárni, felfedni, leleplezni – a végítélet borzalma, iszonyata. A gálut kettős jelentése úgy függ össze, mint otthon és rejtettség, illetve otthontalanítás és rejtetlenítés. Rejtettségétől fosztja meg a titkot. Idegen közegbe kényszerítés.

Könnyen belátható, hogy ez a szimbólum entropizálódása, az abszurd beköszönte, mivel egy meghatározott szellemi forma értékvesztése munkál egy meghatározott közösségben. A közösség növekedése helyett közösségzsugorodás. És az ócska leplek sorra hulltak-hullanak eme rossz komédiában: nacionalizmus (a polgár, kispolgár s papsága az értelmiség által kifundált homogén, kalkulálható gazdasági vadászterület, a nemzetállam emóciója; szemben a patriotizmussal, az ősök tiszteletével – feltétlenül idekívánczik egy megjegyzés: szellemi rövidzárlat vagy súlyos értékszavar következtében vannak olyan kísérletek, amelyek a Szent Korona szentségéből – sajátos „fejlődést” tételezve – próbálják világra segíteni a modern demokratikus jogállamiság fogalmát); klerikalizmus (bürokratikus, szentimentális lélekkertészeti, jónak lenni jó ugyebár; szemben a metafizikai tudással, religióval, konfesszióval); és szinte vég nélkül sorolhatnám a jakobinusi idők eleve torz vagy eltorzult

szimbólumainak hullafoltos reziduumait, az ego mámorának egyre idiótább ideológiáit, rendszereit. Sokáig úgy véltem, hogy az ember züllésének a bolsevizmusnál mélyebb pontja nincs. Még ellenzékének lenni is kompromittáló. Tévedtem. A liberálbolsevizmus a pokolnak mélyebb bugyrait nyitotta meg. Arctalan gyilkosok terelik a munkaerőállatot a gyakorlati transzcendencia (Ernst Nolte), az élet absztrakciójának sivatagában, az élet technikai-gazdasági egységének megteremtéséért. Az élő lelket kell megölni a személytelen szolgaság útján. Robotológusok és szociáldarwinisták terelik a tömeget Egyiptom húsosfazekai felé, s készítenek néki virtuális szelfiistenkéket, sok-sok ego aranyborjúcskáját. Számúztuk, kivetettük magunkat a nyugati embernek Jézus Krisztus tanította örök igazság egyik aspektusából, amelyet Aranyszájú Szent János így fejezett ki: „az Egészen Más, Pontosan itt”. Az örök titok, az eltörölhetetlen túlnani azonban mindig megnyilatkozik, megnyilatkozik magában és magától. Pontosan itt. Most éppen tisztítóútként. És ez a tűz annál perzselőbb lesz, minél inkább távolodik „Isten hasonlatossága” (az ember szabad akarata) „Isten képétől” (Florenszkij). A szimbólum problémája a lét két síkjának egyesítése. Az onomadoxiáról értekezve Florenszkij azt mondja, hogy az isteni lény kinyilvánítja magát Isten nevében. Éppen ezért mondhatjuk, hogy Isten neve az Isten, habár az Isten nem a Saját Neve. Az egész teremtés, az egész megnyilvánulás Isten Neve, de Ő Saját Nevének nevezője. A rejtett mindig megnyilatkozik, de minden megnyilatkozása rejtés. E rejtelmes út a Szent adománya, a megérkezés a pont, az utak áthatása a keresztpontban – a felszabadító s világteremtő áldozat.

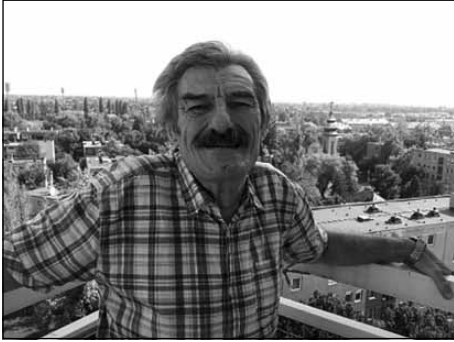
Most már talán érthető, hogy Isztray úr miért éppen ellenkezőleg. A Szenten kívül semminek és senkinek nincs szava. A posztkeresztény, posztmodern epigonizmus (irigy másodszülöttség) és provincializmus (legyőzöttek szelleme) alkalmatlan a végidők komolyan vételére, alkalmatlan arra, hogy a tűzben meglássa a fényt, érezze az égésben a meleget. A végső időkben visszatér az első idők gondja, és arra szólít fel, hogy a szabadság alakzatává, szimbólumává tegyük. Ez virrasztásra szólít, ébredésre, hogy magunkhoz térjünk Pont Itt: a száműzetésben. Persze ez kizárólag befelé és felfelé lehetséges, az egységben, és azon is túl. A kintben letelepedőket felfalja önmagát felfaló istenük, a Mammon, az Élet absztrakciója, az Új Világrend. A glóbusz szekularizált vagy szekularizálódó multicivilizációi nagy robajjal egymásra dőlnek. A temetésen talán elhangzik az emberi jogok egyetemes nyilatkozata. A politikai osztály tagjai (manapság így nevezik e több nyelven beszélő munkaeszközöket) pedig – az állatoknál meglehetősen alacsonyabb tudatszintjükön – felismerik sors-hivatásukat: az erőszakot.

Ez az én diagnózisom.

Gittai István

költő (Tóti, Románia, 1946. december 31.)

1946 utolsó hajnalán születtem a biharországi Tótiban. Apám – mondják – az utcaajtóban pálinkájával kínálta az éppen arra járó korán kelőket. Anyámnak az első voltam. Egyiküktől a tenyeres-talpasságot, másiktól a kreativitást örököltem. Két gyermekem – Kinga és Csaba – két unokával ajándékozott meg.

Első, giccses versemet '64 januárjában róttam kockás irkalapra, s csak öt évvel később jutottam el a nyomda-

festékes nyilvánosságig, a nagyváradi magyar napilap hasábjain. Majd újabb öt esztendő múlva első önálló verseskötetemig (*Megmentett Visszhang* – Kriterion Könyvkiadó).

Érettségi után műépítészeti technikusságot tanultam, s mintegy tizenhat évig tervezősködtem Margittán, Zilahon, Nagyváradon. Meguntam a rajztábla fölötti görnyedést, s egy dekorációs műhely tanonca lettem. '90 februárjától újságot, folyóiratot szerkesztettem, írtam Váradon, mintegy tíz esztendőn keresztül. Jelenleg Csepel-szigeten a otthonoskodom.

Huszonegy vers-, publicisztikai, rövidpróza-kötetem megjelenése után van már némi sejtésem arról, hogy mit is rejt, nyom a latba az írói hang egyedisége. Vajon mitől és miért renyhül, sivatagosodik az olvasói kíváncsiság manapság? Akár abba is hagyhatnám a tollnokoskodást, ha tudnám...

Gittai István

(...) Ha a Szék télen nem kap egy televíziós díjat és forgatási felajánlást, akkor nem kerülünk le Domaházára, nem készül el a hatrészes *Domaházi hegyek között* és a *Ne sápadj!*, a *Ne kavarj!*, a véletlen összetalálkozás Medve Alfonz parasztpolgárral. Ha nem találkozunk véletlenül egy novellával, nem ismerkedhetünk meg közel száz meghurcolttal, akiket a Hortobágyra deportáltak az ötvenes években; s ha nincs véletlenül stúdióvezető-váltás, akkor nem készül el a *Törvénysértés nélkül*, nem kap Chicagóban ezüst díjat, amit véletlenül tudtunk meg nyolc évvel később.” (*Gulyás János*) • „Véletlenek kísérték végig, s csak a szerencsének köszönhetem, hogy nem jártam rosszabbul, mint járhattam volna.” (*Csepeli György*) • „Véletlenszerű események következtében lettem a zenésztársadalom tagja. 1962-ben még csak azért rohagáltam lelkesen egy gitárral a Balaton partján, hogy a lányokkal könnyebben összhangba kerüljek.” (*Bródy János*) • „...mi is véletlenül maradtunk meg, amikor kitelepítették tőlünk a magyar családokat...” (*Gágyor Péter*) • „Merő véletlenségből lakom itt. Komolyan. A véletlenek irányították az életemet. Meg a butaságom.” (*Nádudvari Anna*) • „Hogyan lesz valakiből az ész és finn irodalom fordítója? – kérdezték tőlem már nagyon sokszor az elmúlt több mint négy és fél évtized során, és a válaszom mindig az volt: véletlenül. Persze mondhattam volna emelkedettebben is: hogy a sors kegyelméből vagy Isten akaratából – s így visszatekintve talán ez még közelebb is állt volna az igazsághoz.” (*Fehérvári Győző*) • „Amúgy pályafutásomból bárki más számára felhasználható tanulságot nem tudok levonni, mert benne legalább kilencven százalékra teszem a szerencse (más szóval: véletlen) szerepét, mit is mondhatnék a tőlem, magamtól függő legfeljebb tíz százalékról.” (*Tátrai Vilmos*) • „Mennyi az adottság, mennyi a véletlen szerencse, és mennyi a tehetség, az iskolák, a szorgalom, az önbizalom, a sikerélmények, a díjak szerepe életünkben? (...) Hogy miért is tartom most is döntő jelentőségűnek a gyerekkori élmények fontosságát? Mert hiába a legcéltudatosabb elhivatottság érzete – ha az élet nem hozza elélem a döntésekhez szükséges véletlen szerencséseket, a jókor jött tanári bátorításokat, a hely adta élményanyagot, talán én is az építésszmérnöki, vagy valami más, »megbízhatóbb« hivatás felé tendáltam volna.” (*Gyárfás Gábor*) • „Úgy hiszem, életemet a szerencse és véletlenek sorozata irányította. Vagy ezek Isten terelgető szándékának eszközei?” (*Mattyasovszky Zsolnay Péter*) • „Édesanyám szerint, bár születésemkor már a második világháború utáni első teljes békeév is eltelt, de a háborút túlélő szülők génjei még hordozták a nagy világégés emlékeit. Nem lehet véletlen, hogy velem ellentétben, három évvel később született öcsém a nyugalom és a kiegyensúlyozottság megtestesítője volt, semmivel sem rosszabb képességekkel.” (*Hollósi Antal*) • „Ez milyen betű? – mutatott az L-re. Lő – mondtam. Remek. És ez? Ó. Kitűnő. Akkor mondd egybe a kettőt. – Lőő – vágtam rá lelkesen. No nem egészen, közölte apám türelmes mosollyal, mint aki tisztában van azzal, hogy az előbbi válasz csupán véletlen félreértés. Gondold át még egyszer!” (*Döbrentei Kornél*) • „Hogy egy pálya miért s hogyan alakul, az a nagy emberi rejtélyek közé tartozik. És persze a véletlenek sokaságához. Mindig is imádtam az életnek ezt a játékát. Hagyni kell, hadd szervezze önmagát, s benne engem is.” (*Praznovszky Mihály*) • „Több sportággal próbálkoztam, amikor... véletlenül versenyautóba ültem. Azóta az az én világom, ott tudok feloldódni, felszabadulni, teljes értékű embernek érezni magam. (...) Visszanézve néha – mert nem nagyon szokásom a nosztalgizálás – eltűnődöm: vajon én magam irányítottam a pályámat, vagy a véletlen hozta a szerencsés-szerencsétlen fordulatokat, s jómagam próbáltam csak ügyesen követni a kacsaringókat, igyekeztem győztesen kijönni belőlük? Úsztam az árral?” (*Ferjancz Attila*)

Kilencvenhárom jeles hetvenes

Január Barsi Balázs, Molnár Miklós, Nagy Feró, Apró Ernő, Osváth Gábor, Bereményi Géza, Hopp-Halász Károly, Fenyvesi Félix Lajos

Február Amedeo Di Francesco, Bányai Tamás, Najmányi László, Maros Éva, Jávor Ferenc, Cs. Varga István, Rózsa T. Endre, Szalay Péter, Csepeli György

Március Császár Angela, Szirtes Gábor, Kincses Elemér, Venczel Vera, Kolosi Tamás, Móser Zoltán, Szondi György, Török Jolán

Április Bródy János, Gágyor Péter, Agárdi Péter, Wellmann György, Kádár Tibor, Földessy Margit, Zeley László, Fábián Márta, Almásy Aladár

Május Béres Attila, Nádudvari Anna, Polgár László, Berki Tamás, Gergely András, Berkes János, Baán Tibor, Szabó Zsolt

Június Vujicsics Marietta, Imre Mihály, Tarján Gábor, Friedrich Ferenc, Vadas József, Lipovecz Iván, Fehérvári Győző, Kamocsay Ákos

Július Árendás József, Trokán Péter, Pinczehelyi Sándor, Ferjancz Attila, Varga Csaba, Tátrai Vilmos, Terestyéni Tamás

Augusztus Baráth Ferenc, Szunyoghy András, Gyárfás Gábor, Szenes István, Mattyasovszky Zsolnay Péter, Hollósi Antal, Roszen Ruszev, Domonkos Zsuzsa, Köllő Miklós

Szeptember Gulyás János, Varga Tamás, Simó Endre, Szénási Ferenc, Benedek Miklós

Október Keserü Katalin, Kisházi Beatrix, Morvai Ferenc, Kondor Katalin, Péterffy András, Molnár Gyula

November Alföldy-Boruss István, Döbrentei Kornél, Minya Mária, Tolcsvay Béla, Geller B. István, Heller Tamás, Papp Endre, Székelyi József, Borbáth Otília, Praznovszky Mihály, Babiczky László

December Lacza Márta, Tettamanti Béla, Szepes Erika, Isztray Botond, Gittai István

Ára: 1490 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

Köszönjük a Szerencsejáték Service Nonprofit Kft. támogatását.